د گەل صەحابییێن پێغەمبەری سلاڤ لێ بن

تەحسین ئیبراهیم دۆسکی

تەفسیری نوور

د گەل صەحابییێن
پێغەمبەری سلاڤ لێ بن

تەحسین ئیبراهیم دۆسکی

چاپا ئێکێ ١٤٣١ ك ٢٠١١ ز

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ ۖ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا ۖ سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ۚ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى
ٱلتَّوْرَىٰةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ فِى ٱلْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسْتَغْلَظَ فَٱسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ
يُعْجِبُ ٱلزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ ۗ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً
وَأَجْرًا عَظِيمًۢا ﴿٢٩﴾﴾

(الفتح: ٢٩)

پێشگۆتن

هێشتا ژ زەمانێ ئەفلاتوونی وەرە و کتێبا وی یا ب ناڤێ (جمهوریەت) هاتییە ناسین، و حەتا تو دگەهییە دەمێ سێر تۆماس موور و کتێبا وی (یۆتۆپیا)، و بەری هنگی و پشتی هنگی ژی مرۆڤینییێ خەون ب هەبوونا جیلەکێ نموونەیی ڤە ددیت، جیلەکێ وەسا کو ببتە جهێ چاڤلێکرنێ بۆ مرۆڤینییێ ل هەمی دەم و هەمی جهان..

چل سالان مووسای -سلاڤ لێ بن- مللەتێ خۆ ل دەشتا سینائێ پەروەردە کر ب هیڤییا هندێ کو جیلەکێ نموونە ژ وان دورست بکەت، بەلێ ڕۆژا مووسا هەوجەی وان بووی وان گۆتێ: هەرە تو و خودایێ خۆ شەڕی بکەن، و ئەم ل ڤێرێ دێ دروینشتی بین!

مووسا مر.. و مرادا خۆ ب جهـ نەئینا.

ل چینێ (کۆنفۆشیووس) هات، ل درێژییا ژییێ خۆ هەمییێ لێ گەڕیا جیلەکی پەیدا بکەت خۆ ژ ڕەشەداڤێن پەرستنا کوڕێ عەسمانی(ئمپراتۆری) رزگار بکەت، ل گەلەک دەڤەرێن چینێ گەڕیا و دویماهییێ زڤڕی دەست ژ پێیان درێژتر، کۆنفۆشیووس مر و چین هەر چینا بەرێ.

زەرادەشت ژی ب کتێبا خۆ ڤە چوو و جیلەکێ دلخواز پەیدا نەکر..

فەیلەسووفێن یۆنانی ژی ب هەمی فەلسەفا خۆ ڤە چو نەکر.

ل فلستینێ و ل سەر رێکا مووسای، عیسا هات -سلاڤ ل هەردووان بن- ئارمانجا خۆ کرە ئەو مللەتێ ئیسرائیلی یێ رێ بەرزە بینتە سەر رێکەکێ و جیلەکێ نموونە ژێ دورست بکەت، بەلێ وان نە ب تنێ گوهدارییا وی نەکر بەلکی بەرگەڕیان کر کو وی ب دەستێن صەنەم پەرێسان بهلاویسن!

و هیڤی ما.. ئومێد بوو خەونەکا دویردەست!

ل دەمەکی مرۆڤینییا حێبەتی مای ل گازییەکێ هشیار بوو، ژ نشکەکێ ڤە دیت خەون یا دبتە ڕاستی، و ئەو ئومێدا هندە سالە هیڤی، یا ب جهـ دئێت.

ل کۆلانێن مەکەهێ.. ئەوا نێزیک بوو دیرۆک ناڤێ وێ ژ بیر بکەت ئەگەر ژ بەر مالا خودێ نەبا، و ب دەستێ مرۆڤەکێ نەخواندەڤا، یێ سێوی، یێ چو کتێبێن فەلسەفی نەخواندین، و ل سەر دەستێ چو سەیدایان فێر نەبووی.. ئومەتەک پەیدا بوو، د کێمتر ژ پازدە سالان دا جیلەک ژێ زا، ئەو بوو یێ مرۆڤینییێ چاڤەرێیی بۆ دکر.

کارەکێ عەدەتی نینە مرۆڤەک ژ مللەتەکێ دویر ژ هەمی رەنگێن شارستانییێ جیلەکێ چێ بکەت ببتە خودان شارستانییەکا نموونەیی د دیرۆکێ هەمییێ دا.. بەلێ یا عەجێب نینە ئەگەر ئەم ل بیرا خۆ بیینن کو ئەڤ جیلە ل سەر دەستێ خودێ و ل بەر چاڤێ وی دهاتە ئامادەکرن دا بەرێ خەلکی ژ تارییێ بدەتە رۆناهییێ:

﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِۦ وَبِٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مَّآ أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّهُۥ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾ ﴾ (الأنفال: ٦٢-٦٣).

دیسا یا عەجێب نینە -ئەگەر چ یا عەدەتی نەبت ژێ- ئەگەر ئەم ل بیرا خۆ بینین کو ئەڤ جیلە ئەو بوو یێ ل سەر دەستێ پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- یێ هاتییە پەروەردە کرن، ئەو پێغەمبەرێ دیرۆکێ شاهدەیی بۆ دای کو مامۆستایێ هەمی پەروەردەکارانە.

ژ بەر ڤێ چەندێ، و چونکی مرۆڤی هەردەم پێ خۆشە ب سەرهاتی و سەربۆرا مرۆڤێن مەزن و ناڤدار ئاگەهدار ببت دلێ مە چوویێ ئەم چەندەکێ د گەل ڤی جیلی بژین و هندەکێ ژ دیرۆکا وی ڤەگێڕین؛ دا بەلکی مفایی بۆ خۆ ژێ وەربگرین.

و دڤێت ژ بیر نەکەین کو نڤیسین و ڤەکۆلین ل دۆر جیلێ صەحابییان، ڕێکێ بۆ جیلێن مە دورست دکەت، و تەرازییا لێزڤرین و (مەرجعییەتێ) بۆ مە پەیدا دکەت؛ چونکی د وی جیلی دا بیر وباوەر و (مەبدەء) بووبوونە (بەرنامە) بۆ ژینێ، هەر وەسا تشتێن (نەظەری) بووبوونە (عەمەلی).. دەمێ ئەم بەحسێ وان دکەین، و ل دۆر ژین وسەرهاتییا وان دنڤیسین، ئارمانج ئەوە ئەم چاڤ ل وان بکەین، نە د چارچووڤەیێ زارڤەکرنەکا شەکلی یا هشک دا، کو ئەم هزر بکەین (مەزنی) و (بلندی) تشتەکێ تایبەتێ مرۆڤێن مەزنێن وەکی

وان ب تنێیە، مە ماف هەیە پێ (موعجب) ببین، بەلێ نە وەبت ئەم هزر بکەین کو ئەو تشتەکە ئەم ژی دشێین بگەهینی! نەخێر.. دڤێت مە باوەری هەبت کو (مەزنی) و (قەهرەمانی) سالۆخەتەکە، هەر کەسەکێ کاری بۆ بکەت، بەلکی بشێت بگەهتێ. و دەمێ قورئان سەرهاتیێن (قەهرەمانی)یێ ژ دیرۆکێ ڤەدگوهێزت، تشتێ سەرەنج ڕاکێش ئەوە گەلەک جاران ئەو هند (تەرکیزێ) ل سەر قەهرەمانان ناکەت، هندی تەکیزێ ل سەر قەهرەمانییێ ب خۆ دکەت، بەلکی گەلەک جاران هەما هەر ناڤێن قەهرەمانان بۆ مە نابێژت، دا ئەو مە ب قەهرەمانییێ ب خۆ ڤە گرێ بدەت نە کو ب شەخصێ قەهرەمانی ڤە.

زەلامەکێ باش د ڤێ چەندێ گەهشتی، ژ جیلێ تابعییان، دەمێ خۆ د کرنا عیبادەتی دا وەستاندی، گۆت: ئەم دێ ئێکا وەسا کەین، صەحابیێن موحەممەدی بزانن وان هندەک زەلام یێن ل پاش خۆ هێلاین، ململانێ بۆ چوونا بەحەشتێ د گەل وان دکەن!

دەمێ ئەم بەحسێ جیلێ صەحابییان دکەین، و وان سالۆخەتان بەرچاڤ دکەین یێن چێتری وبلندی دایە وان، ئەو گازییەکە بۆ مە کو ئەم ژی وان سالۆخەتان ل نک خۆ پەیدا بکەین، و بۆ خۆ بکەینە بەرنامەیەکێ پەروەردەیی و ڕەوشەنبیری خۆ پێ بگەهینینە بەرهەمەکێ دلخواز.

دەمێ ئەم ل سەر صەحابییان دنڤیسین، ولێ دگەڕێیین ڤیانا وان د دلان دا بچینین، ژ بەر هندێیە چونکی صەحابی -ب باوەرییا مە- تمامکەرێن کاروانێ پێغەمبەرینییێ بوون، و ئەو ڕێک بوون یێن دین پێ گەهشتییە مە، و هەر (تەشویهەک) بۆ وان و دەورێ وان، گومانەکە دکەفتە د دینی دا، ژ بەر ڤێ چەندێ زانایێن مە یێن سەرڕاست هەر ژ سەری وەرە، ڤیان و (وەلائا) صەحابییان هژمارتییە ئێک ژ نیشانێن باوەرییێ، و ئەڤ چەندە د کتێبێن خۆ یێن عەقیدێ دا بنەجهـ کرییە. و هەر ژ بەر ڤێ چەندێ ژی بوویە هەر ئێکێ کار بۆ دوژمنییا ئیسلامێ کری، بەری هەر تشتەکی کار بۆ شکاندنا صەحابییان کرییە، و ڤیایە پەیوەندییێ د ناڤبەرا (باوەری)یێ و (ڤیانا صەحابییان) دا ببرن؛ دا ڕێکێ بۆ نەڤیانا وان خۆش بکەن.

و دەمێ ئەم دیرۆکا صەحابییان دنڤیسین و دخوینین، دڤێت باش ل بیرا مەبت کو:

- خۆ شارەزاکرنا د دیرۆکا صەحابییان دا مرۆڤی ژ لادان و ئنحرافێ دپارێزت؛ چونکی مرۆڤ ب سەر ئیسلاما ڕاست و دورست هل دبت، ب ڕەنگێ وێ یێ عەمەلی، دەمێ دهاتە ب کارئینان.

- هەر وەسا ئەڤ خۆ شارەزاکرنە مرۆڤی بەر ب تێگەهشتنەکا دورست ڤە بۆ وەرگرتن و ب کارئینانا ئیسلامێ دبەت، چونکی صەحابی جیلێ وەحیێ بوون ب هەردو لایێن وێ ڤە: کیتابێ و سوننەتێ.

- و خواندنا دیرۆکا صەحابییان، و ژینا د گەل وان، مرۆڤێن نموونەیی بۆ چاڤلێکرنێ نیشا مە ددەت.. یێن نموونەیی د هەمی لایێن ژینێ دا، وپێ نەڤێت بێژین: ئەو جیلێ خودێ بۆ هەڤالینییا پێغەمبەرێ خۆ هلبژێرت، دڤێت جیلەکێ نموونەیی بت.

- و دەمێ ئەم دبێژین: جیلێ صەحابییان جیلەکێ نموونەیی و (عادل) بوو، دڤێت نەئێتە هزرکرن کو ئەم دبێژین: ئەو جیلەکێ بێ گونەهـ و (مەعصووم) بوو، و وان چو خەلەتی ژی نەبوون، نەخێر! عەدالەتا صەحابییان مەعنا وێ ئەو نینە ئەو د بێ خەلەتی وگونەهـ بن، و ئەعترافا مە ب هەبوونا هندەک خەلەتییان ل نک وان ژی مەعنا وێ ئەو نینە ئەم ڕابین -وەکی هندەک نەزانێن مەدکەن- وان خەلەتیێن ژ هندەک ئجتهادێن صەحابییان پەیدا بووین، ب تەرازییا ئەڤرۆ بکێشین، و وەسا وان نیشا خەلکی بدەین کو ئەو هندەک مرۆڤێن فێلباز ودرەوین بوون، و وان دڤیا ب ڕێکا دینی دنیایێ بێخنە دەستێ خۆ.

و ل دویماهیێ هیڤییا مە ئەوە ئەم شیابین ب ڤان دەلیڤەیێن کێم یێن ئەم (د گەل صەحابیێن پێغەمبەری سلاڤ لێ بن) ژیاین، هندەک ژ ڕاستییا مەزن ل بەر چاڤان دانا بت، و خودێ هاریکارێ مە هەمییان بت.

تەحسین دۆسکی

دهۆک ١٩٩٨/٧/٢٧

صەحابێ.. و چێترینییا وان

بەری ئەم دەست ب ڤەگێرینا سەرهاتییا هندەک صەحابییان بکەین، یا باش ئەوە ئەم ڤی جیلێ نموونە ب هەوە بدەینە ناسین، و بهایێ وان د رێبازا (أهل السنة والجماعة) دا دەسنیشان بکەین.

صەحابی -وەکی زانا دبێژت- هەر کەسەکە یێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دیت بت، وباوەری پێ ئینا بت، و ل سەر ئیسلامێ مر بت. هەچییێ ب ڤی رەنگی بت ژ صەحابییان دئێتە هژمارتن، و صەحابییان ژ بەر کو هەڤالینییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کرییە، ئەو د بیر و باوەرێن مە موسلمانان دا چێترینێ مرۆڤانە -پشتی پێغەمبەران- و ژ هەمی کەسان هێژاترن مرۆڤ چاڤ لێ بکەت و حەز ژێ بکەت.

و هەر کەسەکێ نەڤیانا صەحابییان د دلی دا هەبت، یان ئەزمانێ خۆ د دەرحەقا صەحابییەکی دا درێژ بکەت، ب دیتنا مە موسلمانان ئەو مرۆڤەکێ زەندیقە.

خودانێ (العقيدة الطحاوية) دبێژت: ((ئەم حەز ژ هەڤالێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دکەین، و ئەم د ڤیانا کەسەک ژ وان دا ژ توخیبان دەرناکەڤین، و ئەم خۆ ژ کەس ژ وان بەری ژی ناکەین، و نەڤیانا ئێک ژ وان ژی ل نک مە نینە، و مە ئەو نەڤێت یێ حەز ژ وان نەکەت، و ژ باشییێ پێڤەتر ئەم بەحسێ وان ب تشتەکی ناکەین، و ڤیانا وان دین و باوەری و چاکییە، و نەڤیانا وان کافری و دورویییاتی و سەرداچوونە)).

ئەڤە باوەرییا مەیە د دەرحەقا هەمی صەحابییان دا، و یێ ئەڤ باوەرییە ل نک نەبت ئەم وی ژ خۆ حسێب ناکەین.

و دەلیلێن مە سەر ڤێ باوەرییێ گەلەکن.

ژ قورئانێ:

١- گۆتنا خودێ: ﴿ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ ۖ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا ۖ سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ۚ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ فِى ٱلْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسْتَغْلَظَ فَٱسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ يُعْجِبُ ٱلزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ ۗ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًۢا ﴿٢٩﴾ ﴾ (الفتح: ٢٩) یەعنی: موحەممەد پێغەمبەرێ خودێیە، و ئەوێن د گەل وی ل سەر دینێ وی ل سەر کافران ددژوارن، و د ناڤبەرا خۆ دا ددلۆڤانن، تو وان دبینی ئەو د نڤێژێ دا بۆ خودێ دچنە رکووعێ وسجوودێ، ئەو دخوازن خودایێ وان قەنجییێ د گەل وان بکەت، ڤێجا وان ببەتە بەحەشتێ، و ژ وان رازی ببت، نیشانا عەبدینییا وان بۆ خودێ ل سەر و چاڤێن وان یا دیارە ژ بەر شوینا سجوودێ و عیبادەتی، ئەڤە ئەو سالۆخەتێ وانە یێ د تەوراتێ دا هاتی. و مەتەلا وان د ئنجیلێ دا وەکی مەتەلا وی چاندییە یێ چەق و بستیکا خۆ دەرێخستی، پاشی تایێن وی زێدە بووین، و ب هێزکەفتی، و خۆ ل سەر بنا خۆ گرتی و جوان رابووی، ب رەنگەکێ وەسا کو کەیفا وەرازان پێ بێت؛ دا ئەو ب مشەبوونا ڤان خودان باوەران و جوانییا وان کەربێن کافران ڤەکەت. خودێ سۆزا دایە وان یێن باوەری ب خودێ و پێغەمبەرێ وی ئینای و ئەو کری یا خودێ فەرمان پێ لێ کری ژ وان، کو گونەهێن وان ژێ ببەت، و خێرەکا بێ ڤەبرین، کو بەحەشتە، بدەتێ. و ئەڤ ئایەتە مەزنترین مەدحە بۆ صەحابییان ژ لایێ خودێ ڤە هاتییە کرن. وئەو دەلیلە ژی ل سەر کوفرا وان یێن نەڤیانا صەحابییان د دلی دا هەبت؛ چونکی هەچییێ خودێ ب صەحابییان کەربێن وی ڤەکەت، ئەو وی یێ خۆ هێژای کوفرێ کری.

٢- و گۆتنا وی: ﴿ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلْأَوَّلُونَ مِنَ ٱلْمُهَٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحْسَٰنٍ رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى تَحْتَهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ ﴾ (التوبة: ١٠٠) یەعنی: ئەوێن بۆ باوەری ئینانێ بەری مرۆڤان راکرین، ژ وان مشەختان یێن مللەت و ئویجاخێن خۆ هێلاین و قەستا وارێ ئیسلامێ کری، و وان پشتەڤانێن پشتەڤانییا پێغەمبەری دژی کافران کری، و ئەوێن ب قەنجی دویکەفتنا وان کری، ئەو ئەون یێن خودێ ژێ رازی بووی ژ بەر گوهدارییا وان بۆ خودێ و پێغەمبەرێ وی، و ئەو ژ وی

ڕازی بوون ژ بەر خێرا مەزن یا وی دایە وان، و وی بەحەشتێن ڕوییبار د بن دا دچن بۆ وان ئامادە کرینە هەروهەر ئەو دێ تێدا بن، و ئەڤەیە سەرکەفتنا مەزن. و د ڤێ ئایەتێ ژی دا مەدح بۆ صەحابییان ژ (موهاجر و ئەنصارییان) هەیە، و ئەو دەلیلە کو ئەو یێن باوەرێنە.

٣- هەر وەسا دەمێ خودێ ئەمر دکەت: ﴿ لَّقَدْ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنِ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَٰبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ ﴾ (الفتح: ١٨) یەعنی: خودێ ژ خودان باوەران ڕازی بوو، دەمێ وان ل بن دارێ پەیمان دایە تە (و ئەڤە ئەو پەیمان بوو یا ل حودەیبییێ هاتییە بەستن)، ڤێجا خودێ زانی کانێ چ باوەری و ڕاستگۆیی و وەفاداری د دلێن ڤان خودان باوەران دا هەیە، ئینا خودێ تەناهی ب سەر وان دا ئینا و دلێن وان موکم کرن، و پێش وێ ڤە یا ژ بەر صولحا (حودەیبییێ) نەگەهشتییێ وی ڤەکرنەکا نێزیک دا وان، کو ڤەکرنا (خەیبەرێ) بوو.. و ئەڤە دەلیلەکێ ئاشکەرایە کو خودێ ژ صەحابیان ڕازیبوویە.

و ئایەت د ڤێ دەربارێ دا گەلەکن.

و ژ حەدیسێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-:

١- بوخاری و موسلم ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزن، دبێژت: ﴿ خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ﴾ یەعنی: باشترین مرۆڤ ئەو یێن ل سەر دەمێ من ژیاین، پاشی یێن پشتی وان، پاشی یێن پشتی وان. و ئەڤە شاهدەیەکا ئاشکەرایە ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بۆ جیلێ صەحابییان کو ئەو چێترینێ مرۆڤانە.

٢- نەسائی ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزت، دبێژت: ﴿ لا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ بايَعَ تحتَ الشَّجَرَةِ ﴾ یەعنی: هەر ئێکێ ل نهالا حودەیبییێ بەیعە دای ناچتە ئاگری.. وئەڤە شاهدەییەکە بۆ وان کو ئەو بەحەشتینە.

٣) بوخاری و موسلم ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ڤەدگوهێزن، دبێژت: ﴿ لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ ﴾ یەعنی: ئاخفتنێن کرێت نەبێژنە صەحابیێن من؛ چونکی ئێک ژ هەوە ئەگەر هندی چیایێ ئوحودێ زێڕی بکەتە خێر،

ئەو ناگەهتە مستا ئێک ژ وان یان نیڤا وێ. ژ ڤێ ژی دئێتە زانین کو حەرامە مرۆڤ ئاخفتنەکا نە د رێ دا بێژتە صەحابییەکی، و هندی ئەم خێران بکەین ئەم نەشێین بگەهینە رێزا وان.

و حەدیس ژی د ڤێ دەربارێ دا گەلەکن.

هەر وەسا دیرۆک ژی شاهدە کو جیلەک وەکی یێ صەحابیان نەهاتییە.

ژ بەر ڤێ چەندێ ئەم -ل نک خودێ- دبەرینە ژ وان رافضییان ئەوێن ئەزمان درێژییا د دەرحەقا صەحابییان دا دکەن، و درەوان ژ کیسێ هندەک ژ وان دکەن، و ب نەڤیانا وان خۆ نێزیکی خودێ دکەن! هەر وەسا ئەم دبەرینە ژ هەر دەستەکەکێ، یان مرۆڤەکێ ژ بهایێ صەحابییەکی بینتە خوارێ، ئەگەر ئەو صەحابی کی بت.

بۆچا ئەو دچێترن ؟

ژ بناخەیێن بۆچوونا مە سوننییانە کو صەحابی هەمی دباشن و پێغەمبەر تێ نەبن کەس ژ وان چێتر نینە، لەو پێتڤییە ل سەر مە موسلمانان هەمییان چاڤ ل وان بکەین و تێگەهشتنا وان بۆ ئیسلامێ ب پێش یا خۆ بێخین، و وان بۆ خۆ بکەینە نموونەیێ بلند یێ چاڤلێکرنێ د کارئینانا دینی دا.. ل نک مە کۆمبوونا صەحابییان ل سەر بۆچوونەکێ (حوججەتە) و هەر کەسێ ژێ لا دەت ئەو ژ رێکا دورست دەرکەفت.

و ئەگەر د پشت چێتریا صەحابییان را گەلەکن، ژ وان ئەگەران:

١- هەڤالینییا وان بۆ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و رابوون و رۆینشتنا وان د گەل وی، سالۆخەتەکی ددەتە وان کو ل نک کەسێ دی ژ بلی وان نینە.

٢- تێگەهشتنا وان بۆ قورئانێ ژ یا خەلکی هەمییێ پترە چونکی وان هەڤدەمییا هاتنەخوارا قورئانێ کرییە، قورئان ب ئەزمانێ وان یا هاتییە خوارێ و ئەو دزانن کانێ هەر ئایەتەک کەنگی و بۆچی هاتبوو خوارێ.

٣- زانینا وان ب سوننەتا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژ یا هەمی کەسان پترە؛ چونکی ئەو د گەل پێغەمبەری بوون، و وان دین ئێکسەر ژ وی وەرگرتبوو.

٤- وان ژ هەمی کەسان پتر زەحمەت ب ڤی دینی ڤە دیتییە حەتا بەلاڤ کری و گەهاندییە خەلکێ وی سەردەمی، و خەلکێ پشتی وان هاتی ژی.

٥- ئەو ژ هەمی کەسان ئەزمان ڕاستتر و پاقژتر بوون، و گەهشتنا وان بۆ ڕاستییێ ژ گەهشتنا هەر کەسەکێ ژ بلی وان نێزیکترە، ژ بەر کو پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ناڤ وان دا بوو.

٦- ژێدەرێ وان بۆ وەرگرتنا زانینێ سەرەکانی ب خۆ بوو، وان دگۆت: خودێ دبێژت، پێغەمبەر دبێژت.. و ئەڤ چەندە خێرەکا مەزنە گەهشتییە وان.

٧- ڤیانا وان بۆ پێغەمبەری و چاڤلێکرنا وان بۆ وی و بەرەڤانییا وان ژ وی، تشتەکە دیرۆک ل سەر شاهدە.

٨- پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د حەدیسەکێ دا، ئەوا ترمزی ژێ ڤەدگوهێزت، ئاشکەرا دکەت کو صەحابی یێ ل سەر ڕێکا راست یا هەر کەسێ ل دویڤ بچت دێ چتە بەحەشتێ، گۆت: ﴿ تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلا مِلَّةً واحِدَةً ﴾ یەعنی: ئوممەتا من دێ ل سەر حەفتێ و سێ دەستەکا ژێکڤەبت، هەمی د ئاگری دانە ئێک تێ نەبت، گۆتن: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ئەو کییە؟ وی گۆت: ﴿ مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي ﴾ یەعنی: ئەو ڕێکە یا ئەز و صەحابییێن خۆ ل سەر.

ژ بەر ڤان ئەگەران و گەلەکێن دی ئەم دبێژین: صەحابە ژ هەمی مرۆڤان چێترن، و ئەو هەژیترن مرۆڤ چاڤ ل وان بکەت و ل دویڤ ڕێکا وان بچت.

سالۆخەتێن جڤاکا صەحابییان:

گەلەک جاران دەمێ ئەم دیرۆکا صەحابییان دخوینن، و ژ بەر کو ئەم پتر ب ڤەگێڕینا سەرهاتییێن کەسان ڤە مژویل دبین، ئەم ژ بیر دکەین کو سالۆخەتێن جڤاکێ تێکدا دەسنیشان بکەین، ئەو سالۆخەتێن ئێکا هند ژ ڤێ جڤاکێ چێکری کو ببتە واقعەکێ بەرچاڤ بۆ ب کارئینانا بیر و باوەر و شەریعەتێ ئیسلامێ.

تشتەکێ گەلەکێ پێتڤییە دەمێ ئەم بەحسێ دیرۆکا جیلێ صەحابییان دکەین، ئەم ڤەکۆلینێ ل سەر جڤاکا وان ب خۆ بکەین، و سالۆخەتێن وان ب رەنگەکێ ئاشکەرا بەرچاڤ بکەین، دا دیمەن پتر ل بەر مە یێ روهن بت.

ڤێجا ژ وان سالۆخەتان یێن جڤاکا صەحابییان پێ هاتییە ناسین:

١- جڤاکا وان ب رەنگەکێ گشتی جڤاکەک بوو حسێب دکر دین ژین هەمییە، یەعنی: وان ژینا خۆ هەمی ب دینی ڤە گرێ ددا و هزر نەدکر دین ب تنێ تشتەکێ رووحییە جار جار بۆ بێهنڤەدان مرۆڤ قەست بکەتێ!

دین ب دیتنا وان نە ب تنێ هندەک رەنگێن عیبادەتی بوو، ل هندەک دەم و هندەک جهان دئێنەکرن، وان ژینا خۆ هەمی ب دینی ڤە گرێ دابوو، ئەخلاق، رەفتار، دیتن و هزر و بەرێخودان، پەیوەندییێن جڤاکی، یێن خێزانی، کرین و فرۆتن... و حەتا دویماهیێ ئەڤە هەمی وان ب دینی ڤە گرێ دابوون، لەو ئەو چو دەمان ب هندێ نەدحەسیان کو ئەو و دین د ژێک دویرن.

ژبەر ڤێ چەندێ مرۆڤ دشێت بێژت: جڤاکا صەحابییان ب دورستی جڤاکەکا موسلمان بوو ب هەمی رامانێن پەیڤا موسلمان ڤە!

و دەمێ ئەم ڤێ گۆتنێ دبێژین، مەبەستا مە پێ ئەو نینە ئەم بێژین: ئەڤ جڤاکە جڤاکەکا بێ گونەھ بوو، و ژ بەراهییێ حەتا دویماهییێ یا بێ خەلەتی بوو، نەخێر! د ڤێ جڤاکێ دا گونەهکار هەبوون، دورویی هەبوون، مرۆڤێن سست و کێم باوەر ژی هەبوون، بەلێ ئەوێن هە بەرامبەر خودان باوەرێن راست و دورست هەر نەدهاتنە هژمارتن.

د جڤاکا صەحابییان دا بەرێ هەر ئێکی ل هندێ بوو ژینا خۆ هەمییێ ب رەنگەکێ وەسا ببەتە سەری خودێ ژ خۆ رازی بکەت، لەو هەمی دەمان خودێ ل بیرا وان بوو، و ئەوێ چو جاران خودێ ژ بیر نەکەت زوی ب زوی ناکەڤتە د خەلەتی و گونەهێ دا، بیرا مە هەمییان ل سەرهاتییا عومەری دئێت د گەل وێ ژنکێ ئەوا گۆتییە کچا خۆ: هندەک ئاڤێ د ناڤ شیری هلدە دا ماستێ مە پتر لێ بێت بۆ فرۆتنێ. کچێ گۆتێ: ما تە نەزانییە کو عومەری ئەڤ تشتە یێ قەدەغە کری؟ دەیکێ گۆت: ئاخری ل ڤێ شەڤێ عومەری های ژ مە

نینە و ئەو مە نابینت! کچێ گۆت: نێ ئەگەر عومەر مە نەبینت ژی، خودایێ عومەری مە دبینت! دەمێ بەحسێ خودایێ عومەری هاتییە کرن، ئێکسەر باوەری د دلێ دەیکێ ژی دا گەش بوو: دیسان مانێ خودێ یێ مە دبینت و بەری عومەری ڤی کاری قەدەغە بکەت خودێ ئەو یێ حەرام کری.

ئەڤە کچەکا عادی بوو د جڤاکێ دا هۆسا هەست ب بەرپرسییێ دکر.

(ئەسمائا کچا ئەبووبەکری) شوی ب (زوبەیرێ کوڕێ عەووامی) کربوو، دەیکا وێ ژنکەکا کافر بوو، ڕۆژەکێ دەیکا وێ ژ مەکەهێ هاتە مەدینێ دا سەرا وێ بدەت، ژێ خەریب بووبوو ژ بەر کو ئەو چەند سالەک بوو وان ئێک و دو نەدیتبوو. دەمێ ئەسمائێ دەرگەهـ بۆ دەیکا خۆ ڤەکری، بەری بێژتە دەیکا خۆ: کەرەم کە وەرە ژۆر.. گۆتێ: کانێ بیست خەبەران ل بەر دەری ڕاوەستە! ئەسمائێ قەستا مالا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر، گۆتێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ! دەیکا من یا هاتییە مالا من، و من ئەوا هێلایە ل بەر دەری، ئەرێ ڕێکێ بدەمێ بێتە ژۆر یان نە؟!

مەسەلە گەلەک یا عادی بوو، بەلێ وێ دڤیا حوکمێ دینی تێدا بزانت، چونکی نەکو ئەو پێگاڤەکێ بهاڤێت و نە ئەو بت یا دین دبێژت.. حەتا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نەگۆتییە وێ: ڕێ بدێ.. وێ ڕێ نەدایێ.

مەعنا: ئەو جیلەک بوو ل هەمی دەمێن ژییێ خۆ د گەل ئیسلامێ دژیا.

٢- جڤاکا صەحابییان جڤاکەک بوو ب دورستی ڕامانێن ئوممەتێ د ناڤ دا ئاکنجی بووبوون. ئەو ئوممەت، یا کو ب تنێ بیر و باوەر وان دگەهینتە ئێک، دویر ژ پەیوەندیێن قەومی و ڕەنگی و نفشی.

د جڤاکا صەحابییان دا مللەت و ئویجاخ و ئەزمان ئەو تەرازی نەبوو یا کو چێتریا مرۆڤی پێ دهاتە کێشان، بەلکی ب تنێ تەقوا بوو ئێک ژ یێ دی چێتر لێ دکر، و قورئان ڤێ چەندێ ئاشکەرا و بنەجهـ دکەت دەمێ دبێژت: ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ﴾ (الحجرات: ١٣) یەعنی: یێ ژ هەمییان ب قەدرتر ژ هەوە ل نک خودێ ئەوە یێ ب تەقواتر بت.

ژ بەر ڤێ چەندێ جڤاکا صەحابییا براینییا ئیسلامێ ژ هەر براینییەکا دی هێژاتر ددیت، ل ڕۆژا شەڕێ بەدرێ مرۆڤەکێ ئەنصاری برایێ (موصعەبێ کوڕێ عومەیر)ی گرت، برایێ موصعەبی هزر کر موصعەب دێ بەرەڤانییێ ژێ کەت؛ چونکی برایێ وی یێ دەیبابییە، بەلێ ئەو حێبەتی بوو دەمێ گوهـ موصعەبی بووی گۆتییە زەلامێ ئەنصاری: دەستێن ڤی باش گرێدە! ئینا وی گۆتە موصعەبی: ما ئەز نە برایێ تەمە؟ گۆتێ: نەو! ئەوێ تو گرتی برایێ منە!

د ڤێ جڤاکێ دا ئێکێ وەکی عومەری، یێ عەرەب، یێ قورەیشی، یێ خەلیفە، دگۆتە ئێکێ وەکی بیلالی، یێ حەبەشی، عەبدێ ئازاکری، یێ فەقیر: بیلال سەییدێ مەیە!

ژ بلی جیلێ صەحابییان هەوە ئەڤ حنێرە ل نک کێ دیتییە؟ تشتێ ژ هەمییێ پیرۆزتر د چاڤێ عەرەبان دا ل دەمێ هاتنا ئیسلامێ تەعەصصوبا ئویجاخێ بوو، دبت مرۆڤێ عەرەب دەست ژ هەمی تشتان بەردابا، بەلێ تشتێ ئێکانە یێ وی نەدشیا دەستی ژێ بەردەت تەعەصصوبا ئویجاخێ بوو، شاعرێ وان ب سەربلندی ڤە و ب هەمی دەنگێ خۆ دگۆت: ئەز یێ دگە ئویجاخا خۆ، بێتە سەر ڕێ دێ د گەل بم و د سەردا بچت ژی دێ د گەل بم!!

تشتەکێ ب ساناهی نەبوو پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- شیای براینییا دینی د دلێن وان دا ب پێش براینییا ئویجاخێ بێخت. ڕۆژەکێ صەحابییەکی گۆتە هەڤالەکێ خۆ: کوڕێ ژنکا رەش! پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گوهـ لێ بوو، ئینا گۆتە وی: (تو مرۆڤەکی رەنگەکێ جاهلیەتێ ل نک تە هەیە) گاڤا وی ئەڤە زانی، ڕاست ڕابوو، چوو گۆتە وی مرۆڤێ رەش: وەرە، ل پێش چاڤێن خەلکی پییێ خۆ بدانە سەر سەرێ من دا هەمی بزانن کو کوڕێ ژنکا سپی ژ کوڕێ ژنکا رەش چێتر نینە.

ئەڤرۆ، ل وان وەلاتێن دبێژن: ئەمین دیموقراتییەتێ و مافێن مرۆڤان نیشا خەلکی ددین ل سەر دەرگەهێن خوارنگەهێن خۆ دنڤیسن: چێ نابت صە و مرۆڤێ رەش بێتە ژۆر! و مەرحەبا دیموقراتییەت!!

٣- جڤاکا صەحابییان ل سەر بناخەیەکێ ئەخلاقی هاتبوو ئاڤاکرن، و دەمێ ئەم دبێژین: (بناخەکێ ئەخلاقی) مەبەستا مە نە ب تنێ ئەو پەیوەندینە یێن د ناڤبەرا ژن و مێران دا، نە! قاعیدێ ئەخلاقی گەلەک ژ هندێ بەرفرەهترە. سیاسەتا وان ل سەر ئەخلاقی هاتبوو ئاڤاکرن، لەو جوداهی د ناڤبەرا مرۆڤێ بەرپرس و مرۆڤێ دی دا نەبوو. ڕۆژەکێ عومەری ل سەر مینبەرێ گۆت: ئەز خەلیفەمە دڤێت هوین گوهداریا من بکەن.. مرۆڤەکێ عامی ڕابووڤە و گۆت: قەت ئەم گوهێ خۆ نادەینە تە.

- بۆچی؟

وی گۆت: چونکی ئەو قوماشێ خێرێ یێ تە ل سەر مە بەلاڤ کری، پارچەیەکا پتر ژ یا مە تە یا بۆ خۆ هلگرتی.

گۆتێ: تو چاوا دزانی؟

وی گۆت: چونکی پارچەیێن مە هەمییان ب کۆتەکی تێرا مە یێن کرین، و پارچەیا تە باش تێرا تە یا کری و تو ژ مە هەمییان ب کەلەختری!

عومەری گۆتە کوڕێ خۆ: هلۆ مەسەلێ بۆ موسلمانان روهن بکە..

کوڕێ عومەری گۆت: ئەو پارچەیا گەهشتییە من، من یا دایە بابێ خۆ؛ چونکی یا وی تێرا وی نەدکر، و وی هەردو بۆ خۆ ب سەرێک ڤە یێن گرێداین.

وی زەلامی گۆت: نۆکە باخڤە ئەم دێ گوهداریا تە کەین!

ب ڤی ئەخلاقی وان سەرەدەرێ د گەل ئێک و دو دکر، لەو دلێن وان د گەل ئێک و دو د پاقژ بوون.

کڕین و فرۆتنا وان ل سەر بناخەکێ ئەخلاقی هاتبوو ئاڤاکرن، لەو بازارا وان یا بێ حیلە بوو، هەر ئێکی باوەری ب یێ دی هەبوو. کەسێ ئەزمانێ خۆ یان دەستێ خۆ درێژ نەدکرە مافێ هەڤالێ خۆ، لەو جڤاکەکا تژی باوەری بوو، و تەناهی دوریشمێ وان بوو.

گاڤا ئەبووبەکر بوویە خەلیفە، وی عومەر کرە قازی، پشتی سالەکێ عومەر چوو نک خەلیفەی گۆتێ: ئەزێ هاتیم دا تو من ژ ڤی کاری عەفی کەی.

ئەبوو بەکری گۆتێ: بۆچی؟

عومەری گۆت: ئەڤە سالەکە قەزیەکا ب تنێ ژی کەسێ نەئینایە نک من! ئەو مللەتێ ب ڤی رەنگی بت چو منەت ب هەبوونا قازی نابت.

٤- جڤاکا صەحابییان جڤاکەکا مجد بوو د هەمی کار و کریارێن خۆ دا، خۆ ب تشتێن بێ بها ڤە مژویل نەدکر دا وەختێ خۆ پێڤە ببۆرینن، هەر دەلیڤەکا ژییێ وان، وان هزار هزر بۆ دکرن، گاڤا دەلیڤەک بێ کارەکێ ب وج د سەر ئێک ژ وان ڕا بۆریبا وی هزر دکر ئەڤە زیانەکا مەزن ب وی کەفت.

ئەو جڤاکا سستی ڕێیا خۆ د ناڤ دا ببینت و مجدی ژ ناڤ دەرکەفت دێ جڤاکەکا بێ خێر بت، ئەو مللەتێ (ملعب) و (چایخانە) د ناڤ دا مشە بوون دەستان ژێ بشوو!

٥- جڤاکا صەحابییان جڤاکەک بوو هەردم یا ئامادە بوو بۆ کاری، وەکی وی لەشکەرێ هەر گاڤ هشیار و ئامادە بۆ خۆ هاڤێتنا د ناڤ گەڕا شەری دا.. جڤاکەکا (عەمەلی) بوو، کارێ گۆتبا دکر، و فەرمانا ژێ دهاتە خواستن ب جهـ دئینا، وەکی مە ل هێجەتا نەدگەڕیان و جرە نەدکێشان دا خۆ ژ بەرپرسییێ بدەنە پاش.

صەحابییەک دبێژت: ئەم ژ دەهـ ئایەتان نەدچووینە دەهێن دی، حەتا مە ئەو ب جهـ نەئینابان، مەعنا: زانینا بێ کریار ل نک وان نەبوو..

عائیشا دبێژت: ڕۆژا ئایەتا حیجابێ هاتییە خوارێ ژنکێن ئەنصارییان هند خۆ نەگرت حەتا بزڤرنە مال پێچان بۆ خۆ چێ کەن، هەما هێشتا ل مزگەفتێ هەر ئێکێ پارچەک ژ دەهمەنا خۆ ڤەکر و ب سەر سەرێ خۆ دادا.. هندە ئەو د (عەمەلی بوون)!

گاڤا ئایەت هاتییە خوارێ کو بەرێ خۆ ژ قودسێ وەرگێرنە مەکەهێ، صەحابییەک چوو دیت هندەک زەلام ل جهەکی یێ نڤێژا ب جماعەت دکەن، بەرێ وان یێ ل قودسێ، ئینا وی ئایەتا گوهۆڕینا قیبلێ بۆ وان خواند.. د گاڤێ دا ئەو ل سەر ملێ خۆ زڤرین و بەرێ خۆ دانە مەکەهێ و نڤێژا خۆ تمام کر.

نەگۆتن: بۆچی؟ و چاوا؟ و کەنگی؟

مادەم ئایەتێ گۆت، پێغەمبەری گۆت، یا مە ب جهـ ئینانە.

موسلمانێن مـە ڤـێ گـاڤێ بێـژێ: خـودێ دبێـژن، یـان پێغەمبـەر دبێـژت.. دێ ل سـەد هێجەتا گەڕیێن دا خۆ ژ وێ گۆتنێ بدەنە پاش.

٦- جـڤـاکا صەحابییان ب چاڤێ عیبادەتی بەرێ خۆ ددا هەر تشتەکێ هەی، خۆ ئێـک ژ وان دەمـێ دچـوو نڤینا خۆ، ئنیەتا هندێ دکرە دلـێ خۆ کو خودێ زارۆکەکی بدەتێ جیهادێ د رێکا خودێ دا بکەت!

گـاڤـا دچـوو بەر دکـانا خۆ ب ئنیەتا عیبادەتی دچوو، گاڤا قەسـتا بیسـتانکێ خـۆ دکـر ب ئنیەتا عیبادەتی دچـوو، خۆ گاڤا پارییێ نانی دکرە د دەڤێ خۆ دا ب ئنیەتا عیبادەتی ئەو چەندە دکر.

پشکا ئێکێ

ژ ناڤدارێن بنەماڵا

پێغەمبەرێ سلاڤ لێ بن

دەیکا خودان باوەران
خەدیجایا کچا خوەیلدێ

ئێکەمین مرۆڤ بوو باوەری ب پێغەمبەرینییا پێغەمبەری ئینای -سلاڤ لێ بن- لەو یا غەریب نینە ئەم ئێکەمین جار ژ وێ دەست پێ بکەین.

ئەو جهێ وێ بۆ خۆ د دلێ پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- کری کەسەک قەت و قەت نەگەهشت بوویێ، چو جاران پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ مەدحێن وێ نەدوەستیا، حەتا جارەکێ عائیشایێ ب ترانەڤە گۆتێ: هەر وەکی ژ وێ پێڤەتر چو ژنکێن دی د دنیایێ دا نەبووینە؟!

ژ بەر ڤێ چەندێ مە ڤیا گەشتا خۆ د گەل صەحابیێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژ ڤێ شێرەژنە دەست پێ بکەین، دا بزانین کانێ دەمێ ژن خۆ دهاڤێتە گەرا قوربانییێ چاوا ژ چیایی موکمتر و سەربلندتر لێ دئێت.

دەیکا موسلمانان خەدیجا، کابانییا پێغەمبەری و دەیکا زارۆکێن وی، پیرا حەسەن و حوسەینی، دەیکا فاطمایێ، ژ لایێ دایێ و بابێ ڤە ژنەکا قورەیشی بوو، بابێ وێ خووەیلد کوڕێ ئەسەدێ کوڕێ عەبدلعوززایێ کوڕێ قوصەیێ کوڕێ کیلابییە، و دەیکا وێ فاطمایا کچا زائیدێ کوڕێ ئەصەممێ قورەیشییە، ئەو و زەلامێ خۆ پێغەمبەرێ خودێ ل بابێ چارێ دگەهنە ئێک، بەلێ ئەو ژ بابکێ ئەسەدییانە و پێغەمبەر ژ بابکێ هاشمییانە.

دەنگ و باسێن وێ -بەری شوی ب پێغەمبەری بکەت- ب فرەهی نەهاتینە زانین، ل دۆر دەسنیشانکرنا سالا بوونا وێ پتر ژ گۆتنەکێ هەیە:

- گەلەک دیرۆکڤان دبێژن: دەمێ وێ شوی ب پێغەمبەری کری ژییێ وێ چل سال بوون، مەعنا بەری پێغەمبەری ب پازدە سالان ئەو بووبوو.

- و هندەک پێنج سالێن دی ل ژییێ وێ زێدە دکەن، و دبێژن: ئەو بیست سالان ژ زەلامێ خۆ مەزنتر بوو.

- (ئبن عەبباس) کو پسمامێ پێغەمبەرییە و ئێک ژ زانایێن صەحابییانە، دبێژت: دەمێ خەدیجایێ شوی ب پێغەمبەری کری ژییێ وێ بیست و هەشت سال بوون. مەعنا: ئەو ب تنێ سێ سالان ژ پێغەمبەری مەزنتر بوو.

و هەر چەندە گۆتنەکا ئێکێ ژ هەمییان بەلاڤترە ژی، بەلێ ئەم گۆتنا (ئبن عەبباسی) راستتر دبینین؛ چونکی ئەو پسمامێ پێغەمبەری بوو، و مسۆگەر ئەو ب ڤێ چەندێ دێ یێ زاناتر بت، د سەر وێ چەندێ را خەدیجایێ شەش زارۆک ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەبوون، و دەمێ وێ شوی پێ کری ژییێ وێ ل دۆرێن سیهێ بت پتر یا بەرعەقلە کو ل دۆرێن چلێ بت، و ئحتیمالا کو ژنکێ پشتی چل سالییێ شەش بچویک ببن کێمترە نەخاسم ئەگەر ئەو ژن ل جەزیرا عەرەبی ژیا بت کو و دئێتە زانین کو مرۆڤ ل جهێن وەکی وێ یێن د گەرم زویتر دگەهن.

ل باژێرێ مەکەهێ، و د ناڤ مالەکا هەیی و خۆدیتی دا، خەدیجا هاتە دنیایێ، ئەم چو ژ سەروبەرێ زارۆکینی و جحێلینییا وێ نزانین، بەلێ تشتێ هاتییە زانین ئەوە: خەدیجا کچەکا خودان جوانی و عەقل و تێگەهشتن بوو، لەو هێشتا یا جحێل ئێک ژ مەزنترین ماقویلێن مەکەهێ کو دگۆتنێ: (أبو هالە) دلێ خۆ برێ و بۆ خۆ ژ بابێ وێ خواست.

ژبلی جوانی و عاقلدارییێ، ئەو ب پاقژییێ ژی هاتبوو ناسین د ناڤ خەلکێ مەکەهێ دا، لەو وان ناسناڤێ (الطاهرە) دانابوو سەر وەکی کتێبێن دیرۆکی ڤەدگێرن.

بەری ئەو و پێغەمبەر پێک بێنە دەر، دو جاران خەدیجایێ شوی کربوو، بەلێ هەر دو شوییێن وێ دەمەکی درێژ ڤەنەکێشابوو؛ چونکی هەردو زەلامێن وێ زوی مربوون:

- یێ ئێکێ (أبو هالە) بوو، و ئەڤە مرۆڤەکێ ماقویل و زەنگین بوو، خەدیجایێ کورەک ژێ هەبوو ناڤێ وی (هند) بوو، د مالا پێغەمبەری دا هاتبوو ب خودانکرن.

- یێ دووێ عەتیقێ مەخزوومی بوو، و وێ کچەک ژ ڤی هەبوو دگۆتنێ: دەیکا موحەممەدی.

و هندەک دبێژن: (أبو هالە) زەلامێ وێ یێ دووێ بوو، و هەر چاوا بت خەدیجا دەمەکێ درێژ د گەل وان نەژیا بوو؛ چونکی هەردو زوی مرن.. پشتی مرنا زەلامێ خەدیجایێ یێ دووێ، ئەوێ هزرا شویکرنێ ژ سەرێ خۆ ئینا دەرێ، و خۆ ب سەخبێرییا مالا خۆ ڤە مژویل دکر، و ژ لایەکێ دی ڤە چونکی ئەو ژنکەکا زەنگین بوو و مالەکێ باش د دەستی دا هەبوو، هەر سال دەمێ قورەیشی دچوونە کاروانی، چ ل هاڤینێ بت بۆ شامێ، یان ژی ل زڤستانێ بت بۆ یەمەنێ، ئەوێ داخواز ژ هندەک زەلامێن ئویجاخا خۆ دکر کو بۆ وێ بچنە کاروانی و کڕین و فرۆتنێ ب مالێ وێ بکەن، و پشتی کاروان دزڤڕی دا ڕابت حسێبا مالێ خۆ کەت و کرێیا وێ مرۆڤی دەتێ ئەوێ بۆ چوویە کاروانی.

ب ڤی رەنگی خەدیجایێ ژیێ خۆ دبۆراند، و چونکی ئەو ژنکەکا ژێهاتی و زەنگین بوو، گەلەک زەنگین و سەر و مەزنێن مەکەهێ حەز دکر خەدیجا شوی ب وان بکەت، و گەلەک ژ وان ئاشکەرا داخواز ژێ کربوو کو شوی ب وان بکەت، بەلێ وێ دل د ڤێ چەندێ نەبوو.. و هۆسا وێ ژیانا خۆ دبۆراند حەتا سالا ئەو و جحێلەکێ هاشمی ئەوێ دگۆتنێ: (موحەممەد) ب سەرێک هلبووین.

سەرهاتییا ب سەرێک هلبوونا وان چاوا بوو؟

موحەممەد -سلاڤ لێ بن- جحێلەکێ بیست و پێنج سالی بوو، یێ بێ مال و حال بوو، هێشتا نەبووی بابێ وی مربوو، دەمێ ژیێ وی شەش سال دەیکا وی ژی ب رێکا بابێ وی دا چووبوو، ما ئێتیم و سێوی، ژ دلۆڤانییا دەیکێ و بابێ بێ بار بوو، و ب تنێ ئەو دزانت کانێ چەند یا ب زەحمەتە مرۆڤ بێ دەیک و باب بژیت ئەوێ ژ پەرداغێ ئێتیمی و سێویاتییێ ڤەخواری، پشتی دەیکا وی ژی مری ما ل نک باپیرێ خۆ، باپیرێ وی یێ ب ناڤسال ڤە چوویی زێدە چاڤێ خۆ ددایێ، و ژ هەمی عەیال و نەڤییێن خۆ پتر حەز ژ وی دکر، حەتا دبێژن: چی جهێ چووبایێ د گەل خۆ دبرێ. بەلێ قەدەرێ دڤیا جارەکا دی دلێ وی نازک بکەت؛ چونکی ئەو بۆ شڤانییا ئوممەتەکێ دهاتە ئامادەکرن، ل هەشت سالییێ باپیر ژی لێ مر، هەما دهاتە بیرا وی دەمێ یێ بچویک و باپیرێ وی کەفتییە بەر مرنێ

هنارتە ب دویڤ کوڕێ خۆ (ئەبوو طالبی)را و شیرەت لێ کر کو پشتی وی ئەو (موحەممەدی) ببەتە نک خۆ و چاڤدانا وی بکەت، هەر چەندە (ئەبوو طالب) مرۆڤەکێ عەیال بۆش و بەردەست تەنگ ژی بوو، بەلێ وی شیرەتا بابێ خۆ ب جهـ ئینا و برازایێ خۆ یێ هەشت سالی برە مالا خۆ و پتر ژ کوڕەکێ خۆ چاڤێ خۆ دایێ.

ژ بەر کو مامێ وی مرۆڤەکێ بەردەست تەنگ بوو، و پشتی ئەو فاما بووی، وی داخواز ژ مامێ خۆ کر دەستویرییێ بدەتێ کو ببتە شڤان بۆ خەلکێ مەکەهێ بەرانبەر کرێئێکێ دا بشێت پیچەکێ هاریکارییا وێ مالێ بکەت یا ئەو د ناڤ دا مەزن بووی.

هەر ڕۆژ موحەممەد ژ باژێری دەردکەفت و ئێڤاری د زڤڕی، ڤێ چەندێ کار تێ کر کو خۆ ژ جحێلێن سەردەمێ خۆ دویر بکەڤت و گەلەک تێکەلییا وان نەکەت و وەکی وان لێ نەئێت.. ب دەسپاکی و ڕاستگۆیێ هاتە ناسین، حەتا خەلکێ مەکەهێ هەمییان ناڤێ وی کرە: (الصادق الأمین).

گاڤا ژییێ وی بوویە بیست و پێنج سال، ڕۆژەکێ مامی وی گۆتێ:

- برازا، ئەز مرۆڤەکم من چو مال د دەست دا نینە، و زەمان ل سەر مە یێ دژوار بووی، و سالێن گران ب سەر مە دا یێن هاتین، و چو د دەست مە دا نینە ئەم بازرگانییێ پێ بکەین، و ئەڤە کاروانێ ئویجاخا تە نێزیکە دەرکەفتە شامێ، و هەر جار خەدیجا هندەک زەلامێن ئویجاخا تە دهنێرت دا بازرگانییێ ب مالێ وێ بکەن و هندەک فایدەی بگەهیننە خۆ ژی، ڤێجا ئەگەر تو بچی داخوازێ ژێ بکەی دێ تە هلبژێرت چونکی ناڤ و دەنگێن پاقژییا تە یێن گەهشتینێ.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ چەندێ دا پیچەکێ دودل ما، نەدویرە ژ بەر هندێ بت چونکی وی بەری هنگی چو جاران ئەڤ کارە نەکربوو، بەلکی چونکی وی ژ دل دڤیا هاری مامێ خۆ بکەت ب گۆتنا مامێ خۆ رازی بوو.. (ئەبو طالب) ڕابوو چوو مالا خەدیجایێ و داخوازا خۆ گەهاندێ، خەدیجایێ د گاڤێ دا رازیبوونا خۆ دیار کر و گۆتێ: ئەگەر بۆ ئێکێ بیانی تە ئەڤ داخوازە کربا دا بۆ تە ب جهـ ئینین، ڤێجا پا چاوا بۆ مرۆڤەکێ نێزیک یێ خۆشتڤی؟!

خەدیجایێ هنارتە ب دویڤ ڕا، و پشتی ئەو پێک هاتینەدەر خەدیجایێ مالێ خۆ کرە د دەستان دا و خولامێ خۆ (مەیسەرە) دا د گەل، و کاروانی دا ڕێ.. پشتی چەند هەیڤەکان کاروانی زڤڕین، (موحەممەد) و هەڤالێ خۆ (مەیسەرە) ئێکسەر ب نک مالا خەدیجایێ ڤە چوون، موحەممەدی -سلاڤ لێ بن- سوحبەتا کرین و فرۆتنێ بۆ ڤەگێرا، مالێ وێ هەمی دا ڤێ و کرێیا خۆ ژێ وەرگرت و زڤڕی نک مامێ خۆ (ئەبوو طالب)ی.

خەدیجایێ بەرێ خۆ دایێ فایدێ وێ یێ ئەڤ سالە ژ یێ هەمی سالێن دی پترە، ئینا پسیارا خولامێ خۆ مەیسەرەی کر کانێ مەسەلە چیە؟

مەیسەرەی بۆ وێ بەحسێ جامێری و پاقژی و دەسپاکییا موحەممەدی کر، و کانێ ئەو چەند مرۆڤەکێ پیرۆز و ڕاستگۆیە، و بۆ وێ دیار کر کو بەرێ وی هەردەم ل هندێ بوو فایدەی بگەهینتە وێ، نە وەکی زەلامێن سالێن بۆری ئەوێن بەری هەر تشتەکی ل فایدێ خۆ دگەڕیان.

موحەممەد کانێ چەند د چاڤێن خەدیجایێ دا یێ مەزن بوو، هندی دی مەزنتر لێ هات، ئەو پێ حەسیا هەر وەکی دلێ وێ یێ ب لایێ وی ڤە دچت، ما چاوایە ئەگەر ئەو شوی ب وی بکەت؟ مادەم ئەو هندە زەلامەکێ دلپاکە و بەرێ وی ل مالێ وێ نینە، ئەو دێ ب کێر وێ ئێت. ئینا وێ ئەڤ هزرا خۆ بۆ هەڤالەکا خۆ یا نێزیک گۆت و ژێ خواست ب رەنگەکێ نە یێ ڕوی ب ڕوی بگەهینتە موحەممەدی!

هەڤالا خەدیجایێ (نەفیسا) هاتە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و گۆتێ: بۆچی تو ژنێ نائینی؟ وی گۆت: ژ بەر نەبوونا مالی. وێ گۆت: و ئەگەر تو بۆ مالی و جوانییێ و هەڤکویفییێ هاتییە خواستن؟ وی گۆت: دێ کی بت؟ نەفیسایێ گۆت: خەدیجایە! ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: بلا بۆ من بێژێ.

ب ڤی رەنگی هەردو پێک هاتنەدەر.

وەکی عەدەت پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژ مامێ خۆ خواست کو ب رەنگەکێ رەسمی بچت خەدیجایێ بۆ وی بخوازت، مامێ وی کەیف ب ڤێ چەندێ هات، ڕابوو ئەو و برایێ خۆ (حەمزە) پێکڤە چوونە مالا بابێ خەدیجایێ، و هندەک دبێژن: بابێ وێ هنگی نەمابوو

لەو چوونە مالا مامێ وێ، هەر چاوا بت خەدیجا ژ مرۆڤێن وێ هاتە خواستن و ئەبوو طالبی گۆتە مرۆڤێن وێ:

- هندی موحەممەدە، جحێلەکێ وەکی وی د ناڤ قورەیشییان دا نینە بۆ شەرەفێ و مال مەزنییێ و عەقلدارییێ، ئەگەر وی نوکە چو مالەکێ مەزن نەبت ژی مال سیبەرەکە نامینت و ئێمانەتەکە دێ ئێتە زڤراندن..

مرۆڤێن خەدیجایێ گۆتنێ: تو ڕاست دبێژی.

ب ڤی رەنگی هەردو گەهشتنە ئێک و نەختێ خەدیجایێ -وەکی د هندەک ریوایەتان دا هاتی- بیست حێشتر بوون.

خەدیجا ژنکا ئێکێ بوو د ژیانا پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- بیست و پێنج سالان مانە د گەل ئێک، پازدە ژێ بەری پێغەمبەرینییێ بوون، و دەهـ ژی پشتی پێغەمبەرینییێ بوون، د ڤان سالان دا خۆشترین و تەناترین ژیان هەردووان پێکڤە بۆراند، حەتا خەدیجا مری ژی زەلامێ وێ چو ژن ل سەر نەئینابوون لەو د ناڤبەرا دەیکێن موسلمانان هەمییان دا ب تنێ وێ دەردێ هەوییاتییێ نەدیت بوو!

خەدیجا ژنکەکا تێگەهشتی بوو، و وێ باش دزانی سەرمالێ ژنکێ یێ مەزنتر ئەوە مالا خۆ خۆش بکەت و دلێ زەلامێ خۆ ب لایێ خۆ ڤە بکێشت، لەو هەر ژ ڕۆژا ئێکێ وێ ئێکا هند کر مالا خۆ بکەتە ئەو وارگەهێ تەنا یێ زەلامێ وێ تێدا ب تاما خۆشییێ ب هەست، ئەوێ پشتی شوی ب موحەممەدی کری مالێ خۆ هەمی حسێب کر مالێ وی، دەست ژ کارێ بازرگانییێ کێشا و دەمێ خۆ هەمی بۆ مال و عەیالێ خۆ تەرخان کر.

تشتێ خۆشییا ڤێ مالێ زێدە کری ئەو بوو خودێ لێ هاتە رەحمێ و هژمارەکا زارۆکان دایێ: دو کوڕ و چار کچ.

خەدیجا نە ژ وی رەنگێ ژنان بوو یێن هزر دکەن خۆشییا دنیایێ پارە و زەنگینییە، لەو چو جاران ل دەمێن پێتڤی ئەوێ خۆ ژ دانا خێرێ پاشڤە نەدبر، و هەر جارەکا زەلامێ وێ یێ خێرخواز بەرێ وێ دابا خێرەکێ دەلیڤەکا ب تنێ ژی ئەو دودل نەدبوو.. و زەلامێ وێ

هندی یێ ساخ ئەڤ قەنجییا وێ ژ بیر نەکربوو، ڕۆژەکێ دەمێ مەدحێن خەدیجایێ بۆ عائیشایێ کرین، گۆت: ئەوێ ل وی دەمێ مالێ خۆ دا من دەمێ خەلکی ئەز زڕبار کریم.

ڕۆژەکێ حەلیما سەعدی، دەیکا پێغەمبەری یا شیری، هاتە مەکەهێ و قەستا مالا پێغەمبەری کر -ئەڤە بەری ببتە پێغەمبەر- گۆتێ: کوڕێ من! ئەڤ سالە هشکاتییە و حالێ مە گەلەک یێ نەخۆشە.. پێغەمبەری گۆتە خەدیجایێ: ئەگەر تو هاریکارییا وێ بکەی. خەدیجایێ د گاڤێ دا حێشترەک و چل پەز دانێ.

پێغەمبەری ڤیا قەنجییا مامێ خۆ ئەبوو طالبی بۆ بزڤرینت، ئینا داخواز ژ خەدیجایێ کر کو قەبویل بکەت ئەو پسمامێ خۆ (عەلی) بینتە مالا خۆ؛ دا ئەو پێش مامێ خۆ ڤە وی ب خودان بکەت، خەدیجا د گاڤێ دا ل بەر هات.

مەخسەد، تێگەهشتنەکا تمام د ناڤبەرا هەردووان دا هەبوو، و چونکی خەدیجا کچکەکا بچویک و کێم سەربۆر نەبوو، وێ دزانی ب عەقلێ خۆ یێ مەزن دێ چاوا ل پشت زەلامێ خۆ ڕاوەستت ل دەمێ تەنگاڤییێ، و ئەگەر ڕاست بت ئەو گۆتنا هندەک دبێژن: (د پشت هەر مەزنەکی ژنەک هەیە)، مرۆڤ دشێت ب پشت ڕاستی ڤە بێژت: خەدیجا ئەو ژن بوو یا د پشت موحەممەدی ڕا.

پازدە سال -بەری پێغەمبەرینییێ- موحەممەدی و خەدیجایێ د گەل ئێک بۆراندن، د ڤان سالان دا ئەوان مالەکا وەسا ئاڤا کر، بووبوو نموونێ مالا سەرکەفتی و خۆش و تەنا، تشتەک نەبوو عەورێن ڕەش ل هنداڤی ڤێ مالێ کۆم بکەن، یان خۆشییا خەلکێ وێ تێک بدەت.. سالا پازدێ هات، ژییێ موحەممەدی -سلاڤ لێ بن- گەهشتە چل سالییێ، ئەو دەمەک بوو ل بەر وی هاتبوو شرین کرن کو ژ باژێرێ مەکەهێ دەرکەڤت و بچتە شکەفتا (حراء)ێ ئەوا دکەفتە وی چیایێ ب ڕەخ مەکەهێ ڤە، خەدیجا -نموونێ کابانییا سەرکەفتی- بەرانبەر ڤێ ڤیانا وی ڕانەوەستا، و چو پت پت د سەری دا نەکر، بەلکی هاریکارییا وی ل سەر ڤێ چەندێ کر، مێدەکا وی بۆ تژی خوارن دکر و ب سەروبەرێ وی ڕادبوو ل دەمێ دهات و دچوو.. ژ لایەکێ دی ڤە و دا کو ئەو زەلامێ خۆ یێ خۆشتڤی ژ هەر نەخۆشییەکێ بپارێزت گۆتبوو خولامەکێ خۆ: چاڤێ تە ل موحەممەدی بت دەمێ دچت؛ دا چو نەخۆشی نەئێتە سەری.

عائیشا دبێژت: ((ئێکەمین تشتێ وەحییا بۆ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژێ دەست پێ کری خەونێن چاک بوون، وی خەونەک نەددیت ئەگەر وەکی گەشاتییا سپێدێ نەهاتبا، پاشی ل بەر وی هاتە شرینکرن کو یێ ب تنێ بت، ڤێجا دا چت و ب تنێ مینتە ل شکەفتا حیرائێ بۆ کرنا عیبادەتێ، چەند شەڤێن هژمارتی دما ل وێرێ، پاشی دزڤرِی مال ل نک خەدیجایێ و خوارن بۆ خۆ دادگرت و دزڤرِی ڤە، حەتا حەقی بۆ هاتی و ئەو ل شکەفتێ..)).

پاشی عائیشا ب بەرفرەهی بەحسێ هاتنا جبریلی بۆ نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دکەت، و کانێ چاوا پێغەمبەر ژ ڤێ چەندێ ترسیا و هزرکر ئەڤە تشتەکە لێ هاتی، عائیشا دبێژت: ((.. پێغەمبەر زڤرِی نک خەدیجایێ و گۆتێ: من بپەچنن، من بپەچنن، وێ ئەو پەچنی و حەتا ترسا وی چووی، خەدیجایێ پسیار ژێ کر کانێ چ لێ قەوماییە، وی سوحبەتا خۆ بۆ ڤەگێرا و گۆت: ئەز ژ خۆ دترسم. خەدیجایێ گۆتێ: نە ب خودێ، خودێ قەت تە شەرمزار ناکەت، هندی تویی تو یێ ب مرۆڤاینیی، و هاریکارییێ دکەی، و دەستێ هەژاری دگری، و مێهڤانی دحەوینی، و پشتەڤانییا حەقییێ دکەی)).

ژ ڤێ گۆتنا عائیشایێ دیار دبت کانێ خەدیجا چەند ژنکەکا پشتەڤان بوو بۆ زەلامێ خۆ، وێ هەمی رِێ ب کار دئینان یێن رحەتییا زەلامێ وێ تێدا، بێهنا ل سەر وی فرەهـ دکر، و گازندە ژ ڤی عەدەتێ وی -کو چوونا شکەفتێ بوو ب تنێ- نەدکر، و خوارن بۆ وی ئامادە دکر، و ژ لایێ خۆ ڤە وێ سەروبەرێ بچویکێن خۆ ب رِێڤە دبر، حەتا وێ رِۆژا مەزنترین گوهۆرِین د ژیانا وان دا چێ بووی، نە د ژیانا وان ب تنێ دا، بەلکی د ژیانا مرۆڤینییێ هەمییێ دا.

وێ سپێدەیا زوی، یا موحەممەد تێدا زڤرِییە مال، یێ گوهشی و ب ترس و لەرز، خەدیجایێ ب دلەکێ تەنا و رِویەکێ گەش پێشوازی لێ کر، ل سەری خۆ نەترساند و پسیار ژی ژێ نەکر کانێ وی چیە؟ داخوازا وی بۆ ب جهـ ئینا و پەچنی، پشتی دیتی رحەت بوو و ترسا وی چوو ژ نوی گۆتێ: پسمام بێژە تە خێرە؟

پشتی وی سوحبەتا خۆ بۆ ڤەگێرای، خەدیجایێ دلێ وی موکم کر، و ئەو پشت رِاست کر کو خودێ وی شەرمزار ناکەت؛ چونکی ئەو مرۆڤەکێ خێرخوازە، پاشی گۆتێ: من

پسمامەکێ هەی ناڤێ وی (وەرەقە)یە کتێبێن جوهی و فەلەیان دخوینت، هلۆ دا بچینە نک وی، و سوحبەتا خۆ بۆ وی ڤەگێرە کانێ ئەو دێ چ بێژت؟

پشتی ئەو و خەدیجا پێکڤە چووینە نک وەرەقەی، وی پسیار ژ پێغەمبەری کر، کانێ وی چ دیتییە؟ پێغەمبەری سوحبەتا خۆ بۆ ڤەگێرا ئینا، وەرەقەی گۆتێ: ئەڤە ئەوە یێ خودێ بۆ مووسای ژی دهنارت، خوزی ئەزێ جحێل بام، خوزی ئەز یێ ساخ بام دەمێ مللەتێ تە تو دەردئێخستی. پێغەمبەری گۆت: ما ئەو دێ من دەرێخن؟ وی گۆت: ئەرێ، زەلامەک ب وێ نەهاتییە یا تو پێ هاتی ئەگەر نەیارەتییا وی نەهاتبتەکرن، و ئەگەر ئەز بگەهمە رۆژا تە، ئەز ب رەنگەکێ موکم دێ پشتەڤانییا تە کەم.

پشتی هەردو زڤرینە مال و جارەکا دی پێغەمبەری جبریل دیتی، و خەدیجایێ گۆتێ: ئەگەر جارەکا دی تە دیت بێژە من، رۆژەکێ ل مال پێغەمبەری گۆتێ: ئەڤەیە هات، خەدیجایێ گۆتێ: تو دبینی؟ گۆت: ئە! گۆتێ: کانێ وەرە رەخێ من یێ راستێ، ئەو هاتە رەخێ وی یێ راستێ، گۆتێ: نوکە تو دبینی؟ گۆت: ئە! گۆتێ کانێ وەرە د کۆشا من دا روینە، پشتی وە کری، گۆتێ: نوکە تو دبینی؟ گۆت: ئە! خەدیجایێ خۆ سەرکول کر و پێغەمبەر د کۆشێ دا، گۆتێ: نوکە تو دبینی؟ گۆت: نە! ئینا خەدیجایێ گۆت: پسمام! ئەڤە شەیتان نینە، مەلائیکەتە، مزگینییا من ل تە، تو پێغەمبەری.. و هنگی خەدیجایێ باوەری پێ ئینا، و ب ڤی رەنگی خەدیجا دبتە ئێکەمین کەس ل سەر رویێ عەردی باوەری ب پێغەمبەری ئینای.

ژ بەر ڤێ چەندێ خودێ -ب رێکا جبریلی- فەرمان ل پێغەمبەرێ خۆ کر کو سلاڤان لێ بکەت، و مزگینییێ ب قەسرەکا ژ لوئلوئی د بەحەشتێ دا بدەتێ، نە دەنگ بلندی تێدا هەیە و نە وەستیان.

پازدە سالان خەدیجا ب تەناهی د گەل زەلامێ خۆ ژیا بەری ببتە پێغەمبەر، و دەهـ سالان پشتی بوویە پێغەمبەر، د ڤان دەهـ سالان دا کو سالێن دویماهییێ یێن ژییێ خەدیجایێ بوون، وێ گەلەک نەخۆشی و زەحمەت سەرا ئیسلامێ دیت، ئەو نەخۆشییا دهاتە سەرێ زەلامێ وێ هەمییێ ئەو تێدا یا پشکدار بوو، بەلێ د گەل هندێ ژی وێ بێهنەکا زێدە فرەهـ هەبوو، هندی نەخۆشی لێ دژوار دبوو باوەرییا وێ موکمتر لێ دهات، و هەردەم

وێ نەخۆشی ل سەر زەلامێ خۆ ژی سڤک دکر و پییێن وی پتر ل سەر حەقییێ موکم دکرن.. موحەممەد و خەدیجا و عەلییێ کوڕێ ئەبوو طالبی ئێکەمین سێ کەس بوون هاتینە د ئیسلامێ دا، پشتی وان و ب ڕێکا وان چەند مرۆڤەکێن دی هاتنە د ئیسلامێ دا حەتا هژمارا وان ژ چل زەلامان بۆرین، و د ناڤ وان دا هندەک ژ زەنگین و ماقویلێن مەکەهێ هەبوون، وەکی: ئەبوو بەکری، عوثمانی، عومەری، حەمزەی و چەندەکێن دی.

دەمێ گازییا ئیسلامێ ب رەنگەکێ بەرفرەهـ بەلاڤ بووی قورەیشی ژ ڤێ گازییێ ترسیان و ب هەمی ڕێکا هاتنێ دا وێ بێ دەنگ بکەن، هندەک گرتن و عەزابدان، هندەک بۆ خۆ مشەخت بوونە حەبەشێ، هندەک دبن عەزابێ ڤە هاتنە کوشتن، پێگاڤا مەزن یا قورەیشییان هاڤێتی ئەو بوو وان بڕیار دا: یان بنەمالا هاشمییان دێ موحەممەدی دەنە وان دا ئەو وی بکوژن، یان ئەو دێ وان ژ خۆ ڤەدەر کەن و پەیوەندییێ د ناڤبەرا خۆ و وان دا ڤەبڕن، هاشمی -ژ بەر تەعەصصوبا عەشیرەتییێ- ل بەر نەهاتن و گۆتن ئەم و موحەممەد یان دێ پێکڤە ژین، یان پێکڤە دێ مرین!

دویماهییێ قورەیشییان پەیمانەک مۆر کر و ب دیوارێ کەعبێ ڤە هلاویست تێدا بڕیار دا کو بنەمالا هاشمییان دڤێت ژ ناڤ باژێری بێنە دەرێخستن، نە کەس چو ژێ بکڕت نە چو بفرۆشتێ، نە ژنان ژێ بینن نەدەنێ.. و ل تەنشت مەکەهێ هندەک لات و گەلی هەبوون یێن ئەبوو طالبی بوون، بنەمالا هاشمییان هەمی ل وێرێ کۆم بوون، موسلمان و کافرێن وان، سێ سالان ل وێرێ مانە د بن حصارەکا دژوار دا، برس و ئێش د ناڤ دا بەلاڤ بوو و تەنگاڤی زێدە مەزن بوو.

ل وی دەمی خەدیجایێ ژی خۆ دابوو د گەل ئویجاخا زەلامێ خۆ، هەر چەندە ئەو ژ بنەمالا ئەسەدییان بوو و وێ ماف هەبوو نەچت، بەلێ خەدیجا ل بەرنەهات زەلامێ وێ و موسلمان و بەنی هاشمی د بن برسێ ڤە بن و ئەو ل مەکەهێ د خۆشییان دا بت. خەدیجا ئەوا هنگی بەر ب پیراتییێ ڤە دچوو، ژنکەک بوو ژیانا خۆ ب خۆشی بۆراندبوو، ژنکەکا زەنگین بوو، هندەک سالان تجارەتا وێ ب تنێ هندی یا خەلکێ مەکەهێ هەمییێ بوو، ئەوێ قوربانی ب ڤێ هەمییێ دا، د گەل زەلامێ خۆ هاتە گەلییێن ئەبوو طالبی، مالێ خۆ هەمی دانا بەر دەستێ زەلامێ خۆ یێ خۆشتڤی دا ل سەر هەژاران خەرج بکەت.

ژ بەر ڤێ چەندێ خەدیجایێ جهەکێ مەزن د دلێ پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- هەبوو، چو ژن نەشیان بگەهنە وی جهی، ڕۆژەکێ عائیشایێ گۆتە پێغەمبەری: خودێ ئێکا ژ وێ چێتر دا تە.. ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- لێ ڤەگێرا و گۆتێ: ب خودێ، خودێ ئێکا ژ وێ چێتر نەدایە من، دەمێ مرۆڤان کافری ب من کری وێ باوەری ب من ئینا، و دەمێ مرۆڤان ئەز درەوین دەرێخسیم وێ ئەز ڕاستگۆ دەرێخسم، و وێ ب مالێ خۆ هاریکارییا من کر دەمێ مرۆڤان ئەز بێ بار کریم، و خودێ عەیال ژ وێ دا من..

دەمێ عائیشایێ ئەڤ ئاخفتنە بهیستی گۆت: ب خودێ ئێدی قەت ئەز بەحسێ وێ ناکەم.

ل گەلییێن ئەبوو طالبی، ل دۆرێن مەکەهێ، ل هەیڤا ڕەمەزانێ ژ سالا دەهێ پشتی هنارتنا پێغەمبەری، سێ سالان بەری مشەختبوونێ، و پشتی سێ سالان ژ مانا ل بن حصارا کافرێن قورەیشییان، دەیکا موسلمانان خەدیجا چوو بەر دلۆڤانییا خودێ، ل دویڤ گۆتنا ئبن عەبباسی ژییێ وێ هنگی پێنجی و سێ سال بوو، و ل دویڤ گۆتنا دی ژییێ وێ شێست و پێنج سال بوو.

ژ دەرڤەی مەکەهێ قەبرێ خەدیجایێ هاتە دورستکرن، و پێغەمبەری ب خۆ -سلاڤ لێ بن- ئەو ڤەشارت و د گەل چوو د قەبری دا حەتا جهێ وێ دورستکری.

هەر د وێ سالێ دا یا خەدیجا تێدا مری، مامێ پێغەمبەری ئەبوو طالب ژی مر، ئەبوو طالب ئەو بوو یێ بەرەڤانی ژێ دکر بەرانبەر سەر و گرگرێن قورەیشییان، و خەدیجا ئەو بوو یا د مالێ دا خەما وی ل سەر سڤک دکر، و ئەو پتر ل سەر ڤێ ڕێکێ موکم دکر.. ژ بەر ڤێ چەندێ دنیا ل پێغەمبەری هاتە ئێک و تەنگاڤی لێ زێدە بوو!

حەتا ئەبوو طالب نەمری قورەیشییا دەستێ خۆ درێژ نەکرە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و حەتا خەدیجا نەمری پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- هزرا دەرکەفتنا ژ مەکەهێ نەکر.

خەدیجا چوو مر، بەلێ ئەو د دلێ زەلامێ خۆ دا هەر یا زێندی بوو، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مەدحێن تشتەکی هند نەدکرن هندی مەدحێن خەدیجایێ دکرن، هەر کەسێ ل دۆرێن وی دژیا ئەڤ چەندە دزانی.. عائیشا ئەوا پشتی خەدیجایێ ب سێ سالان هاتییە

د مالا پێغەمبەری دا، دبێژت: غیرەت بۆ من ل سەر ژنکەکا پێغەمبەری چێ نەبوو هندی بۆ من ل سەر خەدیجایێ چێ بووی، هندی من گوهـ ل پێغەمبەری دبوو بەحسێ وێ دکر.

عائیشا دبێژت: جارەکێ (هالەیا کچا خووەیلدی) -خویشکا خەدیجایێ- هات دا بێتە نک پێغەمبەری، ئەڤە پشتی مرنا خەدیجایێ ب چەند سالەکان، دەنگێ وێ وەکی یێ خەدیجایێ بوو، ئینا بیرا پێغەمبەری ل خەدیجایێ هات، کەیفا وی گەلەک هات و گۆت: یارەبی هالە بت. عائیشایێ گۆت: ئینا غیرەت بۆ من چێ بوو، لەو من گۆت: ئەڤە چ بوو بیرا تە ل پیرەژنەکا قورەیشی ئینایەڤە یا ددان د دەڤی دا نە، ئەڤە چەند سالە مری و خودێ ئێکا ژ وێ چێتر دا تە!! هەر وەکی عائیشایێ بەحسێ خۆ دکر؛ چونکی ئەو کچک بوو و یا جحێل بوو، بەلێ پێغەمبەری لێ ڤەگێرا و گۆت: ب خودێ خودێ ئێکا ژ وێ چێتر نەدایە من.. و ب مەدحێن وێ ڕا چوو.

د حەدیسەکا دی دا عائیشا دبێژت: هندەک جاران مە پەزەک سەر ژێ دکر، ئینا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دا هندەکێ ژێ ڤە کەت و بێژت: ئەڤێ بۆ فلان ژنکا هەڤالا خەدیجایێ ببەن! ڤێجا من جارەکێ گۆتێ: ئەڤە چیە؟ وی گۆت: من ئەو دڤێن یێن وێ دڤیان.

وەفادارییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بۆ خەدیجایێ نە ب تنێ هندە بوو، بەلکی ژ ڤێ چەندێ ژی مەزنتر بوو، و سەرهاتییا ڕستکا وێ ئەوا وێ دایە کچا خۆ زەینەبێ دێ د گەل مە ئیت دەمێ ئەم بەحسێ زەینەبێ دکەین، ئەگەر خودێ حەز بکەت.

ل سالا هەشتێ مشەختی، یازدە سالان پشتی مرنا خەدیجایێ دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ب لەشکەرێ خۆ ڤە هاتی دا مەکەهێ ژ کوفرێ پاقژ بکەت، بەری بێتە د مەکەهێ دا لەشکەرێ خۆ ل دۆرێن مەکەهێ دانا، هوین دزانن پێغەمبەری خیڤەتا خۆ ل کیرێ ڤەدا؟

ئیمامێ (طەبەری) د تاریخا خۆ دا ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- خیڤەتا خۆ ل جهەکێ نێزیکی قەبرێ خەدیجایێ ڤەدا!

سلاڤ ل خەدیجایێ بن ل ڤێ دنیایێ، و ل دەمێ ب بەحەشتا خودایێ خۆ شاد دبت.

زارۆکـێـن
خەدیجایا کچا خوەیلدێ

پشتی مە بەحسێ دەیکا موسلمانان خەدیجایا کچا خووەیلدی کری، یا د جهێ خۆ دایە ب کورتی بەحسێ زارۆکێن وێ ژی بکەین، ئەوێن ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بووین.

وەکی مە گۆتی: خەدیجایێ شەش زارۆک ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەبوون، دو کوڕ و چار کچ: (القاسم) و (عبد الله) و (زینب) و (رقیه) و (أم کلثوم) و (فاطمه).

و ب دورستی نەهاتییە زانین کانێ زارۆکێ ژ هەمییان مەزنتر کی بوو، (القاسم) بوو یان (زینب) بوو، بەلێ تشتێ مسۆگەر ئەو بوو کو (فاطمه) ژ هەمییان بچویکتر بوو.

نوکە ب کورتی دێ بەحسێ ڤان هەر شەش زارۆکان کەین.

ئەلقاسم

ب نیشانان ڤە ئەو کوڕێ خەدیجایێ یێ نەخری بوو، و ئێکەمین زارۆک بوو خودێ دایە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و ژ بەر هندێ پێغەمبەر ب ناڤێ وی دهاتە گازیکرن، دگۆتنێ: (أبو القاسم).

خودێ ژییەکێ کورت دابوو (قاسم)ی، هند مابوو ساخ حەتا پییا چووی.. بەری پێغەمبەرینییێ ئەو بووبوو، و مربوو.

عەبدلڵاهـ

ئەڤە ژی بەری پێغەمبەرینییێ بووبوو و مربوو، دویر نینە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ناڤێ بابێ خۆ دانابتە سەر!

(عبد الله) هەر ئەوە یێ کو دگۆتنێ: (الطبیب) و (الطاهر)، و هندەک دیرۆکڤان دبێژن: ئەڤە دو کوڕن دی بوون، بەلێ یا دورست ئەوە هەر سی ئێک بوون.

ئەڤە ژی هێشتا یێ ساڤا مربوو.

و دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەست ب بەلاڤکرنا ئیسلامێ کری، د ناڤ قورەیشییان دا، کافران مەسەلا مرنا کوڕێن وی بۆ خۆ ب دەلیڤە زانی و گۆتن: موحەممەد یێ بێ کوڕە دێ مال میرات بت، و بەحسێ وی نامینت، ئینا خودێ صورەتا (الکوثر) ئینا خواری و تێدا گۆت: ﴿ إِنَّآ أَعۡطَيۡنَٰكَ ٱلۡكَوۡثَرَ ۝١ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنۡحَرۡ ۝٢ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلۡأَبۡتَرُ ۝٣ ﴾ یەعنی: هندی ئەمین مە خێرەکا مەزن ل دنیایێ وئاخرەتێ دا تە -ئەی موحەممەد-، وڕویبارێ کەوثەرێ ژ وێ خێرێیە، کو ل هەردو لێڤان خیڤەتێن لوئلوئێ سمتینە، وئاخا وی ژ مسکێیە. ڤێجا تو نڤێژا خۆ هەمییێ بۆ خودایێ خۆ ب تنێ بکە، وتو قوربانێ خۆ بۆ وی ب تنێ ڤەکوژە. هندی نەحەزێ تە ونەحەزێ وی تشتییە یێ تو پێ هاتی ژ هیدایەتێ وڕۆناهییێ، ئەوە یێ بێ شوینوار دبت، و ژ هەمی خێرێ دبت.

زەینەب

ئەو کچا مەزن یا پێغەمبەری بوو، و هندەک دبێژن: ئەو ژ هەمی خویشک و برایێن خۆ مەزنتر بوو.

ل سالێن دەسپێکی یێن شویکرنا خەدیجایێ خودێ ئەو دابوویێ، و د کۆشا پاقژترین ژنکێ دا -کو خەدیجایە- هاتبوو ب خودانکرن و ل بەر دەستێ مەزنترین زەلام -کو پێغەمبەرە- هاتبوو پەروەردەکرن.

زارۆکینییەکا خۆش و تەنا بربوو سەری، دەیک و بابێن وێ هەردووان گەلەک حەز ژێ دکر، و دەیکا وێ خەدیجایێ ئەو پتر بۆ خۆ وەک هەڤال دزانی.

بەری پێغەمبەرینی بۆ بابێ وێ بێت ئەوێ شوی کربوو، و ئەگەر ئەم ل بیرا خۆ بینین کو پازدە سالان بەری پێغەمبەرینییێ پێغەمبەری خەدیجا مارە کربوو، دڤێت بێژین: ژییێ زەینەبێ دەمێ شوی کری گەلەک گەلەک دێ چاردە سال بت، ئەڤە ئەگەر هات و ئەو ژ هەمی خویشک و برایێن خۆ مەزنتر بت.

ل ڤێرێ من دڤێت مەسەلەکێ روهن بکەم: مەسەلا ژنئینان و شویکرنێ، و ژییێ (موناسب) ل دەڤەرا جەزیرا عەرەبان:

ئاشکەرایە کو ژییێ شویکرن و ژنئینانێ ژ جهەکێ بۆ جهەکی یێ جودایە، ئەڤە ل سەر عەدەت و مەسەلا ژینگەهێ رادوەستت، ل جهەکێ وەکی مەکەهێ تشتەکێ گەلەکێ عەدەتی بوو کو کچ ل دەهـ سالییێ حەتا پازدە سالییێ شوی بکەت یان کوڕ ژنێ بینت، و هندەک جاران باب یان دەیک ب تنێ یازدە سالان ژ عەیالێ خۆ مەزنتر بوو، و ئەڤ تشتە ئەگەر ل نک هندەک ژ مە یێ عەجێب بت، ل جهەکێ وەکی مەکەهێ ل وی دەمی تشتەکی گەلەکێ عەدەتی بوو.

دەمێ ئەم سەرهاتی و ژینەنیگارا صەحابییان دخوینین دڤێت ڤی تشتی باش ل بیرا خۆ بینین و ل دویڤ عەدەتێن خۆ یێن ئەڤرۆ حوکمی ل سەر وان نەکەین.

ل دوازدە سێزدە سالییێ زەینەبێ شوی کر، و شویکرنا وێ بەری هاتنا پێغەمبەرینییێ بوو، دەیکا وێ خەدیجایێ خوارزایێ خۆ (أبو العاص بن الربیع) هلبژارت؛ دا کچا خۆ زەینەبێ بدەتێ و پشتی رازیبوونا خویشکا خۆ هالەیێ وەرگرتی داخواز ژ زەلامێ خۆ کر -کو پێغەمبەر بوو- دا دەستویرییێ بدەت کو کچا خۆ زەینەبێ بدەتە کوڕخالەتێ وێ (أبو العاص)ی.

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەوێ چو جاران دلێ خەدیجایێ نەدهێلا ب ڤێ چەندێ رازی بوو.. دەمێ زەینەب هاتییە ڤەگوهاستن، دەیکا وێ خەدیجایێ رِستکا خۆ یا زێری وەک دیاری دایێ.

زەینەبێ ژیانەکا خۆش د گەل زەلامێ خۆ (أبو العاص)ی برە سەری، و (أبو العاص) ب خۆ مرۆڤەکێ رحەت و دەسپاک بوو، کارێ بازرگانییێ دکر و گەلەک جاران د گەل کاروانی دچوو شامێ.

گاڤا پێغەمبەرینی بۆ پێغەمبەری هاتی، زەینەبێ هەر زوی باوەری پێ ئینا، و زەلامێ وێ (أبو العاص)ی باوەری نەئینا، بەلێ د گەل هندێ ژی وی گەلەک قەدرێ زەینەبێ دگرت و تشتەکێ سەقەت د دەر حەقا پێغەمبەری دا نەدگۆت، هندەک کافرێن قورەیشییان ژێ خواست ژنا خۆ بەردەت دا بۆ بابێ وێ نەخۆش بت، و گۆتنێ: هەچی ژنکا تە بڤێت دێ دەینە تە. وی گوهدارییا وان نەکر و گۆت: ئێکا ژ وێ چێتر ئەز د ناڤ قورەیشییان دا نابینم.

خودێ چەند زارۆک ژ زەینەبێ دانە (أبو العاص)ی بەلێ هەمی مرن و کەس ژ وان مەزن نەبوو.

دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ مەکەهێ مشەخت بووی چوویە مەدینێ، زەینەب ما ل مەکەهێ ل نک زەلامێ خۆ، حەتا ئایەت هاتییە خوارێ کو چێ نابت ژنا موسلمان ل نک مێرێ کافر بت، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژ زەلامێ وێ خواست کو رێ بدەتێ دا ئەو ژ مەکەهێ مشەخت ببت، ئینا زەلامێ وێ (أبو العاص)ی رێ دایێ کو ئەو فەرمانا بابێ خۆ ب جهـ بینت و د رێکا وێ دا نەبوو ئاستەنگ، دەمێ زەینەب د گەل هندەک مرۆڤێن خۆ ژ مەکەهێ دەرکەفتی و بەر ب مەدینێ ڤە چووی، کافران ب دەرکەفتنا وێ زانی، ئینا دو ژ وان دەرکەفتنە د رێکا وێ دا پێخەمەت ترساندنا وێ، زەینەبێ هنگی بچویکەک د زکی دا بوو، ئێک ژ وان رمێ خۆ کرە د ناڤ چاڤان را، و یێ دی حێشترا وێ ڤەهژهژاند. دیرۆکڤان دبێژن: زەینەبێ ژ ترسان دا بچویکێ خۆ هاڤێت، و پشتی گەهشتییە مەدینێ ژی دەمەکێ درێژ نساخ بوو.

مشەختبوونا زەینەبێ بۆ مەدینێ پشتی شەرێ بەدرێ بوو ب هەیامەکێ؛ چونکی ل دەمێ شەرێ بەدرێ قەومی هێشتا ئەو ل نک زەلامێ خۆ (أبو العاص)ی بوو، و ل ڤێرێ دیرۆکڤان سەرهاتییەکا تێر مەعنا ڤەدگوهێزن.. دبێژن: (أبو العاص) ژ وان مرۆڤان بوو یێن د شەرێ بەدرێ دا ئێخسیر بووین و کەفتینە دەستێ موسلمانان، وئاشکەرایە کو موسلمانان برِیار دابوو کو هەر ئێخسیرەکێ قورەیشییان ئەگەر بڤێت بزڤرِیتە مالا خۆ دڤێت هندەک مالی

بدەت و خۆ بکرِت، یان ژی ئەگەر یێ خواندەڤان بت ئەو دەهـ زارۆکێن موسلمانان فێری خواندنێ بکەت.

(أبو العاص) ئەوێ د شەڕی دا ئێخسیر بووی، هنارتە مەکەهێ ل نک ژنکا خۆ زەینەبێ دا هندەک مالی فرێ کەت حەتا خۆ ئەو پێ بکرِت، زەینەبێ چو مال د دەستان دا نەبوو، رِابوو رِستکا خۆ یا زێڕی، ئەوا دەیکا وێ خەدیجایێ ل رِۆژا داوەتا وێ دایی هنارتە مەدینێ دا زەلامێ خۆ پێ بکرِت، گاڤا رِستک گەهشتی، و پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەو رِستک دیتی، وی ئەو نیاسی، و زانی ئەڤە رِستکا خەدیجایێیە، ئینا سەر خاترا خودانا رِستکێ گۆتە موسلمانان: ئەگەر هوین حەز بکەن ئێخسیرێ وێ بەردەن، و رِستکا وێ بۆ بزڤرِینن، گۆتن: بلا، ئینا پێغەمبەری ژێ خواست ئەگەر زڤرِی مەکەهێ ئەو زەینەبێ فرِێکەتە مەدینێ.

پشتی (أبو العاص) زڤرِییە مەکەهێ، وی سۆزا خۆ ب جهـ ئینا و رِێ دا زەینەبێ بچتە مەدینێ، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د گۆتنەکا خۆ دا مەدحێن وی کرن و گۆت: وی سۆزا خۆ د گەل من ب جهـ ئینا.

وەکی مە گۆتی: (أبو العاص) مرۆڤەکێ بازرگان بوو، پترین سالا د گەل کاروانێ قورەیشییان دەردکەفت، سالەکێ دەمێ ئەو د گەل هندەک ژ هەڤالێن خۆ ژ شامێ دزڤرِی کەفتە دەستێ هندەک موسلمانان، وان ئەو گرت و ئینا مەدینێ، ل مەدینێ وی خۆ گەهاندە نک زەینەبێ و گۆتێ: بەختێ خۆ بدە من دا چو ل من نەکەن، زەینەبێ گۆتێ: بلا. ل دەمێ نڤێژا سپێدێ، پشتی صەحابییان نڤێژ ب دویماهی ئینای، زەینەب رِابووڤە و ب دەنگەکێ بلند گۆت: گەلی زەلامان هوین هەمی بزانن من بەختێ خۆ دا (أبو العاص)ی.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ل صەحابییان زڤرِی و گۆت: من ژی وەکی هەوە ژ نوی گوهـ لێ بوو، و پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەختدانا وێ قەبویل کر.

ب ڤی رەنگی زەینەبێ قەرێ زەلامێ خۆ بۆ زڤراند و قەنجییا وی ژ سەر خۆ راکر، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتە زەینەبێ: کچا من بلا ئەو ل نک تە بت، بەلێ وەنەبت نێزیکی تە بت؛ چونکی ئەو یێ حەلال نینە بۆ تە.

دەمێ (أبو العاص)ی ئەڤ سەرەدەرییە ژ وان دیتی دلێ وی چوویێ موسلمان ببت، بەلێ چونکی هندەک دەین و ئێمانەتێن خەلکێ مەکەهێ ل نک بوون، وی دیارکرنا موسلمانەتییا خۆ گیرۆکر حەتا زڤرییە مەکەهێ، گاڤا زڤری دەینێن خۆ هەمی دان و ئێمانەت ل خودانان زڤراندن، و د ناڤ قورەیشییان دا گازی کر: گەلی قورەیشییان کێ ژ هەوە تشتەک ل نک من مایە؟

وان گۆت: کەسێ نە.

(أبو العاص)ی گۆت: پا دێ بزانن ئەز یێ موسلمان بوویم، و ئەڤە ئەز دێ چمە مەینێ، و ژ بەر هندێ من موسلمانەتییا خۆ ل مەدینێ ئاشکەرا نەکر دا هوین نەبێژن: (أبو العاص) ژ بەر دەین و ئێمانەتان یێ رەڤی.

ب ڤی رەنگی (أبو العاص) موسلمان بوو و هاتە مەدینێ، و هنگی سالا شەشێ مشەختی بوو.

گاڤا (أبو العاص) هاتییە مەدینێ، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژنکا وی زەینەب بۆ زڤراندەڤە بێی جارەکا دی لێ مارە بکەت.

زەینەب و زەلامێ خۆ مانە د گەل ئێک حەتا سالا هەشتێ مشەختی، وێ سالا مەکەهێ تێدا هاتییە ڤەکرن، ل وێ سالێ زەینەب چوو بەر دلۆڤانییا خودێ ل مەدینێ.

ل وێ هەیاما زەینەب تێدا مری، خویشکا وێ (فاطما)یێ کچەک بوو، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ناڤێ وێ کرە زەینەب، و ئەڤ زەینەبە (زەینەبا کچا ئیمام عەلی) ئەوە یا دبێژنێ: قەهرەمانا رۆژا کەربەلائێ، خویشکا حوسێنێ شەهید.

روقەییە

روقەییە، کچا خەدیجایێ یا دووێ بوو، بەری پێغەمبەرینی بۆ بابێ وێ بێت، بابێ وێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەو دابوو پسمامێ خۆ عوتبێ کورێ ئەبوو لەهەبی، بەلێ هێشتا نەڤەگوهاست بوو، پشتی پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- هاتییە هنارتن و ئەبوو لەهەبی

دوژمناتییا وی کری و سۆرەتا (تبت یدا أبی لهب) هاتییە خوارێ، ئەبوو لەهەبی ژ کوڕێ خۆ عوتبەی خواست روقەییایێ بەردەت، بەری کو ڤەگوهێزت.

پشتی روقەییا و عوتبە ژێک خلاس بووین، بابێ وێ ئەو دا عوثمانێ کوڕێ عەففانی، کو ئێک ژ وان کەسان بوو یێن هەر زوی باوەری ب پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئینا، و ئێک ژ ماقویلێن (بنی أمیه) بوو، کو ئێک ژ بابکێن قورەیشییانە، نێزیکی پازدە سالان ئەو د گەل ئێک مان حەتا روقەییا مری.

عوثمان و کابانییا وی روقەییە ئێکەمین دو کەس بوون د ڕێکا خودێ دا مشەخت بووین و قەستا وەلاتێ حەبەشە کرین، و د حەدیسەکێ دا هاتییە پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: هندی عوثمانە ئێکەمین کەسە پشتی لووطی -سلاڤ لێ بن- ب بچویک ڤە مشەخت بووی.

روقەییا چەند سالەکا ژ دەیبابێن خۆ دویر کەفت و د گەل زەلامێ خۆ ما ل حەبەشێ، پاشی ئەو د گەل موسلمانان زڤرینە مەکەهێ، و پشتی هنگی جارەکا دی پێکڤە مشەخت بوون و قەستا مەدینێ کرن.

دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گەل صەحابیێن خۆ دەرکەفتییە بەدرێ ل سالا دووێ مشەختی، کچا وی روقەییا یا نساخ بوو، لەو وی دەستویری دا عوثمانی کو ئەو بمینتە ل مال؛ دا چاڤدێرییێ ل کابانییا خۆ بکەت.

خودێ وەسا حەز کر بەری پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- و صەحابیێن وی سەرفەراز بزڤرنەڤە مەدینێ پشتی وێ سەرکەفتنا مەزن یا ل بەدرێ دیتی، خودێ ئێمانەتێ خۆ ژ روقەییایێ ستاند، دەمێ عوثمان و هندەک زەلام ل سەر زیارەتان، وان گوهـ لێ بوو ئێکی ب دەنگەکێ بلند گازی کر: (الله أکبر)، عوثمانی گۆتە ئوسامەی: سەح کێ مەسەلە چیە؟

ئوسامە چوو و هات گۆت: ئەڤە بابێ منە یێ هاتی مزگینییێ ددەتە موسلمانان کو ئەو ل بەدرێ یێن ب سەرکەفتین.

روقەییا ل سالا دووێ مشەختی، نێزیکی پێنج سالان پشتی مرنا دەیکا خۆ، چووبوو بەر دلۆڤانییا خودێ و ژیێ وێ هێشتا نەبووبوو سیهـ سال.

أم كولثووم

ئەڤێ ژی -وەکی خویشکا خۆ روقەییایێ- شوی ب پسمامێ بابێ خۆ عوتەیبەیێ کوڕێ ئـەبوو لەهـەبی کربـوو، بـەلێ وەکـی عوتبـەی عوتەیبـەی ژی ژنکـا خـۆ (أم کلثـوم) بـەری ڤەگوهاستنێ و ل دویڤ داخوازا بابێ خۆ بەردا، مەخسەدا بابێ وی ئەو بوو دلـێ پێغەمبـەری -سلاڤ لێ بن- ب ڤێ چەندێ بێشینت.

(أم کلثوم) بەری ڤەگوهاستنێ هاتـە بـەردان، لـەوا ئـەو مـا د مـالا بـابێ خـۆ دا، حـەتا پشتی مشەختبوونێ، دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ مەکەهێ مشەخت بووی (أم کلثـوم) و چەند مرۆڤەکێن دی ژ بنەمالا وی مابوونە ل مەکەهێ، لەو پشتی ئـەو گەهشـتییە مـەدینێ هندەک مرۆڤ هنارتنە ب دویڤ مرۆڤێن خۆ یێن مایی کو ئێک ژ وان (أم کلثوم) بوو.

ل مەدینێ (أم کلثوم) ما ل نک بابێ خۆ، پشـتی خویشـکا وێ روقـەییا مـری، ئـەوێ شوی ب عوثمانێ کوڕێ عـەففانی کر، و نێزیکی شـەش سـالان ئـەو و عوثمـان مانـە د گـەل ئێک.

ل سالا نەهێ مشەختی، ل مەدینێ، (أم کلثوم) چوو بەر دلۆڤانییا خودێ، و ژییێ وێ ژی هێشتا نەبووبوو سیهـ سال، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نڤێژ ل سەر کر و عەلییێ کـوڕێ ئەبوو طـالبی و فـەضـلـێ کـوڕێ عەبباسی و ئوسامەیێ کوڕێ زەیدی جەنازێ وێ داهێلابـوو د قەبری دا.

فاطمە

سەروەرا ژنکێن جیهانێ، خۆشـتڤییا ل بـەر دلـێ بـابێ خـۆ، دەیکـا ئیمامـان، فاطـما، کچا خەدیجایێ یا ژ هەمییان بچویکتر بوو.

گـەلـەک تـشـت هەبوون فاطـما ژ هەر سێ خویشکێن خۆ یێن دی جودا کرین، و تشتێ ژ هەمییان مەزنتر ئەو بـوو: خودێ دوونـدەها پێغەمبـەرێ خـۆ د عـەیالـێ وێ دا کـۆم کربـوو، فاطـما دەیکا حەسەن و حوسەینی بوو، و خودێ ب وان دوونده‌ها پێغەمبەرێ خۆ -سلاڤ لـێ بن- پارِاست.

پشتی خەدیجایێ شوی ب پێغەمبەری کری ب دەھ سالان، دەمێ ژییێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- سیھ و پینج سال، پێنج سالان بەری پێغەمبەرینی بۆ بێت، و ب دورستی ل وێ سالێ یا قورەیشییان کەعبە تێدا سەر ژ نوی ئاڤاکری، پشتی ئاڤاهییێ وێ بێ سەروبەر بووی، ل سالا ھەژدێ بەری مشەختبوونێ، خودێ کچەک دا خەدیجایێ و ئەو کچ زارۆکێ وێ یێ دویماھییێ بوو.. دەیبابان ناڤێ ڤێ کچا خۆ کرە (فاطمە) و دویر نینە خەدیجایێ ناڤێ دەیکا خۆ ڕاکربت؛ چونکێ ناڤێ دەیکا وێ: فاطما بوو.

فاطما ژ بەر کو بچویکا مالێ بوو گەلەک یا نازدارکری بوو، و دەیبابێن وێ زێدە حەز ژێ دکر، زارۆکینییەکا رحەت و تەنا بۆراندبوو، و وەکی مەزنان ھاتبوو ب خودانکرن، ئەو و خویشکا خۆ (أم کلثوم) و براماکێ خۆ (ھند) ب تنێ د مالێ دا دژیان، د گەل دەیک و بابان، و چونکی خویشک و براماکێ وێ ژ وێ مەزنتر بوون وێ ھەست ب ھندێ نەکر کو یا د گەل دو زارۆکان دژیت، لەو ژینا وێ ھەر ژ زارۆکینییا وێ ژینەکا ب مجداھی بوو، و نە وەکی زارۆکێن دی دەمێ خۆ ب مژویلاھی و یارییان ڤە دبۆراند.

ژ بلی فاطمایێ زارۆکەکێ دی ژی د مالا پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- دژیا، وی زارۆکی ژی جھەکێ مەزن د دلێ پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- ھەبوو، ئەو ژی عەلی بوو، کوڕێ ئەبوو طالبی.. عەلی سێ سالان ژ فاطمایێ مەزنتر بوو، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەو ئینابوو مالا خۆ ب خودان دکر ژ لایەکی ڤە دا قەرێ مامێ خۆ ئەبوو طالبی ژ سەر خۆ راکەت کو ئەو ب خودانکری، و ژ لایەکێ دی ژی ڤە دا بارێ مامێ خۆ ل سەر سڤک بکەت.. عەلی ژی وەکی دۆتماما خۆ فاطمایێ ھەر ژ زارۆکینییا خۆ ژینەکا ب مجداھی دبۆراند.

دەمێ بابێ فاطمایێ بوویە پێغەمبەر، ژییێ فاطمایێ ل دۆرێن پێنج سالییێ بوو، ھنگی ژ نوی ئەو د دنیایێ دگەھشت و تشت فام دکرن، ھەست ب ڤێ گوھۆرینا مەزن کر ئەوا د مالا وان دا چێبووی، بەلێ مەژییێ وێ یێ ھنگی بچویک، ھەمی تشت شرۆڤە نەدکرن، گوھ لێ دبوو بابێ وێ و دەیکا وێ و عەلی پێکڤە یێ دچنە کەعبێ و تشتەکی یێ دکەن دبێژنێ: نڤێژ! بەلێ ئەو نەدشیا ب دورستی د مەسەلێ بگەھت.

ڕۆژ بۆ ڕۆژێ ئەو مەزن دبوو، و مەژییێ وێ ژی مەزن دبوو، و تێگەهشتنا وێ پتر لێ دهات، زانی کو ئەڤ بارێ کەفتییە سەر ملێ بابێ وێ بارەکێ سڤک نینە، لەو لێ نەگرت کو چەندەکێ ژێ دویر کەفتی و ب کارێ گازیکرنا بۆ ڤی دینێ نوی ڤە مژویل بووی. فاطمایێ گەلەک ب چاڤەکێ بلند بەرێ خۆ ددا بابێ خۆ ئەوێ شیای خۆ ل بەر هەمی نەخۆشی و گەفێن کافران بگرت، و قەت ل دویڤ وان بەرنەدەت، فاطمایێ هەر ژ ڕۆژا ئێکێ یا تێدا فام کری باوەری ب پێغەمبەرینییا بابێ خۆ ئینا و ل سەر دەنگێ ئایەتان مەزن بوو. فاطمایێ هەر وەسا ب چاڤەکێ بلند بەرێ خۆ ددا دەیکا خۆ ژی، ئەوا ب هەمی هێز و شیانا خۆ ل پشت زەلامێ خۆ ڕاوەستای و هاریکارییا وی کری حەتا بشێت گازییا خۆ بەلاڤ بکەت.. و ژ بلی ڤێ چەندێ ژی فاطما ژ دەیکا خۆ فێری ڕێڤەبرنا مالێ بوو، فێری هندێ بوو دێ چاوا مالا خۆ کەتە هێلینەکا خۆش و تەنا کو زەلامێ وێ تێدا هەست ب خۆشی و رحەتییێ بکەت.

فاطما هەر ژ سەری دەمێ د دنیایێ گەهشتی خۆ دیت د مالەکێ دا قەت سستی و خاڤییێ نانیاست، لەو هەر ژ ڕۆژا ئێکێ ئەو ژی فێری مجدییێ بوو، فێری هندێ بوو کو رحەتییا مەزن ئەوە دلێ مرۆڤی یێ رحەت بت، و دل هنگی دێ رحەت بت گاڤا مرۆڤی ب دورستی ئەو کار کر یێ مرۆڤ بۆ هاتییە دان.

فاطما ژی وەکی هەر ئەندامەکێ دی ژ ئەندامێن مالا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پشکداری د خۆشی و نەخۆشییێن ڤێ مالێ دا کر، حەتا پێنج شەش سالییێ چو ژ دنیایێ نەدزانی، پشتی پێنج سالییێ خۆ دیت کچا زەلامەکێ دڤێت بەرێ خەلکی ژ دینەکێ خەلەت بدەتە دینەکێ دورست، و کارەکێ ب ڤی رەنگی بت -وەکی ئەم هەمی دزانین- یێ بێ زەحمەت و قوربانی نابت!

فاطمایێ ژی وەکی گەلەک کچێن دی یێ ل ژییێ خۆ ل مەکەهێ هاریکارییا دەیکا خۆ خەدیجایێ دکر د ڕێڤەبرنا سەروبەرێ مالێ دا، هەر چەندە هەبوونا خویشکەکا ژ وێ مەزنتر د مالێ دا کو (أم کلثوم) بوو دبت ئەڤ کارێ چەندەکێ ل سەر سڤک ژی کربت. د هێلینا باوەرییێ دا، و ل سەر دەستێ فێرکەرێ باوەرییێ، و دەیکا خودان باوەران، ئەو هاتە

ب خودانکرن، لەو عەجێبگرتی نەمینن ئەگەر هوین ئەوێ ل پاشەڕۆژێ ببینن چیایەک ژ چیایێن باوەرییێ!

پشتی نێزیکی حەفت سالان ژ گازییا ئیسلامێ، دەمێ ژییێ فاطمایێ دووازدە سال، کافرێن مەکەهێ بڕیار دا بنەمالا هاشمییان دۆرپێچ بکەن، ئینا ئەو بوو هاشمی هەمی دەرکەفتنە گەلییێن ئەبوو طالبی ل دۆرێن مەکەهێ، و سێ سالان ل ژێر حصارەکا دژوار و نەخۆش و ب زەحمەت مان، فاطمایێ ژی د گەل دەیک و باب و ئویجاخا خۆ پشکداری د ڤێ خۆڕاگرتنێ دا کر.. حەتا هەر سێ سالێن حصارێ ب دویماهی هاتین، د ڤان هەر سێ سالان دا مسۆگەر فاطمایێ ژی وەکی هەمی زارۆک و جحێلێن دی گەلەک نەخۆشی دیتن، بەلێ تشتێ ئەڤ نەخۆشییە هەمی ل بەر سڤک کرین ئەو بوو وێ خۆ ددیت د ناڤبەرا دەیک و بابەکان دا قەت نیشانێن تەنگاڤییێ و نەخۆشییێ ل سەر دێمی دیار نابن، ب تایبەتی ئەگەر ئەو نەخۆشی د ڕێکا خودێ دا هاتبنە سەری.

دەمێ هەر سێ سالێن حصارێ ب دویماهی هاتین زێدە کەیفا هاشمییان هات بەلێ تشتێ دلێ فاطمایێ و دلێ بابێ وێ ژی بەری یێ وێ نەخۆش کری ئەو بوو ل وان ڕۆژێن حصارا زۆردار ب دویماهی هاتی ژییێ خەدیجایێ ژی -د گەل یێ ئەبوو طالبی ژی- ب دویماهی هات.

دەمێ دەیکا فاطمایێ خەدیجا مری، ژییێ فاطمایێ ل دۆرێن پازدە سالییێ بوو، لەو وێ ب دورستی هەست ب بەرپسیارییێ دکر، و باش دزانی ئەو بارێ کەفتییە سەر ملێن وێ و یێن بابێ وێ زێدە گرانتر لێ هات، حەتا ڤێ گاڤێ وان هەڤالەک هەبوو هاری وان خەم هل دگرت، نوکە ئەو هەڤال ژی نەما، لەو فاطمایێ زەند و باسکێن خۆ هلدان و کانێ چاوا دەیکا وێ مال ب ڕێڤە دبر، وێ ژی وەسا مال ب ڕێڤە دبر، ب دەستەکی وێ د گەل خویشکا خۆ یا دی کارێ مالێ دکر، و ب دەستێ دی برینێن بابێ خۆ هاویش دکرن؛ چونکی پشتی مرنا ئەبوو طالبی کافرێن مەکەهێ ل سەر پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بستە بوون، وان ژ نوی د خۆ ڕا دیت کو نەخۆشییێ بگەهیننێ و بەران تێ وەر بکەن و ئاخێ ب سەری دا کەن... و هتد، ژ دەست درێژییێن وان.

گەلەک جاران پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دا زڤرِیتە مال جلکێن وی د تۆزەوی دەست و پییێن وی د سەلخی ژ بەر وێ ئاخ و وان بەر و دارێن دین و بێ عاقل و زارۆکێن کافران تێ وەرکرین، فاطما ب دو چاڤێن تژی رۆندک ڤە ل شوینا دەیکا خۆ دا رِابت تۆزێ ژ سەر و جلکێن بابێ خۆ داقوتت.. (بوخاری) و (موسلم) ژ عەبدللاهێ کورِێ مەسعوودی -خودێ ژێ رازی بت- ڤەدگوهێزن، دبێژت: مـن نـەدیت جارەکێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نفرینەک ل قورەیشییان کربت رِۆژەکێ تێ نەبت، وێ رِۆژێ ئەو رِابووبوو نڤێژ دکر کۆمەکا قورەیشـییان ژ وی وێڤەتر د روینشتی بوون، ئینا وان گۆت: کی دێ ڤی عویرگیشی بەت هاڤێتە سەر پشتا موحەممەدی؟ (عقبه بن أبی معیط) رِابووڤە گۆت: ئەز. رِابوو ئەو عویرگیش هلگرت و چوو نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گاڤا پێغەمبەر چوویە سوجدێ وی ئەو پیساتی هاڤێتە سەر پشتێ، پێغەمبەر ما د سوجدێ دا و سەرێ خۆ رِانەکر حەتا فاطما -سلاڤ لێ بن- هاتی و ژ سەر پشتێ رِاکری.. پشتی پێغەمبەری سەرێ خۆ راکری، نفرینەک ل وان کر.

(ابن مسعود) دبێژت: ئەوێن پێغەمبەری ناڤێن وان ئینـاین هەمی ل رِۆژا بەدرێ مـن دیتن دکوشتی.

ژ ڤێ گـۆتـنـا (ابن مسعود)ی دئێتە زانین کـو فاطمایـێ نـە ب تنێ د مال دا هـای ژ بابێ خۆ هەبوو، بەلکی گوهێ وێ ل سەر بـوو دەمـــێ دەردکـەفـت ژی دا ل دەمێ پێتڤی د هەوارێ بچت.

ل هەر سێ سالێن پشتی مرنا خەدیجایێ، کو ژ سالا دەهێ حەتا سێزدێیە پشتی هاتنا ئیسلامێ، بارەکێ گران کەفتە سەر ملێن فاطمایێ، ژییێ وێ ل وی دەمی ژ پازدە سالییێ بۆری بوو، خەمێن دەیکا وێ ژی بۆ وێ مابوون، ژ لایەکی ڤە بەرێ وێ ل سەر و بەرێ مالێ بوو، و ژ لایەکێ دی ڤە گوهێ وێ ل بابێ وێ بوو ئەوێ ل وی دەمی ژ خەلکێ مەکەهێ بێ هیڤی بووی، ئینا قەستا ژ دەرڤەی مەکەهێ کری و چوویە طائفێ؛ دا خۆ بـۆ وان پێشـکێش بکەت، نێزیکی هەیڤەکێ یان پتر ما ل وێرێ بەلێ ژ گـۆتنێن زڤر و قەسـێن سـەقەت پێڤـەتر وی چـو ژ دەسـتێ خـەلکێ طـائفێ نـەدیت، ئینـا نـەچار بـوو ب وان سـەر و دلان ڤـە زڤـرِی مەکەهێ.

پشتی زڤڕی و هەر سال ل دەمێ عەرەب بۆ حەجێ دهاتنە کەعبێ، ئەوی عەشیرەت عەشیرەت خۆ خۆ بۆ پێشکێش دکر دا ئێک ئامادەبوونا خۆ بۆ وی دیار بکەت کو دێ بەرەڤانییێ ژ وی کەن ئەگەر ئەوی قەستا وان کر، ئەو بوو ئەو و خەلکێ یەثربێ ب سەر ئێک و دو هلبوون و وان سۆز ب پشتەڤانییێ دایێ.

ل سالا سێزدێ ژ هاتنا ئیسلامێ، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- خۆ ژ مەکەهێ ڤەدزی و بەر ب مەدینێ ڤە مشەخت بوو، ل مەدینێ ئاکنجی بوو و مالا خۆ دانا ب رەخ مزگەفتا خۆ ڤە. و پشتی ئەو گەهشتییە مەدینێ، وی هنارتە ب دویڤ مرۆڤێن خۆ ڕا ئەوێن ماینە ل مەکەهێ دا بێن و ب وی ڕا بگەهن، کچا وی فاطما ئێک ژ وان بوو.. و فاطما دەمێ ژ مەکەهێ مشەخت بووی ژییێ وێ هەژدە سال بوون.

ل مەدینێ فاطما د مالا پێغەمبەری دا بوو -سلاڤ لێ بن- و ژییەکێ خۆش و تەنا د گەل بابێ خۆ و خویشکا خۆ یا مەزنتر بۆراند، بەلێ تشتێ دلێ وێ گڤاشتی ئەو بوو دیت هندەک ژن -ل جهێ دەیکا وی- هاتنە د ڤێ مالێ دا، ڕاستە صەحابی خودان ڕەوشتەکێ پاک و بلند بوون و ب دلەکێ ساخ سەرەدەری د گەل ئێک و دو دکر بەلێ دڤێت ژ بیر نەکەین کو ئەو ژی وەکی مە مرۆڤ بوون، و ب وێ دئێشان یا مرۆڤ پێ دئێشت، و ب وێ بێهن تەنگ دبوون یا مرۆڤ پێ بێهن تەنگ دبت.

ل مەدینێ پشتی موسلمانان جڤاکا خۆ دانای، پتر ژ صەحابییەکی خواست فاطمایێ بۆ خۆ بخوازت، و هندەک ژ وان ئاشکەرا ئەو ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- خواست بەلێ پێغەمبەری بەرسڤا وان نەددا؛ چونکی وی کربوو دلێ خۆ کو کچا خۆ فاطمایێ بدەتە پسمامێ خۆ عەلییێ کوڕی ئەبوو طالبی.

عەلی مرۆڤەکێ فەقیر بوو، یێ بەردەست تەنگ بوو، بەلێ زەلامەکێ زانا و کاربنەجهـ و نەرم و حەلیم بوو، جەرگێ شێران هەبوو، ترسێ قەت ڕێکا خۆ ل نک نەددیت، دیرۆکڤان دبێژن: عەلی حێشترەک و هندەک هویر و مار هەبوون ڕابوو ئەو هەمی فرۆتن ب چار سەد دەرهەمان، و ئەڤ دەرهەمە ل ژنئینانا خۆ خەرج کرن، فاطما چوو د مالا عەلی دا، و وێ مالێ ب تنێ ئەڤ ناڤمالییە لێ هەبوو: تەختەک، دۆشەک، تەستەکا سەر شویشتنێ،

کـونـەکێ ئاڤێ، مۆخلەک، خاولییەک، پەرداغەک، دو دستار و دو جەرکێن ئاڤێ.. و دڤێت ژ بیر نەکەین مالا عەلی و فاطمایێ مەزەلکەکا ب تنێ بوو!

ژ کوڕ و کچێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- فاطما ژ هەمییان پتر ب وی ڤە چووبـوو، دەیکا موسلمانان عائیشا کچا ئەبوو بەکری دبێژت: من نەدیتییە مرۆڤەک هندی فاطمایێ ب پێغەمبەری ڤە چووبت، خۆ ریڤەچوونا وێ ژی وەکی ریڤەچوونا وی بوو.

د سەر هندێ را پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژ هەمی مرۆڤێن خۆ پتر حەز ژ فاطمایێ دکر، و هندی هند وی حەز ژێ دکر صەبرا وی نەهات فاطما پشتی شویکرنێ ژێ دویر کەفت، مەزەلکا عەلی یا دویر بوو ژ مەزەلکا پێغەمبەری.. یان ژی بلا بێژین: مالا وی یا دویر بوو ژ مالا پێغەمبەری. حارثێ کوڕێ نوعمانی مەزەلکەک هەبوو دکەفتە ب رەخ مەزەلکا پێغەمبەری و عائیشایێ ڤە، گاڤا وی زانی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پێ نەخۆشە فاطما ژێ دویر کەفتی، ئەو ڕابوو گۆتە پێغەمبەری: ئەز دێ مەزەلکا خۆ دەمە عەلی بلا ئەو بێتە جهێ من و ئەز دێ چمە جهەکێ دی.

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کەیف ب ڤێ چەندێ هات و فاطما -د گەل زەلامێ خۆ- زڤری ب رەخ پێغەمبەری ڤە -سلاڤ لێ بن- و د ناڤبەرا مەزەلا عائیشایێ و فاطمایێ دا کولەکەک هەبوو، دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ڕادبوو نڤێژا سپێدێ، سەرێ خۆ دبرە بەر کولەکێ و گازی عەلی و فاطمایێ دکر دا ڕابنە نڤێژێ.

هەر جارەکا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ مەدینێ دەرکەفتبا بۆ شەرەکی یان هەر کارەکێ هەبیت، پاشی زڤریبا مەدینێ ژ مالا فاطمایێ دەست پێ دکر، ئێکەمین جار دهاتە نک وێ پاشی دچوو مالا خۆ، جارەکێ دەمێ زڤری دیت فاطمایێ دو بازنکێن زیڤی د گەل ڕستکەکێ و دو گوهارکان یێن کرینە بەر خۆ و پاتەک یێ ب دیواری ڤە هلاویستی، گاڤا پێغەمبەری ئەو ب ڤی رەنگی دیتی ل سەر پێ خۆ زڤری، فاطمایێ تێ ئینا دەر کو ئەو ژ بەر ڤی سەروبەری یێ عێجزە، ئینا ڕابوو ئەو چەکێ خۆ یێ زیڤی ژ بەر خۆ ڤەکر و پاتە ژی ژ دیواری ڤەکر، و هەمی پێکڤە هنارتنە نک پێغەمبەری و گۆتە قاصدی: بێژێ کچا تە سلاڤان ل تە دکەت و دبێژتە تە: ڤان تشتان بلا د ڕێکا خودێ دا خەرج بکەت، گاڤا پێغەمبەری ئەڤ کارێ وێ دیتی کەیف پێ هات و گۆت: دنیا نە یا موحەممەدی و بنەمالا وییە!

فاطما د گەل زەلامێ خۆ ب فەقیری دژیا، هندەک ڕۆژ ب سەردا دهاتن ژ دانەکێ خوارنێ پێڤەتر ب دەست نەدکەفت، و ئەو دان ژی هندەک قەسپ بوون، یان پرتەکا نانێ ڕەق د گەل هندەک زەیتێ.. و ئەڤ حالە پتر جاران حالێ پێغەمبەری ب خۆ ژی بوو!

جارەکێ عەلی هاتە مال دیت فاطما ب دەستەکی یا دستاری دهێرت و ب دەستەکی یا بچویکێن خۆ ب ڕێڤە دبەت، ل وان ڕۆژا مالەکێ مەزن یێ خێرێ د دەستی پێغەمبەری دا هەبوو، ئینا عەلی گۆتە فاطمایێ: ئەگەر تو بێژییە بابێ خۆ بلا هندەک پارا بدەتە تە دا خدامەکێ بۆ خۆ پێ بگری پیچەکێ هاری تە بکەت. فاطمایێ ب یا وی کر، گۆتە بابێ خۆ، بەلێ بابێ وێ، مەزنێ دەولەتا ئیسلامێ، گۆتێ: ئەی فاطما! ب خودێ ئەز نادەمە تە هندی خەلکێ (الصفه) زکێ وان یێ برسی بت.

خەلکێ (الصفه) فەقیر و ژارێن مەدینێ بوون ئەوێن بێ مال و حال ڤێجا دهاتنە بەرسفکا مزگەفتێ، ل وێرێ دنڤستن!

پشتی شویکرنا فاطمایێ ب سالەکێ خودێ کەرەم د گەل کر کوڕەک دایێ، گاڤا کوڕک بووی بابێ وی عەلی ناڤێ وی کرە (حەرب) پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- زێدە کەیف ب ڤی زارۆکی هات لەو زوی گۆت: کانێ کوڕێ من نیشا من بدەن، هەوە ناڤێ وی کریە چ؟ گۆتن: (حەرب). وی گۆت: نە ئەو (حەسەن)ە.

ل هەیڤا ڕەمەزانێ ژ سالا سییێ مشەختی، یەعنی هەیڤەکێ بەری شەڕێ (ئوحودێ) حەسەن هاتبوو سەر دنیایێ، و ل سالا د دویڤ دا ل هەیڤا شەعبانێ، فاطمایێ کوڕەک دی بوو، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ناڤێ وی کرە حوسەین. ژ بلی (حەسەن) و (حوسەین)ی فاطمایێ کوڕەکێ دی ژی بووبوو پێغەمبەری ناڤێ وی کر بوو (موحسن) بەلێ ئەڤ کوڕە هێشتا یێ ساڤا مربوو. و فاطمایێ دو کچ ژی هەبوون: (زەینەب) و (أم کلثوم) و دیارە وێ ناڤێن هەردو خویشکێن خۆ ڕاکر بوون.

حەسەن و حوسەین ژ هەمی مرۆڤێن خۆ پتر ب پێغەمبەری ڤە چووبوون، ئەنەس -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: کەس هندی حەسەن و حوسەینی ب پێغەمبەری ڤە نەچووبوو.. پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەلەک حەز ژ وان هەردووان دکر لەو گەلەک جاران دچوو مالا

فاطمایێ و وی ب دەستێ خۆ یێ پیرۆز خوارن ددا حەسەنی، و ل سەر سنگێ خۆ دهلاڤێت و دەمێ حەسەن ب سەر پییان کەفتی هندەک جاران دچوو مزگەفتێ ددیت پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- یێ چوویە سوجدێ ڤێجا دچوو ل پشتا پێغەمبەری سویار دبوو و پێغەمبەری دل نەددا وی ژ سەر پشتا خۆ بدانت لەو سوجدا خۆ درێژ دکر.

ئەگەر جارەکێ دەنگێ گرییا وی هاتبا پێغەمبەری، دا بێژتێ: ئەڤ بچویکە بۆچی دگریت؟ ما تو نزانی گرییا وی من دئێشینیت.

هندەک جاران ژی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ل سەر مینبەرێ خوتبە دخواند، دا بینت هەردو نەڤیین وی ب ژۆر کەفتن و دهلنگفتن، ئینا دا ژ سەر مینبەرێ ئێتە خوار و هەردووان هلگرت و بەتە نک خۆ دانتە سەر مینبەرێ، و دگۆت: خودێ ڕاست دبێژت: ﴿ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞ ﴾ (الأنفال: ٢٨).

ژیانەکا خۆش بوو، ڕاستە یا تژی فەقیری بوو، بەلێ دڤێت ژ بیر نەکەین کو چو جاران زەنگینی نەشێت دلخۆشییێ بۆ خودانی چێ کەت، مالەکا رحەت و تەنا بوو، ڕاستە مەزەلەکا ب تنێ بوو، ئەگەر مرۆڤی پیچەکێ خۆ بلند کربا سەرێ مرۆڤی دا ب بانی کەڤت، یان گەلەک خۆ ژێک ئینابا دەر دا پییێن وی ب دیواری کەڤن، بەلێ د چاڤێن خودانان دا ئەو هند یا بەرفرەھ بوو ژ دنیایێ هەمییێ فرەهتر بوو؛ چونکی دلەکێ فرەھ ل هنداڤ بوو.. وەکی هەر مالەکێ هندەک جاران نەخۆشییێ سەرێ خۆ لێ هل ددا، بەلێ چی گاڤا سوحبەت گەهشتبا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د گاڤێ دا مەسەلە ب دویماهی دهات! ئەرێ هوین چ دبێژن بۆ مالەکێ مالخۆیێ وێ عەلی بت و کابانی فاطما بت و مەزن پێغەمبەرێ خودێ بت؟!

سال هاتن و سال چوون.. نێزیک بوو دەھ سال د سەر شویکرنا فاطمایێ ڕا ببۆرن، ژییێ وێ بەر ب سیھ سالییێ ڤە دچوو، ب دورستی هەیڤا (ربیع الأول)ێ ژ سالا یازدێ مشەختی هات، خەمەکا مەزن ب سەر خەلکێ مەدینێ دا هات، سوحبەتا نساخییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د ناڤ خەلکی دا بەلاڤ بوو، مەسەلە گەهشتە هندێ پێغەمبەر کەفت، نەشیا خۆ ل سەر پییان بگرت، ل مەزەلا عائیشایێ هاتە دانان، گاڤا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- کەفتی هنارتە ب دویڤ کچا خۆ ڕا، عائیشا دبێژت: هەر جارەکا فاطما

هاتبا مالا مە پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ب بەرڤە دچوو و کەیفا خۆ پێ دئینا، بەلێ ڤێ جارێ وەکی هەر جار نەبوو، ئێشا گران ئەو ئێخست بوو، لەو وی ب دەڤی کەیفا خۆ ب فاطمایێ ئینا، و ژێ خواست کو بچت ل بەر سەرێ وی ڕوینت، دیارە ب فاطمایێ بیرا وی ل خودانا دلێ فرەھ و روییێ گەش خەدیجایا مەزن دهاتەڤە.

پێغەمبەری دەڤێ خۆ برە بەر گوهێ فاطمایێ تشتەک بۆ گۆت، وێ کرە گری، پاشی تشتەکێ دی بۆ گۆت، وێ کرە کەنی، عائیشایێ پسیار ژێ کر: ئەرێ بابێ تە چ گۆتە تە؟

وێ گۆت: سڕڕا پێغەمبەری ئەز ئاشکەرا ناکەم، عائیشا دبێژت: پشتی مرنا پێغەمبەری من داخواز ژ فاطمایێ کر کو وێ گۆتنا بابێ خۆ بۆ من بێژت، وێ گۆت: نۆکە دێ بێژم.. جارا ئێکێ گۆتە من: مرنا من یا نێزیک بووی، ئینا ئەز گریم، جارا دووێ گۆتە من: بەری هەمی مرۆڤێن من تو دێ گەهییە من، ئینا ئەز کەنیم.

و وەسا چێ بوو، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ل دووازدەی مەها (ربیع الأول)ێ مر و فاطما ل مەها رەمەزانێ مر، شەش مەها پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و د ناڤبەرا هەردووان دا کەس ژ مرۆڤێن پێغەمبەری نەمربوو.

پێنج سالا بەری هاتنا ئیسلامێ فاطما بووبوو و ل سالا یازدێ مشەختی مربوو، یەعنی ژییێ وێ بیست و نەھ حەتا سیھ سالییێ بوو.

د حەدیسەکێ دا هاتییە کو چێترین ژنکێن دنیایێ فاطمایە، مەریەما کچا عیمرانی تێ نەبت، و ئێک ژ مەزنترین خێرێن وێ یێن کو چو خویشک و برایێن وێ پشکدارییا وێ تێدا نەکری ئەو بوو، وێ موصیبەتا مرنا بابێ خۆ دیت بوو، ب ڕاستی موصیبەتەکا هندا مەزن بوو ب ساناهی نائێتە وەصفکرن.. ب ڤێ موصیبەتێ فاطمایێ هژمارەکا شعران گۆتبوون، ئەو شعر هندێ دگەهینن کو فاطما زێدە زێدە ل سەر مرنا بابێ خۆ یا کۆڤاندار بوو، و حەقێ وێ بوو! و ژ لایەکێ دی ڤە هندێ دگەهینت کو ئەو ژنکەکا رەهوان و ب دەڤ و ئەزمان بوو، و ئەڤە ژی نە یا غەریبە چونکی ئەو کچا رەهوانترین مرۆڤی بوو. وفاطما ژنکەکا شاعر بوو، هەر چەندە ئەو شعرێن وێ یێن کو گەهشتینە مە گەلەک د کێم ژی و هەمی -یان بارا پتر- ل دۆر مرنا بابێ وێنە، بەلێ هەر چاوا بیت ئەو ژنکەکا شاعر بوو.

ژ بلی هندێ ژی فاطما ژنکەکا زێدە ب جەرگ ژی بوو، د گەل هژمارەکا دی ژ ژنکێن صەحابییان پشکداری د شەڕان دا دکر بۆ بەلاڤکرنا ئاڤێ و دەرمانکرنا برینداران، و ل ڕۆژا (ئوحودێ) فاطمایێ د گەل زەلامێ خۆ عەلی برینێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەرمان دکرن.

و ژ سالۆخەتێن فاطما پێ هاتییە ناسین: ڕاستگۆیی بوو، ئەو ژنکەکا ڕاست بوو، عائیشا دبێژت: مرۆڤەک ژ فاطمایێ ڕاستگۆتر من نەدیتییە بابێ وێ تێ نەبت!

فاطما -وەکی ئەو کەسێن دیتی دبێژن- ژنکەکا زراڤ بوو، یا زەعیف بوو، و ڕەنگێ وێ یێ ئەسمەر بوو، پیچەکێ ب سەر زەراتییێ ڤە دچوو لەو دگۆتنێ: (فاطمە الزهراء).. (زهراء) یان (أزهر) ڕەنگێ هەیڤێیە.

دبێژن: جارەکێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- سەرا دا، یا نساخ بوو، گۆتێ: کچا من تو یا چەوانی؟ وێ گۆت: ئەز یا دئێشم.. پاشی ب شەرم ڤە گۆت: و ئێشا من پتر لێ دئێت؛ چونکی ئەز یا برسیمە و من چو نینە ئەز بخۆم.. چاڤێن پێغەمبەری تژی ڕۆندک بوون و گۆت: کچا من ما تە نەڤێت تو سەییدا ژنکێن جیهانێ بی؟!

بەلێ.. ئەڤە دەرسەکە ژ موحەممەدی، سەییداتییا جیهانێ ب ساناهی ب دەست مرۆڤی ناکەڤت!

جارەکا دی پێغەمبەر چوو نک فاطمایێ دیت کراسەک ژ هریا حێشتری یێ زڤر یێ دبەر و یا دستاری دهێرت، ب دلەکێ کەسیرە ڤە گۆتێ: ئەی فاطما تام بکە نەخۆشییا دنیایێ دا ل ئاخرەتێ تام بکەیە خۆشییێ.

ئەڤە فاطما بوو، و ئەڤە بابێ وێ بوو ئەوێ هەر دەم دوعا ژ خودێ دکر کو رزقێ بنەمالا وی هند بت تێرا ئەڤرۆ ب تنێ بکەت!

پشتی پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- مری فاطما حەتا مری جارەکا ب تنێ تێ نەبت خۆ نە گرنژی بوو، ئەو جار ژی هنگی بوو دەمێ کەفتییە بەر مرنێ، هەڤالا وێ ئەسمائا کچا عومەیسی دبێژت: فاطمایێ سەرێ خۆ شویشت و گۆتە من: جلکێن من یێن نوی بۆ من بینە، ئینا وێ جلکێن خۆ یێن نوی کرنە بەر خۆ و پشتی هنگی کەفتە بەر سەکەراتێ، و گۆتە

من: من باش بپەچنن، گۆت: دەمێ وێ دیتی مە ئەو باش پەچنی گرنژی و گۆت: هەوە ئەز ستارە کرم خودێ هەوە ستارە کەت.. و مر.

مرنا وێ ل شەڤا سێ شەنبێ بوو سێیی هەیڤا رەمەزانێ ژ سالا یازدێ مشەختی، و هەر وێ شەڤێ ل (بەقیعێ) هاتە ڤەشارتن.

حەسەنێ کوڕێ عەلی

سەروەرێن جحێلێن خەلکێ بەحەشتێ، ئیمامێن ئوممەتێ و بابێن ئیمامان، هێژێنێ ئێکێ یێ (آل البیت)، هەر دو رحانێن باپیرێ خۆ: حەسەن و حوسەین، کوڕێن فاطمایێ و عەلی، سەرکێشێن ئێکەمین کاروانێ خۆگۆریکرنێ د دیرۆکا بنەمالا پاک دا، دێ بنە بابەتێ پەیڤا مە یا ڤێ جارێ.

بەری نوکە -دەمێ مە بەحسێ دەیکا ئیمامان فاطمایێ کری- مە ب کورتی ئیشارەت دا وێ مالا پیرۆز یا کو حەسەن و حوسەین تێدا مەزن بووین و هاتینە پەروەردە کرن، و مە دا خویاکرن کانێ چاوا ئەو مالەک بوو ل سەر بناخێ باوەرییێ هاتبوو ئاڤاکرن و ل سەر (مەبدەئێ) خۆگۆریکرنێ هاتبوو ڕاگرتن.. دەرسێن ئێکێ یێن قوربانیدانا د ڕێکا دینێ خودێ دا ڤان هەردو تێشکە شێران ژ باپیرێ خۆ، پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- وەرگرت بوون، پاشی ژ دەیکا خۆ فاطمایێ و بابێ خۆ ئیمامێ شەهید عەلییێ کورێ ئەبوو طالبی.. و ئەوێ ل سەر دەستێ ڤان توخمە مرۆڤان مەزن ببت و ب دەستێ وان فێر ببت تە دڤێت یێ چاوا بت؟

نوکە حەتا ڕێ پتر ل بەر مە یا روهن و ئاشکەرا بت، کەرەم کەن دا پێکڤە قەستا باژێرێ مەدینێ بکەین، و ب دورستی ل مالا فاطمایێ ئامادە ببین، دا د گەل خەلکێ ڤێ مالێ د وان دەلیڤان دا بژین یێن کەیف تێدا ب سەر وان دا هاتی، دەمێ خودێ لێ هاتییە کەرەمێ و مال ب شوینوارەکێ پیرۆز ئاڤا کری.

جهـ: وەکی مە گۆتی باژێرێ مەدینێیە، ل مەزەلکا فاطمایێ، ئەوا دکەڤتە تەنشتا مزگەفتا پێغەمبەری، ب ڕەخ مەزەلکا عائیشایێ ڤە، جهێ نوکە پیرۆزە زیارەتێ پیغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دکەفتێ.

دەم: سالا سییێ مشەختییە، هەیڤا رەمەزانێ، دورست سالەکێ پشتی شەڕێ بەدرێ، و هەیڤەکێ بەری شەڕێ ئوحودێ.

ل ڕۆژا پازدێ ژ هەیڤا رەمەزانێ، مزگینی گەڕیا کو فاطمایێ کوڕەک یێ بووی، هەر کەسەکێ گوهـ ل ڤێ مزگینییێ بووی کەیفا وی گەلەک هات، بەلێ یێ ژ هەمییان پتر کەیف ب ڤێ مزگینییێ هاتی پێغەمبەرێ خودێ بوو -سلاڤ لێ بن- ئەوێ هەنگی ژییێ وی بەر ب پێنجی و شەش سالییێ ڤە دچوو.

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- داخواز کر نەڤییێ وی بیننە نک دا بەرێ خۆ بدەتێ، ئێکەمین جار پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پسیارا ناڤێ وی کر، هندەکا گۆتێ: عەلی ناڤێ وی یێ کرییە (حەرب) ئینا گۆت: نە، ناڤێ وی دێ (حەسەن) بت.

پاشی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د گوهێ وی دا بانگ دا.

هەر ژ سەری دیار بوو کو حەسەن دێ ب پێغەمبەری و دەیکا خۆ فاطمایێ ڤە چت، نە کو ب بابێ خۆ عەلی ڤە، لەو دەمێ هێژ ئەو یێ ساڤا دەیکا وی فاطمایێ ئەو دهلاڤێت و شعرەک پێ دگۆت، تێدا دگۆت: کوڕێ من یێ ب پێغەمبەری ڤە چووی و ب عەلی ڤە نەچوویە.

وەکی بەری نوکە ژی مە گۆتی: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەلەک حەز ژ حەسەنی دکر لەوا گەلەک جاران وی ب خۆ ب دەستێ خۆ خوارن ددایێ، و ددانا ب رەخ خۆ ڤە ل سەر مینبەرێ دەمێ خوتبە دخواند، و هندەک جاران گاڤا دچوو سوجدێ حەسەن دچوو سەر پشتێ، ڤێجا ئەوی زوی سەرێ خۆ ڕانەدکر دا دلێ حەسەنی نەمینت.

یازدە هەیڤا پشتی بوونا حەسەنی، یەعنی ل هەیڤا شەعبانێ ژ سالا چارێ مشەختی، خودێ کوڕەکێ دی دا فاطمایێ، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ناڤێ وی کرە حوسەین.

وەکی حەسەنی، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەلەک حەز ژ حوسەینی ژی دکر، و هندەک جاران ئەو دا هەردووان دەتە بەر سنگێ خۆ و بێژت: ئەڤ هەردووە کوڕێن منن، هەچییێ حەز ژ وان بکەت ئەو وی حەز ژ من کر.

حوسەین ژی گەلەک ب پێغەمبەری ڤە -سلاڤ لێ بن- چووبوو، بەلێ حوسەین ب بەژنێ ڤە و حەسەن ب سەر و چاڤان ڤە.

دەمێ پێغەمبەر و فاطما -سلاڤ لێ بن- چووینە بەر دلۆڤانییا خودێ، حەسەن و حوسەین د فاما بوون، حەسەن یێ هەشت سالی بوو و حوسەین یێ حەفت سالی بوو، لەو هەردو ژ صەحابیێن بچویک دئێنە هژمارتن، ژ تەخەیا پێنجێ، وەکی (ابن عباس) و (ابن الزبیر)ی و گەلەکێن دی.

حەسەنی هندەک حەدیس ژ باپیرێ خۆ -سلاڤ لێ بن- ب رەنگەکێ ئێکسەر ڤەگوهاستینە، و وی د گەل برایێ خۆ حوسەینی هژمارەکا دی یا حەدیسان ژ صەحابیێن ژ خۆ مەزنتر ڤەگوهاستینە.

دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- چوویە بەر دلۆڤانییا خودایێ خۆ، و موسلمان هەمی ل سەر خیلافەتا ئەبوو بەکری کۆم بووین، حەسەن و حوسەین هەردو د بچویک بوون، عوقبەیێ کورێ حارثی دبێژت: پشتی مرنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ب چەند رۆژەکان ئەز د گەل ئەبوو بەکری ژ نڤێژا ئێڤاری دەرکەفتم، عەلی ژی د گەل مە بوو، مە حەسەن دیت د گەل بچویکان یاری دکرن، ئینا ئەبوو بەکر ب نک ڤە چوو و ئەو هلگرت دانا سەر ملێن خۆ و گۆت: وەکی پێغەمبەرییە وەکی عەلی نینە، و عەلی دکەنی.

پشتی مرنا فاطمایێ عەلی چەند ژنەکێن دی ئینابوون و هژمارەکا کورِ و کچان هەبوون، بەلێ سەرێ کەسێ ژ وان ب سەر عەیالێن فاطمایێ نەدکەفت.

ل سەر دەمێ ئەبوو بەکری و عومەری، حەسەن و حوسەین و بابێ وان عەلی ل مەدینێ دژیان، و عەلی ئێک ژ زاناترین مرۆڤان بوو یێن گەلەک جاران هەردو خەلیفان پسیارێن خۆ پێ دکرن.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەری ژ دنیایێ وەغەر بکەت وەصیەت نەکربوو ئێک ل جهێ وی ببتە خەلیفە، لەو دەمێ ئەو مری موسلمان د ناڤبەرا خۆ دا ب خیلاف چوون ل سەر سێ بۆچوونان:

١- هندی خەلکێ مەدینێ بوون گۆتن: ئەم ئەنصارینە دڤێت مەزنی د دەستێ مە دا بت.

٢- و مشەختان گۆت: ئەم موهاجرینە، ئەم فەرترین خەلیفە ژ مە بت.

٣- و ئیمام عەلی گۆت: یا باشتر ئەوە خەلیفە ژ بنەمالا پێغەمبەری بت -سلاڤ لێ بن- دا خەلک هەمی خۆ بێخنە بن دەستی.

پاشی هەمی ل سەر هندێ کۆم بوون کو چێترینێ ئوممەتێ پشتی پێغەمبەری، ئەبوو بەکرە، ببتە خەلیفە، هەمی پێکڤە ل سەر ڤێ چەندێ رازی بوون، بەری ئەبوو بەکر بمرت وەصیەت کر عومەر پشتی وی ببتە خەلیفە، و ب ڤێ چەندێ ئەبوو بەکری دا زانین کو دورستە خەلیفە مرۆڤەکی پشتی خۆ بۆ خیلافەتێ هلبژێرت، بەلێ ب شەرتەکی ئەو مرۆڤەکێ ب کێر هاتی بت.

خەلک هەمی ب عومەری رازی بوون، عومەری ژی دەمێ خۆ بۆراند، و گاڤا هاتییە بریندار کرن و بەری بمرت عومەری گۆت: ئەگەر ئەز کەسێ نەدانمە شوینا خۆ، ئێکێ ژ من چێتر یێ وە کری، و مەخسەدا وی پێغەمبەر بوو -سلاڤ لێ بن-، و ئەگەر ئەز ئێکی بدانمە شوینا خۆ ئێکێ ژ من چێتر یێ وە کری، و مەخسەدا وی ئەبوو بەکر بوو، بەلێ ئەز دێ تشتەکێ دی کەم.. پاشی عومەری شەش مرۆڤ هلبژارتن، ئەو هەر شەش ژ وان دەهـ کەسان بوون یێن مزگینی ب بەحەشتێ بۆ هاتییەدان (العشرة المبشرة): (عوثمان، سەعدێ کوڕێ ئەبوو وەققاصی، عەلییێ کوڕێ ئەبوو طالبی، طەلحە، زوبەیر، عەبدررەحمانێ کوڕێ عەوفی).

و گۆت: ژ ڤان هەر شەشان ئەز کەسێ چێتر نابینم، ڤێجا گەلی موسلمانان ئێکی بۆ خۆ هلبژێرن.. و ئەو بوو وان (عەبدررەحمانێ کوڕێ عەوفی) هلبژارت، و عەبدررەحمانی گۆت: ئەز نە یێ ڤی کاریمە، بلا (عوثمان) ل شوینا من بت، موسلمان ب گۆتنا وی رازی بوون.. و عومەر ژی چوو نک خودایێ خۆ.. و بەری ئەم خۆ ڤەگوهێزینە خەلیفێ سییێ، سەرهاتییەکا هەی ب تنێ بۆ عیبرەت من دڤێت بۆ هەوە ڤەگوهێزم:

عوثمان بوو خەلیفە، و وی دوازدە سالان حوکم کر، شەش سالێن ئێکێ ئوممەت یا رحەت بوو، پشتی شەش سالان، و ژ بەر گەلەک ئەگەران -پاشی پشتی دەلیڤەیەکا دی دێ بەحس ژێ کەین- هندەک کەس دژی عوثمانی ڕابوون، و مەسەلە گەهشتە هندێ وان خۆ دانە

ئێک و کرنە دلێ خۆ بچن ب سەر مەدینێ دا بگرن، و عوثمانی ب کوتەکی بێخن، دەمێ موعاویەی ئەڤ چەندە زانی، و هنگی ئەو والییێ شامێ بوو، عومەری ئەو کربوو والی، لەشکەرەک لێکدا و هاتە مەدینێ، و گۆتە عوثمانی تشتەکێ هۆسا من یێ گوهـ لێ بووی، ئەز یێ هاتیم دا بەرەڤانییێ ژ تە بکەم، عوثمانی گۆتێ: لەشکەرێ تە بێهنا خەلکێ مەدینا پێغەمبەری یێ تەنگ کری، بزڤرە جهێ خۆ.

موعاویە نەچار بوو زڤری، و ئەو چێبوو یا موعاویە ژێ دترسیا؛ فتنەچی ب لەشکەرێ خۆ ڤە هاتنە د مەدینێ دا و عوثمان د مالا وی ڤە موحاصرە کر، و گەفێن کوشتنێ لێ کرن ئەگەر دەستی ژ خیلافەتێ نەکێشت، عوثمانی ب یا وان نەکر و گۆت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتبوو من: خودێ کراسەکی دێ کەتە بەر تە هندەک دێ ئێن دا ژ بەر تە بکەن تو گوهێ خۆ نەدە وان.

د وان رۆژان دا مەدینە د حالەکێ زێدە نەخۆش دا دژیا، عوثمان نەدشیا ژ مالا خۆ دەرکەڤت، بابێ حەسەنی عەلییێ کوڕی ئەبوو طالبی، هەردو کوڕێن خۆ حەسەن و حوسەین هنارتنە بەر دەرگەهێ عوثمانی دا حەرەسییێ لێ بکەن، و نەهێلن کەس نەخۆشییێ بگەهینتە عوثمانی.. هنگی ژییێ حەسەنی نێزیکی سیهـ و دو سالان بوو، جارەکێ عوثمان هاتە بەر دەری حەسەن و حوسەین دیتن، گۆتێ: هوین ل ڤێرێ چ دکەن؟ وان گۆت: ئەم یێن هاتین حەرەسییێ ل تە بگرین.. وی نەرازیبوونا خۆ دیار کر و گۆت: بزڤرنە مالا خۆ، سوباهی ئەز دێ چ بێژمە باپیرێ هەوە ئەگەر گۆت: تە هەردو نەڤییێن من بۆ خۆ کربوونە حەرەس؟

هەردو زڤرین و گۆتنە بابێ خۆ: حال و مەسەلێن عوثمانی ئەڤەنە.. عەلی گۆت: هەرن حەرەسییێ لێ بگرن بێی ئەو پێ بحەسیێت.

مەخسەدا عەلی ئەو بوو گۆت: ئەگەر هندەکان ڤیا بچنە عوثمانی ژی ژ بەر نەڤییێن پێغەمبەری بستە ناکەن بچن.

هندەک صەحابیێن دی ژی وەکی: (طەلحە) و (زوبەیری) کوڕێن خۆ هنارتنە بەر دەرگەهێ مالا عوثمانی، گاڤا فتنەچییان ئەڤ چەندە دیتی ترسیان مەسەلە ژ دەستێ وان دەرکەڤت رابوون هندەک تیر د دەرگەهی وەرکرن حەسەن برینداربوو، و خوین ما ب سەر و

چاڤان ڤە، وان گۆت: خەلک حەسەنی هۆسا ببینن دێ دژی مە رابن، ئینا ئەو چوون ل پشتا مالا عوثمانی دیوار سمت و چوونە ژۆر عوثمان کوشت، ژنکا عوثمانی چوو سەر بانی و کرە هەوار، خەلک د هەوارێ هاتن، عەلی هات وەکی دینان، کولمەک ل ناڤ چاڤێن حەسەنی دا و مستەک دانا سنگێ حوسەینی و ئاخفتنێن زڤر گۆتنە یێن دی، و گۆت: مە بۆ چ هوین دانابوونە ڤێرێ؟

عەلی -ب زانینا خۆ یا بەرفرەھ- تێگەهشت کو کوشتنا عوثمانی ب ڤی رەنگی دێ دەرگەهێ فتنەکا مەزن د ناڤ ئوممەتێ دا ڤەکەت لەو هندە قەهری.

ئەو صەحابیێن ل مەدینێ هەمی چوونە نک عەلی و گۆتنێ: کەس ژ تە پێڤەتر ب کێر خەلیفاتییێ نائێت، عەلی ل بەر نەهات، بەلێ ئەو گەلەک مانە پێڤە و گۆتنێ: چێ نابت خەلک بمینتە بێ ئەمیر، و کەس ژ تە پێڤەتر ب کێر ڤی کاری نائێت، ئینا عەلی قانع بوو!

ل هەیڤا (ذو الحجه) ژ سالا (٣٥)ێ مشەختی، موسلمانان بەیعە دا ئیمام عەلی، و عەلی ئێکەمین خەلیفە بوو ژ بنەمالا هاشمییان حوکم وەرگرتی.

نێزیکی پێنج سالان عەلی حوکم کر، د ڤان هەر پێنج سالان دا وی رحەتی نەدیت ژ بەر وێ دوبەرەکییا د ناڤبەرا وی و هەڤرکێن وی دا چێبووی سەرا کوشتنا عوثمانی، حەتا دویماهییێ ئەو ب خۆ ژی ب دەستێ خەوارجان هاتە کوشتن، ل هەڤدەی رەمەزانا سالا (٤٠)ێ مشەختی.

عەلی ل باژێرێ کووفە هاتە شەهیدکرن، حەسەن و حوسەینی و پسمامێ وان (عبدالله)ێ کوڕێ جەعفەری ئەو شویشت و حەسەنی نڤێژ ل سەر کر، و ب شەڤێ ل جهەکێ بەرزە هاتە ڤەشارتن ژ ترسێن خەوارجان دا، دا قەبرێ وی نەهلکۆلن!

دبێژن: بەری عەلی شەهید ببت دوعایەک کربوو و گۆتبوو: (**اللهم ابدلني بهم خيراً لي منهم، وأبدلهم بي شراً لهم مني**) هندی هند وان بێهنا وی تەنگ کربوو، وی گۆت: یا رەبی هندەکێن ژ وان چێتر بۆ من ب وان بگوهۆرە، و ئێکێ ژ من خرابتر بۆ وان ب من بگوهۆرە!

و وەسا چێ بوو!

سوحبەتا مە ل دۆر حەسەنییە، مە دڤێت بێژین: هندی بابێ حەسەنی یێ ساخ، حەسەن ل بن ئەمرێ وی بوو، ب گۆتنا وی دکر و فەرمانا وی ب جهـ دئینا، و هندی عەلی یێ ساخ، حەسەن و حوسەین ل ڕێزا دووێ بوون، گاڤا عەلی چووی، و هنگی ژییێ حەسەنی سیهـ و حەفت سال بوون، حەسەن هاتە پێش.. خەلکێ کووفە گۆتە حەسەنی: تو ل شوینا بابێ خۆ ببە خەلیفە. و دئێتە زانین کو عەلی وەصیەت ب کەسێ نەکربوو کو پشتی وی ببتە خەلیفە.

ل هەیڤا ڕەمەزانێ ژ سالا (٤٠) مشەختی حەسەن بوو خەلیفە، و ب نەصا وێ حەدیسا دورست ئەوا دبێژت: ﴿ الْخِلَافَةَ بَعْدِي ثَلَاثُونَ سَنَةً ﴾ یەعنی: خیلافەت پشتی من سیهـ سالن. حەسەن ژی دئێتە هژمارتن خەلیفە، و حەسەن خەلیفێ راشدی یێ پێنجێیە.

شەش هەیڤان حەسەنی حوکم کر، ژ ڕەمەزانا سالا (٤٠) حەتا (ربیع الأول)ێ ژ سالا (٤١)ێ، ل ڤێ هەیڤێ و ب دورستی سیهـ سالان پشتی مرنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وی تەنازول بۆ موعاویەی کر، و وی ل سەر موعاویەی کرە شەرت خەلکی هەمییێ عەفی کەت، و پشتی وی موسلمان ب کەیفا خۆ خەلیفەکی بۆ خۆ هلبژێرن.. موعاویە ل بەر هات.

خەلکێ کووفە ئەوێن خۆ ب تاگیرییا عەلی دئینا دەرێ ئەو ئینا سەرێ عەلی یا ئینایە سەری، و پشتی ئەو شەهید بووی وان ئێکا مەزنتر ئینا سەرێ حەسەنی، حەتا دویماهییێ ئەو گلدکا ل بن ژی ژێ دزی!

حەسەنی زانی کو ئەڤ مرۆڤە نە یێن هندێنە مرۆڤ پشتا خۆ پێ گەرم بکەت، ئەو بوو وی هنارتە ب دویڤ موعاویەی ڕا ل شامێ و خیلافەت دایێ، و خەلکێ کووفە ژی موبایەعا موعاویەی کر، و ب دەستێ حەسەنی فتنە ژ ناڤ ئوممەتێ ڕابوو لەو ناڤێ وێ سالێ -سالا ٤١ ێ - کرنە: سالا کۆمبوونێ (عام الجماعة).

پشتی موسلمانان هەمییان موبایەعا موعاویەی کری، و حەسەن و حوسەین ژی ژ وان بوون، موعاویە چوو شامێ و حەسەن د گەل بنەمالا خۆ زڤری مەینێ.

و حەسەنی ب ڤی کارێ خۆ ڕاستییا گۆتنا باپیرێ خۆ -سلاڤ لێ بن- ب جهـ ئینا دەمێ بەحسێ حەسەنی کری و گۆتی: ﴿ إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ، وَلَعَلَّ اللهَ تعالى أَنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ مِنَ

الْمُسْلِمِينَ﴾ یەعنی: کوڕێ من ئەڤە سەییدە -سەروەرە- و بەلکی خودێ ب وی دو کۆمێن ڤێ ئوممەتێ پێک بینت.

ژ لایەکێ دیڤە وی دا زانین کو دورستە بۆ خەلیفەی تەنازولێ بکەت ئەگەر دیت مەصلحەتەکا مەزن یا د ڤێ چەندێ دا هەی.

دەمێ حەسەنی تەنازول کری لەشکەرێ وی چل هزار زەلام بوون، ب سەرکێشییا (قەیسێ کوڕێ سەعدێ کوڕێ عوبادەی)، و ئەگەر حەسەنی ڤیابا دشیا ب ڤی لەشکەری بەرهنگارییا موعاویەی بکەت، بەلێ حەسەن ب تبیعەتێ خۆ مرۆڤەکێ ئاشتیخواز بوو، نەدڤیا ببینت خوینا موسلمانان بێتە رێتن، تەنازول ژ حەقێ خۆ کر ب تنێ دا رێزا موسلمانان جارەکا دی ببتە ئێک؛ دا لەشکەرێ موسلمانان ل شوینا ب ئێک و دو ڤە مژویل ببن جارەکا دی دەست ب بەلاڤکرنا رۆناهییا ئیسلامێ بکەن.

گەلەک کەس -ژ هەڤالێن حەسەنی- هەبوون ب ڤی کارێ وی درازی نەبوون، وان هزر دکر ئەڤە بۆ وان کێماسییە، و ئێک ژ وان حوسەین ب خۆ بوو، حوسەینی گۆتێ: خوزی من تو د خانییەکی ڤە گرێدابای و دەرگەھ حشکێ ل تە گرتبا و من نەهێلابا تو دەرکەڤی حەتا من ئەو کربا یا من دڤێت!

بەلێ حەسەنی گوهێ خۆ نەدا وان و (صولح) ل سەر وان (فرض) کر.. پشتی پێکهاتنێ، حەسەن هاتە باژێرێ باپیرێ خۆ و ل وێرێ ئاکنجی بوو، حەتا مرنا وی ل هەیڤا (ربیع الأول)ێ ژ سالا (٥٠) مشەختی.

نەھ دەھ سالەکان پشتی (عام الجماعه) حەسەن ما زێندی، و د ڤان سالان دا ئەوی ژییێ خۆ ب تەناهی بۆراند، وی و برایێ خۆ حوسەینی حەلەقەکا علمی ل مزگەفتا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەبوو، ب سەدان و بەلکی ب هزاران خەلک لێ کۆم دبوون، و زانین بۆ خۆ ژێ وەردگرت، و گەلەک جاران صەحابیێن ژ حەسەنی مەزنتر ژی دچوونە نک دا حەدیسان ژێ ریوایەت بکەن، وەکی عائیشایێ.. و ژ تابعییان: کوڕێ وی حەسەن، و ئبن سیرین ، و ئیمامێ شەعبی، و گەلەکێن دی.

هەر سال موعاویەی بارەکێ مەزن ژ دیارییان د گەل هژمارەکا مەزن ژ پاران بۆ حەسەن و حوسەینی و (آل البیت) دهنارتە مەدینێ، ڕۆژەکێ دەمێ موعاویەی کاروانێ دیارییان بۆ صەحابییان دورست کری دا بهنێرتە مەدینێ، گۆتە هەڤالێن خۆ:

ئەگەر هەوە بڤێت ئەز دێ بۆ هەوە بێژم کانێ هەر ئێک دێ چ ل ڤی مالی کەت، هندی حەسەنە هندەکێ دێ بۆ ژنکێن خۆ هێلت پاشی یێ مای هەمییێ دێ ل سەر خەلکێ دەور وبەرێ خۆ بەلاڤ کەت، هندی حوسەینە دێ ژ وان ئیمامان دەست پێ کەت یێن بابێن وان ل ڕۆژا (صفینێ) هاتینە کوشتن، د گەل بابێ وی، و ئەگەر تشتەک ما دێ حەیوانان پێ سەر ژێ کەت و شیری پێ کڕت و دەتە خەلکی.

ئەڤ شاهدەیە مەزنترین شاهدەییە ژ لایێ موعاویەی ڤە -خودێ ژێ رازی بت- بۆ حەسەن و حوسەینی -سلاڤ لێ بن- کو بەرێ وان ل مالێ دنیایێ نەبوو و دەستێ وان بۆ دانا خێرێ یێ ڤەکری و درێژ بوو، و ئەڤە یا عەجێب نینە ما نە کوڕێن فاطمایێ و عەلینە؟ ما نە بەرهەمێ دارا پێغەمبەرینییێنە؟

و مەردینییا حەسەنی گەهشتبوو پێکەکێ وی بێ پسیار مالێ خۆ پێشکێش دکر، جارەکێ حەسەن د بەر مرۆڤەکی را چوو دوعا دکرن و دگۆت: یا رەبی تو دەهـ هزاران بدەیە من، ئینا حەسەن چوو مال دەهـ هزار د گەل مرۆڤەکێ خۆ بۆ وی هنارتن.

و گەلەک جاران مەسەلە دگەهشتە هندێ حەسەنی مالێ خۆ هەمی دئینا و ب نیڤی دکر، نیڤەک دکرە خێر و نیڤەک بۆ عەیالێ خۆ دهێلا، حەتا ئەگەر وی دو نەعال هەبان ئێک دکرە خێر، و هندەک جاران ژی مالێ خۆ هەمی دکرە خێر و چو بۆ خۆ نەدهێلا، و بابێ وی عەلی ژی یێ وەسا بوو.

باوەرییا حەسەنی ب خودێ، و رازیبوونا وی ب وێ قەدەرا خودێ بۆ دانای گەلەک ژ هندێ مەزنتر بوو ئێکێ وەکی مە بەحس ژێ بکەت.. کێم کەس هەنە باوەرییا وان بگەهتە پێکەکێ وەسا ب قەدەرا خودێ رازی ببت کو حەز نەکەت ب رەنگەکێ دی بێتە گوهارتن.. جارەکێ مرۆڤەکی گۆتە حەسەنی: (ئەبوو ذەر) دبێژت: ل نک من فەقیری ژ زەنگینییێ خۆشترە، و نساخی ژ ساخییێ خۆشترە. حەسەنی گۆت: خودێ رەحمێ ب (ئەبوو ذەری)

ببەت، هندی ئەزم ئەز دبێژم: هەچییێ خۆ بهێلتە ب هیڤییا هلبژارتنا خودێ ڤە خوزییێ ڕاناهێلت کو د حالەکێ دی دا بت ژ بلی وی حالی یێ خودێ ئەو کرییە تێدا، و ئەڤەیە حەددێ رازیبوونا ب قەدەرێ.

تشتەکێ دی یێ حەسەن پێ هاتییە ناسین ئەو بوو: وی گەلەک ژن دئینان هەیامەکێ دمانە ل نک و وی ئەو بەرددان.. (جەعفەرێ کوڕێ موحەممەدی) ژ بابێ خۆ ڤەدگوهێزت، دبێژت: عەلی گۆتە خەلکێ کووفە: گەلی خەلکێ کووفە ژنا نەدەنە حەسەنی، هندی حەسەنە زەلامەکە ژنان بەرددەت، ئینا زەلامەکێ هەمەدانی گۆت: ب خودێ دێ هەر ژنان دەینێ یا وی ڤیا بلا بگرت و یا وی ڤیا بلا بەردەت!

ل هەیڤا (ربیع الأول)ێ ژ سالا (٥٠)مشەختی ل باژێرێ مەدینێ حەسەن چوو بەر دلۆڤانییا خودێ پشتی هاتییە ژەهردان.

دبێژن: بەر هنگی حەسەنی خەونەک دیت بوو، دیت هەر وەکی ل سەر ئەنییا وی (قل هو الله أحد) یا نڤیسییە، کەیفا مرۆڤێن وی ب ڤێ خەونێ هات، هندەکان ئەو خەون بۆ (سعید بن المسیب)ی گۆت: ئینا سەعیدی گۆت: ئەگەر خەونا وی یا ڕاست بت عەمرێ وی گەلەک نەمایە.

ئەو بوو پشتی هنگی ب چەند ڕۆژەکان هندەکان ژەهر بۆ کرە د ناڤ خوارنا وی دا، گاڤا حەسەن کەفتییە بەر مرنێ، برایێ وی حوسەین هاتە نک، گەلەک ما پێڤە دا بێژتێ کانێ ئەو شکێ ژ کێ دبەت کو ئەو ژەهر دابت، حەسەنی گۆتێ: بۆچییە؟ دا پێش من ڤە وی بکوژی؟ گۆتێ: ئە! حەسەنی گۆت: ئەگەر ئەو بت یێ ئەز هزر دکەم خودێ تێرا هەیە، و ئەگەر نە، من نەڤێت چو بێ گونەهـ پێش من ڤە بێنە کوشتن.

ژ ڤێ گۆتنا حەسەنی دئێتە زانین کو ئەوی ب خۆ ژی ب دورستی نەدزانی کانێ کێ ئەو ژەهر دایە.. و ل ڤێرێ راوەستیانەکا کورت مە د گەل بێ بەختییەکێ هەیە:

هندەک کەسێن نەڤیانا صەحابییان بۆ خۆ کرییە دین، و ئەزمان درێژییا د دەرحەقا صەحابییان دا بۆ خۆ کرییە تبیعەت، وەکی هەر جار ل ڕێکا درەوێ دبەزن و دبێژن: موعاویە د پشت ژەهردانا حەسەنی ڕایە.

ئەڤ گۆتنا وان یا کەچ ژ دلێن وان یێن ئێشەوی و تژی کین دەردکەفت.. جارێ یا ئاشکەرایە کو چو ریوایەت ب رێکێن دورست نەهاتینە وی کەسی دەسنیشان بکەت یێ ب تاوانا ژەهردانا حەسەنی رابووی، و ل نک مە موسلمانان تاریخ ب رێکا ریوایەتێن دورست دئێتە وەرگرتن نەکو ب رێکا شرۆڤەکرنێن شەخصی، یان هزر و بۆچوونێن ڤی و وێ هە.

یا دووێ: حوسەینی ب خۆ نەدزانی کێ برایێ وی ژەهر دایە، و حەتا حوسەین مری ژی کەسێ ژێ گوهـ لێ نەبوو ئەوی ئێک ب ڤێ تاوانێ گونەهبار کربت، ڤێجا نزا چاوا حوسەینی نەدزانی ئەوان پشتی هنگی ب سەدان سالا زانی.

یا سییێ: موعاویە صەحابی بوو، و ئێک ژ نڤیسەرێن وەحییێ بوو، و یا بەرعاقل نینە ئەڤ کارە ژ وی چێ ببت ب تایبەتی پشتی حەسەن چووی ل مالا خۆ روینشتی و وی و بنەمالا خۆ موبایەعا وی کری.

یا چارێ: هەمی زانا و دیرۆکنڤیسێن موسلمان یێن (معتبر) وەکی: ئیمام ئەحمەدی و (ابن تیمیە)ی و (ابن کثیر)ی و گەلەکێن دی، ئەڤ بێ بەختییە درەو دەرێخستییە و موعاویە و کورێ وی یەزید ژ ڤێ گونەهێ دویر کرینە.

دبێژن: گاڤا حەسەن کەفتییە بەر مرنێ، حوسەینی گۆتێ: ما تو ژ چ دترسی؟ تو دێ چییە نک پێغەمبەرێ خودێ، و عەلی و ئەو هەردو بابێن تەنە، و نک خەدیجایێ و فاطمایێ و ئەو هەر دو دەیکێن تەنە، و نک حەمزەی و جەعفەری و ئەو هەردو مامێن تەنە. ئینا حەسەنی گۆت: ئەی برا، ئەز دێ چمە د ناڤ ئەمرەکی ژ ئەمرێن خودێ دا چو جاران ئەز نەچوویمە د ناڤ ئەمرەکێ وەکی وی دا، و هندەک چێکرییێن خودێ دێ بینم من چو جاران یێن وەکی وان نەدیتینە.

پاشی گۆت: برایێ من هندی بابێ تە بوو بەر ل ڤی کاری بوو -یەعنی خیلافەتێ- بەلێ خودێ ئەو دا ئەبوو بەکری، و وی پشتی خۆ دا عومەری، و رۆژا مەسەلە بوویە (شوورا) وی باوەر نەدکر دێ بۆ ئێکێ دی بت ژ بلی وی، بەلێ ئەو گەهشتە عوثمانی، گاڤا عوثمان هاتییە کوشتن موبایەعا عەلی هاتەکرن، پاشی هەڤرکییا وی هاتەکرن، و بۆ وی

ب تنێ نەما، ڤێجا ئەز دبێژم خودێ پێغەمبەراتییێ و خیلافەتێ ل نک مە کۆم ناکەت، ئێدی وەنەبت بێ عەقلێن کووفە تە دەربێخن.. و من ژ عائیشایێ خواست بوو کو دەستویرییێ بدەت ئەز ل نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بێمە ڤەشارتن و وێ گۆتبوو بلا، ڤێجا ئەگەر ئەز مرم جارەکا دی ژێ بخوازە، و ئەز هزر دکەم ئەو -یەعنی مەروان و زەلامێن وی- ناهێلن، ڤێجا ئەگەر وان نەهێلا ل دویڤ درێژ نەکە.

پشتی حەسەن مری، حوسەین چوو نک عائیشایێ، عائیشایێ گۆت: بلا سەر چاڤان! بەلێ مەروانی نەهێلا، ئینا حوسەینی و هەڤالێن خۆ دەست دا شیرێن خۆ بەلێ (أبو هریرە) چوو بەراهییێ و ئەو زڤراندن دا چو فتنە چێ نەبن.

ئینا حوسەین هاتەبرن بۆ بەقیعێ، و ب رەخ دەیکا وی فاطمایێ ڤە هاتە ڤەشارتن، و رۆژا مرنا وی ل پێنجی هەیڤا (ربیع الأول)ێ بوو ژ سالا پێنجییێ و ژییێ وی دەمێ مری چل و حەفت سال بوون.

هەڤالەکێ حەسەنی دبێژت: دەمێ حەسەن کەفتییە بەر مرنێ گۆت: جهێ من دەربێخنە حەوشێ، پشتی جهێ وی دەرێخستی وی گۆت:

(اللهم إني أحتسب نفسي عندک فإني لم أصب بمثلها غير رسول الله صلى الله عليه وسلم).

پشتی مرنا حەسەنی، حوسەین بوو مەزنێ (آل البیت).

حوسەینێ کوڕێ عەلی

ئیمامێ شەهید، قەهرەمانێ ڕۆژا عاشوورائێ ل کەربەلائێ، بابێ عەبدللاهی، حوسەینێ کوڕێ عەلی، نەڤییێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کوڕێ فاطمایێ یێ دووێ بوو.

پشتی برایێ خۆ حەسەنی ب سالەکێ، وب دورستی ل شەعبانا سالا چارێ مشەختی ل باژێێ مەدینێ هاتبوو سەر دنیایێ.. و ئەو ژی پشکدارێ برایێ خۆیە د وان هەمی (مەناقبان)دا یێن د دەرحەقێ دا هاتینە ریوایەت کرن، و دەمێ باپیرێ وی پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- و دەیکا وی فاطما چووینە بەر دلۆڤانییا خودێ ژییێ حوسەینی حەفت سال بوون.

حوسەین ل بەر دەستێ باپیرێ خۆ و دەیکا خۆ، پاشی ل بەر دەستێ بابێ خۆ، هاتە پەروەردەکرن، و ژ وان فێری زانینێ و زیرەکییێ و مەردینییێ بووبوو.

د حەدیسێن دورست دا ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- یا هاتییە ڤەگوهاستن کو: ﴿ الحَسَنُ والحُسَيْنُ سَيِّدا شَبابِ أهْلِ الجَنَّةِ ﴾ یەعنی: حەسەن و حوسەین، سەییدێن گەنجێن بەحەشتێنە، هەر وەسا هاتییە ڤەگوهاستن کو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتییە: ﴿ من أَحَبَّهما فقد أَحَبّني ومن أبغضهما فقد أبغضني ﴾ یەعنی: هەچییێ حەز ژ وان بکەت ئەو وی حەز ژ من کر، و هەچییێ کەرب ژ وان ڤەبت، ئەو وی کەرب ژ من ڤەبوو.

هەر ژ ڕۆژا حوسەینی فام کری و حەتا مرنا برایێ وی حەسەنی ل سالا (٥٠)یێ مشەختی، حوسەین ل سەر (دەپێ شانۆیێ!) -وەکی دبێژن- ل ڕێزا ئێکێ نەبوو، هندی بابێ وی یێ زێندی، ڕەئیا وی و یا برایێ وی حەسەنی ڕەئیا بابێ وان عەلی بوو.. تشتێ بابێ وان گۆتبا ئەو بوو.

د جحێلینییا خۆ دا حوسەینی ژی وەکی برایێ خۆ حەسەنی داخوازا زانینێ کر، و قورئان و حەدیس ژ گەلەک صەحابیێن ژ خۆ مەزنتر وەرگرت، و ب تایبەت بابێ خۆ بەحرا علمی ئیمامێ شەهید عەلییێ کوڕێ ئەبوو طالبی.. لەو پشتی هنگی ب چەند سالان حوسەین بوو ئێک ژ زانایێن مەدینێ یێن ب ناڤ و دەنگ، و ل دەمەکی وی دەرسەکا علمی ل مزگەفتا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەبوو ب سەدان و هزاران خەلک لێ ئامادە دبوون، و گوهدارییا دەرسێن وی دکر، و گەلەک جاران ژی صەحابیێن ژ وی ب عەمرتر دهاتنە نک زانین ژێ وەردگرت.

دەمێ ژییێ حوسەینی سیهـ و ئێک سال، ل سالا (٣٥) مشەختی دەمێ فتنەچییان دۆر ل ئیمام عوثمانی گرتی، و گەف و گوڕ ب کوشتنێ لێ کرین، حوسەین د گەل برایێ خۆ حەسەنی -ب فەرمانا بابێ خۆ- چوون حەرەسی ل عوثمانی گرت؛ دا کەس چو دەست درێژییان ل سەر نەکەت، بەلێ فتنەچییان ژ پشتا خانی ڤە هاتنێ، و عوثمان د مالا وی دا کوشت. و پشتی شەهیدبوونا عوثمانی، صەحابییان ئیمام عەلی هبژارت بۆ خیلافەتێ، و پێنج سالان ژ سالا (٣٥) حەتا (٤٠) عەلی خیلافەت ب رێڤەبر.

ژ تشتێن ئاشکەرایە کو خەلکێ شامێ، ب سەرکێشییا موعاویەی، بەیعە نەدابوو عەلی، ب هێجەتا هندێ کو دڤێت ئەو تۆلا عوثمانی ڤەکەت، دا پاشی ئەو خۆ بێخنە بن دەستی و بەیعێ بدەنێ.. خودێ وەسا تەقدیر کر پشتی شەهیدبوونا عوثمانی فتنەکا مەزن د ناڤ ئوممەتێ دا پەیدا بوو، فتنەکا وەسا شوینوار و سەرپەشکێن وێ حەتا ئەڤرۆ ژی د ناڤ ئوممەتێ دا د ئاشکەرانە!

د ئەنجامێ ڤێ فتنێ دا دو شەڕێن ناڤدار د دیرۆکا ئوممەتێ دا قەومین ل سەر دەمێ خیلافەتا ئیمام عەلی، شەڕێ ئێکێ: (معركه الجمل) بوو ل هەیڤا (ذو الحجه) ژ سالا (٣٦)، و شەڕێ دووێ: (معركه صفين) بوو ل هەیڤا (صفر) ژ سالا (٣٧).

د ئەنجامێ شەڕێ دووێ دا کۆمەک ژ هەڤالێن عەلی ژێڤەبوون، و ئەو ئەو بوون یێن د دیرۆکێ دا ب ناڤێ (خەوارجان) هاتینە ناڤکرن، ئەڤان خەوارجان لادان ژ رێکا ڕاست کر و عەلی ب هەمی رێکا هاتی کو وان ل ڕاستییا ئیسلامێ بزڤرینت بەلێ چو فایدە نەکر، ل دویماهییێ ئەو بوو شەڕەک د ناڤبەرا وی و وان دا پەیدا بوو ل سالا (٣٨)، ئەو شەڕێ

ب ناڤێ (معركه النهروان) هاتییە ناڤکرن. د ڤی شەری دا ئیمام عەلی کوشتنەکا مەزن ئێخستە ناڤ ڕێزێن خەوارجان، لەو خەوارج ئاریان و هنگی راوەستیان حەتا ئیمام عەلی ل ڕەمەزانا سالا (٤٠) کوشتی.

ل ڤی دەمی هەمییێ عەلی ل باژێرێ کووفە بوو ل ژێرییا عیراقێ، و خەلکێ کووفە ئەوێن خۆ ب تاگیرییا عەلی دئینا دەرێ و دگۆتێ: ئەم شیعێن تەینە! ب سەر ڕەقی و مەژی هشکییا خۆ دلێ وی تژی کول و کەسەر کر، هەر چەندە عەلی ل سەر حەقییێ ژی بوو، بەلێ هەڤالێن وی پترین جاران گوهدارییا وی نەدکر و زوی ب زوی خۆ ب دەست وی ڤە بەر نەددا، لەو دەمێ کوڕێ وی حەسەن پشتی وی بوویە خەلیفە، وی پشتا خۆ ب ڤان مرۆڤان گەرم نەکر، و هنارتە ب دویڤ موعاویەی ڕا و تەنازول بۆ وی کر، و بەری مرنێ ژی شیرەت ل برایێ خۆ حوسەینی کر کو یێ ل خۆ هشیار بت، و ب فەند و فێلێن خەلکێ کووفە نەئێتە خاپاندن.

ل دەمێ خیلافەتا ئیمام عەلی هەمییێ حوسەین ژی وەکی برایێ خۆ حەسەنی، د گەل بابێ خۆ بوو، و وەکی هەر لەشکەرەکێ دی د بن ئەمرێ وی ڤە بوو، و دەمێ عەلی ژ مەیدانێ دەرکەفتی و خەلکێ برایێ وی حەسەن بۆ خیلافەتێ هلبژارتی ئەوی خۆ دا د گەل حەسەنی، شەش هەیڤان حەسەن خەلیفە بوو، و گاڤا حەسەنی (تەنازول) کری، حوسەین ئێک ژ وان کەسان بوو یێن نەرازیبوونا خۆ ل سەر ڤێ چەندێ دیار کری، و وی ئاشکەرا گۆتە برایێ خۆ: خوزی من تو د خانییەکی ڤە گرێدابای و دەرگەهـ حشکی ل تە گرتبا، و من نەهێلابا تو دەرکەڤی حەتا من ئەو کربا یا من دڤێت!

ل ڤێرێ پێتڤییە مەسەلەکێ بەرچاڤ بکەین:

جوداهییا مەزن د ناڤبەرا حەسەن و حوسەینی دا ئەو بوو: هندی حەسەن بوو مرۆڤەکێ رحەت و ئاشتیخواز بوو، ژ شەڕی و کوشتنێ دڕەڤی، گەلەک جاران قوربانی ب حەقێ خۆ ب خۆ ددا پێخەمەت کو ئوممەتێ ببینت ئێک ڕێز، یێ بێهن فرەهـ بوو، ل نک وی ژێکڤەکرنا ڕێزا موسلمانان گەلەک کارەکێ کرێتتر بوو ژ هەبوونا زۆرداریا مەزنەکی، لەو وی دگۆت: بۆ پاڕاستنا یا ئێکێ بلا مرۆڤ چاڤی ژ یا دووێ بنقینت!

حوسەین یێ وەسا نەبوو، وی ب تبیعەتێ خۆ حەز ژ زۆرداریێ نەدکر، و نەدشیا تەعدایی و زێدەگاڤییێ ببینت و خۆ بێ دەنگ بکەت، وی دگۆت: خۆ بێ دەنگکرنا ل سەر زۆردارییا مەزنێن زالم رێکێ بۆ وان فرەهـ دکەت کو ئەو ژ پییێ خۆ دەرکەڤن و بەرێ ئوممەتێ بدەنە هیلاکێ، هنگی فتنە دێ گەلەک مەزنتر لێ ئێت.

حەسەن ل سالا (٤١)ێ ژ کووفە زڤری مەدینێ، مرۆڤێن خۆ ژی هەمی د گەل خۆ ئینان، و حوسەین ئێک ژ وان بوو، حەتا سالا (٥٠) حەسەن مەزنێ (أهل البيت) بوو، و گۆتنا وی ل سەر وان ب رێڤە دچوو، پشتی حەسەن ژی ژ مەیدانێ دەرکەفتی ژ نوی حوسەین هاتە رێزا ئێکێ!

ل سەر دەمێ خیلافەتا موعاویەی -خودێ ژێ رازی بت-، و ل سالا (٥٠)یێ حەسەن ل مەدینێ مر، و ل بەقیعێ ب رەخ دەیکا وی فاطمایێ ڤە هاتە ڤەشارتن، حوسەینی جهێ وی گرت و بوو مەزنێ بنەمالێ.

پشتی مرنا حەسەنی ب شەش سالان، ل سالا (٥٦) مشەختی، موعاویەی برِیار دا بەیعێ بۆ کورِێ خۆ یەزیدی وەرگرت؛ دا پشتی مرنا وی ئەو ببتە خەلیفە، و وی دو هێجەت بۆ خۆ گرتن ل سەر ڤی کارێ خۆ:

ئێک: (ولايه العهد) تشتەکێ دورستە؛ چونکی ئەبوو بەکر و عومەری هەردووان ئەڤ چەندە کربوو.

دو: وی هزر کر یەزید ژ هەمی کەسان پتر ب کێر ڤی کاری دئێت؛ چونکی ئەو دێ شێت دەولەتێ راگرت، و جارەکا دی فتنە د ناڤ ئوممەتێ دا پەیدا نابت.

ژ بەر ڤێ چەندێ موعاویەی پشتی بەیعە بۆ یەزیدی ستاندی، چوو سەر مینبەرێ و گۆت: ئەی خودێ! ئەگەر تو بزانی من ئەو کرە (ولی العهد) چونکی ئەز دبینم ئەو ب کێر دئێت تو مەسەلێ بۆ پێک بینە، و ئەگەر تو بزانی من ئەو کرێ چونکی ئەو کورِێ منە و ئەز حەز ژێ دکەم تو وی نەگەهینێ.

بەلێ هەر چاوا بت دڤیا موعاویەی ئەڤ چەندە نەکربا، ژ بەر:

ئێک: حەسەنی -دەمێ تەنازول بۆ کری- ل سەر وی کربوو شەرت پشتی وی مەسەلە جارەکا دی ببتە شوورا.

دو: ئەبوو بەکری و عومەری دەمێ د ژینا خۆ دا ئێک دانایە شوینا خۆ، ئەو ئێک کوڕێ وان نەبوو، بەلکی هەر ژ بنەمالا وان ژی نەبوو.. لەو دەمێ موعاویەی -ل مەدینێ- ئەڤ هێجەتە بۆ خۆ گرتی و گۆتی: ئەڤە ڕێکا ئەبوو بەکری و عومەرییە، هندەک صەحابییان گۆتێ: نەخێر ئەو ڕێکا کیسرای و قەیصەرییە!

سێ: ئەگەر خۆ بێژین یەزید مرۆڤەکێ ب کێرهاتی ژی بوو، گەلەک صەحابی مابوون ژ یەزیدی د چێتر و باشتر و ب کێرهاتیتر، بۆچی ئێک ژ وان نەدبوویێ؟ و دڤێت ژ بیر نەکەین کو یەزید صەحابی نەبوو، ل سەر دەمێ خیلافەتا عوثمانی ل سالا (٢٥) بووبوو!

هەر چەندە موعاویە صەحابییە ژی، و قەت چێ نابت مرۆڤ هزرا خراب ژێ بکەت، بەلێ وی ب ڤی کارێ خۆ دەرگەهێ شوورایێ د هلبژارتنا خەلیفەی دا گرت، و دەرگەهێ مەلکاتییێ ڤەکر -خودێ ل مە و وی ببۆرت-.

ل سالا (٥٦) موعاویەی بەیعە بۆ کوڕێ خۆ ژ خەلکێ شامێ وەرگرت، و کاغەز بۆ والییێن خۆ هنارتن دا هەر ئێک ل جهێ خۆ بەیعێ بۆ یەزیدی وەرگرت، و جهێ وی هزرەک بۆ کری و ترسیای ل بەر ئاسێ ببت مەدینە بوو؛ چونکی گەلەک صەحابییێن مەزن ل مەدینێ مابوون، لەو موعاویە ب خۆ هاتە مەدینێ، و داخواز ژ خەلکێ وێ کر بەیعێ بدەنە یەزیدی.. پێنج کەس ل بەر نەهاتن: حوسەینێ کوڕێ عەلی، عەبدللاهێ کوڕێ عومەری، عەبدررەحمانێ کوڕێ ئەبوو بەکری، عەبدللاهێ کوڕێ زوبەیری، و عەبدللاهێ کوڕێ عەباسی.

هندەک ژ ڤان گۆت: یەزید ب کێر نائێت، و هندەکان گۆت: ئەم بەیعێ نادەینە دو کەسان پێکڤە.

پشتی ڤێ سەرهاتییێ ب چار سالان، یەعنی ل سالا (٦٠)مشەختی موعاویە چوو بەر دلۆڤانییا خودێ، و ل دیمەشقێ هاتە ڤەشارتن، و کوڕێ وی یەزید ل شوینا وی بوو خەلیفە. و دەمێ یەزید بوویە خەلیفە، بەیعە بۆ وی هاتە نویکرن، ڤێ جارێ ب ناڤێ خیلافەتێ، ژ دل بت یان ژ دل نەبت هەمییان بەیعە دایێ و خەلکی گۆت: خەلیفەکێ ب کێر نەهاتی چێترە

ژ هلکرنا ئاگرێ فتنێ جارەکا دی د ناڤ ئومەتێ دا.. ڤێ جارێ دو کەسان ب تنێ موبایەعا یەزیدی نەکر، ئەو هەردو: حوسەین، و عەبدللایێ کوڕێ زوبەیری بوون.

یەزیدی کاغەزەک بۆ والییێ خۆ ل مەدینێ هنارت و گۆتێ: بەیعێ بۆ من ژ خەلکی بستینە و هەچییێ ل بەر نەهات کوتەکییێ لێ بکە.

ئەو ڕابوو هنارتە ب دویڤ حوسەینی و عەبدللاهی ڕا، هندی عەبدللاهـ بوو نەچوو نک، خۆ گرت حەتا بوویە شەڤ ڕابوو ب دزی ڤە ژ مەدینێ دەرکەفت و قەستا مەکەهێ کر.. حوسەینی هندەک زەلامێن بنەمالا خۆ دانە د گەل خۆ و چوو نک والی، گۆتە زەلامان: هوین ل بەر دەرگەهی بن گاڤا هەوە دیت تشتەک چێ بوو د هەوارا من وەرن.

حوسەین ب ژۆر کەت، والی گۆتێ: (أمیر المؤمنین) موعاویە یێ مری و کوڕێ وی یەزید ل شوینا وی یێ بوویە خەلیفە، و وی یێ ژ من خواستی ئەز بەیعێ بۆ وی ژ تە وەرگرم. حوسەینی گۆت: یێن وەکی من بەیعێ ب دزی ڤە نادەن، خەلکی کۆم بکە بلا بەیعێ بدەن و ئەز ژی دێ سەحکەمێ!

و حوسەین ژ نک زڤڕی، هندەکان گۆتە والی: حوسەینی بگرە و بکوژە ئەو ژ خۆ وە دبێژت بەیعێ نادەت.. والی گۆت: ب خودێ ئەوێ ل ڕۆژا قیامەتێ بێت حسێبا خوینا حوسەینی د گەل بێتەکرن ئەو مرۆڤەکە تەرازییا وی دێ ل نک خودێ یا سڤک بت.

حوسەین ژ نک وی زڤڕی و کارێ دەرکەفتنا ژ مەدینێ کر، هەر سێ برایێن خۆ: (أبو بکر، و العباس، و جعفر) د گەل هەردو خویشکێن خۆ (زینب، و أم کلثوم) و د گەل عەیالێ برایێ خۆ (حەسەنی) د گەل خۆ برن و قەستا مەکەهێ کر، برایێ وی (محمد بن الحنفیە) د گەل دەرنەکەت، چونکی دەرکەفتن ب دلێ وی نەبوو، و وی شیرەت ل حوسەینی ژی کر کو دەرنەکەڤت، بەلێ حوسەینی ب یا وی نەکر.

حوسەین ب بنەمالا خۆ ڤە گەهشتە مەکەهێ، و مەکەهـ باشترین جهـ بوو حوسەین و (ابن الزبیر) بەرهنگارییا یەزیدی لێ بکەن، بەلێ خەلکێ کووفە ئەوێن هەردەم ل فتنان دگەڕیان، بەلا خۆ ژ حوسەینی ڤەنەکر، کاغەز ل دویڤ کاغەزێ بۆ هنارتن، و قاصد ل دویڤ قاصدی فڕێکرن: وەرە کووفە دێ هاری تە کەین، شیرێن مە دێ د گەل تە بن دژی یەزیدی،

بەس تو بێی کەسێ ژ تە پیڤەتر ئەم ناهلبژێرین. و حوسەینی ڤیا خۆ پشت ڕاست بکەت کو ئەو ڕاست دبێژن، ڕابوو پسمامێ خۆ (مسلم بن عقیل) هنارتە کووفە دا بزانت کانی مەسەلە ب دورستی یا چاوایە.

موسلم گەهشتە کووفە، و هنگێ والییێ کووفە (النعمان بن بشیر) بوو -خودێ ژێ رازی بت- کو ئێک ژ صەحابیێن ناڤدارە، موسلم گاڤا گەهشتی، خەلکێ کووفە ل دۆران کۆم بوون و بەیعە دا حوسەینی، حەتا دبێژن: پتر ژ هەژدە هزار کەسان بەیعە بۆ حوسەینی دا موسلمی.

ل وی دەمی یەزیدی بڕیار دا (النعمان بن بشیر)ی ژ والیاتییێ بێخت، و ل شوینا وی (عبیدالله بن زیاد)ی والییێ بەصرا ڤەگوهێزتە کووفە، (عبیدالله) مرۆڤەکێ خوین ڕێژ و دل ڕەق بوو، گاڤا هاتییە کووفە و ب سەروبەری حەسیای ل (مسلم بن عقیل)ی گەڕیا و هنگی ڕاوەستیا حەتا گرتی و کوشتی.

موسلمی بەری هنگی هنارتبوو ب دویڤ حوسەینی ڕا ل مەکەهێ کو: وەرە هەمی تشتت د دورستن!

حوسەینی بڕیار دا دەرکەڤت، ئەڤ دەرکەفتنا وی، بوو جهێ نەرازیبوونا گەلەک ژ هەڤال و نیاسێن وی، بەری هەمییان برایێ وی (محمد بن الحنفیە) ب ڤێ چەندێ یێ رازی نەبوو، پسمامێ بابێ وی عەبدللاهێ کوڕی عەباسی چوو نک، گوتێ: پسمام من یێ ژ خەلکی گوهـ لێ بووی تو دێ چیە عیراقێ، ئەرێ ڕاستە؟

گۆت: بەلێ، ئەڤرۆ حەتا سوباهی دێ چم.

عەبدللاهی گۆتێ: نەچە، خەکێ کووفە د بێ سۆزن، بمینە ل مەکەهێ و ئەگەر تە بڤێت دەرکەڤی ژی هەرە یەمەنێ.

حوسەینی گۆت: ئەز دزانم دلێ تە یێ ب من ڤە، بەلێ من چوون یا کرییە دلێ خۆ و هەر دێ چم.

عەبدللاھ گەلەک بێهن تەنگ بوو و گۆت: ئەگەر کەیفا خەلکی ب مە نەهاتبا ئەز دا سەرێ تە کێشم و من نەدهێلا تو بچی.. بەلێ ئەگەر هەر دێ چی ژنک و بچویکێن خۆ نەبە، ئەز دترسم تو ژی وەکی عوثمانی ل بەر چاڤێن وان بێیە کوشتن.

(جابر بن عبدالله)ی و (أبو سعيد الخدری) ژی گۆتێ: نەچە، خۆ (فرزدق)ێ شاعر ژی گۆتێ: دلێن خەلکی یێن د گەل تە، بەلێ شیرێن وان یێن د گەل نەیارێن تە.

حوسەینی گوهێ خۆ نەدا وان و دەرکەفت، پشتی دەرکەفتنا وی ب دو سێ رۆژان (عەبدللاهێ کوڕێ عومەری) پێ حەسیا ڕابوو ل دەوارا خۆ سویار بوو و ب دویڤ دا چوو حەتا گەهشتییێ، گۆتێ: دێ کیڤە چی؟

حوسەینی گۆت: دێ چمە کووفە و ئەڤە کاغەزێن خەلکێ وێنە بەیعە یا دایە من و ئەز دێ چمە نک وان.

کوڕێ عومەری گۆتێ: ئەز دێ حەدیسەکێ بۆ تە بێژم، جبریل هاتە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و گۆتێ: تە دنیا یان ئاخرەت؟ ئەوی ئاخرەت هلبژارت و دنیا نەڤیا، و تو پارچەکی ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ب خودێ ئێک ژ هەوە ناگەهیتێ -یەعنی: ویلایەتێ- و بۆ باشییا هەوە خودێ ئەو ژ هەوە دویر کر.

حوسەینی گۆت: ژ نوی ئەز نازڤرم.

ئینا عەبدللاهێ کوڕێ عومەری حوسەین دا بەر سنگێ خۆ، پێڤە ماچی کر، و ب گری ڤە گۆتێ: ئەی کوشتی! ئەز تە هل دپسێرمە ب هیڤیا خودێ ڤە.

د گەل ڤێ هەمییێ حوسەین ژ چوونێ لێڤە نەبوو، ل دەهکێن (ذو الحجە) هەیڤا دوازدێ ژ سالا (٦٠) مشەختی حوسەین ژ مەکەهێ دەرکەفت، و هەڤالێن وی ب ژن و بچویک ڤە هەمی دبوونە حەفتێ و دو کەس.

و بەری ئەم هەڤالینییا بابێ عەبدللاهی و سەروەرێ شەهیدان د ڤێ وەغەرا وی یا دویماهی دا بکەین، مە ڕاوەستانەک د گەل مەسەلەکێ هەیە:

دویر نینە هندەک کەس هەبن بێژن: ئەرێ حوسەین بۆچی چوو کووفە و گوهدارییا وان هەمی صەحابییان نەکر ئەوێن گۆتینێ نەچە؟

ل ڤێرێ دڤێت ئاشکەرا بکەین کو دەرکەفتنا وی مەسەلەکا شەخصی نەبوو، بەرێ وی ل هندێ نەبوو ببتە خەلیفە یان نە، چونکی حوسەین ژ وان کەسان نەبوو یێن بەر ل دنیایێ، مەسەلە بەرەڤانییا ژ پاشەرۆژا ئیسلامێ بوو، حوسەین ئیمامەکێ (مجتهد) بوو و ئجتیهادا وی ئەو گەهاندە وێ باوەرێ کو یەزید مرۆڤەکێ زۆردارە و ب کێر خیلافەتێ نائێت و ئەگەر ئەو ژی ل سەر رێکا بابێ خۆ بچت، (شوورایا ئیسلامی) دێ بن ئاخ کەت و خیلافەتێ دێ کەتە مەلکاتی و دەولەتا ئیسلامێ دێ کەتە ملکێ بنەمالا خۆ.. مەعنا پاشەرۆژا ئیسلامێ و موسلمانان دێ بەر ب کۆرە رێکەکێ ڤە چت، ڤێجا مادەم مەسەلە یا هۆیە دڤێت کەسەک هەبت دەنگێ خۆ بلند کەت و بێژتە زۆرداری: نە!

ئەڤ چەندە ب کێڤە دئێت؟

ب وی ب تنێ ڤە، چونکی ئەو نەڤیێ پێغەمبەرییە و کوڕێ عەلییە، و ئەڤە ب هزاران خەلکێ کووفە بەیعە دایێ وەکی پسمامێ وی موسلمی بۆ نڤیسی، و وان ئامادەبوونا خۆ ئاشکەرا کر کو د گەل ەی بەرهنگارییا زۆرداری بکەن، مەعنا: ئەگەر وی خۆ بێ دەنگ کر، و ل مەکەهێ روینشت، ئەو هنگی وی خیانەت ل ئوممەتێ کر و (فرض عین)ەک ب جهـ نەئینا.

ئەڤە ئجتیهادا حوسەینی بوو، و (مجتهد) چ یێ دورست بت چ یێ خەلەت -ب نەصا حەدیسێ- مرۆڤەکێ خودان خێرە، و چونکی ئجتیهادا موجتەهدی بۆ هەمی موجتەهدان یا مولزەم نینە وەکی ئصوولی دبێژن، صەحابیێن دی د ڤێ بۆچوونێ دا د گەل حوسەینی نەبوون و گۆتن: دەرکەفتنا ل سەر ئیمامی ئەگەر خۆ یێ زۆردار ژی بت خرابییا وێ ژ باشییێ پترە، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەم یێن ژێ داینە پاش.

حوسەین ژ مەکەهێ دەرکەفت، و ل وان رۆژێن ئەو دەرکەفتی پسمامێ وی (موسلمێ کوڕێ عەقیلی) ب دەستێن (ابن زیاد)ی هاتە کوشتن، حوسەینی ب ڤێ چەندێ نەزانی حەتا نێزیکی کووفە بووی، هنگی وی مرۆڤەک دیت ژ لایێ کووفە ڤە یێ دئێت، ئینا پسیارا

حالێ کووفە ژێ کر، وی زەلامی گۆتێ: موسلم یێ هاتییە کوشتن، و خەلکێ کووفە موبایەعا (ابن زیاد)ی کرییە.

چو د دەست حوسەینی دا نەما وی زانی ئەوا پسمامێ وی (موسلم)ی کری (ابن زیاد)ی هەمی یا پویچ کری، لەو گۆت: (إنا لله وإنا إليه راجعون) پشتی وی چو خێر د ژینێ دا نینە.

حوسەینی رێکا خۆ ژ کووفە ڤەگوهاست و ب ژۆرییا رۆژئاڤایێ دا چوو، حەتا نێزیکی دەشتا کەربەلائێ بووی ب رەخ رویباری فوراتی ڤە، دەم دەسپێکا هەیڤا موحەررەمێ بوو ژ سالا (٦١)مشەختی، (ابن زیاد)ی لەشکەرەکێ بۆش ب قوماندارییا (عومەرێ کورێ سەعد)ی ب دویڤ حوسەینی دا هنارت، گاڤا ئەو لەشکەر گەهشتییە ئیمامی، عومەرێ کورێ سەعدی گۆتێ: بۆچی تو دەرکەفتی؟

حوسەینی گۆت: ل دویڤ داخوازا خەلکێ ڤی باژێری ئەز یێ هاتیم، ب رێڤە ژ نوی من زانی ئەو یێن لێڤە بووین، بەلێ وە رێ نەدا من ئەز بزڤرم.

کورێ سەعدی کاغەزەک بۆ مەزنێ خۆ (ابن زیاد)ی هنارت تێدا داخوازا فەرمانا وی کر، ل سەری (ابن زیاد)ی گۆتێ: داخوازێ ژێ بکە بەیعێ بدەتە یەزیدی و ئەگەر وە نەکر لێ بشدینە و ئاڤێ ژێ ببرە، کانێ چاوا وان ئاڤ ژ ئیمام عوثمانی برییوو!

و ژ بیرا (ابن زیاد)ێ ئەحمەق چووبوو کانێ رۆژا ئاڤ ژ عوثمانی هاتییە برین حوسەین و برایێ خۆ و بابێ خۆ ل کیڤە بوون، ما نە هەر حوسەین و برایێ خۆ بوون شیرێن خۆ هلگرتین و چووین بەرەڤانی ژ عوثمانی کری؟ ما نە هەر عەلی بوو ئاڤ بۆ عوثمانی داگرتی و کۆمەکا جحێلێن بنەمالا هاشمییان هنارتین و گۆتییێ: یان نەزڤرن یان ڤێ ئاڤێ بگەهیننە عوثمانی!

بەلێ ئەگەر مرۆڤ ژ رێ دەرکەفت یا عەجێب نینە تاریخێ ژی ڤاژی بخوینت!

حوسەینی گۆت: ئەوا (ابن زیاد) دخوازت ئەز قەت ناکەم، ئەگەر مرنە بلا ب خێر بێت.

(ابن زیاد)ی بەرسڤ دا: ئەگەر ئەو وێ نەکەت یا مە ژێ دڤێت، و خۆ ب دەست هەوە ڤە بەرنەدا هێرشێ ببەنە سەر حەتا هوین وی دکوژن.

ل دەهی هەیڤا موحەررەمێ، ل ڕۆژا عاشوورائێ، دیرۆکێ مەزنترین ڕوی ڕەشی بۆ (ابن زیاد)ی و دەستەکا وی تۆمار کر، ل ڤێ ڕۆژێ ڕۆژا کەربەلائێ قەهرەمانێن (آل البیت) خۆ گۆریکرنەکا دی یا مەزن تۆمار کر.

ل عاشوورائێ شەڕی دەست پێ کر، ئەوێن حوسەین داخواز کری کو بێت دا موبایەعا وی بکەن، ئەڤرۆ ب شیرێن خۆ لێ ڕاوەستیان، و پشتی حوسەینی و حەتا ئەڤرۆ ژی هەر سال جارەکێ ئەو روییێن خۆ ڕەش دکەن، کانێ چاوا جلکێن خۆ ڕەش دکەن، وەک کۆڤانداری ل سەر وێ قبحەتا وان ب خۆ ب دەستێن خۆ کری!

ڕۆژا عاشوورائێ ل هنداڤی کەربەلائێ ئاڤا نەبوو حەتا پیرۆزە تەرمێن هەڤدە شەهیدێن بەختەوەر نەکەفتینە سەر ئاخا کەربەلائێ.. و ئیمامێ وان بابێ عەبدللاهی حوسەینێ کوڕێ عەلی بوو، سلاڤێن خودێ ل وی و بابێ وی و بنەمالا وی بن.

ل دویماهییێ ب تنێ من دڤێت ئێک مەسەلێ روهن بکەم: ئەرێ هەلویستێ یەزیدی ژ ڤێ تاوانا مەزن چ بوو؟ و دیتنا مە موسلمانان بۆ وی دڤێت یا چاوا بت؟

ل سەری دێ بێژین: دڤێت باش ل بیرا خۆ بینین کو رافزییێن شەرمزار گەلەک درەو و بێ بەختییان ژ نک خۆ ب دویڤ یەزیدی و بنەمالا وی ڤەدنن، بەلکی ب دویڤ هەر کەسەکی ڤەدنن یێ نە د گەل وان بت، ئەگەر وەکی میاکەتان ژی بت! چونکی دینێ وان ل سەر بێ بەختییێ یێ ئاڤاکرییە، ئەڤێ دڤێت ل بەر چاڤ بدانین.. بەلێ د گەل هندێ ژی ئەم یەزیدی ئێکجار بێ گونەھ ناکەین ژ ڤێ تاوانێ، ڕاستە وی فەرمان ب کوشتنێ نەدابوو، و دەمێ وی ب کوشتنا حوسەینی زانی تێکچوو و پێ نەخۆش بوو، و دەنگێ گرییێ ژ مالا وی هاتە بهیستن، بەلێ وی تۆلا حوسەینی ژ وان تاوانباران نەستاند، حەتا نەگۆت دا (ابن زیاد)ی ژ ویلایەتێ بێخم ژی!

پشتی ڤێ چەندێ، باوەرییا مە (أهل السنه والجماعه) د دەرحەقا یەزیدی دا ئەوە: یەزید مەلکەک بوو ژ مەلکێن موسلمانان، ژ خەلیفێن راشد نەبوو، و وی چاکی ژی هەبوون و خرابی ژی هەبوون، و حسێبا وی ل سەر خودێیە.

ئەڤە و دەستەکێن موسلمانان د دەرحەقا وی دا یێن بووینە چار پشک:

١- هندی رافزینە دبێژن: ئەو مرۆڤەکێ کافر بوو و لەعنەتێ لێ دبارینن، و ڤێ گۆتنێ وەکی خودانێن وێ چو بهایێ خۆ د تەرازییا حەقییێ دا نینە.

٢- بەرانبەر بۆچوونا بۆری و وەک (رد فعل) هندەکان ژ پشکا سوننییان گۆت: یەزید ئێک ژ چاک و خاسێن خودێ بوو، و مرۆڤەکێ موجاهد بوو و یێ بەرییە ژ گونەها کوشتنا حوسەینی، و ئێکەمین کەس بۆ ڤێ بۆچوونێ چووی شێخ (عدی بن مسافر الاموی) بوو، و پشتی وی دویکەفتییێن وی ئەوێن ل سەری ب ناڤێ (ئادییان) هاتینە ناڤکرن زێدە (غلو) د دەر حەقا یەزیدی دا کر حەتا دویماهییێ گۆتن: یەزید -یان سلتان ئێزد وەکی ئەو دبێژن- خودێیە.. و ئەو کوردێن ئێزدی یێن نوکە ئەم دبینین بەرماییێن وانە!

٣- هندەکان ژی گۆت: یەزید کافر نینە بەلێ مرۆڤەکێ فاسق و فاجرە، دورستە مرۆڤ لەعنەتا لێ بکەت چونکی گەلەک تاوانێن مەزن ل سەر دەمێ وی هاتبوونەکرن.

٤- و بۆچوونا ژ هەمییان دورستتر ئەوە: چێ نابت لەعنەت لێ بێنەکرن؛ چونکی ئەو مرۆڤەکێ موسلمانە، و ئەگەر وی چەند گونەهێن مەزن هەبن ژی، ئەڤ گونەهە وی کافر ناکەن و هێژای هندێ ناکەن لەعنەت لێ بێنە باراندن، و دەمێ ئەم د دوعاییێن خۆ دا داخوازا ژێبرنا گونەهان بۆ موسلمانان دکەین ئەو ژی دکەفتە د بن دا، و د گەل هندێ ژی زانایێن ئیسلامێ حەدیس ژێ ریوایەت نەکرینە و د علمێ (الجرح والتعدیل) دا یەزید مرۆڤەکێ باوەرێ نینە!

زڤرین بۆ بابەتێ سەرەکێ دێ بێژین: دەمێ ئیمام حوسەین هاتییە شەهیدکرن ژییێ وی نێزیکی پێنجی و حەفت سالان بوو، ل شەعبانا سالا (٤) ل مەدینێ بووبوو، و ل موحەررەما سالا (٦١) ل کەربەلائێ شەهید بووبوو.

سلاڤ لێ بن.

سەروەرێ شەهیدان
حەمزەیێ کوڕێ عەبدلموططەلبێ

بابێ عومارەی، شێرێ ڕۆژا بەدرێ و ئوحودێ، سەروەرێ شەهیدان، حەمزەیێ کورێ عەبدلموططەلبێ قورەیشی، شێرێ خودێ و پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بابەتێ پەیڤا مە یا ڤێ جارێیە.

ل دەسپێکێ: پێتڤییە ئەم وێ مالێ بدەینە ناسین یا کو ئەڤ شێرە لێ مەزن بووی؛ دا دیمەن ل بەر چاڤێن مە پتر یێ روهن و ئاشکەرا بت.

حەمزە کوڕێ عەبدلموططەلبییە.. و عەبدلموططەلب - و ناڤێ وی یێ دورست شیبەیە- کوڕێ هاشمییە -و ناڤێ هاشمی یێ دورست عەمر بوو- و هاشم کوڕێ عەبد مەنافییە، و عەبد مەناف کوڕێ قوصەیە.

ئەڤ بنەمالە د ناڤ قەبیلا قورەیشییان دا ئێک ژ بنەمالێن شەریف و ماقویل بوو، وقورەیشی ئێک ژ مەزنترین و ناڤدارترین قەبیلێن عەرەبان بوو، و ل نیڤا جزیرا عەرەبان ل باژێرێ مەکەهێ دژیا.

هاشم، ئەوێ بنەمالا هاشمییان ب وی دئێتە ناڤکرن، هەر چەندە بچویکێ چار برایان بوو، بەلێ ل سەر دەمێ خۆ ئێک ژ پێشکێشترین زەلامێن قورەیشییان بوو، ژنکا وی (سەلما) ژ باژێرێ یەثربێ بوو، ل دەمەکی بۆ بازرگانییێ دەرکەفتە شامێ، ژنکا خۆ ئەوا هنگی ب بچویکێ خۆ یێ نەخری یا گران، د گەل خۆ برە مالبابا وێ ل یەثربێ و ئەو چوو شامێ، چوو.. بەلێ نەزڤری! ل شامێ مر، ژنکا وی ل یەثربێ، ل مالبابێ، بچویکێ خۆ یێ نەخری دانا، وێ ناڤێ کوڕێ خۆ کرە (شیبە).

دەھ سالان شیبەیێ کوڕێ هاشمی، ل نک خالێن خۆ ما، و دەمێ ژییێ وی بوویە دەھ سال، مامێ وی موططەلبێ کوڕێ عەبد مەنافی هاتێ و د گەل خۆ زڤراندە مەکەهێ، ڕۆژا هەردو گەهشتینە مەکەهێ موططەلبی برازایێ خۆ یێ دەھ سالی ل پشت خۆ سویار کربوو، خەلکی پسیار ژێ کر: ئەڤە چ زارۆکە د گەل تە؟ وی گۆت: عەبدێ منە، ئینا خەلکێ مەکەهێ گۆتە شیبەی: (عبد المطلب).

موططەلب ئێک ژ مەزنێن قورەیشییان بوو، و تشتێ ئەو ب سەر هەمی مەزنێن دی دئێخست ئەو بوو: (السقاية) و (الرفادة) هەردو د دەستێ وی دا بوون، و ئەڤ هەردو مەنصبە -و مەبەست پێ دانا ئاڤێ و خوارنێیە بۆ حەجییان- د چاڤێن عەرەبان دا گەلەک د مەزن بوون.. پشتی موططەلب مری برازایێ وی شیبە (عەبدلموططەلب)ی جهێ وی گرت و چونکی ئەو مرۆڤەکێ عاقدار و زیرەک و خێرخواز بوو، ئەو زوی هاتە پێش و ناڤ و دەنگێن وی نە د ناڤ قورەیشییان ب تنێ بەلکی د ناڤ هەمی عەرەبان دا بەلاڤ بوون.

تشتێ ژ هەمییان مەزنتر چێ بووی ل سەر زەمانێ عەبدلموططەلبی یێ کو ئەو پتر د چاڤێن خەلکێ مەکەهێ دا مەزن کری کۆلانا بیرا زەمزەم بوو.. زەمزەم ئەو بیرا ئاڤێ بوو یا خودێ بۆ ئیسماعیل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پەقاندی، بەری زەمانی عەبدلموططەلبی ب چەند سەد سالەکان ئەڤ بیرە بن ئاخ بووبوو و کەس ب جهێ وێ نەدکەفت، جارەکێ عەبدلموططەلبی د خەونێ دا دیت هندەکان دگۆتێ: هەرە فلان جهی بکۆلە دێ بیر لێ دەرکەڤت.. و وەسا چێ بوو، و دەمێ وی بیر دەرێخستی و کۆلای ئاڤ ژێ زا، و وی ب ئاڤا ڤێ بیرێ حەجی ئاڤ ددان. ڤی تشتی عەبدلموططەلب د چاڤێن خەلکێ مەکەهێ دا گەلەک مەزن کر و ئینا پێش.

عەبدلموططەلبی پتر ژ ژنەکێ ئینا بوون و عەیالەکێ بۆش هەبوو، دوازدە کوڕ د گەل شەش کچان.. کوڕێ وی یێ ژ هەمییان مەزنتر (الحارث) بوو، لەو دگۆتنێ: (أبو الحارث) و کوڕێ وی یێ ژ هەمییان بچویکتر (العباس) بوو. یێن دیتر ئەڤەنە: الزبير، ضرار، أبو طالب - عبد مناف-، أبو لهب –عبدالعزى-، المقوم، عبد الكعبه، حجل، الغيداق، عبدالله، حمزة.

و کچێن وی ئەڤە بوون: أروى، بره، أميمه، صفيه، عاتكه، البيضاء.

ئەڤە هەژدە و ژ ڤان هەژدان ب تنێ سێیان باوەری ب پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئینابوو و ژ صەحابییان دئێنە هژمارتن، ئەو ژی ئەڤەنە: حەمزە، و عەبباس، و صەفییە.

و ژ مامێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ب تنێ چار گەهشتبوونە زەمانێ پێغەمبەرینییێ، دووان باوەری پێ ئینابوو: حەمزە و عەبباسی، و دووان باوەری پێ نەئینابوو و ل سەر کوفرێ مربوون: (أبو طالب) و (أبو لهب)ی.

نوکە دێ پتر خۆ نێزیکی حەمزەی کەین.

حەمزە مە گۆت کوڕێ عەبدلموططەلبێ کوڕێ هاشمییە، دەیکا وی ناڤێ وێ (هالە)یە کچا ئوهەیبێ کوڕێ عەبدمەنافێ کوڕێ زوهرەیە، دەیکا وی دۆتاما (ئامینا) کچا وەهەبێ کوڕێ عەبدمەنافییە، یەعنی: دەیکا حەمزەی و دەیکا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دۆتامێن ئێکێن ژ ڕاستا بوون.

حەمزە ل مەکەهێ بووبوو چار سالان بەری پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- و ثووەیبایا جاریا (أبو لهب)ی شیرێ خۆ دابوویێ، و چونکی ثووەیبایێ پشتی هنگی شیر دابوو پێغەمبەری ژی -سلاڤ لێ بن- پێغەمبەر و حەمزە هەر دو دبنە برایێن ئێکێن شیری!

حەمزە د مالا بابێ خۆ عەبدلموططەلبی دا مەزن بوو، و ژ وی فێری زیرەکی و عاقلداریێ بوو، سەر وبەری ب خودانکرنا وی ب بەرفرەهی مە نەزانییە، بەلێ تشتەکێ ئاشکەرایە کو ئەو ژی وەکی هەمی زارۆکێن سەردەمێ خۆ هەر ژ بچویکاتییێ فێری دل موکمی و فێرسییێ بووبوو، چونکی جهەک و دەمەکێ وەکی وی جهی و وی دەمی یێ حەمزە لێ ژیای زەلام ژ هەمی تشتان پتر یێ هەوجەی عەگیدییێ بوو دا خۆ و کەسێن ل دەور وبەرێن خۆ بپارێزت.

ژبلی زیرەکییێ، حەمزە فێری مەردینییێ و ئەزمان رەهوانییێ ژی بووبوو، و ئەڤ چەندە یا عەجێب نینە ئەگەر ئەم ل بیرا خۆ بینین کو حەمزە کوڕێ سەییدێ قورەیشییان بوو و د مالا وی یا خانەدان دا مەزن بووبوو.

گاڤا عەبدلموططەلب مری، کوڕێ وی حەمزە یێ دووازدە سالی بوو، و هەر چەندە کوڕێن عەبدلموططەلبی و ب تایبەتی ئەبوو طالبی بهایەکێ مەزن د ناڤ قورەیشییان دا

هـەبوو ژی بـەلێ کەسـەک ژ وان نەشـیا ب دورسـتی جهـێ بـابێ خـۆ بگـرت و مـەزنییا قورەیشییان چەندەکێ ژ دەست وان دەرکەفت.

حەمزە و برایێ وی عەبباس و برازایێ وان موحەممەد -سلاڤ لێ بن- د ئێک عەمر دا بوون، هەر ئێک دو سالان ژ یێ دی مەزنتر بوو، لەو پێکڤە هاتبوونە ب خودانکرن، و دڤێت ژ بیر نەکەین چونکی موحەممەد -سلاڤ لێ بن- ئێتیمەکێ پاش باب بوو، باپیرێ وی عەبدلموططەلبی ئەو بربوو نک خۆ ب خودان دکر، و ژ کورێن خۆ پتر چاڤێ خۆ ددایێ.

حەتا ژییێ حەمزەی ژ چل و چار سالییێ بۆری ژی چو زانینێن بەرفرەهـ مـە ژ ژیـن و سەرهاتییا وی نەزانییە، تشتێ هاتییە زانین ب تنێ ئەو بوویە: حەمزە مرۆڤەکێ زێدە زیرەک و سەگڤان بوو، بۆ سویاری وعەگیدییێ کەسێ د ناڤ قورەیشییان دا دەستێ وی نەدگرت، پتر دەمێ خۆ وی ل دەشتێ و چۆل و بەیاران دبۆراند، دچوو نێچیرێ، و ل ئێڤارا درەنـگ دەمـێ دزڤری ئێکەمین جار دهاتە کەعبێ تەوافا خۆ دکر پاشی دچوو مالا خۆ، و ل رۆژا دی سـەرێ سحارێ رادبوو دچوو نێچیرێ، لەو حەمزە د ناڤ خەلکێ مەکەهێ دا ب نێچیرڤانییێ هاتبوو ناسین.. و حەتا حەددەکی ژی ئـەو ژ خـەلکی یـێ دویـر بـوو، و پشـتی هـەمییان ژ نـوی وی تشت دزانین.

ئێکەمین جار دیرۆکێ دەرگەهـ بۆ حەمزەی ل تاق کری، و ناڤێ وی ل سەر بەرپەرێن خۆ ئاشکەرا نەخشاندی، ل سالا شەشێ بوو پشتی هنارتنا پێغەمبـەری -سلاڤ لـێ بـن- هنگـی ژییـێ حـەمزەی چـل و شـەش سـال بـوون، رۆژ رۆژەکـا دیرۆکـی بـوو، نـە ب تنـێ بـۆ بـاژێرێ مەکەهێ، بەلکی بۆ گشت دنیایێ!

ئەو شەش سال بوون پێغەمبەرینی بۆ موحەممەدی -سلاڤ لێ بن- هاتی، د وان سالان دا نێزیکی سیهـ و هەشت مرۆڤان ژ ژن و مێران، بچویـک و مـەزنان بـاوەری ب دینـێ نـوی ئینا، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- و هەڤالێن خۆ ل مالا (الأرقم ابن أبی الأرقم)ی ب دزی ڤە کـۆم دبـوون، رۆژەکـێ پێغەمبـەر و هنـدەک صـەحابی دەرکەفتنـە کـەعبێ، ئـەبوو بـەکر د نـاڤ خەلکی دا رابووڤە ب دەنگەکێ بلند ئاخفت و ژ خەلکی خواست بێنە د ئیسلامێ دا، و ئەڤ خوتبا ئەبوو بەکری دئێتە هژمارتن ئێکەمین خوتبە ب رەنگەکێ ئاشکەرا د دیرۆکا ئیسـلامێ دا دئێتە خواندن.

کافرێن قورەیشییان دین بوون! چاوا مرۆڤەک بستە بکەت و ل نک وان داخوازێ بکەت کو خەلک دینێ باب و باپیرا بهێلن! ئەڤە نابت.. ڕابوون ب موسلمانان وەر هاتن و هەر ئێکی ژ لایێ خۆ ڤە درب وەشاندنێ و ئاخفتنێن کرێت و سەقەت گۆتنێ!

یێ ژ هەمییان پتر تویشی نەخۆشییێ بووی ئەبوو بەکر بوو، پتر ژ وان ب ئەبوو بەکری وەرهاتن و هند ب ئەبوو بەکری دادان حەتا درێژ کرییە عەردی و (عتبە بن ربیعە) چوو سەر زکێ وی و هەر ل سەر و چاڤان دا، حەتا وەلێهاتی کەسێ دفنا وی ژ روییییێ وی جودا نەدکر.. گاڤا ئویجاخا ئەبوو بەکری -کو بابکێ تەیمییان بوو ژ قورەیشییان- ب ڤێ چەندێ زانی د هەوارا ئەبوو بەکری هاتن و ئەو ژ بن دەست و پییێن خەلکی ئینا دەرێ و برە مال، هنگی ئەبوو بەکر یێ دلگرتی بوو و ئەزمان لێ شکەست بوو، تەیمی چوونە کەعبێ و گۆتن: هەما تشتەک ل ئەبوو بەکری هات ئەم دێ عوتبەی پێش وی ڤە کوژین.

هەر ل وێ ڕۆژێ ئەبوو جەهلی گەلەک گۆتنێن پیس و کرێت گۆتنە پێغەمبەری ژی -سلاڤ لێ بن-، موسلمان ب برینێن خۆ ڤە زڤرینە مالێن خۆ، سەربۆرەکا نەخۆش و گران بوو بەلێ یا بێ فایدە نەبوو، دو فایدێن مەزن تێدا هەبوون:

ئێک: خەلکێ مەکەهێ هەمییان زانی کو موسلمان یێن وەلێهاتین بشێن بێژن: ئەم ژی یێن هەین، و هەر جارەکا حەقی شیا بێتە مەیدانێ بلا ل بەرچاڤ بشکێت ژی، دێ یا سەرکەفتی بت.

دو: عەگیدێ بنەمالا هاشمییان کو حەمزە بوو هاتە ڕێزا موسلمانان.

چاوا؟

ل ئێڤارا وێ ڕۆژێ یا کو موسلمان بۆ جارا ئێکێ دەرکەفتینە کەعبێ و ب دەستێن کافران هاتینە قوتان، حەمزە ژ نێچیرا خۆ زڤری، وەکی عەدەتێ وی هەر ڕۆژ بەری شیرێ خۆ بدانت و تیروکڤانێ خۆ ژ ملێ خۆ ڤەکەت، هات قەستا کەعبێ کر، ئەو جهێ بەری هنگی بوویە مەیدانا خۆلێکدانێ، حەمزە ل دۆر کەعبێ زڤری و چوو قەستا مالا خۆ کر، ب رێ ڤە مرۆڤەکی خۆ ڤێ ڕا گەهاند:

- ئەبوو عومارە دێ کیڤە چی؟

حەمزەی گۆت: دێ چمە مال.

گۆتێ: تە زانییە ئەڤرۆ چی یێ چێ بووی؟

گۆت: نە، چ چێ بوویە؟

گۆتێ: ئەبوولحەکەمی گەلەک گۆتن و ئاخفتنێن سەقەت و کرێت یێن گۆتینە برازایێ تە موحەممەدی.

- ئەو چاوا؟

گۆت: بەلێ، حال و مەسەلێن وان ئەڤە بوون!

حەمزەی رێکا خۆ گوهارت، زڤری ڤە کەعبێ، چونکی وی ئەبوو جەهل بەری هنگی ل وێرێ دیت بوو، حەمزە ب ژۆر کەفت دیت ئەبوو جەهل و هژمارەکا دی یا سەر و گرگرێن مەکەهێ ل (دار الندوه) د روینشتینە، حەمزە ڕاست ب نک ئەبوو جەهلی ڤە چوو، خەلکێ دیوانێ حێبەتی مان دەمێ وان دیتی حەمزەی کڤانێ خۆ ژ ملێ خۆ ڤەکر و ڕاکرە ڤە و ل سەرێ ئەبوو جەهلی دا حەتا خوینێ تێ هاڤێتی!

ئەبوو جەهلی خۆ تەعل و ترش کر، حەمزەی گۆتێ: وەلێهات تو خەبەران بێژییە برازایێ من، ئەگەر تو زەلامی ڕابە ل من بزڤرینە.

هندەک مرۆڤێن ئەبوو جەهلی ڕابوون دا بێنە حەمزەی ئەبوو جەهلی گۆتە وان: ئەبوو عومارەی بهێلن، ب ڕاستی من ئاخفتنێن کرێت گۆتبوونە برازایێ وی.

هندەکان گۆتە حەمزەی: دیارە تو ژی یێ خرابای؟ یەعنی: یێ چوویە سەر دینێ موحەممەدی!

حەمزەی هند دیت ژ دەڤی دەرکەفت و گۆت: بەلێ، کی دێ من مەنعە کەت؟!

و زڤری مال.

وێ شەڤێ هەمییێ حەمزە یێ دودل بوو، ئەڤە من چ گۆت؟ ئاخری ئەز نەچوویمە سەر دینێ موحەممەدی، چاوا من وە گۆت؟ چاوا دینێ باب و باپیرێن خۆ بهێم و بچمە د دینەکێ

نوی دا؟ نە ئەز دینێ خۆ ناهێلم، بەلێ پا.. من د ناڤ مەزنێن قورەیشییان دا گۆت: ئەزێ موسلمان بوویم، و نوکە ئەڤ سوحبەتە ل باژێری هەمییێ بەلاڤ بوویە، شەرمە بۆ من ئەز ل گۆتنا خۆ لێڤە بم.

ب ڤی رەنگی حەمزە د گەل خۆ کەفتە دان و ستاندنێ، سپێدێ بڕیار دا نەچتە نێچیرێ، ڕابوو کارێ خۆ کر و قەستا وی جهی کر یێ برازایێ وی لێ، هندەکان گۆتێ: یێ ل مالا ئەرقەمی.

حەمزە هاتە نک و گۆتێ: برازا، ئەز یێ کەفتیمە د کارەکی دا نزا دێ چاوا خۆ ژێ دەرێخم، ئەز حەز دکەم تو پیچەکێ بۆ من باخڤی بەلکی ئەز ڕێکەکێ بۆ خۆ ببینم.

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەرسڤا وی دا و پیچەکێ بۆ ئاخفت، ئینا دلێ وی فرەهـ بوو و شاهدە دا، کەیفا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و یا موسلمانان گەلەک پێ هات، و ب موسلمان بوونا وی خودێ ئیسلام و موسلمان سەرفەراز کرن.

ئەڤە وەکی مە گۆتی ل سالا شەشێ ژ هنارتنا پێغەمبەری بوو، ل هەیڤا (ذو الحجه)یێ، دەمێ ژییێ حەمزەی چل و شەش سال.

پشتی حەمزە هاتییە د ئیسلامێ دا، ل ڕۆژا چارشەنبێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دوعایەک کر کو خودێ ئێک ژ دو عومەران بینتە د ئیسلامێ دا: عەمرێ کوڕێ هشامی (ئەبوو جەهلی) یان عومەرێ کوڕێ خەططابی، چونکی هەردو گەلەک د زیرەک بوون. ل ڕۆژا د دویڤ دا، ل پێنج شەمبێ، دەمێ موسلمان د مالا ئەرقەمی ڤە، وان هند دیت مرۆڤەکی حێل دەرگەهـ قوتا و هژهژاند، ئێکی د کونا دەرگەهی ڕا بەرێ خۆ دایێ، دیت عومەرە شیرێ وی یێ د دەستان دا.. ئەو نەوێریا دەرگەهی ڤەکەت زوی زڤڕی و گۆت: عومەرە!

حەمزەی شیرێ خۆ ڕاکر و گۆت: دەرگەهی ڤەکە، ئەگەر وی حەقی بڤێت ب خێر بێت، ئەگەر نە کوشتنا وی ل بەر مە یا ب ساناهییە!

ئەو بوو عومەر ب ژۆر کەفت و شاهدە دا.. گاڤا عومەری شاهدە دای پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د گەل موسلمانان گۆت: (الله أكبر) حەتا دبێژن: دەنگێ وان ب سەر خانی کەفت.

گاڤا عومەر ژ مالا ئەرقەمی دەرکەفتی، ل مەکەهێ هەمییێ گەڕیا و جهێ چووبایێ دگۆت: ئەز یێ موسلمان بوویم! ل سەری چوو نک خالێ خۆ ئەبوو جەهلی گۆتێ: ئەز یێ موسلمان بوویم و کا تو چ دکەی بکە.. پاشی هاتە کەعبێ تەواف کر و چوو نک مەزنێن قورەیشییان و ب دەنگەکێ بلند شاهدە دا هندەک پێ وەرهاتن، ئێک ژ وان عوتبە بوو، ئەوێ چوویە سەر زکێ ئەبوو بەکری، عومەری دەست دایێ عوتبە دانا بن دەست و پییێن خۆ و چوو سەر زکی و تبلێن خۆ کرنە د چاڤان ڕا و عوتبەی دکرە هاوار، ئینا خەلک هەمی ڕەڤین و عوتبە هێلا د دەستان دا، و حەتا عومەری تێر پێ داداین بەردا و زڤڕی نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و سەحبەتا خۆ بۆ ڤەگێڕا.

ل وێ نیڤرۆیێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ مالا ئەرقەمی دەرکەفتە کەعبێ، حەمزە و عومەر هەردو ل بەراهییێ بوون، چوو د کەعبێ ڤە ل پێش چاڤێن کافران نڤێژ کر و حەمزەی و عومەری حەرەسی لێ دگرت ئینا کەسێ نەوێریا خۆ نێزیک بکەت.

ب ڤی رەنگی خودێ ئیسلام ب حەمزە و عومەری زال کر و موسلمان ب وان سەرفەراز کرن.. و ل ڕۆژا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەستویری دایە صەحابیێن خۆ کو دەرکەڤن، موسلمانان خۆ کرە دو ڕێز، ڕێزا ئێکێ حەمزە ل بەراهییێ بوو، و ڕێزا دووێ عومەر ل بەراهییێ بوو.. عومەر د گۆتنەکا خۆ دا دبێژت: گاڤا قورەیشییان ئەز و حەمزە دیتین، چ ڕۆژان وەکی وێ ڕۆژێ تێک نەچوون!

پشتی حەمزە موسلمان بووی یازدە سالان ل مەکەهێ مابوو، د ڤان یازدە سالان دا چ تشتێ بەرچاڤ د ژینا وی دا نینە مرۆڤ بەحس ژێ بکەت، ب تنێ پێتڤییە بێژین: حەمزە ژ وان موسلمانێن ب هێز بوو لەو کافران نەدشیا چو نەخۆشییان بگەهیننێ، و حەمزە ژ وان صەحابییان نەبوو یێن مشەخت بووینە حەبەشە، و دەمێ قورەیشییان بنەمالا هاشمییان ل گەلییێ ئەبوو طالبی دۆرپێچکرین حەمزە ژی ئێک ژ وان بوو یێن هاتینە موحاصرەکرن.

ل سالا سێزدێ پشتی هاتنا ئیسلامێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەستویری دا صەحابیێن خۆ کو بەر ب مەدینێ ڤە مشەخت بن. وحەمزە ئێک ژ وان صەحابییان بوو یێن زوی -بەری پێغەمبەری- مشەخت بووین، و دئێتە زانین کو پیرا حەمزەی سەلما دەیکا

عەبدلموططەلبی ژ خەلکێ مەدینێ بوو، کچا عەمرێ کوڕێ زەیدێ خەزرەجی بوو سەییدێ (بنی النجار).. حەمزە دەمێ مشەخت بووی ژییێ وی پێنجی و حەفت سال بوون.

حەمزە د گەل هندەک هەڤالێن خۆ ژ مەکەهێ دەرکەفت و بەر ب مەدینێ ڤە چوو حەتا گەهشتییە (قوبائێ)، ئەو و زەیدێ کوڕێ حارثەی، و ئەبوو مەرثەدێ غەنەوی، و هندەکێن دی.. ل قوبائێ ئاکنجی بوون، بوونە مێڤانێن (کلثوم بن الهدم)ی و هندەک دبێژن: حەمزە ل مالا (أسعد بن الزرارە)ی بوو حەتا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- مشەخت بووی و هاتییە مەدینێ.

پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- (سیستەمێ براینییێ) ل مەدینێ د ناڤبەرا (موهاجر) و (موهاجران) دا دانای حەمزە و مەولایێ خۆ زەید کرنە براییێن ئێک، لەو ل ڕۆژا ئوحەدێ حەمزەی وەصیەت بۆ زەیدی کر.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ل هەیڤا (ربیع الأول)ێ گەهشتە مەدینێ، پشتی نێزیکی یازدە هەیڤا، و ب دورستی ل هەیڤا صەفەرێ ژ سالا دووێ مشەختی، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بۆ ئێکەمین غەزایێ ژ مەدینێ دەرکەفت، ئەوا دبێژنێ: (غزوە الأبواء)، د ڤێ غەزایێ دا ئالایێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- یێ سپی بوو، د دەستێ حەمزەی دا بوو.

پشتی لەشکەر زڤرییە مەدینێ بێی چو شەڕ چێ ببت و ل هەیڤا (ربیع الأول)ێ ژ سالا دووێ مشەختی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- سەرییەک ژ سیهـ زەلامێن موهاجری پێک ئینا و حەمزە کرە سەرۆکێ وێ و ب لایێ بەحرێ ڤە هنارت.. و دیرۆکڤان دبێژن: حەمزە ئێکەمین کەس بوو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئالا کرییە د دەستی دا و کرییە مەزنێ سەرییەکێ.

غەزایا دووێ یا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- پێ ڕابووی ئەو بوو یا دبێژنێ: (غزوە بواط) د ڤێ غەزایێ دا ئالا د دەستێ سەعدێ کوڕێ ئەبوو وەقاصی دا بوو.

د غەزایا سییێ دا (غزوە العشیرە) ئەوا ل هەیڤا (جمادی الاولی) ژ سالا دووی چێ بووی، ئالایێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- جارەکا دی د دەستێ حەمزەی دا بوو.

ڕۆژ و هەیڤ چوون.. حەتا بوویە رەمەزان ژ سالا دووێ، چەند ڕۆژەک ژ رەمەزانێ بۆرین ئەو بوو پێغەمبەر و سێ سەد و تشتەک ژ هەڤالێن خۆ دەرکەفتنە بەدرێ، ئالایێ

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- یێ مەزن و سپی بوو و د دەستێ (مصعب بن عمیر)ی دا بوو، و دو ئالایێن دی یێن بچویکتر ژی هەبوون ئێک د دەستێ ئیمام عەلی دا بوو و یێ دی د دەستێ (سعد بن معاذ)ی دا بوو.

شێرێ خودێ و پێغەمبەرێ وی حەمزە ئێک ژ وان فێرسان بوو یێن دەرکەفتینە بەدرێ. ب رێ ڤە حەمزە و زەید و دو مرۆڤێن دی پێکڤە حێشترەک د گەل بوو هەر بێنەکێ ئێک ژ وان لێ سویار دبوو.

ل هەڤدەی رەمەزانێ لەشکەرێ موسلمانان و لەشکەرێ کافران ل نێزیکی کانییێن بەدرێ گەهشتنە ئێک، بەری رۆژ ئاڤا ببت مەسەلە ب دویماهی هات رەڤ کەفتە ناڤ رێزێن کافران، حەفتێ کوشتی و حەفتێ ئێخسیر مانە ل مەیدانێ، و هژمارەکا نە یا کێم ژ کوشتییان سەر و گرگرێن وان بوو، وەکی: عوتبە و کورێ وی وەلید و برایێ وی شیبە و ئەبوو جەهل و ئومەیە و... گەلەکێن دی.

گەلەک ژ ڤان کوشتییان ب دەستێ حەمزەی هاتبوونە کوشتن، چونکی ل وێ رۆژێ ب دورستی حەمزەی دا زانین کو ئەو شێرێ خودێیە یێ قەت ترس رێکا خۆ بۆ دلێ وی نەبینت.. ژ وان یێن کو حەمزەی ل رۆژا بەدرێ کوشتین: مامێ جوبەیرێ کورێ موطعەمی بوو ئەوێ دگۆتنێ: طوعەیمە. جوبەیری بەنییەک هەبوو زێدە یێ سەگڤان بوو بۆ هاڤێتنا رمان، دگۆتنێ: وەحشی. جوبەیری گۆتێ: هەما تو مامێ موحەممەدی پێش مامێ من ڤە بکوژی ئەز دێ تە ئازا کەم.

وەحشی ل بەر هات، ل سالا سییێ دەمێ کافرێن مەکەهێ بۆ ئوحودێ دەرکەفتین، وەحشی ئەڤ دەرکەفتنە بۆ خۆ ب دەلیڤە زانی، د گەل کافران دەرکەفت نەکو دا شەرێ بۆ وان بکەت، ئەڤە تشتەک بوو وی شۆل پێ نەبوو، بەلێ دا حەمزەی بکوژت و خۆ ژ عەبدینییێ ئازا کەت.

هەردو لەشکەر ل ئوحودێ گەهشتنە ئێک، کافر سێ هزار بوون و موسلمان حەفت سەد بوون، ل دەسپێکا شەرێ لەشکەرێ کافران شکەست، رەڤ کەفتە ناڤ رێزێن وان و موسلمانان دا ب دویڤ ڤە، پاشی مەسەلە دەرنشیڤ بوو پشتی هندەک رمبازێن موسلمانان

پشتا لەشکەری بەردای و سویارێن کافران ل پشت لەشکەری زڤرین، حەفتێ صەحابی ل وێ رۆژێ هاتنە شەهیدکرن، ئێک ژ وان حەمزە بوو، وەحشی سۆزا خۆ ب جهـ ئینا!

شەڕ هێدی هێدی بەر ب دویماهییێ ڤە چوو، مەسەلە ل بەر هەردو لایان بەرزە بوو.. کی یێ ب سەرکەفتی بوو و کی یێ شکەستی بوو؟ ئەڤە مەسەلەکا ئالۆز بوو! کی هاتییە کوشتن و کی مایە ساخ؟ ئەڤە ژی ب ساناهی نەدهاتە زانین ژ بەر وان هەردو شلقێن مەزن یێن ب هەردو لایان کەفتین.. لەشکەرێ موسلمانان ل دەمەکی خۆ ژ مەیدانا شەڕی ڤەکێشا و ب لایێ چیایێ ئوحودێ ڤە چوون، کافران هزر کر ئەڤە ڕەڤینە، هەمی کۆمبوونە سەرک و ب دلێ خۆ یاری ب لەشێن شەهیدان کرن، گوهێن وان بڕین، دفنێن وان ژێڤەکرن، و زکێن وان دڕاندن.. و ئەڤە کارەک بوو عەرەبان ب چاڤەکێ کێم بەرێ خۆ ددایێ و ب فەهێتی دزانی، لەو بەری لەشکەرێ کافران خۆ ژ مەیدانا شەڕی ڤەکێشت مەزنێ وان ئەبوو سوفیان هاتە ڕاستا موسلمانان و گازی کر:

- هندەک تشت یێن هاتینەکرن ب دلێ من نەبووینە، بەلێ ژنکان ئەو یێن کرین.

و ئەڤ ژنکە هەمی ئەو بوون یێن ل ڕۆژا بەدرێ مرۆڤێن وان هاتینە کوشتن، لەو ل ڕۆژا ئوحودێ دلێن وان ب کوشتنێ ب تنێ هوین نەبوون، ڕابوون یاری ژی ب لەشێن کوشتییان کرن.

پشتی لەشکەرێ کافران خۆ ژ مەیدانا شەڕی ڤەکێشای پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گەل صەحابیێن خۆ ژ چیای هاتنە خوارێ دا شەهیدێن خۆ بناسن، و ڤەشێرن، و بزانن کانێ کافران هندەک ئێخسیر کرینە یان نە، پشتی ب سەر جەنازێ گەلەک شەهیدان هلبووین، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: بۆ من ل حەمزەی بگەریێن، پشتی جەنازێ حەمزەی ژی هاتییە دیتن پێغەمبەر هاتە هنداڤ، دیمەنەکێ زێدە دلئێش بوو، چاڤێن وی تژی ڕۆندک بوون، و ب دلەکێ پڕ کوڤان ڤە گۆت: ئەگەر ژ بەر هندێ نەبا کو صەفییا دێ عێجز بت، و خەلک دێ چاڤ ل من کەت من ئەو نەدڤەشارت.. پاشی وی سویند خوار چی گاڤا ئەو جارەکێ شیا قورەیشییان دێ کەلەخێن سیهـ ژ وان وەکی حەمزەی لێ کەت، ئینا ئایەت هاتە خواری:

﴿ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا۟ بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِۦ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّٰبِرِينَ ﴿١٢٦﴾ ﴾ (النحل: ١٢٦) یەعنی: ئەگەر هەوە ڤیا تۆلێ ژ وی بستینن یێ تەعدایی ل هەوە کری، هوین ژ وێ زێدەتر نەکەن یا وی د گەل هەوە کری، وئەگەر هوین صەبرێ بکێشن ئەو بۆ سەرکەفتنا د دنیایێ دا وبۆ خێرا مەزنا ل ئاخرەتێ بۆ هەوە چێترە.

ل وی دەمێ پێغەمبەر و هندەک صەحابی ل هنداڤ جەنازێ حەمزەی، زوبەیر دبێژت: مە دیت صەفییا -دەیکا من- ژ دویر ڤە یا ب نک مەڤە دئێت، پێغەمبەری گۆتە من: هەرە بەراهییێ نەهێلە بێت.. هەر وەکی پێغەمبەری پێغەمبەری نەدهێلا ئەو بێت و برایێ خۆ ب ڤی رەنگی ببینت. گۆت: ئەز چوومە بەراهییێ دا نەهێلم بێت، ئینا وێ پالەک ب من رادا ئەز پاشڤەبرم، من گۆتێ: پێغەمبەری یێ گۆتییە من نەهێلە بێت. ئینا ئەو د جهـ دا راوەستیا و گۆت: من یا زانی وان یێ چ ل برایێ من کری، ئەوا ب سەرێ برایێ من هاتی تشتەکێ گەلەکێ کێمە د رێکا خودێ دا بێتە سەرێ مرۆڤی.

پێغەمبەری گوهـ ل دەنگێ وێ بوو، زانی ئەڤە وەکی هەمی ژنکان نینە ئینا گۆت: رێکێ بدەنێ!

حەمزە د گەل شەهیدێن دی ل مەیدانا ئوحودێ هاتە ڤەشارتن، و دەمێ حەمزە شەهید بووی ژییێ وی پێنجی و نەهـ سال بوون، و سێ عەیال هەبوون، دو کوڕ: (یەعلا) و (عامر) و کچکەک: (ئومامە)، و هندەک دبێژن ناڤێ وێ (عومارە) بوو.

عەیالێ حەمزەی هەر سێ بێ دوونده‌هـ مربوون.

جابرێ کوڕێ عەبدللاهێ ئەنصاری -و بابێ وی ئێک ژ شەهیدێن ئوحودێ بوو- دبێژت: ل سەر زەمانێ موعاویەی -یەعنی: نێزیکی چل سالان پشتی شەڕێ ئوحودێ- رێکا ئاڤێ د سەر قەبرێن شەهیدێن ئوحودێ را هاتەبرن، ئینا مە کەلەخێن وان ژ وی جهی ڤەگوهاستنە جهەکێ دی مە دیت کەلەخێن وان د دورست بوون تو دا بێژی دنڤستینە، دبێژت: مەرکا ئێک ژ مە ب پیەکێ حەمزەی کەفت خوین ژێ هات!

د حەدیسەکا دورست دا هاتییە کو حەمزە سەروەرێ (سەییدا)ێ هەمی شەهیدانە.

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مامێ خۆ حەمزە د گەل خوارزایێ وی عەبدلللاهێ کوڕێ ئومەیما کچا عەبدموططەلبی، کو دبتە کوڕێ مەتا پێغەمبەری د ئێک قەبری دا ڤەشارتن.

سلاڤ ل حەمزەی بن ڕۆژا وی بەرەڤانی ژ دینێ خودێ کری، و ڕۆژا وی رحا خۆ گۆری کری، و ڕۆژا ئەو سەرفەراز دچتە بەحەشتا خودایێ خۆ.

باپیرێ خەلیفەیان
عەبباسێ کوڕێ عەبدەلبێ

بابێ فەضلی، عەبباس کوڕێ عەبدلموططەلبێ کوڕێ هاشمییە، وئەو بچویکترین کوڕێن عەبدلموططەلبی بوو، ناڤێ دەیکا وی نوتەیلا کچا خەببابی بوو.

دو سالان یان سێ سالان بەری پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بووبوو ل مەکەهێ، و نێزیکی حەشتێ هەشت سالا عەمر بربوو، چونکی ل سالا سیە و دووێ مشەختی مربوو.

دەمێ بابێ وی عەبدلموططەلب مری ئەو یێ دەھ سالی بوو، بەلێ د گەل هندێ ژی ئاڤدانا حەجییان و پێ ڕابوونا ب کارێ کەعبێ (السقایة والعمارة) عەبباسی ژ بابێ خۆ وەرگرت و د دەستێ وی دا بوو د جاهلیەتێ و ئیسلامێ ژی دا، و پشتی وی ژی ئەڤ هەردو کارە مانە د دەستێن عەیالێ وی دا، و ئەڤ کارە د چاڤێن عەرەبان دا بەری ئیسلامێ و پشتی ئیسلامێ ژی ژ کارێن زێدە ب قەدر بوون و ب دەست کەسێ نەدکەفتن.

عەبباس ل مەکەهێ مەزن بوو، و ژ بلی کارێ ئاڤدانا حەجییان و پێ ڕابوونا ب سەر وبەرێ کەعبێ، ئەوی دەست ب کارێ بازرگانییێ ژی کربوو و بووبوو ئێک ژ مالدار و زەنگینێن مەکەهێ.

حەتا هاتنا ئیسلامێ ژی دەنگ و باسێن وی نینن، و پشتی برازایێ وی بۆ پێغەمبەرینییێ هاتییە هلبژارتن و خودێ فەرمان لێ کری کو گازییا خۆ بگەهینتە مرۆڤێن خۆ یێن نێزیک، ئەو ڕابوو مام و پسمامێن خۆ هەمی داخواز کرنە خوارنەکێ ل مال و گازییا خۆ گەهاندێ، وێ گاڤێ چار مامێن وی مابوون: ئەبوو طالب و ئەبوو لەهەب و حەمزە و عەبباس، د ڤێ سەرهاتییێ دا بەحسێ عەبباسی بۆ ئێکەمین جار دئێتەکرن.

ژ ڤان هەر چار مامێن وی ب تنێ حەمزە بوو یێ هێشتا زوی باوەری پێ ئینای، ئەبوو لەهەب گەلەک کرێت و زڤر ئاخفت، ئەبوو طالبی گۆتێ: ئەز دینێ باب و باپیرێن خۆ ناهێلم بەلێ هندی ژ من بێت دێ بەرەڤانییێ ژ تە کەم.. عەبباسی ژی باوەری -هنگی- پێ نەئینا، بەلێ یێ دیار بوو کو ئەو د دەرحەقا پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- یێ نەرم بوو لەو گۆتنێن زڤر نەگۆتنێ، بەلکی بەرەڤانی ژی هندەک جاران ژ وی و هەڤالێن وی دکر دەمێ کافران نەخۆشی دگەهاندێ.

ل سالا حەفتێ پشتی هنارتنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەمێ کافرێن مەکەهێ برِیار دای بنەمالا هاشمییان بێخنە بن حیصارێ، عەبباس ژی -هەر چەندە هنگی یێ کافر ژی بوو- برِیار دا خۆ بدەتە د گەل پێغەمبەری و بنەمالا هاشمییان و نەهێلت چو نەخۆشی بگەهنە پێغەمبەری، و کورِێ وی (عەبدللاهـ) صەحابییێ ب ناڤ و دەنگ ئەوێ ب لەقەبێ (ابن عباس، حبر الأمه) دئێتە ناسین ل وی دەمی ل گەلییێ ئەبوو طالبی بووبوو.

سێ سالان عەبباس و مالا خۆ، د گەل بنەمالا هاشمییان، مانە ل بن حیصارێ، و هنگی عەبباس زڤرِی حەتا هاشمی هەمی زڤرینە مەکەهێ.

پشتی مرنا ئەبوو طالبی ل سالا دەهێ ژ (بعثة)ێ و حەتا سالا سێزدێ دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ مەکەهێ دەرکەفتی و مشەخت بووی، عەبباسێ مامێ وی ل دویڤ شیانا خۆ چاڤێ خۆ ددایێ، و هەر چەندە ئەو یێ کافر ژی بوو بەلێ باوەرییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەلەک پێ دهات، و د هندەک مەسەلێن گرنگ دا گۆتنا وی وەردگرت و دچوو مالا وی دا کافر بەلا خۆ ژێ ڤەکەن.

و سەرهاتییا ژ هەمییان مەزنتر یا کو پشتەڤانییا عەبباسی بۆ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- تێدا ئاشکەرا بووی، سەرهاتییا (بیعة العقبه) بوو.

دیرۆکڤان دبێژن: ل سالا (١١) پشتی هنارتنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەمێ هندەک موسلمانێن خەلکێ یەثربێ هاتینە مەکەهێ دا ژ پێغەمبەری بخوازن کو دەرکەڤیتە نک وان، هندەک ژ وان ب دزی ڤە خۆ گەهاندە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، و ژێ خواست ژڤانەکی بدەتە وان دا ئەو و ئەو پێکڤە کۆم ببن و ل دۆر دەرکەفتنا پێغەمبەری باخڤن، هنگی

پێغەمبەر ل مالا مامێ خۆ عەبباسی ئینا ل سەر هندێ پێک هاتن کو ل شەڤەکێ ژ وان ل وی جهێ دبێژنێ: (العقبه) کۆم ببن.

ئەو شەڤ هات، زەلامێن ئەوس و خەزرەجی ژ یێن موسلمان ل درەنگی شەڤ خۆ ژ هەڤالێن خۆ ڤەدزی و هاتنە جهێ ژڤان پێ هاتییە دان، هژمارا وان حەفتێ و سێ زەلام و دو ژن بوون.. پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ل ژڤانێ هات، مامێ وی عەبباس د گەل بوو، عەبباس هنگی زەلامەکێ کافر ژی بوو بەلێ د گەل هندێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- باوەری پێ هەبوو لەو د گەل خۆ بربوو.

بەری هەمییان عەبباسی دەست ب ئاخفتنێ کر و گۆت: گەلی خەزرەجییان، هوین دزانن جهێ موحەممەدی د ناڤ مە دا چەندە، و ب ڕاستی مە ئەو ژ مللەتێ خۆ یێن کو ل سەر رەئیا مە پاڕاستییە، مەعنا ئەو ل باژێرێ خۆ و د ناڤ مللەتێ خۆ دا یێ پاڕاستی و بێ منەتە، بەلێ وی ژ ناڤبەرا خەلکی هەمییێ هوین یێن هەلبژارتین دا بێتە نک هەوە، ڤێجا ئەگەر هوین د خۆ ڕا نەبینن وی بپارێزن و هوین هزر بکەن کو دێ وی شەرمزار کەن پشتی دەردکەڤیتە نک هەوە، هەما هەر ژ ڤێ گاڤێ بهێلن؛ چونکی ئەو ل باژێرێ خۆ و د ناڤ مللەتێ خۆ دا یێ بێ منەتە.

عەبباسی ب ڤێ گۆتنا خۆ دڤیا ئەوس و خەزرەجییان تێ بگەهینت کو برازایێ وی یێ بێ خودان نینە، و هندەک یێن هەین وی بپارێزن ئەگەر لێ بوو تەنگاڤی.. ئەو د عەبباسی گەهشتن، لەو گۆتن: مە گوهـ لێ بوو یا تە گۆتی، ئەی پێغەمبەرێ خودێ ڤێجا تو باخڤە.. ئینا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ نوی ئاخفت و شەرتێن خۆ گۆتن، و پشتی ڤێ کۆمبوونێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەستویری دا صەحابییان کو بەر ب یەثربێ ڤە مشەخت ببن.

ئامادەبوونا عەبباسی ل ڤێ کۆمبوونا ب دزی ڤە نیشانا هندێیە کو ئەو دەمێ هێژ یێ کافر پشتەڤانێ موسلمانان بوو.

ل سالا دووێ پشتی مشەختێ، ل هەیڤا رەمەزانێ، شەڕێ بەدرێ چێ بوو، دەمێ خەلکێ مەکەهێ زانی موسلمان یێن هاتینە د ڕێکا کاروانێ وان دا ڕابوون خۆ لێک دان، و ب لەز د هەوارێ دەرکەفتن، د ناڤ لەشکەرێ کافران دا هندەک کەس هەبوون ئەڤ دەرکەفتن

ب دلێ وان نـەبـوو، بەلێ وان نەڤیا د مالا خۆ دا ڕوینن؛ دا دلێ مللەتێ وان ژێ نـەمینت ژ لایەکی ڤە، و ژ لایەکێ دی ڤە دا کەس نەبێژت: دیـارە ئەڤـە دترسـن و نـەوێرن دەرکـەڤن.. ئێک ژ ڤان ڕەنگە مرۆڤان عەبباسێ مامێ پێغەمبەری بوو.

دو گۆتن د دەرحەقا عەبباسی دا هەنە ل وی دەمی:

یا ئێکێ: (ابن اسحق) ژ (أبو رافع)ی ڤـەدگوهێزت، دبێـژت: ئـەز خـولامێ (عەبـدێ) عەبباسێ کـوڕێ عەبدلموطـطـەلبی بـووم، و ئیسـلام هـاتبوو د نـاڤ مـالا مـە دا، عـەبباس و دەیکا فەضلی و ئەز، ئەم موسلمان بووبووین.

پاشی پێدا دچت و ئەگەرێ دەرکەفتنا عەبباسی بۆ شەڕێ بەدرێ دیار دکـەت و دبێـژت: عـەبباس ژ مللـەتێ خـۆ دترسـیا و نـەدڤیا خـۆ ژ وان جـودا بکـەت لـەو موسـلمانەتییا خـۆ ڤەدشارت.

ژ ڤێ گۆتنێ دیار دبت کو عەبباسی هێشـتا بـەری شـەڕێ بـەدرێ بـاوەری ب ئیسـلامێ ئینابوو، بەلێ مابوو ل مەکەهێ مشەخت نەبووبوو و ئیسلاما خۆ ژی ئاشکەرا نەدکر.

یا دووێ: و ئەڤەیە یا مەشهوور، وەکی (ابن حجر) د (فـتح البـاری) دا دبێـژت حـەتا بەری فەتحا مەکەهێ ب دەمەکێ کێم ژ نوی عەبباس موسلمان بووبوو و مشـەخت نـەبووبوو، لەو (عومەرێ کوڕێ خەطـطـابی) ئەو نەکربوو ژ (أهل الشوری) هەر چەندە عومـەری گەلـەک قەدرێ وی دگرت و ب دورستی بهایێ وی دزانی ژی.

هەر چاوا بت عەبباس ل سالا دووی ژ مشەختێ د گـەل لـەشکەرێ کـافران دەرکـەفتبوو شەڕێ بەدرێ، و (ابن اسحق) ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری -سـلاڤ لـێ بـن- ل ڕۆژا بـەدرێ گۆتـە صـەحابییان: هـەچییێ ژ هـەوە (أبـو البختـری) و (عەبباس) دیتن نەکوژن، چونکی ئەو بێی دلێ خۆ یێن هاتینە ئینان.

ئەگـەر ئـەڤ ریوایەتـە یـا دورسـت بـت دێ هنـدێ گـەهینت کـو عـەبباس ژ شـەرمێن قورەیشییان دا هاتبوو شەڕی نـە کـو ژ دل هـاتبوو، تشـتەکێ دی دڤێـت ژ بیـر نەکـەین: کـافر دەمێ ژ مەکەهێ دەرکەفتین دا د هـەوارا کـاروانێ ئـەبوو سـوفیانی دەرکـەڤن، د پشـت ڕاسـت نەبوون کو شەڕ دێ ئێتەکرن، و گەلەک ژ وان ل وێ باوەرێ بوون کو ب تنێ د حالـەتـەکی دا

شەڕ دێ ئێتەکرن، ئەو ژی ئەگەر کاروانێ قورەیشییان کەفتە دەستێ موسلمانان، و دویر نینە عەبباس ب خۆ ژی ئێک ژ وان کەسان بت یێن هزرکری کو شەڕ نائێتەکرن، و ئەگەر زانیبا شەڕ دێ ئێتەکرن دەرنەدکەفت، و تشتێ مە پال ددەت کو ڤێ هزرێ بێژین، ئەوە: ل ڕۆژا ئوحودێ دەمێ کافر بۆ شەڕی ژ مەکەهێ دەرکەفتین، عەبباس دەرنەکەفت، و نەوەبت بێتە هزرکرن کو عەبباس ژ شەڕی دترسیا، نە! ل ڕۆژا (حونەینێ) عەبباس زەلامێ ئێکانە بوو یێ کو د گەل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مایە ل سنگێ شەڕی دەمێ خەلک هەمی ڕەڤین، عەبباس نە ئەو زەلام بوو یێ ژ شەڕی دڕەڤی، بەلێ شەڕێ پێغەمبەری و موسلمانان تشتەک بوو عەبباسی قەناعەت پێ نەبوو، ما عەبباس نە هەر ئەو بوو یێ گۆتییە خەلکێ مەدینێ: ئەگەر هوین بەرەڤانییێ ژ برازایێ من نەکەن بهێلن ئەم دێ بەرەڤانییێ ژێ کەین؟ ڤێجا چاوا ئەو ب خۆ شیرێ خۆ ڕاکەت و بچتە شەڕێ برازایێ خۆ؟!

ل ڕۆژا شەڕێ بەدرێ عەبباس ب دەستێ موسلمانان هاتە ئێخسیرکرن، و ئەوێ عەبباس گرتی (أبو الیسر کعب بن عمرو) بوو، پاشی عەبباسی خۆ و دو برازایێن خۆ ژ موسلمانان کڕین، و زڤڕی مەکەهێ.

پشتی شەڕێ بەدرێ ل سالا دووێ مشەختی و حەتا ڕۆژا مەکەهـ تێدا هاتییە ڤەکرن ب دەستێ موسلمانان ل سالا هەشتێ مشەختی، نێزیکە جارەکا دی دەنگ و باسێن عەبباسی نەبن، د هندەک ژێدەران دا هاتییە کو ئەو بەری ڤەکرنا مەکەهێ موسلمان بووبوو و مشەخت بووبوو مەدینێ، بەلێ هندەک ژێدەرێن دی بەرۆڤاژییا ڤێ چەندێ ددەنە زانین و دبێژن: عەبباس مشەخت نەبووبوو مەدینێ حەتا مەکەهـ هاتییە ڤەکرن ژی، و بەری ڤەکرنێ ب دەمەکی ژ نوی ئەو موسلمان بووبوو.

ل دوی هەیڤا ڕەمەزانێ ژ سالا هەشتێ مشەختی پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گەل هژمارەکا مەزن ژ موسلمانان -کو نێزیکی دەهـ هزار کەسان بوون- ب ئنیەتا ستاندنا مەکەهێ ژ مەدینێ دەرکەفتن، و ل ڕۆژا سێزدێ گەهشتە مەکەهێ، و هندەک دبێژن: ل دەهێ دەرکەفت بوو و ل بیستێ گەهشت بوو، بەری پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بچتە د مەکەهێ دا ب لەشکەرێ خۆ ڤە، ل جهەکی دانا دبێژنێ: (مر الظهران).

(ابـن اسـحـق) ژ عەبباسی ڤـەدگوهێزت، دبێژت: دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لـێ بـن- ل (مر الظهران)ێ دانای من گۆت: ب خودێ ئەگەر پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ب زۆردەستی بچتە د مەکەهێ دا بەری خەلکێ وێ بێنە نک ئێمناهییێ ژێ بخوازن حەتا حەتایێ قورەیشی دێ تێ چن.

گۆت: ڤێجا ئەز ڕابووم ل هێسترا پێغەمبەری (البیضاء) سویار بووم و ئەز دەرکەفتم حەتا ئەز هاتیمە (الأراک) من گۆت بەلکی ئەز هندەک مرۆڤان ببینم هاتبنە داران یان ئێک ب کارەکی هاتبت دا بێژمێ دا بچت بێژتە خەلکێ مەکەهێ بێنە نک پێغەمبەری ئێمناهییێ ژێ بخوازن بەری ئەو بچتە د مەکەهێ دا.

ژ ڤێ گۆتنا عەبباسی دئێتە زانین کو ئەو هنگی یێ موسلمان بوو و د گەل لەشکەرێ موسلمانان بوو.

عەبباس دبێژت: ڤێجا دەمێ ئەز دچووم من گوهـ ل دەنگێ (أبو سفیان) و (بدیل بن ورقاء)ی بوو د گەل ئێک و دو دئاخفتن، (أبو سفیان)ی گۆت: چو ئاگر وەکی ئاگری ئەڤ شەڤە من نەدیتییە و چو لەشکەر ژی. (بدیل)ی گۆت: ب خودێ ئەڤە قەبیلا (خزاعە)یە بۆ شەڕی دەرکەفتی. (أبو سفیان)ی گۆت: (خزاعە) ژ ڤێ چەندێ کێمترە.

گـۆت: مـن دەنگێ وی ناسی، ئینا مـن گازی کرێ، وی ژی دەنگـێ مـن ناسـی، ئـەز ب نـک ڤـە چـووم و مـن گـۆتێ: (أبـو سـفیان) ئەڤـە پێغەمبـەرێ خودێیـە دەرکـەفتی د گـەل مرۆڤان. وی گۆت: نەمان بۆ قورەیشییان بت چارە چیە؟ من گۆت: ب خودێ تـو ب کەڤییـە لەپان دێ سەرێ تـە لـێ دەت، وەرە د گـەل مـن سـویار ببـە دا بچینـە نـک و ئێمنـاهییێ ژێ بخوازە، وی گوهێ خۆ دا من و د گەل من هات.

ئینا من ئەو بر، ڤێجا هـەر جارەکـا ئـەم د بـەر ئـاگرەکی را بـۆری بـاین، ئـەو دا پسـیار کەن: ئەڤە کییە؟ دەمـێ هێسـترا پێغەمبـەری ددیـت و ئـەزێ لـێ سـویار دگۆتنـە ئێـک و دو: مامێ پێغەمبەرییە -سلاڤ لێ بن-. حەتا ئـەم د بـەر ئـاگرێ عومـەرێ کـورێ خـەطـطـابی ڕا بۆرین، وی گۆت: ئەڤە کییە؟ پاشی هاتە بـەرا مـن، گاڤـا ئـەبوو سـوفیان د گـەل مـن دیتـی، گۆت: دوژمنێ خودێ ئەبوو سوفیان! حەمد بۆ وی خودایێ تو ئێخستییە دەستێ من.

گۆت: مە کرە غار و عومەری دا ب دویڤ مەڤە حەتا ئەم گەهشتینە نک پێغەمبەری - سلاڤ لێ بن- ئینا عومەری گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ئەڤە خودێ ئەبو سوفیان ئێخستە دەستێن تە ڤێجا دەستویرییێ بدە من دا سەرێ وی لێ بدەم!

عەبباس دبێژت: ئینا من گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ئەبوو سوفیان یێ ل سەر بەختێ من.. پاشی ئەز چووم و من هێدی بۆ پێغەمبەری ئاخفت، دویماهییێ پێغەمبەری گۆتە من: هەرە وی د گەل خۆ ببە و سپێدێ بینە نک من.

گۆت: سپێدێ من برە نک، و ئەبوو سوفیانی ل وێرێ شاهدە دا و هاتە د ئیسلامێ دا.

عەبباسی گۆت: من گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ هندی ئەبوو سوفیانە زەلامەکە حەز ژ مەزنییێ دکەت ڤێجا ئەگەر تو تشتەکی بدەیێ.. ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هەچییێ بچتە د مالا ئەبوو سوفیانی ڤە ئەو یێ ئەمینە.

پشتی ئەبوو سوفیانی لەشکەرێ ئیسلامێ دیتی زڤری مەکەهێ و د ناڤ خەلکی دا گازی کر: گەلی قورەیشییان ئەڤە موحەممەدە هات و هند یێن د گەل دا هوین نەشێنی، ڤێجا هەچییێ بچتە مالا ئەبوو سوفیانی ئەو یێ ئەمینە!

پشتی هنگی موسلمان هاتنە د مەکەهێ دا.

ژ ڤێ سەرهاتییێ دئێتە زانین کو عەبباسی پاشی ئەبوو سوفیانی دەورەکێ مەزن هەبوو کو مەکەهـ بێ شەڕ ل بەر پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هاتییە ڤەکرن.

پشتی مەکەهـ هاتییە ڤەکرن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بڕیار دا (سقایە الحاج) وەکی بەرێ هەر د دەستێ مامێ وی عەبباسی دا بت، و ب ڤێ چەندێ عەبباس دبتە ئێکەمین کەس ب ئاڤدانا حەجییان ڕابووی د جاهلیەتێ و ئیسلامێ ژی دا.

پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مەکەهـ ڤەکری، جەواب گەهشتێ کو ئویجاخا (هەوازن) و (ثەقەفییان) ل طائفێ یا خۆ دایە ئێک و دێ ئێنە شەڕێ وی، ئینا بڕیار دا ب لایێ وان ڤە دەرکەڤت، ل دویماهییا هەیڤا رەمەزانێ دەرکەفت، و هژمارا لەشکەرێ موسلمانان پتر بوو ژ دووازدە هزار کەسان، لەو هندەک ژ موسلمانان گۆت: ئێدی د چو

شەڕان دا ئەم ناشکێین.. و ئەڤەیە دەمێ ئایەت دبێژت: ﴿ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾ (التوبة: ٢٥).

دەمێ کافران ب دەرکەفتنا موسلمانان زانی ئەو بەرێ دەرکەفتن و هاتنە نهالا (حونەینێ) د رێکێ دا، و وان ل وێرێ رێ گرت.. دەمێ لەشکەرێ موسلمانان گەهشتییە وێ نهالێ، سپێدێ زوی بوو هێشتا دنیا باش زەلال نەبووبوو، کافران ژ هەمی لایان ڤە تیر و رم د موسلمانان وەرکرن، خافلەتی ب لەشکەرێ موسلمانان کەفت، ژ دوازدە هزار مرۆڤان سەد نەمانە ل مەیدانا شەڕی هەمی پاشپاشکی زڤرین و رەڤین، ئەوێن ل سنگی ماین ئەڤە بوون:

پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- و ئەو ل بەراهییا هەمییان بوو، پشتا خۆ نەدا کافران و ما ل سنگی و گازی موسلمانان کر کو نەرەڤن و دگۆت: (أنا النبی لا کذب أنا ابن عبدالمطلب). و ژ وان صەحابیێن کو ماینە د گەل دا ل سنگێ شەڕی: مامێ وی عەبباس و پسمامێن وی: فەضلێ کوڕێ عەبباسی، ئەبوو سوفیانێ کوڕێ حارثی، و برایێ وی رەبیعە، عەلییێ کوڕێ ئەبوو طالبی، قوثەمێ کوڕێ عەبباسی، و عوتبە و موعتب کوڕێن ئەبوو لەهەبی.. ئەڤە حەفت پسمامێن وی.

و ژ موهاجرییان: ئەبوو بەکر و عومەر و ئوسامەیێ کوڕێ زەیدی و دەیکا وی (أم أیمن) و ئەیمەن.

یەعنی هەمی نەدبوونە پازدە مرۆڤ!

پاشی نێزیکی حەشتێ مرۆڤان ژ موهاجری و ئەنصارییان زوی زڤرین و د هەوارا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هاتن، و گاڤا موسلمانێن دی دیتی کو موسلمانان ب ڤێ هژمارا خۆ یا کێم خۆ ل بەر سنگێ کافران گرت پەشێمان بوون و زڤرینە مەیدانێ.. و دیماهییێ سەرکەفتن یا موسلمانان بوو.

شەڕێ حونەینێ ل سالا هەشتێ مشەختی ئێکەمین شەڕ بوو عەبباسێ مامێ پێغەمبەری پشکداری تێدا کری د گەل موسلمانان و ب راستی وی ناڤێ خۆ ئینا دەر ئەو

د گەل برازایێ خۆ ئەبوو سوفیانێ کوڕێ حارثی هەڤسارێ هێسترا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گرتبوو و کەسەک ل پێشییا وان هەرسێیان نەبوو، و هەر چەندە خافلەتی یا مەزن بوو، و شکەستنەکا کرێت ژی کەفتە لەشکەری بەلێ ئەو نەترسیان و پشتا خۆ نەدانە دوژمنی و ل مەیدانێ مان حەتا شەڕ ب دویماهی هاتی.

ژ ڤێ دئێتە زانین کو عەبباس مرۆڤەکێ ب جەرگ بوو و ئیخلاصەکا مەزن بۆ پێغەمبەری و ئیسلامێ د دلێ وی دا هەبوو.

وەسا دئێتە زانین کو پشتی ڤەکرنا مەکەهێ ل سالا هەشتێ عەبباسی خۆ ژ مەکەهێ ڤەگوهاست بوو مەدینێ، و ل وێرێ ل نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئاکنجی بووبوو، و پشتی هنگی ب بیست و چار سالان ژی حەتا مری ئەو هەر ل وێرێ یێ ئاکنجی بوو.

دەورێ عەبباسی و نێزیکییا وی ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- جارەکا دی دیار دبت ل دەمێ وەغەرکرنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژ دنیایێ.. دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- نساخ بووی نساخییا پێ مری.

ل وێ ڕۆژا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- پێ حەسیای کو پیچەکێ لەشێ وی یێ سڤک بووی، ژ مامێ خۆ عەبباسی و پسمامێ خۆ عەلی خواست کو ملێن وی بگرن و وی ببەنە مزگەفتێ دا نڤێژێ بکەت.

د حەدیسەکێ دا، بوخاری ژ عائیشایێ ڤەدگوهێزت، دبێژت: دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- نساخ بووی مە دەرمانەک کرە دەڤێ وی، ئینا وی ب ئیشارەتان گۆتە مە: نەکەنە دەڤێ من، یا ژ مە ڤە ژ بەر نەخۆشییا دەرمانی ل سەر نساخی وی دەرمان نەڤێت، ئینا مە دەرمان کرە دەڤی، گاڤا هشیار بووی عێجز بوو و گۆت: ما من هوین ژ هندێ پاشڤە لێ نەدابوون؟ عەبباس تێ نەبت ئەڤێن دی هەمییان دەرمانی بدەنێ!

ژ ڤێ حەدیسێ بهایێ عەبباسی ل نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دئیتە زانین.

و پشتی پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- چوویە بەر دلۆڤانییا خودێ عەبباس ئێک ژ وان مرۆڤان بوو یێن پێغەمبەر شویشتی: عەبباس و هەردو کوڕێن خۆ: (الفضل) و (قثم) و

عەلی ب شویشتنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڕابوون، و ئوسامەی و صالحێ مەولایێ پێغەمبەری ئاڤ بۆ لێ دکر، و هەر وان کفن ژی کرە بەر.

پشتی پێغەمبەری ژی -سلاڤ لێ بن- عەبباس مابوو ل مەدینێ ل سەر زەمانێ ئەبوو بەکری و عومەری و چەند سالەکان ژی ژ زەمانێ عوثمانی.

ل سالا هەژدێ مشەختی، ل سەر دەمێ خیلافەتا عومەری باران نەهاتن و خەلایەکا مەزن ل مەدینێ چێ بوو، عومەری گۆتە صەحابییان: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وەسا بەرێ خۆ ددا عەبباسی وەکی کوڕ بەرێ خۆ ددەتە بابێ خۆ، و ئەڤرۆکە ئەگەر پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ناڤ مە دا نەبت ژی مامێ وی عەبباس یێ د ناڤ مە دا ڤێجا وەرن بلا ئەو نڤێژێ ل بەرا مە بکەت، و دوعا بۆ مە بکەت؛ دا خودێ بارانێ ل مە ببارینت.

گاڤا هەمی کۆم بووین عومەری گۆت: ئەی خودا، مە ب دوعایێن پێغەمبەرێ تە هەوار دکرە تە، تە باران ددا مە، و ئەم ئەڤرۆ ب دوعایێن مامێ پێغەمبەرێ تە هەوار دکەینە تە، ڤێجا تو بارانێ بدە مە، و عەبباس ب بەرا وان کەفت و ئەڤ دوعایە کر: (اللهم لم ينزل بلاء إلا بذنب، ولم يكشف إلا بتوبة، وقد توجه القوم بي إليک لمكاني من نبيک وهذه أيدينا إليک بالذنوب ونواصينا إليک بالتوبة فاسقنا الغيث).

هێشتا مرۆڤ ژێک نەڤەڕەڤین عەوران خۆ لێک دا و بارانەکا بۆش باری.

ژ ڤێ سەرهاتییێ ژی قەدر و بهایێ عەبباسی باش دیار دبت.

عەبباس -وەکی مە گۆتی- مابوو ساخ حەتا زەمانێ ئیمام عوثمانی، و مرنا وی ل ڕۆژا ئەینی بوو چاردەی هەیڤا رەجەبێ ژ سالا سیهـ و دووێ، و دەمێ مری ژییێ وی حەشتێ هەشت سال بوون، و ل بەقیعێ هاتبوو ڤەشارتن.

عەبباسی عەیالەکێ بۆش ل پشت خۆ هێلابوو: نەهـ کوڕ و سێ کچ، و ناڤێن وان ئەڤە بوون: الفضل، و ئەڤە ژ هەمییان مەزنتر بوو، عبدالله، و ئەڤە صەحابییێ ب ناڤ و دەنگە، عبيد الله، عبدالرحمن، قثم، معبد، كثير، تمام، و الحارث.

و کچێن وی: حبيبه، صفيه، أميمه، بوون.

عەبباس ل دویماهییا عەمرێ خۆ کۆرە بووبوو، و دبێژن: گاڤا عـومـەری عەبباس ددیت ژ دەوارا خۆ دهاتە خوار و بۆ رادوەستیا حەتا دچوو.

وی سیهـ و پێنج حەدیس ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- یێن ریوایەت کرین.

و نە ژ تشـتێن ڤەشـارتییە کـو خـەلیفێن عەبباسی ئـەوێن ژ سـالا (١٣٢ حـەتا ٦٥٦) مشەختی حوکم ل جیهانا ئیسلامی کری ژ دوونده‌ها ڤی صەحابییێ خودان قەدرن.

پشکا دووێ

هەر چار
خەلیفەیێن راشدێ

خەلیفێ ئێکێ
ئەبوو بەکرێ صدیق

ڤێ جارێ مە ل بەرە رێ بۆ زەلامێ ئێکێ د ئوممەتێ دا - پشتی پێغەمبەری- ڤەکەین.. ئەڤە زەلامە پێغەمبەر نەبوو، بەلێ ئەو بوو یێ دەورێ پێغەمبەری تمام کری، مرۆڤەک بوو خودێ دای و بۆ دەورەکی هلبژارتی، ئەگەر ئەو نەبا خودێ ژی دزانت کەسەکێ دی ژ بلی وی نەبوو ب وی دەوری ڕابت یێ ئەو پێ ڕابووی، زەلامەک بوو ئەگەر باوەرییا وی و یا ئوممەتێ هەمییێ د گەل ئێک بێتە کێشان باوەرییا وی دێ باوەرییا ئوممەتێ هەمییێ هلکێشت، صەحابییەک بوو ئەگەر نە ژ بەر هندێ با کو مە دڤیا ڤێ گەشتا خۆ د گەل صەحابییان ژ بنەمالا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەست پێ بکەین، بێ گومان ئەم دا ژ وی دەست پێ کەین.

بابەتێ پەیڤا مە یا ڤێ جارێ ئەبوو بەکرە جێگرێ پێغەمبەری-سلاڤ لێ بن- و هەڤالێ وی یێ ئێکێ، و پشتەڤانێ وی یێ خۆشتڤی.

ئەبوو بەکر، ناڤێ وی یێ دورست (عبد الکعبه) بوو، و پشتی موسلمان بووی ناڤێ خۆ کرە (عبدالله)، بابێ وی ئەبوو قوحافە عوثمانێ کوڕێ عامرێ تەیمییە، ئەو و پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ل بابێ حەفتێ (موررەیێ کوڕێ کەعبی) دگەهنە ئێک، ئەبوو بەکر ژی قورەیشییە بەلێ ژ بابکێ تەیمییانە، و دئێتە زانین کو قورەیشی عەشیرەتەکا مەزن بوو و ژ گەلەک بابکان یا پێکهاتی بوو.

دەیکا ئەبوو بەکری ژی هەر ژ ئویجاخا بابێ وی بوو، ناڤێ وێ سەلما بوو، کچا صەخرێ کوڕێ مالکێ کوڕێ عامرێ تەیمییە، یەعنی دەیکا وی و بابێ وی ل عامری دگەهنە ئێک.

ناڤەکێ دی ژی ئەبوو بەکری هەبوو پێ دهاتە ناسین ئەو ژی (عەتیق) بوو، و عەتیق ب دو مەعنا دئێت: یێ جوان، و یێ ئازاکری. هندەک دبێژن: هندی ئەو یێ خوشکۆک بوو دگۆتنێ: عەتیق، و هندەک دبێژن: دەیکا وی کوڕ بۆ نەدمان ڤێجا دەمێ ئەو بووی دەیکا وی ناڤێ وی کرە عەتیق دا ژ مرنێ بێتە ئازاکرن.

ب ناسناڤێ (الصدیق) ژی دئێتە ناسین، یەعنی: یێ گەلەک ڕاستگۆ؛ چونکی هەر تشتەکێ وی ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گوهـ لێ ببا بێ دودلی دگۆتێ: تو ڕاست دبێژی، ئینا پێغەمبەری ناسناڤێ وی کرە: (الصدیق).

ل دۆرێن سالا ٥٧٣ ز، پشتی بوونا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ب دو سێ سالان، ل باژێرێ مەکەهێ، ئەبوو بەکر هاتە سەر دنیایێ، و د مالەکا خودان قەدر و بها دا هاتە ب خودان کرن، سەر وبەرێ ژییێ وی بەری موسلمان ببت ب بەرفرەهی مە نەزانییە، بەلێ تشتێ ژێ هاتییە زانین ئەو بوو: ئەو مرۆڤەکێ خوشکۆک و ب هەیبەت بوو، باوەرییا خەلکێ مەکەهێ هەمییان پێ دهات؛ چونکی ئەو مرۆڤەکێ ڕاستگۆ و دەستپاک بوو، ئەزمانێ خۆ ژ گۆتنێن سەقەت دپاراست و خۆ ژ کریارێن کێم و نە ژ هەژی ژی ددا پاش، بەری موسلمان ببت ژی خۆ ژ ڤەخوارنا مەیێ ددا پاش، جارەکێ پسیارا ڤێ چەندێ ژێ هاتە کرن، وی گۆت: من ناموسا خۆ و زەلامینییا خۆ دپاراست، و هەچیییێ مەیێ ڤەخۆت عەقلێ خۆ و زەلامینییا خۆ بەرزە دکەت.

کارێ شەرم تێدا با، یان مرۆڤ پێ شکەستبا وی -هێشتا موسلمان نەبووی ژی- نەدکر، و گۆتنا دورست نەبا ژ دەڤی دەرنەدکەفت، و سۆزا وی دابا لێڤە نەدبوو ئەگەر مرنا وی تێرا با، لەو بهایێ وی د چاڤێن خەلکی دا یێ مەزن بوو. و وی دەمێ خۆ -وەکی پتریا زەلامێن تەیمییان- ب بازرگانییێ ڤە دبۆراند، و ژ بەر کو ئەومرۆڤەکێ دستپاک بوو، و وی خۆ ژ خرابییێ ددا پاش مالێ وی بەرەکەت کەفتبوویێ و بووبوو ئێک ژ زەنگین و دەولەمەندێن مەزن د ناڤ خەلکێ مەکەهێ دا.

و ژ کارێن ئـەو پـێ هـاتـیـیـە ناسین د ناڤ خەلکێ مەکەهێ دا ئـەو بـوو ئـەو گەلـەک ب کەفالەتکرنا خەلکی ڕادبوو، و هەچییێ ئەبوو بەکر ببا کەفیلـێ وی باوەرییا خـەلکی پـێ دهات، و گاڤا خوینەک کەفتبا سەر بنەمالەکێ ئەو دا وێ دەنە ئەبوو بـەکری، و ئـەبوو بـەکری ئەو بۆ خودانێ کوشتی دبر، و ئەڤە نیشانا هندێیە کو باوەرییا هەر دو لایان ب وی دهات.

هەر ژ جحێلینییا خۆ ئەبوو بەکر ب زیرەکییێ هاتبوو ناسین، یێ زیرەک بوو بۆ دەسـتێ خۆ و شیرێ خۆ، و یێ زیرەک بوو بۆ ئـەزمانێ خـۆ و دیارکرنـا بیـر و بۆچوونێن خـۆ، گەلـەک حـەز ژ پرپێژییـێ نـەدکر، و ئەگـەر ئـاخفتن نـەهاتبا بـەرۆکا وی ئـەو نـەدئاخفت، و خـۆ پشـتی موسلمان بووی ژی و بوویە خەلیفـە دگۆتـە والـیـیـێن خـۆ: ئەگـەر هـەوە وەعظـەک کـر، کـورت ڤەبرن؛ چونکی ئاخفتن ئەگەر درێژ بوو هندەک هندەکێ ژ بیرا مرۆڤی دبەت.

و دبت ئەڤ سالۆخەتێن هـەبن ئـەو و پێغەمبـەر -سـلاڤ لـێ بـن- گـەهاندینـە ئێـک، و هەڤالینی د ناڤبەرا وان دا پەیدا کری هێشتا بەری پێغەمبەرینی بـۆ پێغەمبـەری -سـلاڤ لـێ بن- بێت، چونکی دئێتە زانین کو هەڤالینییەکا موکم د ناڤبەرا وان هـەردووان دا هـەبوو هێـژ بەری ئیسلامێ، و هەما بەسە بێژین: دەمـێ پێغەمبـەرینی بـۆ پێغەمبـەری -سـلاڤ لـێ بـن- هاتی، بەری پێغەمبەر سوحبەتا خۆ بۆ مامێ خۆ ئەبوو طـالبی بکەت، ئـەو چـوو بـۆ هەڤالـێ خۆ ئـەبوو بـەکری کـر، و پتـرین دیرۆکـزان ل وێ باوەرێنـە کـو ئـەبوو بـەکر ئێکـەمین زەلام بـوو باوەری ب پێغەمبەری ئینای، کانێ چاوا خەدیجا ئێکەمین ژن بوو باوەری پێ ئینای.

* * *

باژێرێ مەکەهێ ئەوێ دکەفتە جەرگێ گزیرتا عەرەبان، بووبوو رووگەها هەمی ئویجاخ و عەشیرەتێن عـەرەبان و بهـایێ وێ د چـاڤێن وان دا زێـدە بلنـد بووبـوو و ب تایبـەتی پشـتی لەشـکەرێ ئەبرەهـەیێ حەبەشـی ب وی ڕەنگـێ پـەردەدڕ و نەعـەدەتی ژێ هاتییـە پاشـڤەبـرن. (مەکەهـ) ئەو باژێرێ ل سەردەمێ ئیسماعیلـێ کوڕێ ئیبراهیمی هاتییە ئاڤاکرن و پیچ پیچـە بەرفرەهـ بووی و حەتا بوویە باژێرەکێ مەزن و هێدی هێدی ڕەنـگ و ڕوییـێ خـۆ ئـەوێ دینـێ ئیبراهیم و ئیسماعیلی دایێ، ژ دەست دا حەتا دەمەک ب سەردا هات ئەو کەعبـەیا وان هـەر دو پێغەمبەران ئاڤاکری؛ دا ببتە جهێ تەوحیدێ، ب دەستێ هندەک مرۆڤێن خۆ ب تاگیر بـۆ ئیبراهیمـی دزانـی بـوو بوتخانـە و جهـێ بوتپەرێسـییێ، هـەر کونجـەکا تـە بـەرێ خـۆ دابـایێ

صەنەمەکێ چکلاندی دا لـێ بینی، ئەو زەلامێن هەر ئێکی ژ وان عەقلـێ خۆ ب دنیایـەکێ نەددا، سەرێن خۆ بۆ هندەک داروبەرێن ڕەق و هشک دچەماندن.

د نـاڤ گێلەشـۆکا ڤـێ بـەرزەبوونێ دا، ل وی دەمـێ خـەلکێ مەکـەهێ ڕێ ل بـەر خـۆ بەرزەکری، چەند زەلامەکێن ب تبلێن دەستەکێ ب تنێ دهاتنە هژمـارتن مـابوون، ب عەقلـێ خۆ و ب وی میراتێ ژ باب و باپیرێن کەڤن گەهشتییێ، گەهشتبوونە وێ باوەرییێ کو ئـەڤ ڕێکا خەلکێ مەکەهێ ل سـەر دچن نـە ئـەو ڕێکە یـا کو ئیبراهیم و ئیسـماعیل پـێ هاتینـە هنارتن، بەلـێ پا ڕێکا ڕاست ژی ب دورستی ل بیـرا وان نـەمابوو! تشـتێ د دەست وان دا مای ب تنێ ئەو بوو عەقلێ وان قەبویل نەدکر بەرەکێ بچویک جهێ خودایەکێ مەزن بگرت، لەو بوتپەرێسی ب دیتنا وان کارەکێ بێخێر بوو.

مەکەهییان ب حێبەتی ڤە بەرێ خۆ ددا ڤان کێمە مرۆڤان، و مـرۆڤـێ دین ئەگەر تو یـا د سەرێ وی دا بخوینی، دێ بینی ئەو هزر دکەت ئەو هەمی خـەلکێ هشـیار ل دەور وبـەرێن وی ددینن! و د سەر هندێ ژی ڕا بوتپەرێسێن مەکەهێ مایێ خۆ د ڤان مرۆڤـان نـەدکر و ژێ نەدخواست بێنە سەر دینێ وان، و هندەک جاران ڕێ ل وان نەدگرت کـو ئـەو ئاشـکەرا د نـاڤ خەلکی دا ڕابین و نەکامییا دینێ قورەیشییان بکەن؛ چونکی ئـەو د پشـت ڕاست بـوون کـو ڤیانا خەلکێ مەکەهێ بۆ بوتپەرێسییێ دێ بتە سکرەکێ ئاسێ د ناڤبەرا خەلکی و گۆتنا ڤان مرۆڤان دا.

ئـەبوو بـەکرێ تـەیمی، وەکـی هەڤالـێ خـۆ یـێ نێزیـک موحەممـەدێ هاشـمی، ژ وان عەقلمەندان بوو یێن ئاخفتنێن (قس بـن سـاعدە الایـادی) و (زیـد بـن عمـرو بـن نفیـل)ی و (ورقە بن نوفل)ی کەفتینە دلی، دیسا.. ئەو خودایێ ئەم هەمی داین و عەرد و عەسمان ژی ئافراندین دڤێت گەلەک ژ هندێ پاک و بلندتر بت وەکێ قورەیشی ژێ دبێژن، قەت تشـتەکێ بەرعەقل نینە ئەڤ دینێ قورەیشی ل سەر دینێ ئیبراهیم و ئیسماعیلی بت.

ئەبوو بەکر مرۆڤەکێ بازرگـان بـوو، گەلـەک جـاران د گـەل کـاروانی بـۆ کـرین و فرۆتنـێ دچوو شام و یەمەنێ، ل وێرێ ئەوی هندەک مرۆڤ ددیتن ل سەر دینـەکێ دی بـوون نـە وەکـی دینـێ قورەیشـییان، و د گـەل هنـدێ ژی وان دگـۆت: ئـەم یـێ ل سـەر دینـێ ئیبراهیمـی. ڤـێ چەندێ ئەبوو بەکر پال ددا کو هزرێن خۆ بکەت: ئەرێ ڕاستی ل کیڤەیە؟ دینێ ئیبراهیمی یێ

دورست چ بوو؟ و پشتی دەمەکێ درێژ ژ لێگەریان و هزرکرنێ، ئەبوو بەکر دەست ڤا دزڤری.. وی ژی پشت دابوو بوتپەرێسییا مللەتێ خۆ، هەر چەندە ئەو مرۆڤەکێ زێدە (ئجتماعی) بوو و تێکەلییا وی ژی د گەل خەلکی گەلەک یا باش بوو، بەلێ کێم کەس هەبوون ئەبوو بەکر ژ دل هەڤالینییێ د گەل بکەت و ژ ڤێ هەڤالینییێ یێ ب هیڤی بت، و هەڤالێ وی یێ ژ هەمییان نێزیکتر -وەکی مە گۆتی- جحێلەکێ د حینێ وی دا بوو، ب تنێ دو سالان ژ وی مەزنتر بوو، هەر چەندە نە ژ بابکێ تەیمییان ژی بوو، بەلێ یێ ئەو هەردو دیتبان دا هزر کەت هەردو برایێن دەیبابینە، هەڤالێ وی نەڤییێ عەبدلموططەلبێ مەزنێ بابکێ هاشمییان بوو، موحەممەدێ کوڕێ عەبدللاهی، پتر جاران هەردووان دەمێ خۆ پێکڤە دبۆراند، و هزر و بیرێن خۆ بۆ ئێک و دو ڤەدگێڕان.

دەمەکی ئەبوو بەکری خۆ دیت یێ ب تنێیە، هەڤالێ وی یێ خۆشتڤی لێ بەرزە بوو، چەند رۆژ ب سەرڤە چوون دیار نەبوو، ژ هندەک مرۆڤان گوهـ لێ بوو کو موحەممەد یێ بەحسێ دینەکێ نوی دکەت، ئینا ڕابوو قەستا هەڤالێ خۆ کر دا بزانت کانێ سوحبەتا وی چیە؟ ئەبوو بەکری گۆتێ: ئەبوولقاسم، تو ل دیوانخانەیان نە یێ دیاری و مللەتێ تە یێ تە ب هندێ گونەهبار دکەن کو تو یێ عەیبێ د باب و باپیر و دینێ وان دئینییە دەر، ڤێجا تو چ دبێژی؟ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: بەلێ ئەبوو بەکر، خودایێ من ئەز یێ کریمە پێغەمبەر و بۆ هەمی مرۆڤان یێ هنارتیم. ئەبوو بەکری گۆتێ: ب خودێ من چو جاران درەو ژ تە نەدیتییە، و تو یێ ژ هەژی پێغەمبەرینییێیی، دەستێ خۆ بدە من، پێغەمبەری دەستێ خۆ ب نک ڤە درێژ کر، ئەبوو بەکر چوو دەستی و باوەری پێ ئینا، و ب ڤێ چەندێ ئەو بوو ئێکەمین زەلام باوەری ب پێغەمبەری ئینای، و پشتی هنگی ژی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەر دگۆت: من کەسەک بۆ ئیسلامێ گازی نەکرییە و دودلییەک ل نک نەبووبت، ئەبوو بەکر تێ نەبت گاڤا من ئەو بۆ ئیسلامێ گازی کری ئێکسەر و بێ دودلی وی باوەری ئینا.

دبت مرۆڤ -ل ڤێرێ- پسیارەکێ ژ خۆ بکەت: ئەرێ بۆچی موسلمانبوونا ئەبوو بەکری هۆسا یا ب ساناهی بوو؟

بەری مرۆڤ هزرا خۆ د وان ئەگەران دا بکەت یێن ئەو پالدای کو ب ساناهیتر ژ هەر کەسەکێ دی موسلمان ببت، پێتڤییە بیرا خۆ ل هندێ بینین کو ئەو ئاستەنگێن ل وی دەمی

دکەفتنە د ناڤبەرا زەلامێن قورەیشییان و هاتنا د ئیسلامێ دا، چو ژ وان ل نک ئەبوو بەکری نەبوون، چاوا؟

د بەرسڤێ دا دێ بێژین: مرۆڤ دەمێ ل سەر دینەکی یان بیر و باوەرەکێ دئێتە مەزنکرن، پاشی بۆ دینەکێ دی یان بیر و باوەرەکا دی دئێتە گازیکرن، دێ خۆ ژ یا نوی دەتە پاش ژ بەر ئێک ژ ڤان ئەگەران:

١- ژ بەر دفن بلندییەکا وە ل مرۆڤی بکەت کو گوهدارییا کەسەکێ دی نەکەت و ب دویڤ نەکەڤت.

٢- یان ژ بەر وێ مەزنییا مرۆڤی هەی، ڤێجا بترست ئەگەر چوو د دینەکێ دی دا ئەو مەزنی ژ دەستی بێتە دەر.

٣- یان ژ بەر بەرژەوەندییەکا شەخصی کو دبت پشتی هاتنا دینێ نوی بۆ مرۆڤی نەئێتە ب جهـ ئینان.

٤- یان ژ بەر هزرەکا هشک و عەقلەکێ گرتی یێ کو وی ژ هەر بۆچوونەکا نوی دویر بێخت.

٥- یان ژ بەر تەعەصصوبەکا کۆرە یا کو مرۆڤی وەسا تێ بگەهینت کو دەرکەفتنا ژ رێکا باب و باپیران تاوانەکا بێ وێنەیە.

٦- یان ترسەکا زێدە یا کو مرۆڤی ژ هندێ پاشڤە ببەت کو حەقییێ بێژت دا چو نەخۆشی نەئێنە رێکێ.

٧- یان پیراتییەکا مرۆڤی دکەتە دوژمنێ گوهورینێ، یان جحێلینییەکا رێ نەدەتە خودانی کو ب سەربخۆیی هزرەکێ بکەت.

ئەڤە ئەو ئەگەر بوون یێن قورەیشی ژ دینێ نوی یێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- پێ هاتی ددانە پاش، و ئاشکەرایە کو چو ژ ڤان ئەگەران ل نک ئەبوو بەکری نەبوون، د سەر هندێ ژی را رەوشت و رەفتارێ وی یێ پاک ئەو پالددا کو ئێکسەر قەستا ئیسلامێ بکەت.

* * *

ئەو دەمەکێ درێژ بوو ئەبوو بەکر ل هیڤییا ڕۆژەکا هۆسا بوو، ل هیڤییا ڕاستییا بەرزە بوو، گوهێ وی ل دەنگەکی بوو بێتێ ڕێکێ نیشا بدەت.. و چەند کەیفا وی یا مەزن بوو دەمێ دیتی ئەو دەنگ دەنگێ نێزیکترین هەڤالێ وییە، ئەگەر مرۆڤ ب چاڤەکێ مادەی بەرێ خۆ بدەتە ئەبوو بەکری دێ بینت چو تشتەکێ ژ وی کێم نەبوو، مال د دەستی دا یێ مشە بوو، عەیال هەبوو، قەدر و بهایێ وی ژی د ناڤ خەلکی دا گەلەک بوو، هەمییان باوەری پێ دهات و ب گۆتنا وی دکر، بەلێ تشتەکێ ژ وی کێم بوو ئەو مالێ وی هەمییێ نەدشیابوو ب جهـ بینت، یێ ژێ کێم بوو بزانت دینێ ئیبراهیمی یێ دورست یێ چاوا بوو، چ ڕێکە مرۆڤی دگەهینتە خودێ، لەو دەمێ هەڤالێ وی موحەممەدی گۆتییێ: ئەزم پیغەمبەرێ خودێ، ئێکسەر وی باوەری پێ ئینا، وەکی وی مرۆڤی یێ تشتەکێ خۆ بەرزە کەت و گەلەک لێ بگەرێت، پاشی ژ نشکەکێ ڤە ببینت ڤێجا ب سەر و چاڤ ڤە خۆ تێ وەر بکەت.

ئەبوو بەکری باوەری ئینا و ژ نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- زڤری مال، وەکی وی مرۆڤێ بارەکێ مەزن و گران ژ سەر ملێ خۆ بدانت و هەستێ ب سڤکییێ بکەت، ئەبوو بەکر یێ وەسا بوو.. دەمەکێ درێژ پێڤە نەچوو ئەبوو بەکر زڤری نک پیغەمبەرێ خۆ، بەلێ ڤێ جارێ ئەو یێ ب تنێ نەبوو، چار زەلامێن دی د گەل دا بوون:

(عوثمانێ کوڕێ عەففانی) و (طەلحەیێ کوڕێ عوبیدوللاهی) و (زوبەیرێ کوڕێ عەووامی) و (سەعدێ کوڕێ ئەبوو وەققاصی).

و ڕۆژا پاشتر وی پێنج زەلامێن دی د گەل خۆ ئینان؛ دا باوەرییا خۆ ل نک پیغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا بکەن: (عوثمانێ کوڕێ مەظعوونی) و (ئەبوو عبیدەیێ کوڕێ جەرراحی) و (عەبدررحمانێ کوڕێ عەوفی) و (ئەبوو سەلەمە) و (ئەرقەمێ کوڕێ ئەبوو ئەرقەمی) ئەڤە نەهـ زەلام، د گەل ئەبوو بەکری دەهـ، پێغەمبەر و خەدیجا و عەلی و زەید ئەڤە چارده.. دەستەکا ئێکێ یا کاروانێ پیرۆزێ ئیسلامێ پێ دەست پێ کری، ژ سێزدە مرۆڤان نەهـ ل سەر دەستێ ئەبوو بەکری هاتنە سەر ڕێ!

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گۆتنەکا خۆ دا دبێژت: هەچییێ قەنجییەک ل مە کربت، مە خەلاتێ وی یێ دایێ، ئەبوو بەکر تێ نەبت خودێ ل ڕۆژا قیامەتێ خەلاتێ وی دێ دەتێ.

ل ڤی دەمێ هژمارا موسلمانان هێدی هێدی زێدە دبـوو، پێغەمبەری -سلاڤ لـێ بـن- ژ هەڤالێن خۆ خواست کو ل مالا ئەرقەمی هەر جار کۆم ببن دا ئایەتێن نوی دئێنە خوارێ بۆ وان بـخوینـت، و هێشتا هـژمـارا وان نەگەهشتیە چـل کەسان ئەبوو بەکری گەلەک جاران ژ پێغەمبەری -سلاڤ لـێ بن- دەستویری دخواست کو دەرکەڤنە کۆلانێن مەکەهێ و گازیا خۆ بێ ترس بەلاڤ کەن، جارەکێ پێغەمبەری -سلاڤ لـێ بن- دەستویری دا، دو سال بوون د سەر گازیا ئیسلامێ ڕا بـۆری بـوون، و هژمـارا موسلمانان گەهشـتبوو سیهـ و هەشت مرۆڤـان، کاروانێ وان یێ بچویک گەهشتە کەعبێ، ئەبوو بەکر د نـاڤ خـەلکی دا ڕابووڤـە و بـۆ جـارا ئێکێ د دیرۆکا ئیسلامێ دا خوتبەک ب دەنگەکێ بلند خوانـد، ژ خـەلکێ مەکـەهێ خواسـت بێنە د ئیسلامێ دا، کافر ژ خوتبا وی دین و هار بوون، ب موسلمانان وەرهاتن و لێـدان، و بارا ئەبوو بەکری ژ لێدانێ ژ یا هەمییان پتـر بـوو، گاڤـا ئویجاخـا ئـەبوو بـەکری ئـەڤ چەنـدە دیتی د هەوارا وی هاتن و ئەو ژ بن دەست و پییێن کافران ئینادەر، و هـەمی هـزرا وان ئـەو بوو ئەبوو بەکر یێ مری، پاشی وان بەرێ خۆ دایێ هێشتا ڕحا تێ مای، ڕابـوون ئـەبوو بـەکر هلگرت و برە مال، و هەمییان سویند خوار ئەگـەر تشـتەک ل ئـەبوو بـەکری هـات (عوتبـەیـێ کوڕێ ربیعەی پێشڤە بکوژن.

ئەبوو بەکر هند هاتبوو قوتان دفنا وی ژ ڕوییێ وی نەدهاتە جوداکرن، دلگرتی بووبوو و ئەزمان ژی لـێ شکەست بوو، مرۆڤێن وی ل هنداڤ کۆم بووبوون و حەتا نێزیکی ڕۆژئاڤـایێ وی چاڤێن خۆ ڤەنەکرن، گاڤا ڕح هاتییە لەشی و ئەزمانێ وی گەڕیای، ئێکەمین پسیار کری ئەو بوو گۆت: چ ل پێغەمبـەری هاتییـە؟ مـرۆڤێن وی خـەلـەت ئـاخفتن و لۆمـەی وی کـر، و گۆتنە دەیکا وی: خوارنەکێ یان ڤەخوارنەکێ بدێ، و ژ نـک وی دەرکـەفتن. گاڤـا دەیکـا وی ب تنێ مایە د گەل هـنـدی هـاتـێ کـو تشتەکێ بخۆت وی گۆتێ: حەتا ئەز نەزانم کـانـێ چ ل پێغەمبەری هاتییە ئەز تشتەکێ ناخۆم. دەیکا وی گۆتێ: ئـەز چـو ژ هەڤالـێ تـە نـزانم، وی گۆتێ: هەڕە نک فاطمایا کچا خەطـطـابی ئەو دێ تشتەکی ژێ زانت، دەیکـا وی ب یـا وی کـر، بەلـێ فاطـمـایێ بـاوەری پـێ نـەهات گـۆتێ: نـە ئـەز ئـەبوو بـەکری دناسـم نـە ژی موحەممەدی، و ئەگەر تە بڤێت دێ د گـەل تـە ئێمـە نـک کـوڕێ تـە کـانێ مەسـەلا وی چیـە؟ پشتی هەردو هاتینە نک ئەبوو بەکری، ئەبوو بەکری پسیار ژێ کر: حالـێ پێغەمبـەری چیـە؟ کچا خەطـطـابی بەرسڤا وی نەدا، گۆتێ: دەیکا تە یا ل ڤێرێ. گۆتێ: نەترسە هەما بێژە. وێ

گۆت: پێغەمبەر یێ ب سلامەتییە و یێ ل مالا ئەرقەمی. ئەبوو بەکری گۆت: پا من سویند یا خواری حەتا ئەز پێغەمبەری نەبینم ئەز تشتەکێ نەخۆم و نەڤەخۆم.

پشتی خەلک ڤەڕەڤین و کەس نەمایە ل کۆلانێ، دەیکا وی و کچا خەططابی ڕابوون ملێن وی گرتن، و برە مالا ئەرقەمی ل نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، ل وێرێ ئەبوو بەکری ژ پێغەمبەری خواست دوعایێ بۆ دەیکا وی بکەت دا موسلمان بت، و وەسا چێبوو وەکی ئەبوو بەکری ڤیای و دەیکا وی موسلمان بوو.. ئەڤ ڕۆژە ئەو بوو یا حەمزە ژی تێدا موسلمان بووی.

ئەڤە نەخۆشییا ئێکێ بوو سەرا ئیسلامێ هاتییە ڕێکا ئەبوو بەکری، بەلێ نەخۆشییا دویماهییێ نەبوو، ئەبوو بەکر ل وان سێزدە سالێن ل مەکەهێ ژیای بەری مشەختبوونێ بۆ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وەکی سیبەرێ بوو، گەلەک جاران دەمێ کافرێن مەکەهێ دهاتنە پێغەمبەری دا نەخۆشییێ بگەهیننێ ئەبوو بەکری خۆ ددا بەر و بەرەڤانی ژێ دکر و سنگێ خۆ بۆ خۆشتڤییێ خۆ دکرە قەلغان و مەطالێ پیلایی.

ل مەکەهێ.. هژمارەکا عەبدێن هەژار و بێ خودان هەبوون باوەری ب ئیسلامێ ئینابوو، کافران ئەو گرتبوون و ل سەر خیزێ ئاریای و ل بەر چاڤێ ڕۆژا شاریای گرێدابوون و عەزاب ددان، ئەبوو بەکری بڕیار دا وان هەمییان ب پارێ خۆ بکڕت و ئازا کەت؛ دا ئەو وان ژ عەزابا کافران رزگار بکەت، و ئێک ژ ڤان عەبدان بلالێ حەبەشی بوو، و ژ بەر ڤێ چەندێ ئەڤ ئایەتە د دەرحەقا ئەبوو بەکری دا هاتە خوارێ: ﴿ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝٥ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ۝٧ ﴾ (الليل: ٥-٧).

هەر چەندە ئویجاخا تەیمییان گەلەک بەرەڤانی ژ ئەبوو بەکری دکر ژی، بەلێ د گەل هندێ ژی کافران گەلەک حالێ وی نەخۆش دکر، لەو دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەستویری دایە هەڤالێن خۆ کو مشەخت ببن و بچنە حەبەشە، ئەبوو بەکری ژی دەستویری ژ پێغەمبەری خواست کو قەستا حەبەشە بکەت، و پشتی ژ مەکەهێ دەرکەفتی و چەند قویناغەکان دایە ڕێ، ب ڕێ ڤە (ابن الدغنه)یێ مەزنێ ئویجاخا (القاره) کەفتە ڕێکا وی، گۆتێ: دێ کیڤە چی؟ ئەبوو بەکری گۆت: مللەتێ من ئەز یێ دەرێخستیم، دێ بۆ خۆ چمە وەلاتەکی بشێم عیبادەتێ خودایێ خۆ لێ بکەم.

(ابن الدغنە)یی گۆتێ: یێن وەکی تە نە دەردکەڤن و نە دئێنە دەرێخستن، تو هاریکارییا کەسێن پێتڤی دکەی، و مێڤانداران دحەوینی، و یێ ب مرۆڤاینییێ، و هاریکارییا حەقییێ دکەی، بزڤرە باژێرێ خۆ و ئەز دێ بەختێ خۆ دەمە تە.. ل سەر بەختێ وی ئەبوو بەکر زڤری مەکەهێ.

ئەبوو بەکری ل حەوشا مالا خۆ جهەکێ نڤێژان بۆ خۆ چێکربوو، گاڤا راوەستیابا نڤێژێ و قورئان خواندبا، نەدشیا خۆ بگرت رۆندکێن وی دهاتنە خوارێ، ژ بەر دەنگێ وی و خۆشییا قورئانێ، ژن و بچویکێن جیرانان لێ کۆم دبوون و گوهێ خۆ ددانە دەنگێ وی، کافر ترسیان بچویکێن وان بچنە سەر دینێ ئەبوو بەکری، ڕابوون چوونە نک (ابن الدغنە)یی و گۆتنێ: بێژە ئەبوو بەکری یان بلا بچتە د ژۆرڤە نڤێژێن خۆ بکەت، یان ژی بەختێ خۆ ڤەگەڕینە ئەگەر دێ د ناڤبەرا مە و تە دا نەخۆش بت..

ئەو هاتە نک ئەبوو بەکری و گۆتنا کافران بۆ وی ڤەگێڕا، ئەبوو بەکری گۆتێ: دێ بەختێ تە ل تە زڤڕینم و بەختێ خودێ تێرا من هەیە.

* * *

سێزدە سالان ئەبوو بەکری ل مەکەهێ بۆ دینێ خۆ و پێغەمبەرێ خۆ کار دکر، بارەکێ مەزن ل سەر ملێن وی بوو ژ لایەکی ڤە ب دەستێ خۆ و مالێ خۆ بەرەڤانی ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دکر، و ژ لایەکێ دی ڤە هاریکارییا موسلمانێن هەژار دکر و خەمێن وان سڤک دکرن، و ژ لایەکێ دی ڤە یێ بەردەوام بوو د موسلمانکرنا خەلکی دا.. وی ژی نەخۆشی ژ دەستێ کافران ددیت، بەلێ باوەرییا وی یا موکم ئەو وەکی چیایەکی لێ کربوو چو هەرەبایان ئەو نەدهەژاند.

پشتی پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- و خەلکێ یەثربێ ب سەرێک هلبووین، و پێغەمبەری دەستویری دایە موسلمانان کو مشەخت ببنە مەدینێ، ئەبوو بەکری ژێ خواست دەستویرییێ بدەتە وی دا ئەو ژی مشەخت ببت، بەلێ پێغەمبەری گۆتێ: لەزێ نەکە، بەلکی خودێ هەڤالەکێ بۆ تە ببینت. ئەبوو بەکر تێ گەهشت کو وی بەحسێ خۆیە، لەو ڕابوو دو حێشتر گرێدان و چار هەیڤان ئالف دایێ حەتا باش قەلەو بووین، دەمێ دەستویری بۆ پێغەمبەری

-سلاڤ لێ بن- هاتییەدان کو مشەخت ببت، چوو مالا ئەبوو بەکری و ئاگەهداریا وی کر کو هەردو پێکڤە دێ دەرکەڤن. عائیشا دبێژت: ئەبوو بەکری ژ کەیفان دا کرە گری!

سەرهاتییا مشەختبوونا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کو دئێتە هژمارتن مەزنترین سەرهاتی، بارێ مەزنتر ژێ کەفتبوو سەر ملێن ئەبوو بەکری و بنەمالا وی:

ئەبوو بەکر د گەل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەرکەفت، و بەری دەرکەڤت هندەک دەرهەم دانە کچا خۆ ئەسمائێ کو هنگی یا فاما بوو و گۆتێ: هندەک خوارنێ بۆ مە پێ بکرە.. هەردو ل ئێڤارەکا درەنگ ژ مالا ئەبوو بەکری دەرکەفتن و ب لایێ ژێرییا مەکەهێ ڤە چوون حەتا گەهشتینە شکەفتا (ثور) جهێ وان بەری هنگی بۆ خۆ دەسنیشانکری، ب رێ ڤە ئەبوو بەکر هندەک جاران بەری پێغەمبەری دچوو، و هندەک جاران ل پشت، جار ل لایێ وی یێ راستێ دچوو، و جار ژی ل لایێ چەپێ، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: ئەڤە چیە؟ وی گۆت: هندەک جاران ئەز دبێژمە خۆ نە کو کافر ژ سینگی ڤە بێنە تە ڤێجا ئەز ب بەر تە دکەڤم، و جار ئەز دبێژم نە کو ژ پشتێڤە بێنە تە ڤێجا ئەز ل دویڤ تە دئێم، و هندەک جاران ئەز دبێژم نەکو ژ لایەکی ڤە بێن..

ب ڤی رەنگی هەردو چوون حەتا گەهشتینە دەرێ شکەفتێ، ئەبوو بەکری گۆتێ: ئەز دێ بەری تە چمە ژۆر، ئەگەر تشتەک ل ژۆر هەبت ژی دا چو ل تە نەئێت.. ئەبوو بەکر ب ژۆر کەت ب سێرا دەستان لێ گەریا، پشتی زانی شکەفت یا ب سلامەتییە گازی پێغەمبەری کر.. سێ رۆژان هەردو مانە د شکەفتێ ڤە، ل ڤان سێ رۆژان کافر ژێ بێ هیڤی بوون، ل وێ شەڤا دەرکەفتین، کافران ل بەر دەرگەهێ مالا پێغەمبەری ل بەر دانابوو، پشتی بۆ وان دیار بووی کو ئەوێ ل سەر جهێ وی عەلییە نە ئەوە، رابوون قەستا مالا ئەبوو بەکری کرن، گاڤا زانی ئەو ژی نەمایە، ل نک وان مسۆگەر بوو کو هەردو پێکڤە یێن دەرکەفتین، وان جهەک نەهێلا و ب سەر هل نەبوون، خەلاتەکێ مەزن دەسنیشانکرن بۆ هەچییێ تشتەکێ ژ وان بزانت، و چو دیار نەبوو، هندەک مرۆڤێن شارەزا ئینان ئەوێن ل دویڤ شوین پێیان دچن حەتا گەهشتینە بەر دەرێ شکەفتێ و ل سەربانێ وێ، ئەبوو بەکری گۆتە پێغەمبەری: ئەگەر ئێک ژ وان ڤێ گاڤێ بەرێ خۆ بدەتە بن پێیێن خۆ دێ مە بینت، ب دلەکێ رحەت ڤە پێغەمبەری گۆتێ: ئەبوو بەکر تو چ دبێژی بۆ دووان خودێ د گەل وان یێ سییێ بت؟

کافران زەلامەک هنارت دا سەح بکەته شکەفتێ بەری بچتە ژۆر زڤری، هەڤالێن وی گۆتێ: تو بۆچی زڤری؟ وی گۆت: کەس تێڤە نینە، هێلینەکا کۆترێ د دەرێ شکەفتێ دابوو و یا دورست بوو، ئەگەر کەسەک د شکەفتێ ڤە هەبا هێلین یا دورست نەدبوو.

ل وان سێ ڕۆژان کوڕێ ئەبوو بەکری (عەبدللاھ) ئەوێ هنگی هێشتا زارۆک دچوو ل مەکەهێ دگەڕیا کانێ چ بەحسی و خەبەر هەنە و ئێڤاری دهاتە شکەفتێ دا وی تشتێ وی گوھ لێ بووی بۆ بابێ خۆ و پێغەمبەری بێژت.

ئەسمائا کچا ئەبوو بەکری خوارن ل مال چێ دکر و ب دزی ڤە بۆ بابێ خۆ و پێغەمبەری دئینا شکەفتێ، و پشتی ئەو و برایێ خۆ دزڤرین، شڤانێ ئەبوو بەکری پەزێ خۆ د بەر دەرێ شکەفتێ ڕا دزڤراند، هندەک شیر بۆ پێغەمبەری و ئەبوو بەکری ددۆت، و شوین پییێن ئەسمائێ و عەبدللای ژی خراب دکرن؛ دا کافر ل دویڤ نەئێن.

ب ڤی ڕەنگی وان هەر سێ ڕۆژێن خۆ بۆراندن، و وێ ئێڤارا دا ئەو ژ شکەفتێ دەرکەڤن ئەسمائێ هندە خوارن بۆ ڕێکی بۆ وان دورست کر، و چونکی چو مێدەک نەبوون خوارنێ بکەتە د ناڤ دا، ڕابوو شیتکا خۆ کرە دو پرت: پرتەک د پشتا خۆ ئالاند، و یا دی کرە مێدەک، ژ بەر هندێ دبێژنێ: (ذات النطاقین ـ خودانا دو شیتکان).

* * *

ڕۆژەکا مەزن بوو ل بەر خەلکێ مەدینێ، ئەو ڕۆژا پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- د گەل ئەبوو بەکری گەهشتینە مەدینێ، دوشەنب بوو دووازدەی هەیڤا (ربیع الاول)ێ، ئەنەسێ کوڕێ مالکی دبێژت: دو ڕۆژ بوون چو ڕۆژێن وەکی وان من نەدیتینە، ڕۆژا پێغەمبەر هاتییە مەدینێ، و ڕۆژا مری.. ڕۆژا ئێکێ هندی یا خۆش و گەش و ڕۆهن بوو، و ڕۆژا دووێ هندی یا کرێت و تاری و نەخۆش بوو.

گاڤا پێغەمبەر و ئەبوو بەکر گەهشتینە مەدینێ و خەلک هاتییە بەراهییێ، بارا پتر ژ خەلکی نەزانی کی پێغەمبەری و کی ئەبوو بەکرە لەو هەر ئێکی پسیار ژ هەڤالێ خۆ دکر: کی ژ هەردووان پێغەمبەرە؟

گاڤا هەردو ڕوینشتین حەتاڤێ ل پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- ئەبوو بەکر ڕابووڤە ب کراسێ خۆ سیبەر ل پێغەمبەری کر، ئینا هنگی خەلکێ مەدینێ هەر دو ژێک جودا کرن.

ل مەدینێ ژی -وەکی مەکەهێ- مالا ئەبوو بەکری ل نێزیکی مالا پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن- و مالا هەردووان ل تەنشتا مزگەفتێ بوون، ل درێژیا دەھ سالان ل مەدینێ ئەبوو بەکر نێزیکترین مرۆڤ بوو بۆ پێغەمبەری تو دا بێژی سیبەرا وییە، دەمێ ل مال و دەمێ ل سەفەرێ یێ د گەل بوو، ل بەرفرەهییێ و ل بەر تەنگاڤییێ ژێ دویر نەدکەت.

دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤیای مزگەفتا خۆ ل مەدینێ ئاڤا کەت و عەرد دەسنیشانکری، پسیارا خودانێن عەردی کر دا عەردی ژ وان بکڕت، وان گۆت: مە چو نەڤێت، بەلێ پێغەمبەری قەبویل نەکر، دویماهییێ دەھ دینار بهایێ عەردی ئەبوو بەکری ژ مالێ خۆ دان.

ل شەڕێ بەدرێ ئەبوو بەکر صەحابییێ ئێکانە بوو یێ ملێ وی ب ملێ پێغەمبەری ڤە ل بن وێ کەپرا بۆ هاتییە چێکرن، و گاڤا شەڕ هاتییەکرن ژی ئەو ل سنگی بوو، کوڕێ وی (عەبدررەحمان) ئەوێ هنگی هێشتا موسلمان نەبووی د گەل لەشکەرێ کافران بوو، پشتی موسلمان بووی ڕۆژەکێ گۆتە بابێ خۆ: ل ڕۆژا بەدرێ تو کەفتییە بەر ستێرکا من، بەلێ من بەرێ خۆ ژ تە وەرگێڕا.. یەعنی: من نەڤیا تە بکوژم. ئەبوو بەکری گۆتێ: پانێ ئەگەر تو کەفتبایە بەر ستێرکا من، من بەرێ خۆ ژ تە وەرنەدگێڕا.

ل ڕۆژا شەڕێ ئوحودێ ژی ملێ ئەبوو بەکری ب ملێ پێغەمبەری ڤە بوو، و دەمێ شکەستن کەفتییە ڕێزا موسلمانان، و دەستێن وان ژ کرنا شەڕی سست بووین پشتی بەلاڤ بووی کو پێغەمبەر یێ هاتییە کوشتن، ئەبوو بەکر ئێک ژ وان کێم مرۆڤان بوو یێن مایە د گەل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و بەرەڤانی ژێ کری حەتا شەڕ ب دویماهی هاتی.

ل ڕۆژا حودەیبییێ ئەبوو بەکری هەلویستەک هەبوو پێتڤییە نەئێتە ژ بیر کرن.. ل سالا شەشێ دەمێ موسلمان د گەل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەر ب مەکەهێ ڤە هاتین بۆ کرنا عومرێ، و کافران چەکدارێن خۆ هنارتینە بەراهییا وان و ل نهالا حودەیبییێ گەهشتینە ئێک، پاشی ب سەر چەند مەسەلەکا پێک هاتین و بڕیار هاتییە دان کو موسلمان ئەڤ سالە بزڤرنە

مەدینێ و سالەکا دی بێنە عومرێ.. گەلەک موسلمانان هزر کر ئەڤ صولحا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د گەل کافران مۆر کری، نە صولحەکا ب عەدالەت بوو، عومەر ئێک ژ وان کەسان بوو، عومەر چوو نک پێغەمبەری، ئەبوو بەکر ژی یێ ڕوینشتی بوو، عومەری گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ ما تو نە ب دورستی پێغەمبەرێ خودێیی؟ گۆت: بەلێ. عومەری گۆت: ما ئەم نە ل سەر حەقییێینە و ئەو ل سەر باطلی؟ گۆت: بەلێ. عومەری گۆت: پا بۆچی ئەم دێ یا کێم بۆ دینێ خۆ دانین؟!

یا کێم!! ئەڤە عومەر چ دبێژت؟ پێغەمبەر یا کێم بۆ دینی بدانت، ئەرێ ما غیرەتا پێغەمبەری ل سەر دینی ژ غیرەتا عومەری کێمترە؟ یان عومەر مەصلەحەتا دینی ژ پێغەمبەری پتر دزانت؟

نە.. بەلێ زەلامێن تەنگاڤییا دکێمن!

بەرێ خۆ بدەنە هەلویستێ ئەبوو بەکری: پێغەمبەری گۆتە عومەری: ئەز پێغەمبەرێ خودێمە، و ئەز بێ ئەمرییا وی ناکەم، و ئەو دێ من ب سەر ئێخت. عومەری گۆت: ما تە نەگۆتبوو ئەم دێ چینە بەیتێ و طەوافێ کەین؟ گۆت: من گۆتبوو تە ئەڤ سالە؟ گۆت: نە، پێغەمبەری گۆت: تو دێ ئێیە بەیتێ و دێ طەوافێ کەی.. ل ڤێرێ ئەبوو بەکر هاتە مەیدانێ، ئەبوو بەکری گۆتە عومەری: ئەی زەلام ئەو پێغەمبەرێ خودێیە، و بێ ئەمرییا وی ناکەت و خودێ دێ وی ب سەر ئێخت، ڤێجا ب یا وی بکە ئەز ب خودێ کەمە ئەو یێ ل سەر حەقییێ.

ئەبوو بەکر ئێکێ دزانت.. پێغەمبەر یێ ل سەر حەقییێ و تشتێ ئەو بێژت و بکەت یێ دورستە، بلا ل بەر چاڤ مرۆڤ هزر بکەت یێ دورست نینە ژی، ئەڤ هەلویستێ دورستێ خودان باوەرییە، گاڤا گۆتنا پێغەمبەری هات دڤێت مە چو گۆتن نەبن؛ چونکی حەقی هەر ئەوە یا وی گۆتی.

ل ڕۆژا موصیبەتا مەزن ژی ب سەر صەحابییان دا هاتی، ل وێ ڕۆژا مەدینە هەمی مەندەهۆش مای، دل هەمی هژیاین، و گاڤ ل خەلکی شکەستین جارەکا دی ئەبوو بەکر هاتە پێش:

ل سالا یازدێ، ل هەیڤا سێیێ، خەلکێ مەدینێ هەمی، هویر و گر، ژن و مێر، گاڤ دهژمارتن و بەرێ وان ل مالا پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن-، دەنگ و باس بەلاڤ بووبوون کو پێغەمبەر یێ نساخە، و ڕۆژ بۆ ڕۆژێ ئێش یا لێ گران دبت، حەتا وەلێ هاتی ئێدی ئەو نەشیا خۆ ل سەر پییان بگرت و بچت نڤێژێ ل بەرا موسلمانان بکەت.. پێغەمبەری گۆتە کابانییا خۆ عائیشایا کچا ئەبوو بەکری: بێژنە ئەبوو بەکری بلا نڤێژێ ل بەرا خەلکی بکەت.. هەر وەکی وی ب ڤێ چەندێ دڤیا صەحابییان تێ بگەهینت کو ئەگەر ئێک د ناڤ وان هەبت بشێت ل جهێ وی ڕاوەستت دێ ئەبوو بەکر بت و کەسێ دی نە.

عائیشایێ گۆتێ: هندی ئەبوو بەکرە مرۆڤەکێ دل نازکە، ئەگەر ل جهێ تە ڕاوەستیا نەشێتە خۆ ژ بەر گرییێ، ڤێجا ئەگەر تو بێژییە عومەری ئەو نڤێژێ ل شوینا تە بکەت.. بەلێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- قەبویل نەکر کەسەکێ دی ژ ئەبوو بەکری پێڤەتر ل جهێ وی ڕاوەستت، ئەبوو بەکر ل جهێ پێغەمبەری بوو ئیمام و هەمی صەحابییان نڤێژ ل دویڤ وی کر.

ل وان ڕۆژێن نساخییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دژوار بووی صەحابی هەمی د خەمەکا گران دا دژیان، بەلێ یێ ژ هەمییان خەم گرانتر ئەبوو بەکر بوو، ڕۆژەکێ ئێش ل سەر پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پیچەکێ سڤک بوو، لەو صەحابییان هزر کر ئەو یێ بەر ب ساخلەمییێ ڤە دچت، هنگی ئەبوو بەکری دەستویری ژێ خواست کو بچتە وی خانییێ خۆ ئەوێ ل (سنح) ژ دەرڤەی مەدینێ، ئینا پێغەمبەری دەستویری دایێ.

ل سپێدەیا ڕۆژا دوشەنبییێ دوازدەی مەها (ربیع الاول)ێ ژ سالا یازدێ، ئەبوو بەکر ل وی خانییێ خۆ بوو ئەوێ ژ دەرڤەی مەدینێ، جەواب گەهشتێ کو پێغەمبەر نەمایە، ئەبوو بەکر ڕابوو ل دەوارا خۆ سویار بوو و قەستا مەدینێ کر، دیت مزگەفت یا تژی زەلامە، هەمی دحێبەتینە، هندەک یێ دبێژن: پێغەمبەر یێ مری، و هندەک یێ دبێژن: نەمرییە، و هەمییان پێکڤە نەڤێت باوەر بکەن کو ئەو یێ مری، ب بێ دەنگی ڤە ئەبوو بەکر پێشڤە چوو، خەمێ گاڤێن وی گران کربوون، ئەبوو بەکری نە دا و نە ستاند، قەستا مەزەلا کچا خۆ عائیشایێ کر، جهێ پێغەمبەری لێ وەغەر کری.

عائیشا دبێژت: ئەبوو بەکر ب ژۆر کەفت، پێغەمبەر یێ درێژکری بوو و پاتەک ل سەر بوو، ئەبوو بەکر ب نک ڤە چوو پاتە ژ سەر چاڤان ڕاکر و ماچی کرە ب ناڤ چاڤێن وی ڤە، و گۆت: دەیک و بابێن من گۆری تە ببن، خودێ دو مرنان ل سەر تە کۆم ناکەت، و ئەو مرنا وی ل سەر تە نڤیسی ئەڤە تە دیت، و چاڤێن وی تژی رۆندک بوون، و پاتە جارەکا دی ب سەر دادا.

ژ دەرڤەی مەزەلا عائیشایێ، ل مزگەفتێ، مەوقف دژوارتر و نازکتر لێ هاتبوو، بەرێ هەمییان ل دەرگەهی بوو کانێ کەنگی ئەبوو بەکر دێ دەرکەڤت، و گۆتنەکا بنەجهـ بێژت، دلێن هەمییان ب لەز خۆ دهلاڤێت، و ترسێ خۆ ب سەر دا گرت بوو.. ئەبوو بەکر دەرکەفتە مزگەفتێ، عومەری شیرێ خۆ ڕویس کربوو و ل خەلکی دخوڕی، و دگۆت: پێغەمبەر نەمرییە، هەچییێ بێژت پێغەمبەر یێ مری دی وی ب ڤی شیری کوژم، ئەبوو بەکری گازی کرێ: ئەی عومەر بێ دەنگ بە، بەلێ عومەر بێ دەنگ نەبوو، جارەکا دی ئەبوو بەکری ژێ خواست ئەو بێ دەنگ ببت بەلێ عومەر بێ دەنگ نەبوو، ئینا ئەبوو بەکر ب سەر مینبەرا پێغەمبەری کەفت.. مینبەر ژ سێ دەرەجکان پێک دهات، پێغەمبەری گاڤا خوتبە دخواند دچوو سەر دەرەجکا سییێ، ئەبوو بەکر ب سەر دەرەجکا دووێ کەفت و ڕاوەستیا، حەتا مری ژی کەسێ ئەو ل سەر دەرەجکا سییێ نەدیت، و پشتی وی عومەری خوتبە ل سەر دەرەجا ئێکێ دخواند حەتا ئەو ژی مری.

گاڤا صەحابییان دیتی ئەبوو بەکر ب سەر مینبەرێ کەفت، هەمییان عومەر هێلا و هاتن ل دۆر ئەبوو بەکری کۆم بوون، ئەبوو بەکری حەمدا خودێ کر و شاهدە دا پاشی گۆت: ئەگەر هەوە عیبادەت بۆ موحەممەدی دکر موحەممەد مر، و ئەگەر هەوە عیبادەتێ خودێ دکر خودێ یێ زێندییە و نامرت، و خودێ دبێژت: ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَٰبِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۗ وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ ﴾ (آل عمران: ١٤٤).

عومەر دبێژت: گاڤا ئەبوو بەکری ئەڤ ئایەتە خواندی، یا ژ من ڤە ئەڤ ئایەتە ژ نوی هاتە خوارێ، هەر وەکی من چو جاران ئەو نەخواندی، دەست و پییێن من سار بوون و ئەز کەفتمە عەردی، و من زانی ڕاستە پێغەمبەر یێ مری.

دەنگێ گرییێ تژی مزگەفتێ بوو..

مەوقفەکێ ب ساناهی نەبوو، (صەدمە) ژ هندێ مەزنتر بوو ئەڤ کـۆمـا مـرۆڤان خۆ ل بەرانبەر بگرت، پێغەمبەر بمرت؟ پا کی دێ ئێدی دلـێن وان ئاڤدەت و چاڤێن وان تێر کەت؟ کی دی ئێدی قورئانەکا زیندی بت د ناڤ وان دا ئێت و چت، ڕۆژەکێ صەحابییەک هاتە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وەکی بیهەکا زەر لـێ هاتبوو، پێغەمبەری پسیار ژێ کر: تە خێرە؟ وی گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خـودێ، مـن هـزرێـن خـۆ کـرن ل ڕۆژا قیامـەتێ د بەحەشتێ دا، تو دێ د گەل پێغەمبەران بی ل جهێن بلند، و ئەم دێ د بن هەوە دا بـین، و هنگێ ئەز تە نابینم، ڤێجا ئەز یێ وێ هزرێ دکەم هنگی چاوا دێ صەبرا من ئێت؟!

ئەڤ زەلامـە بـوون بـوو.. هێشـتا پێغەمبـەر یـێ زێنـدی د نـاڤ وان دا، ئـەو ژ ترسـێت دویرکەفتنا ژ وی نساخ دبوون، ڤێجا چاوا ئەڤرۆ ل کۆلانێن مەدینێ خۆ ب تنێ ببینن؟ چاوا صەبرا وان بێت؟

پیرەژنەک ل مەدینێ هەبوو پێغەمبـەر -سلاڤ لـێ بـن- گەلـەک جـاران دچـوو مـالا وێ سەرا ددا، پشتی پێغەمبەری، ئەبوو بەکری گۆتە عومەری: وەرە دا بچین سەرا فلان پیرەژنـێ بدەین ئەوا پێغەمبەری -سلاڤ لـێ بـن- سـەرا ددا.. مێهڤـانێن پیـرێ گاڤـا ب ژۆر کـەفتین، بیرا وێ ل مێهڤانەکێ دی یێ عەزیز ئیناڤە، ئینا پیرێ گری، وەسـا گـری حـەتا گرییـا هـەردو مێهڤانێن خۆ ژی ئینای، ئینا ئەبوو بەکری گۆتێ: ئەو جهێ پێغەمبەری بار کریـیـــێ بـۆ وی ژ وی جهی چێترە یێ ژێ بار کری. ئینـا پیرەژنـێ گـۆتێ: گرییـا مـن ژ بـەر هندێیـە چونکی وەحی پشتی وی هاتە بڕین.

خـەما وان ب تنێ خەما مرنا پێغەمبەری نەبوو، خەما وان یـا هـنـدێ ژی بـوو کـو ب مرنا پێغەمبەری ڕۆناهییا وەحییێ ژ عەردی هاتە بڕین.

عومەری.. دەمێ زانـی مـرن ڕاسـتە و خۆشـتڤییێ دلـی بـارکر، چۆکێن وی شکەسـتن، پیییێن وی نەشیان وی ڕاگرن، کەفتە عەردی، و صەحابییێن دی ژی وەکی وی.. ڕۆژەکا ڕەش بوو، نەخۆشترین ڕۆژ بوو ب سەر مەدینێ دا هاتی وەکی ئەنەسی گۆتی. ئـەبوو بـەکر جارەکـا دی هاتە پێش، بەری ئەبوو بەکر ب سەر مینبەرێ بکەڤت، یا ژ مرۆڤی ڤە دێ ڕابت هنـدەک

شیرەتان ل هەڤالێن خۆ کەت دا ئەو صەبرێ بکێشن، بەلێ وی وە نەکر؛ چونکی مەوقفی ئەو نەدخواست، مەوقفی دخواست ئەبوو بەکر وان ل ڕاستییەکا مەزن هشیار بکەت، دا کەس ژێ بێ ئاگەهە نەبت.

((**أيها الناس: من كان يعبد محمدا فان محمد قد مات، ومن كان يعبد الله فان الله حى لا يموت**)).

ئەبوو بەکر تێ نەبت کێ هزرا ڤێ گۆتنێ دکر؟ خودێ یێ زێندییە و نامرت، ئەو تشتێ وی فەرمان پێ ل هەوە کری دەمێ پێغەمبەر یێ ساخ، ئەڤرۆ ژی پشتی مرنا وی ئەو فەرمانێ پێ ل هەوە دکەت.

خودێ.. کانێ چاوا (موحەممەد) هلبژارتبوو دا کو پەیاما وی بگەهینت وەسا (ئەبوو بەکر ژی هلبژارتبوو دا دەورێ پێغەمبەری تمام بکەت.. و زەلامێ ب ڤی ڕەنگی بت دڤێت ل پێشییێ بت.

و وەسا چێ بوو.. خودێ وەسا حەزکر صەحابی هەمی ل سەر وێ گۆتنێ کۆم کرن کو خەلیفێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دڤێت ئەبوو بەکر بت، ڤێ جارێ ژی ئەبوو بەکر ب سەر مینبەرێ کەفت بەلێ دا ڕەنگ و ڕوییێ سیاسەتا خۆ بۆ خەلکی ئاشکەرا بکەت، ئەبوو بەکری گۆت:

((گەلی مرۆڤان: ئەز بۆ مەزنییا هەوە هاتمە هلبژارتن و ئەز ژ هەوە مەزنتر نینم، ئەگەر من باشی کر هاری من بکەن، و ئەگەر من خرابی کر من ڕاست بکەن، ئەوێ د ناڤ هەوە دا لاواز، ل نک مـن یێ ب هێزە حەتا ئەز مافێ وی بۆ وی بستینم، و ئەوێ د ناڤ هەوە دا ب هێز ل نک من یێ لاوازە حەتا ئەز مافی ژێ دستینم، گوهدارییا من بکەن هندی ئەز گوهدارییا خودێ و پێغەمبەری بکەم، و ئەگەر من گوهداری نەکر من مافێ گوهدارییێ ل سەر هەوە نینە)).

و ئەبوو بەکر هاتە خوارێ.. گەلەک ئاخفتن درێژ نەکر؛ چونکی ئەو نە ژ وان مەزنان بوو یێن گۆتنێن وان ژ کریارێن وان پتر، هاتە خوارێ دا دەست ب کاری بکەت، و (سەد گۆتن گۆری کریارەکێ بن)!

دو سال و سێ هەیڤان ئەبوو بەکر خەلیفە بوو، و ژ وان کارێن مەزن یێن ل سەر دەمێ خلافەتا وی چێ بووین:

١- هنارتنا لەشکەرێ ئوسامەی بۆ شامێ، ئەو لەشکەرێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەری مرنا خۆ دورست کری و نەگەهشتی فرێ کەت. ئەبوو بەکری بەری هەر تشتەکی ئەو لەشکەر هنارت، و ئەڤ هنارتنە وەکی کولمەکا دژوار بوو ب ناڤ چاڤێن وان منافقان کەفتی ئەوێن هزر کری پشتی مرنا پێغەمبەری ئیسلام دێ هلوەشییێت و نامینت.

٢- کرنا شەڕی د گەل وان کەسێن ل کوفرێ زڤرین و پشت دایە ئیسلامێ، و وان کەسێن ژ درەو خۆ ب پێغەمبەراتییێ ئینایە دەر وەکی (موسەیلەمەی) و هندەکێن دی، و ڤێ چەندێ هێزا موسلمانان د چاڤێن خەلکی دا مەزن کر.

٣- کرنا شەڕی د گەل وان کەسێن گۆتی: ئەم زەکاتێ نادەین. ئەبوو بەکری فەتوا ب کوفرا وان دا و کوشتنا وان حەلال کر؛ چونکی وان کوفر ب دانا زەکاتێ کر.

٤- دەستپێکرنا فتوحاتان ل لایێ ڕۆژهەلاتێ ل جهێ دگۆتنێ: (بلاد فارس)، ئەبوو بەکری (المثنی ابن حارثە) هنارتێ پاشی (خالد بن الولید) پاشی (القعقاع بن عمرو التمیمی).

٥- دەستپێکرنا فتوحاتان ل لایێ ڕۆژئاڤایێ ل جهێ دگۆتنێ (بلاد الشام)، وی (خالد بن سعید) هنارتێ، پاشی (عکرمە) و (عمرو) و (أبو عبیدە) ب دویڤ دا هنارتن، پاشی (خالد بن الولید) بۆ هاریکارییا وان هنارت.

٦- کۆمکرنا قورئانێ د ئێک (مصحف)ێ دا؛ دا بێتە پاراستن، و ئەو موصحەف ل نک ئەبوو بەکری، پاشی ل نک عومەری بوو، و پشتی عومەری ئەو ل نک کچا وی (حەفصایێ) بوو، و ل سەر دەمێ عوثمانی وی ئەو موصحەف ژ حەفصایێ وەرگرت.

و گەلەک تشت هەبوون ئەبوو بەکر ژ صەحابیێن دی جودا دکر، ژ وان تشتان:

١- ئەو ئێکەمین زەلام بوو باوەری ب پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئینای، بێی ڤەمان یان دودلی.

٢- ئەو ئێکەمین کەس بوو ئیسلاما خۆ ئاشکەرا کری، و د ناڤ خەلکی دا ڕابووی خوتبە خواندی و تێدا ژ وان خواستی باوەرییێ ب ئیسلامێ بینن.

٣- ئەو موهاجرێ ئێکانە بوو دەیک و بابێن وی موسلمان بووین.

٤- ئەو صەحابییێ ئێکانە بوو یێ پێغەمبەری هلبژارتی کو د گەل وی مشەخت ببت.

٥- مرۆڤێ ژ هەمییان پتر پێغەمبەری حەز ژێ دکر ئەو بوو، وەکی د حەدیسێن دورست دا هاتی.

٦- وی ژ هەمی صەحابییان پتر مالێ خۆ د ڕێکا خودێ دا خەرج کربوو، و پتر ژ جارەکێ وی مالێ خۆ هەمی دئینا دکرە خێر و چو بۆ خۆ نەدهێلا.

٧- د هندەک حەدیسێن دورست دا هاتییە کو ئەو چێترینێ ئوممەتێیە پشتی پێغەمبەری، و باوەرییا وی هەی هندی یا ئوممەتێ هەمییێیە.

٨- ئەو صەحابییێ ئێکانە بوو یێ ل سەر دەمێ پێغەمبەری و ل حضوورا وی فەتوا ددان.

٩- ئەو ئێکەمین کەس بوو بڕیارا کۆمکرنا قورئانێ د ئێک موصحەفێ دا دای.

١٠- د هندەک حەدیسان دا هاتییە کو ئەو ئێکەمین کەسە -پشتی پێغەمبەری- دچتە بەحشتێ.

١١- ئەو صەحابییێ ئێکانە بوو یێ پێغەمبەری هلبژارتی کو ببتە ئەمیرێ حەجێ و هێشتا پێغەمبەر یێ ساخ.

١٢- ئەو صەحابییێ ئێکانە بوو یێ ل جهێ پێغەمبەری نڤێژ ل بەرا صەحابییان دکر، ل دەمێ پێغەمبەر نە یێ ئامادە. و ژ صەحابییان کەسێ ژ بلی وی نڤێژ ل بەرا پێغەمبەری نەکرییە.

١٣- ئەو ئێکەمین صەحابی بوو بوویە خەلیفێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-.

و گەلەک تشتێن دی ژی ل نک وی هەبوون دبنە نیشانێن چێترینییا وی.

ل ڕۆژا دوشەنبێ ب شەڤێ، پشتی نڤێژا مەغرەب، ل بیست و دووی هەیڤا (جمادی الآخره) ل سالا سێزدێ ئەبوو بەکری خاترا خۆ ژ دنیایێ خواست، پشتی چەند ڕۆژەکا نساخ بووی، و بەری ئەو بمرت وی هنارتە ب دویڤ عومەری ڕا و وەصیەت کر کو پشتی وی عومەر ببتە خەلیفە. و دەمێ ئەو یێ نساخ هندەک هەڤالێن وی چوون سەرا دا، ئێکی گۆتێ: ما نەهنێرینە ب دویڤ دختۆرەکی ڕا دا بەرێ خۆ بدەتە تە، ئەبوو بەکری گۆت: دختۆری بەرێ خۆ یێ دایە من، گۆتن: چ گۆتە تە؟ ئەبوو بەکری گۆت: گۆتە من: (إني فعال لما أريد - ئەز وێ دکەم یا من دڤێت).

پشتی ئەبوو بەکر مری ل تەنشت پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هاتە ڤەشارتن. و دەمێ مری ژییێ وی شێست و سێ سال بوون.

ئەبوو بەکری شەش زارۆک هەبوون: سێ کوڕ و سێ کچ. کوڕێ وی یێ مەزن ناڤێ وی (عبد الله) بوو ل سەر دەمێ خلافەتا ئەبوو بەکری مربوو، و کوڕێ وی یێ دی (عبد الرحمن) بوو ل سالا (٥٣) مربوو، و (عبد الرحمن)ی کوڕەک هەبوو ناڤێ وی (محمد) بوو صەحابی بوو، و ئەڤ (محمد)ە صەحابییێ ئێکانەیە یێ ئەو و بابێ وی و باپیرێ وی و بابێ باپیرێ وی هەر چار صەحابی، و کوڕێ ئەبوو بەکری یێ سییێ (محمد) بوو.

کچێن ئەبوو بەکری ژی سێ بوون: یا مەزن (ئەسماء) بوو و ڤێ شوی ب (الزبیر بن العوام)ی کربوو، و دەیکا (عبد الله بن الزبیر)ییە. و یا ژ وێ بچویکتر (عائیشا) بوو و یا ئاشکەرایە کو وێ شوی ب پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کربوو، و کچا وی یا بچویک (ام کلثوم) بوو و ئەڤە یا پاش باب بوو، و شوی ب (طلحه)ی کربوو.

خەلیفێ دووێ
عومەرێ کوڕێ خەططابێ

ڤێ جارێ دۆر دۆرا عومەریە.. وگاڤا مرۆڤی گۆتی: عومەر، هەر وەکی مرۆڤی گۆتی: ڕۆژا خزیرانێ، ما هەوجە دکەت تو ڕۆژێ بۆ خودان چاڤەکی بدەیە تەعریفکرن؟

ب ڕاستی دەمێ مرۆڤی بڤێت بەحسێ عومەری بکەت، دێ حێبەتی بت کانێ ژ کیڤە دەست پێ بکەت، ئەگەر یا موستەحیل بت مرۆڤ بشێت ئاڤا دەریایەکێ د ئامانەکی دا کۆم بکەت، ئەز دبێژم: یا ژ وێ موستەحیلتر ئەوە مرۆڤ بشێت بەحسێ عومەری د پەیڤەکێ دا کۆم بکەت.

عومەر خودانێ دلەکی بوو گەلەک ژ کەڤرێن هشک رەقتر بوو، مرۆڤەکێ بەرزە بوو ل کۆلانێن مەکەهێ، وی عەقلەکێ وەسا هەبوو پەیکەرەک ژ خورمێ چێکربوو و دگۆت: ئەڤە خودێ منە! و گاڤا برسی دبوو ڕادبوو خودایێ خۆ ددا بەر لەقان!

پاشی ڕۆژ بۆرین و سال هاتن، ئەڤ عومەرە ژ بایێ سەرێ سحاران نازکتر لێ هات، بوو ئەو هەیڤا گەش یا شەڤا خەلکی روهن کری و ڕێ نیشا بەرزەبوویان دای.. بوو ئەو عومەر یێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د دەر حەقا وی دا گۆتی: ئەگەر پشتی من پێغەمبەرەک هەبا دا عومەر بت.

ڤێجا کەرەم کەن دا دەلیڤەیەکێ پێکڤە خۆ بدەینە بەر سیبەرا ڤی چیایێ بلند ئەوێ خودێ حەقی و نەحەقی پێ ژێک جودا کری.

ناڤێ وی د جاهلیەتێ و ئیسلامێ دا عومەر بوو، بابێ وی (خطاب)ێ کوڕێ (نفیل)ێ کوڕێ (عبد العزی)یێ کوڕێ (رباح)ێ کوڕێ (عبد الله)ێ کوڕێ (قرط)ێ کوڕێ (رزاح)ێ کوڕێ (عدی)یێ کوڕێ (کعب)ی بوو، ژ ئویجاخا قورەیشیانە، ژ بابکێ (بنی عدی)، ئەو و پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ل (کعب) ێ کوڕێ (لؤی) دگەهنە ئێک.

دەیکا وی ژی یا قورەیشی بوو، بەلێ ژ بابکێ (مخزوم)یان بوو، ناڤێ وێ (حنتمە) کچا (هاشم)ێ کوڕێ (المغیرە)ی بوو، دۆتمامـا (أبو جهل)ی بوو (عمرو) کوڕێ (هشام)ێ کوڕێ (المغیرە)ی.

ل ڕۆژا شەڕێ بەدرێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ناسناڤێ وی کرە: (بابێ حەفصی)، و (حفص) ل نک عەرەبان ناڤەکە ژ ناڤێن شێری. هەر وەسا پێغەمبەری ناسناڤێ (الفاروق) ژی دانابوو سەر، و (فاروق) ئەوە یێ حەقی و نەحەقی ژێک جودا کری.

عومەر -وەکی د وەصفا وی دا دئێتە گۆتن- مرۆڤەکێ بەژن بلند بوو، دێمێ وی یێ سپی بوو، و ڕیهێن وی د بۆش بوون، و سەرێ وی یێ (ئەصلەع) بوو، و هێشتا د جاهلیەتێ دا ئەو مرۆڤەکێ خواندەڤا بوو، دزانی بخوینت و بنڤیست.

سەروبەرێ ژیانا وی بەری موسلمان ببت ب بەرفرەهی نەهاتیە زانین، بەلێ تشتێ ئاشکەرا ئەو بوو عومەر مرۆڤەکێ گەلەکێ دلرەق بوو، یێ دژوار بوو، خەلک ژێ دترسیا، ل دەسپێکا پەیدابوونا گازیا ئیسلامێ عومەری هەلویستەکێ گەلەکێ خراب و دژوار دژی موسلمانان هەبوو، گاڤا زانیبا مرۆڤەکێ موسلمان بووی و مایێ وی تێ چووبا دا ڕابت وی مرۆڤی ژ دەست و پییان گرێ دەت، و ل بەر چاڤێ ڕۆژا ئاریای عەزاب دەت، و دوژمناتییا وی بۆ ئیسلامێ هند یا دژوار بوو کافرێن قورەیشیان ب وی د پشت ڕاست بوون، کو دێ ڕۆژەکێ مفای گەهینتە وان.

پسیارا ل ڤێرێ خۆ دهلێخت ئەڤەیە:

- ئەرێ ئەڤ عومەرێ دژوارترین دوژمن بۆ ئیسلامێ و موسلمانان چاوا ڕێکا خۆ گوهارت و هاتە د ئیسلامێ دا و بوو مەزنترین لەشکەر د چەپەرێ بەرەڤانیا ژ ئیسلامێ دا؟

حەتا بەرسڤا ڤێ پسیارێ بۆ مە ئاشکەرا ببت دڤێت پسیارەکا دی بکەین: ئەرێ چەند دەرگەهێن دائێخستی د ناڤبەرا ئیسلامێ و عومەری دا هەبوون، و چ ئەگەر د پشت دوژمناتییا وی ڕا بۆ ئیسلامێ هەبوو؟

ڕاستە عومەر مرۆڤەکێ دلڕەق بوو، بەلێ مەعنا وێ ئەو نینە دلێ ڕەق چو جاران نەرم نابت.. ڕۆژا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەستویری دایە موسلمانێن هەژار کو مشەخت ببن وبچنە حەبەشێ، بۆ جارا ئێکی –و عومەر هنگی مرۆڤەکێ جاهلی بوو- هندەک موسلمانێن هەژار و بێ ڕێ ڤیا مشەخت ببن، ژنکەکێ ژ وان دگۆتنێ: (أم عبد الله) کەفتە دەستێ کافران و وان ڕێ لێ گرت و نەهێلا ئەو بچت بگەهتە زەلامێ خۆ، عومەر -خودانێ دلێ ڕەق- ژ هەمیان دلۆڤانتر بوو د گەل ڤێ ژنکێ، وی ڕێ دایێ و داخوازا سلامەتیێ ژی بۆ کر، وگۆتێ: هەرە بگەهە هەڤالێن خۆ.. ڤی هەلویستێ عومەری دلێ ژنکێ برە هندێ کو یا ب هیڤی بت عومەر ژی موسلمان ببت، (عامر)ێ کوڕێ (ربیعە)ی گۆتێ: نەکو تو تەماعیا موسلمانبوونا عومەری دکەی؟ وێ گۆت: بەلێ.. عامری گۆت: هنگی عومەر دێ موسلمان بت حەتا کەرێ خەططابی موسلمان دبت!

بەلێ ئەو یێ خەلەت بوو، و ژنک یا دورست بوو.

ڕاستە عومەر یێ دژوار بوو، بەلێ مەعنا وێ ئەو نینە مرۆڤێ دژوار چو جاران حسێبێ د گەل خۆ ناکەت، عومەری گاڤا ددیت هندەک مرۆڤێن هەژار و بێ زەرەر یێن دئێنە گرتن و عەزاب دان -و هندەک جاران ب دەستێن وی ب خۆ- وکەس نینە بەرەڤانیێ ژ وان بکەت.. عومەر ب پەشێمانیێ دحەسیا و پسیار ژ خۆ دکر: ئەرێ بۆ؟

مرۆڤێ زیرەک و یێ ب عار کەیف ب زۆرداریێ نائێت ئەگەر خۆ ل دوژمنێ وی ژی بێتەکرن.

ڕۆژا پێغەمبەرینییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەست پێ کری ژیێ عومەری بیست و حەفت سال بوون، چونکی عومەر سێزدە سالان ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بچویکتر بوو، مەعنا دەمێ گازیا ئیسلامێ دەست پێ کری عومەر زەلامەکێ کامل بوو، ئەو ب خۆ مرۆڤەکێ ب عار و خودان غیرەت بوو، وکانێ چاوا ئیسلامێ خێرەکا مەزن ژ ڤی سالۆخەتێ

وی دیت پشتی ئەو موسلمان بووی، هەر ئەڤ سالۆخەتە بوو -ل دەسپێکێ- بوویە دەرگەهێ دائێخستی یێ ئێکانە د ناڤبەرا وی و ئیسلامێ ژی دا.

و ئەگەر هوین پسیار کەن: چاوا؟

دێ بێژم: غیرەتا عومەری یا زێدە و عارا وی ئێکا هند ژێ چێکر دەمێ وی گوهـ لـێ بووی زەلامەک د ناڤ قورەیشیان دا یـێ دەرکەفتی دبێژت: ئەو دینـێ بـاب و بـاپیرێن هـەوە ل سەر، دینەکێ پوچە و چو خێر تێدا نینە، و ئەو صەنەمێن هوین خۆ بـۆ دچـەمینن هنـدەک بەرێن ڕەق و هشکن، چو مفای ناگەهیننە هەوە، وگاڤا وی دیتی هنـدەک مـرۆڤ یـێن بووینـە تاگیرێن ڤێ گازیێ، و دوبەرەکی د ناڤ قورەیشیان دا پەیدا کرییە. غیرەتـا وی ل سـەر ڕێکـا باب و باپیران، و عارا وی ل سەر کولتۆرێ ئویجاخێ وەلـێ کر دنیا د چاڤان دا تاری ببـت، گەلەک هزرێن خۆ د ڤی دینێ نوی دا نەکرن، پسیار نەکر: ئەڤ پێغەمبەرە چ دبێـژت و بـەرێ خەلکی ددەتە چ؟ ئێکسـەر دەست دا چویڤی و گـۆت: نابـت کەسـەک هـەبت ژ ڕێکـا بـاب و باپیران دەرکەڤت، ئەو ڕێبازا پیرۆز یا ئەڤە هندە سالە د گـەل خـوینـا مـە گـەڕیای هۆسـا ب ساناهی چێ نابت بێتـە هێلان.. ئەڤـە ئـەو دەرگـەهێ ئێکانـە بـوو یـێ کەفتیـە د ناڤبـەرا عـومـەری و ئـیـسـلامـێ دا، وگاڤا خـودێ ڤیای ئەڤ دەرگەهە ڤـەبت، ب ڕەنگـەکێ وەسـا ب ساناهی ڤەبوو خەلک ژ بەر حێبەتی بوون.

وەرن دا پێکڤە د گەل عومەری بژین.. و سەرهاتییا گوهۆرینا مەزن د ژیانا وی دا، ئەو سەرهاتییا ئەو ژ نزمترین کەند و کۆرێن جاهلیەتێ گەهاندییە بلندترین کۆپێ ئیسلامێ.

ئیمام ئەحمەد ژ عومەری ب خۆ ڤەدگۆهێزت، دبێـژت: ئـەز مـرۆڤـەک بـووم مـن خـۆ ژ ئیسلامێ دویر دکر، و مـن هنـدەک هـەڤال هـەبوون ئـەم پێکڤـە ل جهـەکی کـۆم دبـووین مـە ڤەدخوار و دەمێ خۆ دبۆراند.. شەڤەکێ ئەز هاتم من چو هەڤالێن خۆ نەدیتن.. ئینا من گۆتە خـۆ: دا بچمـە کـەعبێ طـەوافێ بکـەم، ئـەز هـاتم مـن دیت پێغەمبـەر -سـلاڤ لـێ بـن- یـێ ڕاوەستایە نڤێژێ دکەت، من گۆت: باشە، ئـەڤ شـەڤـە ئـەز دێ گوهێ خۆ دەمـە موحەممـەدی کانێ ئەو چ دبێژت. من خۆ نێزیک کر، و خۆ د نـاڤ پـاتێ کـەعبێ ڕا ڤەشـارت دا ئـەو مـن نەبینت، ئینا وی دەست ب خواندنا سوورەتا (الحاقە) کر، مـن گـوهێ خـۆ دایـێ کـەیفا مـن گەلەک ب ڤەهاندنا قورئانێ هات، مـن د دلـێ خـۆ دا گـۆت: قورەیشـی ڕاست دبێـژن: ئەڤـە

شاعرە، ئینا من هند گوه لێ بوو وی ئەڤ ئایەتە خواند: ﴿ إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ ﴾ ئینا من گۆت: پا دیارە ئەو گۆتنا کاهنانە، ئینا وی خواند: ﴿ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾ ﴾.

گاڤا عومەری گوهـ ل قورئانێ بووی، دلـێ وی نەرم بوو، و د هندەک ریوایەتان دا هاتیە عومەر دبێژت: گرییا من هات و ئەز هاتمە د ئیسلامێ دا.

مەعنا عومەری حسێب دکر ئەڤ ڕۆژە ڕۆژا هاتنا وی یا د ئیسلامێ دا بوو.. بەلـێ هەر د وان ڕۆژان دا سەرهاتییەکا دی ژی چێ بوو پتر عومەر ب قورئانێ ڤە گرێدا و بوو ئەگەرا هندێ ئەو ئێکسەر قەستا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بکەت و ل سەر دەستێ وی شاهدە بدەت.

ئاشکەرایە کو حەتا وی دەمی موسلمان دڤەشارتی بوون، و ئەو نەدوێریان ئیسلاما خۆ ئاشکەرا بکەن، و پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گەل هەڤالێن خۆ ب دزی ڤە ل مالا (الارقم)ی کۆم دبوون، پشتی حەمزە موسلمان بووی ب سێ ڕۆژان و ب دورستی ل شەڤا چار شەنبێ ل سەر پێنج شەنبێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ل مالا ئەرقەمی دوعایەک کر وگۆت: یا ڕەببی تو ئیسلامێ ب عەمرێ کوڕێ هشامی (ئەبوو جەهلی) یان ب عومەرێ کوڕێ خەططابی عەزیز بکە.

ل پێنج شەنبێ عومەر ب بێن تەنگیێ حەسیا ژ گازیا ئیسلامێ، ڕابوو شیرێ خۆ هلگرت و قەستا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر وگۆت: ئەز هنگی دزڤرم حەتا وی بکوژم. مرۆڤەک کەتە ڕێکا وی گۆتێ: دێ چ کەی؟ وی گۆت: دێ چم موحەممەدی کوژم ئەوێ قورەیشی ژێکڤە کرین، و عەیب د دینێ وان دا دەرێخستی وگۆتنێن سەقەت د دەرحەقا خوداوەندێن وان دا گۆتین[1].

ئینا وی مرۆڤی گۆتێ: ئەی عومەر ئەز ب خودێ کەمە تو خۆ گەلەک دبینی، ئەگەر تە موحەممەد کوشت دێ ژ بەر (بنی هاشم) و (بنی زهرە) کیڤە ڕەڤی؟ ما ئەو دێ هێلن تو

(١) بەرێ خۆ بدەنێ چ بوو عومەر کرییە دوژمنێ ئیسلامێ: غیرەت و عارا وی ل سەر دینێ قورەیشیان.

ل سەر عەردی ب رێڤە بچی؟ کانێ تو هەرە جارێ مالا خۆ دورست کە.. عومەری گۆت: کی ژ مالا من؟ گۆتێ: زاڤایێ تە و پسمامێ تە سەعیدێ کوڕێ زەیدی و خویشکا تە فاطمایا کچا خەططابی.

عومەری رێکا خۆ گوهارت، قەستا مالا خویشکا خۆ کر.. ل وی دەمی (خباب بن الارت) ل مالا وان بوو قورئان نیشا سەعیدی و فاطمایێ ددا، دەنگێ وی گەهشتە عومەری، و دەنگێ عومەری ژی گەهشتە وان، خەبابی ژ ترسان دا خۆ ڤەشارت، فاطمایێ ئەو پەڕێ قورئانێ ژێ وەرگرت، و د ناڤ کراسێ خۆ دا ڤەشارت، عومەر ب ژۆر کەفت و ل وان خوڕی: ئەو چ دەنگ بوو دهاتە من؟ وان گۆتێ: تە چ گوهـ لێ بوویە؟ وی گۆت: بەلێ، من یێ زانی هوین یێن ب دویڤ موحەممەدی کەفتین، و کولمەک ل سەعیدی دا، فاطما چوویێ دا وی ژ سەعیدی ڤەکەت، عومەری کولمەک دانا وێ ژی خوین ژ دەڤ و دفنێ هات. گاڤا عومەری دیتی خویشکا وی بریندار بوو ڕاوستیا و هێدی گۆتێ: ئەو چ بوو ف تە کا بدە من، عومەری ژێ وەرگرت، و د گەل خۆ خواند:

﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ طه ۝١ مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ ۝٢ ﴾ و عومەر پێدا چوو حەتا گەهشتیە ڤێ ئایەتێ: ﴿ إِنَّنِيٓ أَنَا ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدۡنِي وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِذِكۡرِيٓ ۝١٤ ﴾ ل ڤێرێ عومەر ژ خواندنێ ڕاوەستییا، پێ حەسیا هەر وەکی سنگێ وی بەرفرەهـ بوو.. ئەڤە چ گۆتنە ئەو دخوینت؟ پاشی هەر زوی بۆ خۆ گۆت، و ئەو کەسێن ل نک گوهـ ل ئاخفتنا وی بوو، عومەری گۆت: خودانێ ڤێ گۆتنێ دڤێت پەرستنا کەسێ د گەل وی نەئێتەکرن، و.. ئەو دەرگەهێ گرتی ڤەبوو، گرفتارییا عومەری ئەو بوو وی دوژمناتییا ئیسلامێ دکر بێی گوهێ خۆ بدەتێ کانێ ئیسلام چ دبێژت و چ دڤێت، گاڤا ئەڤ گرفتارییە ژ رێکێ ڕابووی و وی ژ نێزیک گوهـ ل گازیا ئیسلامێ بووی ئێکسەر وی قەستا ئیسلامێ کر، ئیسلامێ -ب ساناهی- عومەر کەسب کر، و ڕۆژا ئیسلامێ عومەر کەسب کری جیهانا مرۆڤینییێ هەمییێ عومەر کەسب کر.. کەسبەکا وەسا حەتا زەمان هەبت و ڕۆژ و شەڤ بزڤرن دێ هەبت.

د پشت پەردەیێ ترسێ ڕا خەبابی بەرێ خۆ ددا عومەری، گاڤا وی دیتی عومەر نەرم بوو ئێکسەر خۆ ئاشکەرا کر و گۆت: مزگینی ل تە بت ئەی عومەر، هیڤییا من ئەوە تو ب بەر دوعایا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کەفتبی، دوهی من گوهـ ل وی دبوو وی دوعایەک

ژ خودێ دکر کو خودێ ئیسلامێ ب (أبو الحکم)ێ کورێ (هشام)ی یان (عومەرێ کورێ خەططابی) عەزیز بکەت.

عومەر لێ زڤری و گۆتێ: موحەممەدی نیشا من بدە.. خەببابی مالا (الارقم)ی نیشا دا، عومەری شیرێ خۆ ڕاکر، و قەستا مالا (الارقم)ی کر.. و چەند دەلیڤەیەک بوون عومەر گەهشتە بەر دەرگەهی، دەرگەهـ قوتا، ئێکی د کونا دەری ڕا بەرێ خۆ دایێ و ب ترس ڤە زڤری و گۆت: ئەڤە عومەرە شیرێ وی یێ د دەستان دا، بەری پێغەمبەر بەرسڤێ بدەت، شێرێ خودێ حەمزە ڕابوو سەر پییان وگۆت: دەرگەهی بۆ ڤەکەن ئەگەر وی خێر دڤێت ب خێر بێت ئەگەر نە.. ب شیرێ وی دێ وی کوژین.

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: دەرگەهی بۆ ڤەکەن. و پێغەمبەر ب بەرڤە چوو و بەر سنگێن وی گرتن و هژاند وگۆتێ: کورێ خەططابی تو هاتییە چ؟ عومەری ب دەنگەکێ نەرم ڤە گۆتێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ ئەز یێ هاتیم دا باوەرییێ ب خودێ و پێغەمبەرێ وی بینم.

خافلەتی ب مرۆڤێن حازر کەفت، وان هزرەکا دی دکر، و ئەڤە تشتەکێ دی چێ بوو.. پێغەمبەری و صەحابییان پێکڤە گۆت: (الله أکبر) حەتا دەنگێ وان ب سەر خانی کەفتی.

(الله أکبر) عومەر موسلمان بوو، عومەر ئەوێ ڕۆژەکێ موسلمانەکی گۆتی: کەرێ خەططابی دێ موسلمان بت و عومەر موسلمان نابت.. (الله أکبر) عومەر ئەوێ شیرێ خۆ بۆ کوشتنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڕویس کری، نوکە یێ دەستێ خۆ دکەتە د ناڤ دەستێ وی دا و دبێژتێ: (.. و أشهد أنک رسول الله).

ئەڤ سەرهاتییە ل هەیڤا (ذو الحجه)یێ بوو ل سالا شەشێ پشتی هنارتنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، و ژیێ عومەری هنگی بیست وحەفت سال بوو.

* * *

عومەر موسلمان بوو، و ب موسلمانبوونا وی هژمارا موسلمانا بوو چل زەلام، یەعنی عومەر زەلامێ چلێ بوو موسلمان بووی.. بەلێ موسلمانبوونا وی وەکی یا کەسێ دی نەبوو، گاڤا عومەر هاتیە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و شاهدە دای، ئێکسەر وی پسیار

ژ پێغەمبەری کر: ئەی پێغەمبەرێ خودێ ما ئەم نە د حەقین؟ گۆت: بەلێ، گۆتێ: پا بۆچی خۆ ڤەشێرین؟ عومەری ئینا بیرا خۆ کانێ وی چەند نەخۆشی گەهاندینە موسلمانێن هەژار، و وی ل چەند جهان شانازی ب کوفرا خۆ یا بری و گۆتنێن سەقەت د دەرحەقا ئیسلامێ و پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- یێن گۆتین، لەو وی پێ خۆش نەبوو ئەڤرۆ -پشتی موسلمان بووی- د ژۆر ڤە ڕوینتە خوارێ و چو دەنگی نەکەت.. بەلێ مەسەلا دەرکەفتن و بەلاڤکرنا گازییا ئیسلامێ ب ڕەنگەکێ ئاشکەرا نە ب دەستێ عومەرییە و نە ب دەستێ پێغەمبەری ب خۆ ژی یە.. عومەری دەستویری ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- خواست کو مەسەلا موسلمانەتییا خۆ د ناڤ خەلکی دا بەلاڤ بکەت، پێغەمبەری دەستویری دایێ، عومەری پسیار کر: ئەرێ کی هەیە ل مەکەهێ زوی گۆتنا نەقل دکەت؟ هندەکان گۆتێ: فلان کەس.. عومەر چوو نک، گۆتێ: ئەرێ تو دزانی ئەزێ موسلمان بوویم؟ وی مرۆڤی هێشتا ل نک عومەری ژ بنێ پییان کرە هەوار: گەلی قورەیشییان عومەر یێ د سەردا چووی و عومەر ب دویڤ ڕا دچوو و دگۆت: درەوان دکەت ئەز یێ موسلمان بوویم.

عومەری سۆز دابوو هەر جهەکێ وی کوفرا خۆ لێ ئاشکەرا کری بچت ئیسلاما خۆ ژی لێ ئاشکەرا بکەت.. مەنهەجێ عومەری هەر ژ ڕۆژا ئێکێ ئەڤە بوو، (صەراحەت) و خۆ دویرکرنا ژ (لەف و دەورانێ) ئیسلامەکا ڕاست و دورست، یا دویر ژ سیاسەتا (تمیع) و (پارچە پارچەکرن) و (وەربادانێ)، ئەڤە ڕێکا عومەری بوو ئەگەر تە بڤێت بزانی.. لەو عومەری گەلەک جاران دگۆت: ئەگەر تە بڤێت باشییا ئێکی بزانی بەرێ خۆ نەدە ڕۆژی و نڤێژێن وی، بەلێ بەرێ خۆ بدە ئاخفتنا وی کانێ یێ ڕاستگۆیە یان نە، و کانێ ئێمانەتی دپارێزت یان نە، و ئەگەر دلێ وی چوو گونەهەکێ کانێ خۆ ژێ پاشڤە دبەت یان نە.

عومەری دەست پێ کر جهـ جهـ گەڕییا و ل سەری ژ خالێ خۆ (ئەبوو جەهل)ی دەست پێ کر، و هەر جهەکێ چووبایێ دا بێژت: ئەز یێ چوویمە سەر دینێ موحەممەدی و هویـن چ دکەن بکەن، پشتی هەمی جهـ خلاس کرین، وی قەستا دیوانخانەیا قورەیشییان ل کەعبێ کر، پشتی طەواف کری ل ڕاستا مەزنێن قورەیشیان راوەستییا و ب دەنگەکێ بلند شاهدە دا، (عتبه بن الربیعه)ی تەحەممل نەکر، چوو عومەری دا لێ بدەت، و خەلکی دا ب دویڤ

ڤە، عومەری ئەو ئێخستە بن دەست و پییێن خۆ و لێ دا، وگاڤا خەلکی ئەڤ چەندە دیتی ژێ رەڤین و (عتبە) هێلا د دەستان دا.

(ابن مسعود) دبێژت: ئیسلاما عومەری (فەتح) بوو، ومشەختبوونا وی سەرکەفتن بوو، و حوکمدارییا وی دلۆڤانی بوو. و دبێژت: هنگی ئەم پشت راست بووین رۆژا عومەر موسلمان بووی، و حەتا ئەو موسلمان نەبووی ئەم نەوێریاین نڤێژێ ل بەیتێ بکەین.

و (صهیب الرومی) ژی دبێژت: پشتی عومەر موسلمان بووی ژ نوی ئەم وێریان ل بەیتێ رویینین و طەوافێ بکەین.

هەر د وێ رۆژێ دا یا عومەر موسلمان بووی، و پشتی وی داخواز ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کری کو دەرکەڤنە کۆلانێن مەکەهێ و ئاشکەرا بەرێ خەلکی بدەنە ئیسلامێ دەستویری بۆ خودان باوەران هاتەدان کو ئەو دەرکەڤن، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- صەحابی کرنە دو رێز: رێزەکێ حەمزە ل بەراهییێ بوو و رێزا دووێ عومەر.. و ب ڤی رەنگی ئەو دەرکەفتن و چوون حەتا گەهشتینە کەعبێ، و گاڤا کافران حەمزە و عومەر دیتین زێدە زێدە قەهرین وگۆتن: ئێدی خلاس!

پشتی عومەر موسلمان بووی، و هندی ل مەکەهێ، ئەو یێ نیزیک بوو ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و هەردەم د خزمەتا وی و موسلمانان دا بوو، و نێزیکییا وی ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەهشتبوو حەددەکی گەلەک جاران پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پسیارا خۆ پێ دکر.

پشتی عومەر موسلمان بووی نێزیکی دەهـ سالان ل مەکەهێ ما.. و ئەو بوو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەستویری دا خودان باوەران کو بەر ب (یەثربێ) ڤە مشەخت ببن، و د گەل مشەختبوونێ ژی عومەری چیرۆکا خۆ یا تایبەت هەیە[1]:

هەر موسلمانەکێ ژ مەکەهێ مشەخت بوویە مەدینێ ب رەنگەکێ ڤەشارتی ژ مالا خۆ دەرکەفت و خۆ ڤەدزی و قەستا مەدینێ کر، عومەر تێ نەبت، رۆژا وی ڤیای مشەخت ببت

(١) هندەک زانا دبێژن: ئەڤ سەرهاتییە ب رێک دورست نەگەهشتییە مە، و عومەر ژی وەکی هەمی صەحابییان ڤەشارتی مشەخت بووبوو، وهندەک دبێژن: سەنەدا وێ یا باشە.

وی کارێ خۆ کر، شیرێ خۆ د ستوێ خۆ دانا، و کڤانێ خۆ ب ملێ خۆ ڤەکر، و ڕمێ خۆ یێ کورت د دەستێ خۆ گرت، و قەستا کەعبێ کر، حەفت جاران ل دۆر کەعبێ زڤڕی و هاتە نک (مەقامێ ئیبراهیمی) نڤێژ کر، پاشی ڕوێ خۆ ب نک مەزنێن قورەیشیان ڤە لێدا و هنگی ئەو هەمی دڕوینشتی بوون، و گۆتە وان: ئەڤ ڕوییە د ڕەش بن، خودێ ڤان دفنان ل ئاخێ بکێشت، هەچیێ ژ هەوە بڤێت دەیکا وی بمینتە بێ کوڕ، یان عەیالێ وی بمینتە ئێتیم، یان ژنا وی ببتە بیژن، بلا بێتە بەراهیا من ل پشت ڤێ نهالێ ئەڤە ئەز چووم.

ئەڤە عومەر بوو.. ڕۆژەکی بەرێ وی ب جحێلەکی کەفت، وی سەرێ خۆ چەماندبوو و خۆ مەلویل کربوو دا خەلک بێژن یێ ب تەقوایە، عومەری لێ حەیتاند و گۆتێ: سەرێ خۆ بلند کە! تەقوایا د دلی دا، هەچییێ ژ دلی پتر تەقوایا خۆ نیشا خەلکی بدەت، ئەو یێ منافقییێ بۆ خەلکی دکەت.

خۆ ڕەزیلکرن، ئەگەر خۆ ب هێجەتا تەقوایێ ژی بت عومەر قەبویل ناکەت.. دیرۆکێ ڕەنگێ مشەختبوونا عومەری د ناڤ بەرپەرێن خۆ دا پاراست دا ببتە دەلیلەکێ ئاشکەرا دژی هەر کەسەکێ بێژت: هجرەتا موسلمانا ژ مەکەهێ بۆ مەدینێ ڕەڤین بوو.

ب زیرەکی و عەدالەتا خۆ عومەری (تەحەددییا) هەمی سەر و گرگرێن کوفرێ کر، و سالەک پێڤە نەچوو ئەو نفرینا عومەری ل وان کری ب جهـ هات، ئەو کەسێن عومەری دەستێن خۆ ب نک ڤە کێشای، هەمی یان بارا پتر ل ڕۆژا بەدرێ ڕوی ڕەش بوون و دفنێن وان ل ئاخێ هاتنە کێشان، و بەری هەمییان دفنا خالێ وی فیرعەونێ ئوممەتێ (ئەبوو جەهل)ی.

* * *

پشتی خودایێ مەزن دەستویری دایە پێغەمبەرێ خۆ کو مشەخت ببت، و وی ژی وەکی مشەختێن دی قەستا مەینێ کری، و ل وێرێ د ناڤ خودان باوەران دا ئاکنجی بووی، عومەر ئێک ژ وان صەحابیێن وی یێن نێزیک بوو بۆ وی، و گەلەک جاران وی مشێورەتا خۆ ب عومەری دکر، و ئەڤ چەندە باش ئاشکەرا بوو پشتی شەڕێ (بەدرێ) دەمێ خودێ وەسا حەز کری کو موسلمان ب سەرکەڤن و حەفتێ ژ مەزن و گرگرێن قورەیشیان کەفتنە دەستێ

موسلمانان و چونکی ئەو بۆ جارا ئێکێ بوو موسلمان کافران ئێخسیر دکەن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نەزانی کانێ دێ چ ل وان کەت، ئینا وی پسیارا هندەک صەحابییێن خۆ کر، ئەبوو بەکری گۆت: ئەگەر ئەم بەرانبەری هەر ئێکێ هندەک پارەی وەرگرین، و وان بەردەین چێترە. عومەری گۆت: ئەڤە کافرن و ئەو یێن هاتین دا دینێ خودێ نەهێلن، ڤێجا یا باش ئەوە هەر ئێک ژ مە مرۆڤێ خۆ یێ کافر بکوژت؛ دا کافر بزانن کو چو ڤیانا وان د دلێ مە دا نینە.

و دیارە کو رەئیا عومەری ب تنێ ب ڤی رەنگی بوو لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ب رەئیا دی کر و (فدیە) ژ ئێخسیران وەرگرت، ئینا ژ بەر ڤێ چەندێ ئایەتەکا قورئانێ هاتە خواری، تێدا گەف ل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و ئەبوو بەکری هاتەکرن: ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي ٱلْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنْيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلْآخِرَةَ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ ﴾ (الأنفال: ٦٧). ڤێجا ئەگەر وێ رۆژێ خودێ عەزابەک ب سەر موسلمانان دا ئینابا ژ عومەری پێڤەتر کەس ژێ خلاس نەدبوو!

د شەرێ ئوحودێ ژی دا عومەر یێ ئامادە بوو، و د گەل موسلمانان دژی کافران شەڕ کر حەتا دویماهییێ و دەمێ هندەک صەحابییان بێ ئەمرییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کری و موسلمان شکەستین، و وان قەستا چیایێ ئوحودێ کری، (ئەبوو سوفیان) هاتە ڕاستا موسلمانان و گازی کر: موحەممەد د ناڤ هەوە دا هەیە؟ کەسێ بەرسڤا وی نەدا، پاشی گۆت: (ابن أبی قحافە) د ناڤ هەوە دا هەیە؟ دیسا کەسێ بەرسڤا وی نەدا، ئینا گۆت: (کوڕێ خەططابی) د ناڤ هەوە دا هەیە؟ کەسێ بەرسڤ نەدا، ئینا (ئەبوو سوفیان)ی گۆت: ئەڤە تێرا مە هەنە.. (یا ژ وی ڤە ئەڤ هەر سێیە نەماینە) پاشی وی گۆت: رۆژەک ب ئێکێیە، ئەڤرۆ ب رۆژا بەدرێ یە، (هوبەل) یێ بلند بت.. ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د ناڤبەرا هەمی صەحابییان دا گۆتە عومەری: ڕابە بەرسڤا وی بدە، ئینا عومەری گازی کر: ئەی دوژمنێ خودێ تو درەوان دکەی، خودێ بلندتر و مەزنترە نە کەسێ دی، کوشتییێن مە د بەحەشتێ دانە و کوشتییێن هەوە د ئاگری دانە ، ئەڤە پێغەمبەرە و ئەبوو بەکرە و ئەزم، ئەم دساخین. ئەبوو سوفیانی گۆت: (ابن قەمئە) یێ دبێژت: من موحەممەد یێ کوشتی بەلێ ل نک من گۆتنا تە ژ یا وی دورستترە.

و هۆسا عومەر یێ نێزیکی پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن- و د گەل وی د هەمی شەڕان دا یێ ئامادە بوو و کافران ب خۆ ژی دزانی کو سەنگێ عومەری د ناڤ موسلمانان دا پشتی یێ پێغەمبەری و ئەبوو بەکرییە، لەو هەوە دیت ئێکێ وەکی ئەبوو سوفیانی پسیارا وان هەر سێیان کر.. و جارەکا دی ژی دەمێ کافران صولحا حودەیبییێ شکاندی و ئەو ترساین موسلمان تشتەکی بکەن، ڕابوون مەزنێ خۆ ئەبوو سوفیان هنارتە مەدینێ دا صولحێ نوی کەتەڤە، و پشتی پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گەل وی نەئاخفتی هاتە نک ئەبوو بەکری دا ئەو مەهدەرێ بۆ وی بکەت، و گاڤا ئەو ژی د گەل نەئاخفتی، هاتە نک عومەری، ئینا عومەری گۆتێ: (ئەز مەهدەرێ بۆ هەوە ل نک پێغەمبەری بکەم، ب خودێ ئەگەر ژ مێریێن هویر پێڤەتر ئەز چو نەبینم ئەز دێ شەڕێ هەوە پێ کەم).

عومەر ل بەر دەستێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نموونەیێ لەشکەرێ گوهدار بوو، هەر دەم د ئەمر و فەرمانا خودێ و پێغەمبەری دا بوو، و گەلەک جاران پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەو بۆ سەرۆکاتییا هندەک (سەرریێن) لەشکەری دەسنیشان دکر.

ژ خەصائص و تایبەتمەندیێن عومەری، ل ڤێرێ ئەم دێ ئیشارەتێ دەینە هندەکان:

١- گەلەک جاران عومەر دا تشتەکی بێژت، پاشی قورئان دهاتە خوارێ تەئییدا گۆتنا عومەری دکر، ژ وان جاران:

- مەسەلا ئێخسیرێن شەڕێ بەدرێ، و ئەڤە مە بەری نوکە بەحسێ ژێ کری.

- مەسەلا کرنا نڤێژێ ل نک مەقامێ ئیبراهیمی ﴿ وَإِذْ جَعَلْنَا ٱلْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَٱتَّخِذُوا۟ مِن مَّقَامِ إِبْرَٰهِـۧمَ مُصَلًّى ﴾ (البقرە: ١٢٥).

- مەسەلا دانانا حیجابێ ل سەر دەیکێن موسلمانان: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتَ ٱلنَّبِىِّ إِلَّآ أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَـٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَـٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَٱدْخُلُوا۟ فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَٱنتَشِرُوا۟ وَلَا مُسْتَـْٔنِسِينَ لِحَدِيثٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى ٱلنَّبِىَّ فَيَسْتَحْىِۦ مِنكُمْ ۖ وَٱللَّهُ لَا يَسْتَحْىِۦ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَـٰعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ ۚ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ۚ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا۟ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓا۟ أَزْوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦٓ أَبَدًا ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ ﴾ (الأحزاب: ٥٣).

- مەسەلا نەکرنا نڤێژێ ل سەر مریێن منافقان: ﴿ وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِۦٓ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾ ﴾ (التوبة: ٨٤).

د ڤان مەسەلان دا، و د گەلەکێن دی ژی دا، موافەقا گۆتنا عومەری د گەل ئایەتان پەیدا دبوو هێشتا ئایەت نەهاتینە خوارێ.

٢- شاهدەییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بۆ عومەری کو خودێ حەقی یا دانایە سەر ئەزمانێ وی و دلێ وی، وەکی (أحمد) و (ترمذی) ڤەدگوهێزن: ((إن الله قد جعل الحق على لسان عمر وقلبه)).

٣- نەسائی ژ (سعد بن أبی وقاص)ی ڤەدگوهێزت دبێژت: جارەکێ هندەک ژنکێن قورەیشی ل نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بوون، پسیار ژێ دکرن و هندەک ژ وان دەنگێ خۆ بلند دکر، عومەر ب ژۆر کەفت ئینا هەمی بێ دەنگ بوون، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گاڤا دیتی ژنک ژ عومەری ترسیان و بێ دەنگ بوون کرە کەنی، ئینا عومەری گۆتە وان ژنکان: دوژمنێن خۆ! هوین ژ من دترسن و ژ پێغەمبەری ناترسن؟ ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئەی عومەر خۆ ئەو رێکا تو تێرا دچی ژی شەیتان تێرا ناچت.. یەعنی: خۆ شەیتان ژی ژ تە دترست و خۆ ژ رێکا تە ددەتە پاش.

٤- بوخاری و موسلم ژ (ابن عمر) ی ڤەدگوهێزن، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: من د خەونێ دا ددیت من پەرداغەکێ شیری ڤەدخوار، حەتا ژ نینۆکێن من دەردکەفت، پاشی ئەوا ژ بەر من دما من ددا عومەری، صەحابییان گۆت: تو وێ خەونێ ب چ تەعبیر دکەی؟ گۆت: ب علمی و (ابن مسعود)ی گۆت: ئەگەر علمێ عەرەبان هەمییان د لایەکێ تەرازیێ دا بت و علمێ عومەری د لایەکی دا بت، علمێ عومەری دێ یێ وان هلکێشت.

٥- د حەدیسێن دورست دا وەکی وێ یا بوخاری و موسلم ژ حوذەیفەی ڤەدگوهێزن، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا دکەت کو عومەر ئەو دەرگەهە یێ کو ئوممەتێ ژ فتنێ دپارێزت.

٦- و ئاشکەرایە کو عومەر ئێک ژ وان مرۆڤانە یێن مزگینی ب بەحشتێ بۆ هاتییەدان.

عومەر ژ وان مرۆڤان بوو یێن ڕاست و حەز ژ ڕاستییێ دکەن، بوخاری و موسلم ڤەدگوهێزن دبێژن: جارەکێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەستێ عومەری گرتبوو، ئینا عومەری گۆتێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ تو ل نک من ژ هەمی تشتان خۆشتڤیتری نەفسا من تێ نەبت، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: ئەز ب وێ کەمە یێ نەفسا من د دەستی دا حەتا ئەز ل نک تە ژ نەفسا تە ژی خۆشتڤیتر نەبم (یەعنی: باوەریا تە تمام نابت) ئینا عومەری گۆتێ: ب خودێ پا نوکە تو ژ نەفسا من ژی خۆشتڤیتری، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: نوکە ئەی عومەر.

ڤێجا نزا مرۆڤ ژ کیژکێ پتر عەجێبگرتی بمینت: ژ صەراحەتا وی، یان ژی ژ ڤێ شیانا وی یا غەریب کو (سەیطەرێ) ل سەر (عەواطفێن) خۆ بکەت و وەکی وی دڤێت بگوهۆرت؟ و ب ڕاستی ئەڤ هەردو تشتە ب هەمی کەسان ڤە نائێن.

و کانێ چەند عومەر یێ دژوار بوو دەمێ عێجز دبوو، هند یان پتر ئەو یێ نەرم بوو دەمێ قورئان بۆ دهاتە خواندن، و تشتەکێ بەلاڤ بوو د ناڤ صەحابییان دا کو ئەگەر ئێک ژ وان ڤیابا کەرب و عێجزییا عومەری بینتە خواری دا هندەک ئایەتان بۆ خوینت، و ئەڤە یا عەجێب نینە ما نە قورئان بوو بەرێ عومەری ژ جاهلیەتێ دایە ئیسلامێ؟ و ئەڤ چەندا هە ل هنگی ژی باش ئاشکەرا بوو دەمێ بەحسێ مرنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د ناڤ صەحابییان دا بەلاڤ بووی و بەری ئەڤ خەبەرە بۆ وان بێتە تەئکید کرن، دەمێ عومەری شیرێ خۆ ڕاکری و ل صەحابییان خوڕی: هەچییێ بێژت پێغەمبەر یێ مری دێ وی ب ڤی شیری کوژم.. وەکی مە بەری نوکە د بەحسێ (ئەبوو بەکری) دا ڤەگێڕای.

دو سێ جاران ئەبوو بەکری گۆتە عومەری: بێ دەنگ ببە، بەلێ عومەر د حالەتەکێ نەفسی یێ وەسا ڕا دبۆری گوهدارییا وی نەکر و خۆ بێ دەنگ نەکر، گاڤا ئەبوو بەکر ب سەر مینبەرێ کەفتی و ئەڤ ئایەتە خواندی: ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَٰبِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۗ وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ ﴾ (آل عمران: ١٤٤) عومەری حالەتێ خۆ یێ نەفسی ژ بیرکر و دەستێ وی سار بوو و شیر کەفتە عەردی و زانی مەسەلە دورستە.

ب ڤی ڕەنگی عومەر بەرانبەر ئایەتان ڕادوەستا و چەند د حالەتەکێ عێجزیێ دابا گاڤا ئایەت بۆ هاتبانە خواندن ئەو تەسلیم دبوو.

و بەری نوکە ژی مە ئیشارەت دابوو هندێ کو عومەر مرۆڤەکێ خواندەڤا بوو، لەو گەلەک جاران دەمێ قورئان دهاتە خوارێ پێغەمبەرێ -سلاڤ لێ بن- دهنارتە ب دویڤ عومەری ڕا و وی وەحی دنڤیسی.

* * *

ل ڕۆژا (موهاجر) و (ئەنصاری) ب هەڤرکی چووین، کانێ پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کی دێ بتە خەلیفە، ل وێ ڕۆژێ ژی دەورێ عومەری یێ بەرچاڤ بوو و وی مەسەلە بنبڕ کر و دەرگەهێ فتنێ ل سەر ئومەمەتێ دائێخست.. و مەسەلە یا ب ڤی ڕەنگی بوو:

ژ تشتێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نیشا مە داین د مەسەلا سەر وبەرێ مرییان دا ئەڤەیە: ئەگەر کەسەک مر یا باش ئەوە مرۆڤێن وی یێن نێزیک ب سەر وبەرێ شویشتن و کفنکرنا وی ڕابین، لەو دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەمرێ خودێ کری مامێ وی (العباس) و پسمامێ وی (علی) و کوڕمەتێ وی (الزبیر) ب کارێ شویشتن وکفنکرنا وی ڕابوون، هەر چەندە هەر صەحابییەکی دڤیا شەرەفا ڤی کاری بۆ وی بت، بەلێ چونکی ئەڤە مرۆڤێن پێغەمبەری یێن نێزیک بوون ئەو فەرتر بوون ب ڤی کاری ڕابین.

ژ لایەکێ دی ڤە دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەمرێ خودێ کری، سەر وبەرێ موسلمانان گەلەک یێ حەسساس بوو، چونکی دەور وبەرێن وان هەمی دوژمن بوون، و مەسەلا دانانا کەسەکی ل جهێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بۆ ب کارئینانا شەریعەتی و ڕێڤەبرنا دەولەتێ کارەکێ گەلەکێ فەر بوو، و چونکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ب ڕەنگەکێ ئاشکەرا نەگۆتبوو: بلا فلان کەس ببتە خەلیفێ من، هەر چەندە وی گەلەک ئیشارەت دابوون کو ب تنێ ئەبوو بەکرە یێ ژ هەژی کو ل جهێ وی بت.

ژ بەر ڤێ چەندێ هندەک ئەنصاری -هێشتا بەری پێغەمبەر سلاڤ لێ بن- بێتە ڤەشارتن ل جهەکێ دبێژنێ کەپرا بەنوو ساعدەییان (سقیفە بنی ساعدە) کۆم بوون دا سەح بکەنێ کانێ کی دێ بتە خەلیفە ل جهێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، ل وی دەمی سوحبەت

گەهشتە ئەبوو بەکری و عومەری و ئەبوو عوبەیدەی، و ئەو د حازر نەبوون، ئینا ئەو ڕابوون قەستا وی جهی کر دا بزانن کانێ مەسەلە چیە، وان دیت ئەنصاری هەمی یێن ل دۆر (سەعدێ کوڕێ عوبادەی) کۆم بوویـن و یێن دبێژنێ: ئـەمیرەک دێ ژ مە بت، و ئێک ژ موهاجریان.. عومەری ڤیا باخڤت ئەبوو بەکری گۆتێ: خۆ بێ دەنگ بکە، پاشی ئەبوو بەکر ڕابوو ئاخفت، بەحسێ ئەنصارییان کر و کانێ قەنجییا وان چەندە، هەر وەسا وی گۆتنێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د دەرحەقا قەدر و بهایێ وان دا ڤەگێڕان پاشی گۆت: دڤێت ئەمیر ژ قورەیشییان بت و وەزیر ژ ئەنصارییان بت. و ئەبوو بەکری بیرا سەعدی ل گۆتنەکا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئیناڤە دەمێ گۆتی: (قریش ولاة هذا الأمر) یەعنی: ئەڤ کارە د دەستێ قورەیشییان دایە.. سەعدی گۆتێ: تو ڕاست دبێژی.. و ئەنصاری هەمی ب گۆتنا ئەبوو بەکری قانع بوون.

و عومەر دا کو مەسەلێ بنبڕ کەت، ڕابووڤە و چوو دەستێ ئەبوو بەکری و گۆتە صەحابیێن حازر: موبایەعا ئەبوو بەکری بکەن چونکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژ مە هەمییان پتر حەز ژ وی دکر، و ئەو سەییدێ مەیە و ژ مە هەمییان چێترە، عومەری موبایەعا وی کر و خەلکی ژی د دویڤ دا.. و ب ڤێ چەندێ عومەری دەرگەهێ خیلافێ د ناڤ صەحابییان دا گرت.

و بەری ئەم سوحبەتا ڤێ سەرهاتیێ ب دویماهی بینین تەعلیقەکا کورت مە هەیە: هندەک کەسێن دل نەساخ یێن نەڤیانا صەحابیێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بۆ خۆ کرییە دین، و (تەشویهکرنا) دیرۆکا ئیسلامێ بۆ خۆ کرییە مەنهەج و ڕێباز، ژ دلڕەشییا خۆ خەبەر ددەن و دبێژن: دەمێ موبایەعا ئەبوو بەکری هاتییە کرن گەلەک صەحابی ئامادە نەبووبوون و هندەک ژ وان هەر ب دلی نەبوو ئەبوو بەکر ببتە خەلیفە.. و گەلەک گۆتنێن دی یێن بێخێر دبێژن. وئەو کەسێن ڤێ گۆتنێ دبێژن ئەگەر بشێن خۆ بخاپینن ژی، ئەو نەشێن خەلکی و دیرۆکێ بخاپینن، و ئەوێ چاڤێن خۆ ژ ڕۆناهیا ڕۆژێ بنقینت و هزر بکەت ب چاڤ نقاندنا وی دنیا هەمی دێ تاری بت ئەو ژ عەقلی یێ شویشتییە.

ب ڕازیبوونا هەمی صەحابییان ئەبوو بەکر بوو خەلیفە، و ل دەمێ خیلافەتا ئەبوو بەکری مشێورەتا خۆ ب عومەری و دکر و ب گۆتنا وی دکر، وەکی مەسەلا کۆمکرنا قورئانێ

د ئێک موصحەفێ دا، پشتی ل شەرێ (الیمامە) گەلەک حافظـێن قورئانێ هاتینە کوشـتن عومەری داخواز ژ خەلیفەی کر کو ئەو قورئانێ د ئێک موصحەفێ دا کۆم بکەت، و خەلیفەی ب گۆتنا وی کر.

دەمێ ئەبوو بەکر کەفتییە بەر نساخییا مرنێ، وی هنارتە ب دویڤ هندەک صـەحابیێن مەزن ڕا دا دان و ستاندنێ د گەل وان بکەت ل دۆر وی کەسێ دێ ل شوینا وی بتە خەلیفە، وی دیت ئەو د مەسەلـێ دا ب جەدەل چوون، ئینا وی گۆتە: (عەبدررەحمانێ کوڕێ عەوفی و عوثمانێ کوڕێ عەففانی: هوین چ دبێژن ئەگەر عومەرێ کوڕێ خـەططـابی بت؟ وان گـۆتێ: گەلەک باشە، و ئەو ژ مە هەمییان چێتـرە.

یا بەلاڤ بوو د ناڤ صەحابییان دا کو عومەر مرۆڤەکێ زڤر و دژوارە، لـەو هندەکان پێ نـەخۆش بـوو، و چوونـە نـک ئـەبوو بـەکری و گـۆتنێ: تـو دێ چ بێژیـە خـودێ ئەگـەر پسـیارا عومەری ژ تە کر؟ ئـەبـوو بەکری گۆت: دێ بێژمێ: یێ ژ وان هەمییان چێتـر من کرە مەزنێ وان.

ئـەبـوو بەکری وەصیەتا خۆ نڤیسی و هنارتە ب دویڤ عومەری ڕا و گۆتێ: من پشـتی خۆ تو کریە خەلیفە و ئەز ب تەقوایا خودێ شیرەتێ ل تە دکەم، و بزانە هندی خودێیە کـارەک ب شەڤێ یێ هەی ئەو وی ب ڕۆژێ قەبویل ناکەت، و وی کارەک ب ڕۆژێ یێ هەی ئەو وی ب شەڤێ قەبویل ناکەت، و حەتا کارێ فـەر نەئێتـەکرن یـێ سـوننەت نائێتـە قـەبویلکرن..، و وەصیەتەکا درێژ ئەبوو بەکری لـێ کر.

ل بیست و دووی هەیڤا (جمادی الآخرە) ژ سالا سێزدێ مشەختی ئەبوو بەکر چوو بـەر دلۆڤانییـا خـودێ، و ل وێ شـەڤا ئـەبوو بـەکر مـری ڕۆژا د دویـڤ دا سـپێدێ صـەحابییان موبایەعا عومەری کر و عومـەر ب ئتفاقـا هـەمی صـەحابییان بـوو خـەلیفێ دووێ د دیرۆکـا ئیسلامێ دا.

گاڤـا عومـەر بوویـە خەلیفـە د نـاڤ خـەلکی دا هنـدەک کـەس هـەبوون ب ڤـێ چەنـدێ نەخۆش بـووی، چونکی ئـەو ژ هنـدێ دترسـییان عومـەر د گـەل وان یـێ زڤـر و دژوار بـت، و حالـێ وان نەخۆش کەت، دەمێ وان بەرێ خۆ ددا عومەری و هزرا خۆ د ئەبوو بـەکری دا دکـر

وان فەرقەکا مەزن ددیت، ئەبوو بەکر دەمێ دچوو جهەکی هندی یێ نەرم و حەلیم بوو بچویک هەمی لێ کۆم دبوون، و یاری ل نک دکرن، و ئەبوو بەکری دەستێ خۆ ب سەرێ وان دا دئینا، و عومەر گاڤا دچوو عەردەکی هند یێ ب هەیبەت بوو زەلام ژێ دترسییان و خۆ ژێ ددانە پاش.. گاڤا عومەر بوویە خەلیفە وان هزر کر هەر دێ یێ وەسا بت، ڤێجا ئەو تێک چوون، دەمێ عومەری ب مەسەلا وان زانی بڕیار دا د ناڤ خەلکی دا بێتە گازیکرن دا هەمی ل مزگەفتێ کۆم ببن و ڕابوو خوتبەک بۆ وان خواند، و تێدا گۆت:

(من یێ زانی هندەک مرۆڤ ژ دژواریا من دترسن، و دبێژن: دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ناڤ مە دا عومەر د گەل مە یێ زڤر و دژوار بوو، و دەمێ ئەبوو بەکر مەزنێ مە ئەو یێ وەسا بوو، پا ئەڤرۆ پشتی ئەو ب خۆ بوویە مەزنێ مە دێ یێ چاوا بت؟ ئەوێ ئەڤ ئاخفتنە گۆتی ڕاست دبێژت، دەمێ ئەز د گەل پێغەمبەری ئەز عەبدێ وی و خولامێ وی بووم، و کەس وەکی وی یێ نەرم و ب رەحم نەبوو، ڤێجا ئەز د دەستێ وی دا شیرەک بووم گاڤا وی ڤیابا دا من کەتە د کاڤلانی دا، و گاڤا ڤیابا دا من هێلت شۆلێ خۆ بکەم، پاشی ئەبوو بەکر بوو مەزن، و کەس د مەردینی و نەرمییا وی دا نەدکەفتە گومانێ، ڤێجا ئەز بۆ وی وەکی خولامەکی و هاریکارەکی بووم، من دژواریا خۆ تێکەلی نەرمییا وی دکر.. پاشی ئەز بوومە مەزنێ هەوە گەلی مرۆڤان، ڤێجا هوین بزانن هندی ئەو دژواریە یا نەرم بووی، بەلێ نە ل سەر وان یێن زۆرداریێ ل موسلمانان دکەن..).

و عومەر پێدا چوو و سیاسەتا خۆ بۆ خەلکی ئاشکەرا کر، ئینا کەیفا وان هات و دلێ وان رحەت بوو.

عومەر بوو خەلیفە و بۆ جارا ئێکێ ناسناڤێ (أمیر المؤمنین) بۆ وی هاتە ب کارئینان، و هەر چەندە بناخەیێن دەولەتا ئیسلامی ل سەر دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و خەلیفەیێ وی یێ ئێکێ ئەبوو بەکری هاتبوونە دانان، بەلێ ژ لایێ عەمەلی ڤە عومەر دئێتە هژمارتن ئێکەمین ئاڤاکەرێ دەولەت و جڤاکا ئیسلامی یا مەدەنی -وەکی دێ بۆ مە ئاشکەرا بت- چونکی ئەو کارێ عومەر پێ رابووی ل دەمێ حوکمداریا خۆ هەمی وی بۆ ڤێ چەندێ هل دبژێرن.

عومەر دەمێ بوویە خەلیفە و مەزنییا خەلکی کەفتیە د دەسان دا بەری هەر تشتەکی وی قانوونەک بۆ خۆ ب خۆ دانا، و خۆ مەجبوور کر کو پێگیرییێ پێ بکەت دا بشێت پشتی هنگی قانوونەکێ بۆ خەلکی ژی بدانت، و وان مەجبوور بکەت پێگیرییێ پێ بکەن، و ئەو قانوونا وی بۆ خۆ دانای ژ چەند ماددەیەکێن سەرەکی پێک دهات، ژ وان:

١- عومەر چونکی مەزنێ موسلمانانە، ئەو بەرانبەر خودێ یێ بەرپسیارە ژ هەر تشتەکێ د ناڤ توخوبێن دەولەتێ دا چێ ببت، وی های ژێ هەبت یان نە، و ل ڕۆژا قیامەتێ حسێبا وی ژ یا هەر کەسەکێ دی دێ یا دژوارتر بت، ژ بەر ڤێ چەندێ عومەری چاڤێن خۆ باش ڤەدکرن وگاڤا پێ حەسیابا خەلەتیەک یا هاتییەکرن هەلویستەکێ توند و دژوار بەرانبەر وی کەسی دستاند ئەگەر خۆ کوڕێ وی ژی با.

ژ گۆتنێن وی یێن زێدە بەلاڤ د ڤێ دەلیڤەیێ دا: (ئەگەر حێشترەک ل عیراقێ تەحسی، خودێ ڕۆژا قیامەتێ حسێبا وێ دێ د گەل من کەت، دێ بێژت: ئەی عومەر بۆچی تە ڕێکا وێ خۆش نەکربوو).

عومەری بڕیار دابوو هەر زارۆکەکێ بێتە شیرڤەکرن راتبەکی ژ دەولەتێ بدەنێ، شەڤەکێ عومەر ل باژێری دچوو بۆ سەح و سویان، دەنگێ گرییا زارۆکەکی هاتێ، عومەری دەرگەهێ خانی قوتا و ل پشت دەرگەهی گۆتە دەیکا زارۆکی: کوڕێ خۆ تەنا کە.. یەعنی: هەر وەکی ئەو ل وێ باوەرێ بوو کو خودێ حسێبا گرییا ڤی زارۆکی ژی دێ د گەل وی کەت، پشتی دو سێ جاران وی دەیکا زارۆکی ئاگەهدار کری، جارا سییێ گۆتێ: ئەو مەسەلا زارۆکێ تە چیە؟ ژنکێ گۆت: عومەری یێ گۆتی چی زارۆکێ بێتە شیرڤەکرن راتبەکی دێ دەینێ، ڤێجا من دڤێت ژ بەر ڤێ چەندێ زارۆکێ خۆ شیرڤەکەم لەو تو دبینی یێ دکەتە گری.. عومەری گۆتێ: باشە، و عومەری د گەل خۆ گۆت: هیلاک بۆ تە بت ئەی عومەر! نۆکە سەرا بڕیارا تە چەند زارۆکێن موسلمانان هاتینە ئێشاندن، وێ ڕۆژێ د نڤێژا سپێدێ دا خەلکی ژ بەر گرییا عومەری گوهـ ل دەنگێ خواندنا وی نەبوو، پشتی نڤێژێ عومەری گۆت: مە بڕیار دا هەر زارۆکەکێ ببت هەر ژ ڕۆژا ئێکێ راتبەک دێ بۆ ئێتە دەسنیشانکرن، چونکی من یێ زانی هندەک بەری دەمێ شیرڤەبوونێ زارۆکێن خۆ شیرڤە دکەن.

٢- بەرانبەر مللەتی ژی عومەر یێ بەرپسیارە ژ هەر تەصەررووفەکا والییەک ژ والییێن وی داناین، و حوکمێ خەلکی کرییە د دەستێ وان دا.. ڤێجا کارێ ئەو بکەن -یێ باش بت یێ خراب بت- بۆ عومەری دزڤرت و ل سەر وی حسێب دبت، و عومەری مللەت ژی وەسا تێ گەهاندبوو لەو گاڤا وان دیتبا والییەکی تشتەکێ خراب یێ کری ئێکسەر وان خۆ دگەهاندە عومەری و مەسەلە بۆ دگۆت، و عومەری ب خۆ تەحقیق د مەسەلێ دا دکر. عومەری گاڤا والییەک تەعیین دکر پشتا خۆ نەددایێ و نەدگۆتێ: تە های ژ وەلائا خەلکی بت بۆ من و ژ وێرێ وێ ڤە تو یێ ب کەیفا خۆیی.

ڕۆژەکێ عومەری گۆتە خەلکی: ئەگەر من یێ ژ هەوە هەمییان باشتر کرە مەزنێ هەوە و من ئەمرێ وی کر کو عەدالەتێ بکەت، ئەرێ من حەقێ هەوە ژ سەر خۆ ڕاکر؟ وان گۆتێ: بەلێ. عومەری گۆت: نە.. حەتا ئەز بەرێ خۆ بدەمێ کانێ ئەو دێ وی تشتی کەت یێ من فەرمان پێ لێ کری یان نە.

مەسەلە -ل نک عومەری- نە هەلبژارتنا مرۆڤی باش ب تنێیە، مەسەلە ب جهێینانا باشییێیە و ب کارئینانا عەدالەتێیە.

٣- عومەری ل سەر خۆ عەهد کربوو دادییا جڤاکی د ناڤ خەلکی دا ب کار بینت، و یا ئاشکەرایە کو عومەر و عەدالەت د گوهێ دیرۆکێ دا دو ناڤێن هەڤال جێمکن، یان دو پەیڤێن هەڤ رامانن. ب دیتنا عومەری خەلک هەمی وەکی ئێکن ئەو یێ بلندترە یێ تەقوا وی پتر بت، ژ مەسەلا تەقوایێ دەرکەڤت کەس ژ کەسێ چێتر نینە.

جارەکێ عومەر چوو مەکەهێ دیت هندەک زەلامێن قورەیشی یێن روینشتین خوارنێ دخۆن و خولامێن وان ل هنداڤ سەری دڕاوەستاینە، عومەری گۆتێ: بۆچی هوین دڕاوەستاینە دێ روینن هوین ژی د گەل وان خوارنێ بخۆن.

و گاڤا کوڕێ والییێ وی ل مصرێ عەمرێ کوڕێ عاصی شەقەک دانایە کوڕێ فەقیرەکێ مصرییێ فەلە، عومەری گۆتە کوڕێ فەقیرێ مصری: ڕابە تو ژی شەقەکێ بدانە کوڕێ ئەمیری، پشتی وی شەقەک دانایێ گۆتێ: و ئێکێ بدانە (صەلعا) عەمری ژی، چونکی کوڕێ وی ژ بەر کو کوڕێ ئەمیرییە ئەو شەق یا دانایە تە.. پاشی عومەر ل عەمری

زڤری و ئەو گۆتن گۆتێ یا حەتا ئەڤرۆ ژی دیرۆکا مرۆڤینیێ شانازییێ پێ دبەت، ئەو گۆتن یا چو حاکمان بەری وی نەگۆتی، گۆت: (یا عمرو.. متی استعبدتم الناس وقد ولدتهم أمهاتهم أحراراً؟) یەعنی: ئەی عەمر.. کەنگی هەوە خەلک کرینە بەنییێن خۆ و ئەو سەربەست ژ دەیکێن خۆ یێن بووین؟.

٤- عومەری مللەت وەسا پەروەردە کربوو کو ئەو بزانن حەقێ وان ل سەر عومەری ئەوە عومەر شریعەتێ خودێ ل سەر وان ب کار بینت، و حەقێ عومەری ژی ل سەر وان ئەوە ئەو گوهداریا عومەری بکەن، و هەر لایەکێ واجبێ خۆ ب جهـ نەئینت لایێ دی حەقێ خۆ نەرازیکرنێ هەیە.

جارەکێ عومەر ل سەر مینبەرێ ستویێ خۆ ڕاکر و گۆت: ئەگەر مـن هـۆ کرە هـە هـوین دێ چ کەن؟ مرۆڤەک ڕابووڤە و شیرێ خۆ هژاند و گۆت: ئەم دێ هـۆ کەینـە هـە! یـەعنی: دێ سەرێ تە لـێ دەین. ئینا عومەری دەستێن خـۆ سەرئەڤراز کرن و گـۆت: الحمد لله.. مـادەم د ناڤ ئوممەتا موحەممەدی دا هندەک هەنە عومەری ب شیری ڕاست بکەن.

* * *

و کانێ چاوا عومـەری قانوونـەک بـۆ خـۆ دانـابوو دا ئـەو پێگیرییـێ پـێ بکـەت، وەسـا قانوونەک بۆ والییێن خۆ ژی دانابوو، وی ل سەر وان فەر کربوو ئەو پێگیرییێ پێ بکـەن، و سیـاسـەتـا عومەری د گەل والییێن وی یا ب ڤی ڕەنگی بوو.

١- هـەر والییـەکێ وی هنارتبـا جهـەکی راتبـەکێ هەیڤانـە بـۆ وی و هاریکـارێن وی دەسنیشان دکر، و بۆ زانین هەمی گاڤان راتبێن والییێن وی ژ راتبێ وی پـتر بوو، و گـوهێ وی لـێ بوو چی گاڤا زانیبا مەصرەفێ والییەکی ژ راتبێ وی پـترە دا هنێرتە ب دویڤ ڕا و پسیارێ ژێ کەت کانێ ئەو ڤێ مەصرەفێ ژ کیڤە دئینت؟

٢- یێ وی کربا والی ل سەر دکرە شـەرت کـو د نـاڤ خـەلکی دا بژیـت، و وەکـی وان بت، و ئەو ب خۆ کارێ خۆ ب دەستێ خۆ بکەت.

٣- بەری وی مرۆڤەک کربا والی مالێ وی دهژمارت، و پشتی دبوو والی ژی ب دەمەکی جارەکا دی مالێ وی دهژمارت، ڤێجا ئەگەر زانیبا مالێ وی ب ڕەنگەکێ نە یێ طەبیعی یێ زێدە بووی حسێب د گەل دکر و ژێ دستاند.

٤- دو ئەگەرێن مەزن هەبوون وی والی ژ بەر دئێخستن، ئێک: کو مللەتێ ژێ رازی نەبت و گازندەیان ژێ بکەن ژ بەر (انحراف) و خەلەتیێن وی. دو: و کو مللەت ب ڕەنگەکێ زێدەی عەدەتی حەز ژێ بکەن و ل دۆرا وی کۆم ببن، دا غوروور بۆ وی چێ نەبت و هزرا هندێ بکەت کو دێ شێت ب وان بەرهنگاریا دەولەتێ کەت.

٥- ل دویماهییا ژییێ خۆ عومەری بڕیار دابوو ئەو بچتە هەر ویلایەتەکێ دو هەیڤان لێ بمینت، و خەلکێ وی جهی ژ نێزیک ببینت، و گوهێ خۆ بدەتە گلله و گازندەیێن وان و وی دگۆت: بەلکی هندەک مرۆڤ هەبن نەشێن بێنە مەدینێ، و گازندە و پێتڤییێن خۆ بگەهیننە مە ڤێجا یا دورست ئەوە ئەم ل دویڤ وان بچین. بەلێ مرنێ دەلیڤە نەدایێ ئەو ڤێ بڕیارا خۆ ب جهـ بینت، هەر چەندە ل دەمێ حەجێ ئەو ب ڤی کاری ڕادبوو و خۆ دگەهاندە خەلکێ هەمی دەڤەران و پسیارا حالێ والییان دکر، و گاڤا وی تشتەکێ نەدورست ژێ گوهـ لێ ببا دا هنێرتە ب دویڤ وان ڕا و حسێبەکا دژوار دا د گەل وان کەت.

ب کورتی دێ بێژین: گاڤا وی کەسەک کربا والی و هنارتبا جهەکی، وی ئەو وەسا تێ دگەهاند کو هزر نەکەت ئەو بوو مەزنێ جهەکی و چو حسێب ل سەر نینە، و هەچییا وی بڤێت ئەو دێ کەت و میزانییەکا ڤەکری دێ ل بن دەستی بت، و دەسهەلاتا مەرکەزی -کو خیلافەتە- های ژ وی نینە.

ژ لایێ دانان و بنەجهکرنا بناخەیێن دەولەتا مەدەنی ژی ڤە عومەری پێگاڤەکا مەزن هاڤێتبوو هێشتا بەری ببتە خەلیفە و پشتی بوویە خەلیفە ژی.. ئەو ژی ب ڤی ڕەنگی:

١- دەولەتا مەدەنی بێ دەستوور و قانوون ب ڕێڤە ناچت، و چونکی دەستوورێ دەولەتا ئیسلامێ قورئانە، ئیمامێ عومەر ما ب ئەبوو بەکری ڤە -دەمێ ئەبوو بەکر خەلیفە - کو قورئان د ئێک موصحەف دا بێتە کۆمکرن دا بۆ هەر کەسەکی یا بەردەست بت، و ب تایبەتی ئەوێن حوکمی د ناڤبەرا خەلکی دا دکەن، و بەری هەمییان خەلیفەی ب خۆ،

لەو ئەڤ موصحەفە ل نک ئەبوو بەکری بوو هندی یێ ساخ، پاشی چوو نک عومەری هندی ئەو ژی یێ ساخ.. و ئەڤە ئێک ژ مەزنترین بناخەیێن ئاڤاکرنا دەولەتا مەدەنینە.

٢- پاراستن و پێشخستنا زمانی و ئەدەبییاتان ئەڤە ژی دبتە ناسنامە و بناخەیەکێ سەرەکی بۆ پەیدابوونا جڤاکا مەدەنی، ئەوا ئاڤاکرنا دەولەتا مەدەنی ب هیڤییێ ڤە دمینت، لەو وی خەمەکا مەزن ژ ڤێ چەندێ دخوار، و خەلک ب تایبەتی بچویک و جحێل پال ددان کو خۆ فێری زمان و ئەدەبییاتان بکەن، دا ببنە خودان ناسنامەیا تایبەت و ئاشکەرا.

٣- دامەزراندنا دەولەتا مەدەنی و دورستکرنا حوکمەتەکا ب رێک و پێک پێتڤی ب هەبوونا تاریخەکێ هەیە دەم پێ بێتە زانین، و ئاشکەرایە کو تاریخا هجری، یا کو موسلمان حەتا ئەڤرۆ سالێن خۆ پێ دهژمێرن عومەری دانابوو.

٤- دانانا دەواوینان، یێن کو ڤێ گاڤێ دبێژنێ: دەزگەهێن حوکومی، یان دائیرە، ل سەر دەمێ عومەری بوو، هەر ویلایەتەکێ دیوانەک هەبوو ب ئەزمانێ وی جهی دهاتە نڤیسین، دەزگەها (قضائێ) و ئیدارێ، دورستکرنا دەزگەها بەریدێ و پۆستەگەهاندنێ، دەسنیشانکرنا ئاڤاهییەکی بۆ گرتنا مرۆڤێن تاوانبار، چێکرنا پارەی، پاراستنا توخوبیێن دەولەتێ ب رێکا دورستکرنا دیوانا لەشکەری یا نۆکە دبێژنێ: وەزارەتا بەرەڤانییێ.. ئەڤە هەمی عومەری -ل دەمێ خیلافەتا خۆ- دامەزراندبوون، و ب ڤێ چەندێ مرۆڤ دشێت بێژت: عومەر ئاڤاکەرێ ئێکەمین دەولەتا ئیسلامی یا مەدەنی بوو.

٥- و تشتێ ژ هەمییێ مەزنتر ئەو بوو عومەری (نظام الشوری) -کو مەزنترین (مقومات)ێن نظاما حوکومییە- د دەولەتا خۆ دا کربوو راستییەکا بەرچاڤ، دەمێ عومەر بوویە خەلیفە بریار دا صەحابی -و ب تایبەتی زانا و شارەزایێن وان- ژ مەدینێ دەرنەکەڤن و بمیننە ل نک وی، ژ بەر چەند ئەگەرەکان، ئێک ژ وان ئەو بوو: دا ئەو ل دەمێ هەوجەیێ رەئیا وان وەرگرت و بۆچوونا وان بزانت، و عومەری مەجلسەک هەبوو ژ چەند صەحابیان پێک دهات گاڤا تشتەک چێ ببا دهنارتە ب دویڤ وان را و گوهێ خۆ ددا گۆتنا وان، و تشتێ ئەو ل سەر کۆم ببان عومەری ب جهـ دئینا.

٦- دەستوورەک بۆ کرنا شەڕی و چاوانییا تەعامولا د ناڤبەرا لەشکەری و سەرلەشکەری دا عومەری دانابوو، و وی ب خۆ (اشراف) ل سەر ب جهـ ئینانا ڤی دەستووری دکر، و ئەڤ چەندە ژی کارەکێ زێدە پێتڤییە بۆ دانان و پێشڤەبرن و پاراستنا دەولەتێ.

و دەمێ ئەم دبێژین: عومەری فلان دەستوور، یان فلان نظام دانا، مەعنا وێ ئەو نینە ئەم دبێژین: ئەڤە تشتەک بوو عومەری ژ نک خۆ چێکربوو، و هەمی ژ داهێنانا وی بوو، نەخێر! بەلکی رێبەرێ وی د ڤێ چەندێ دا کیتاب و سوننەت بوو، زێدەباری وان شیرەت و (توجیهات)ێن ئەبوو بەکری داینێ، و پشتی ڤان ژ نوی دەورێ (اجتهادات)ێن عومەری ب خۆ ژی دئێن.

دو لایێن دی ژی هەبوون عومەری گەلەک خەم ژێ دخوار: لایێ ئابۆری، و لایێ ئاڤەدانکرنێ.

ژ لایێ ئابۆری ڤە: عومەری پویتە ب چاندنێ و بازرگانییێ دکر، و دەمێ موسلمانان عەردەکێ نوی دستاند عومەری نەدهێلا عەردێ زراعی ژ خەلکێ وان جهان بێتە ستاندن، بەلکی وی عەرد دهێلا د دەستێ خودانان دا، و تەشجیعا وان ل سەر چاندنێ دکر، و بەری عومەر بمرت ب دەمەکی دگۆت: ئەگەر ئەوا من ل دویماهییێ زانی من ل بەراهییێ زانیبا ئەز دا مالێ زەنگینان یێ زێدە ژێ ستینم و دەمە فەقیران. و عومەری جهەک چێکربوو دگۆتنێ: (بیت الدقیق) ئەرزاق لێ ددانا، هەچییێ برسی با دچوو وێرێ خوارن بۆ خۆ دئینا ب هەروە.

ژ لایێ ئاڤەدانکرنێ ڤە، بەسە بێژین: عومەری ل سەر دەمێ خیلافەتا خۆ بڕیارا دامەزراندنا چەند باژێرەکان دابوو، وەکی: باژێرێ بەصرا و کووفە.

و کورتترین و مەزنترین گۆتن د دەرحەقا عومەری و خیلافەتا وی دا ب بەر گوهێ من کەفتی ئەوە یا ژ ئیمامێ عەلی هاتیە ڤەگوهاستن، ڕۆژەکی عەلی عومەر ل چۆلێ دیت یێ دکەتە غار، گۆتێ: نە خێرە ئەی (أمیر المؤمنین)؟ عومەری گۆتێ: حێشترەک ژ حێشترێن زەکاتێ یا ڤەرەستی ئەزێ لێ دگەڕێم.. ئینا عەلی سەرێ خۆ هژاند و گۆتێ:

(لقد أتعبت من بعدک) یەعنی: ب ڕاستی تە ئەو وەستاند یێ پشتی تە بێت!! گۆتنەکە کانێ چەند مەزنییا عومەری ژێ دئێتە زانین هند شارەزاییا عەلی ژی ژێ دئێتە زانین.

ئەی عومەر تە ب ڤی سەر وبەرێ خۆ، ب ڤێ دادی و عەدالەتا خۆ هەمی مەزن و خەلیفەیێن پشتی خۆ وەستاندن، کەس پشتی تە نەشێت وەکی تە بکەت، و هەچییێ بێت خەلک دێ بێژنێ: وەکی عومەری بە، و گەلەک یا ب زەحمەتە عومەر دوبارە ببت.. (لقد أتعبت من بعدک) گۆتنەکە چیایێ زانینێ عەلی د دەرحەقا چیایێ عەدالەتێ دا عومەری دبێژت، ڤێجا نزا مرۆڤ پتر ژ کێ عەجێبگرتی ببت؟

و سەرهاتییێن عەدالەتا عومەری گەلەک و گەلەک ژ وێ ڕۆژێ ئاشکەراترن ئەوا ل ڕۆژەکا ساهی ل نیڤا عەسمانی، و ئەگەر ئەم وان هەمییان ڤەگێرین دەم تێرا مە ناکەت، ل ڤێرێ ب تنێ دێ گۆتنا نەیارەکی ژ نەیارێن عومەری ڤەگێرم دا بزانین کانێ عومەر چ بوو.. قەیصەرێ رۆمێ مرۆڤەک هنارتە مەدینێ دا بۆ وی بەرێ خۆ بدەتە حالێ عومەری، دا بەلکی ئەو بزانت کانێ عومەر چیە و بۆچی هۆسا زوی دەولەتا وی هندە بەرفرەھ بوویە؟

ئەو مرۆڤ هاتە مەدینێ چاڤێ خۆ ل باژێری گێرا کانێ قەسرا عومەری ل کیڤەیە، و چەند لەشکەر زێرەڤانییێ لێ دکەن، چو قەسر و قوسیر ب بەرچاڤێن وی نەکەفتن، پسیارا مرۆڤەکی کر: مەلکێ هەوە ل کیڤەیە؟ وی گۆتێ: مە چو مەلک نینن، ئەمیرەک مە یێ هەی یێ ب وی لایێ هە ڤە چووی.. ئەو مرۆڤ ب وی لایی ڤە چوو کەس نەدیت، ب تنێ زەلامەک تێ نەبت یێ خۆ درێژکرییە سەر ئاخێ، و تژی سەر جلکێن وی ئاخە، و یێ نڤستییە، هەمی تشت هاتنە سەر هزرا وی مرۆڤی ب تنێ ئەو تێ نەبت کو ئەڤ زەلامێ درێژکری عومەر بت، ل خۆ زڤری پسیار ژ مرۆڤەکی کر: کانێ عومەر؟ وی گۆتێ: ئەوێ هە عومەرە.. ئەو زەلام د جهـ دا هشک بوو، ئەڤە عومەرە؟ ئەو عومەرێ مەلک ل سەر کورسیکێن خۆ ژ ترسێن وی دا ڤەدلەرزن یێ ب ڤی حالییە، ئەی عومەر تە عەدالەت کر ڤێجا تو پشت ڕاست بووی، لەو تو یێ نڤستی!

و هەر جارەکا ئەڤ گۆتنە یا ڤی مرۆڤێ نەیارێ عومەری د دەرحەقا عومەری دا گۆتی دئێتە بیرا من، کانێ چەند مەزنییا عومەری ل بەر چاڤێن من دوبارە دبتە ڤە هند ئەحمەقییا وان نەزانان بۆ من دیار دبت ئەوێن دبێژن: مادەم وەسایە پا بۆچی عومە هاتە کوشتن؟ هەر

وەکی ل نک ڤان (عەبقەرییان) کوشتن ئەنجامێ ئێکانەیە یێ (موعادەلا) زولم و زۆردارییێ.. بەلێ بەری ئەو ڤێ پسیارا وەکی وان یا بێ بها بکەن دڤیا وان ل بیرا خۆ ئینابا کو عەدالەت و بەلاڤکرن و گۆتنا حەقییێ کانێ چەند هەڤالان بۆ مرۆڤی پەیدا دکەت، هند دوژمنان ژی پەیدا دکەت، و تێرا عومەری هەیە ئەم بێژین: کوشتنا وی ب دەستێ مرۆڤەکێ بوو د هەمی ژییێ خۆ دا جارەکا ب تنێ ژی خۆ بۆ خودێ نەچەماند بوو و نەگۆتبوو: (الله اکبر)، وئەڤە دەلیلەکێ دییە دیرۆکێ د صالحێ عومەری دا تۆمار کری، دیسا دێ بێژین: تێرا عومەری هەیە مەزنێ کو پشتی وی و حەتا ئەڤرۆ ژی کەسێ کەرب ژ عومەری ڤەنەبوویە سەرا زولمەکا وی کربت.

هەر چاوا بت رۆژا عومەری گەلەک ژ هندێ گەشتر و مەزنترە کو ب چەنگێ هندەک قەل و چەکچەکیلان رەش ببت، یان ب سەرادا هندەک بێ عەقلان بێتە ڤەشارتن.

دەهـ سال و شەش هەیڤ و چار رۆژان عومەری خیلافەت ب خۆ خەملاند، و رۆژا بارکرنێ هات.. ل وێ هەیڤا عومەر تێدا شەهید بووی، کو هەیڤا (ذو الحجه) بوو، عومەر ژ حەجێ ڤەگەریا، و بەری ئەو ژ مەکەهێ دەرکەڤت، وی دەستێن خۆ سەرئەڤراز کرن و گۆت:

((یا رەببی ژییێ من درێژ بوو، و هێزا من لاواز بوو، و رەعییەتا من بەرفرەهـ بوو، ڤێجا تو رحا من بستینە، یا رەببی تو شەهادەتێ ب رزقێ من بکە، و مرنا من بێخە باژێرێ پێغەمبەرێ خۆ)).

کچا وی حەفصا دبێژت: ئینا من گۆتێ: چاوا دێ شەهید بی و تو ل مەدینێ؟ گۆت: وی گۆتە من: ئەگەر خودێ بڤێت دشێت.

بیست رۆژ ب سەر دوعایا وی ڤە نەچوون خودێ داخوازا وی ب جهـ ئینا:

ل سالا (٢٣) مشەختی عومەری قەستا مەکەهێ کر بۆ کرنا حەجێ، و ئەو بوو پشتی ئەو ژ کرنا حەجێ خلاس بووی و بەری بزڤرتە مەدینێ وی دوعایەک ژ خودێ کر کو شەهید بوونێ ب رزقێ وی بکەت، ل دۆرێن بیستی هەیڤا (ذو الحجه) عومەر گەهشتە مەدینێ، و ئێک ژ وان سیاسەتان یێن عومەری ب کار دئینا د دەرحەقا عەبدێن نە موسلمان دا ئەو بوو وی نەدهێلا عەبدەک پشتی بالغ دبت بمینتە د مەدینێ دا، ئەگەر یێ موسلمان

نەبت، (المغیرە بن شعبە) دەمێ والی ل کووفە عەبدەکێ مەجووسی ب دەست کەفت ناڤێ وی (فەیرووز) بوو و دگۆتنێ: (أبو لؤلؤە)، مرۆڤەکێ صنعەتکار بوو، و گەلەک کارێن دەستی دزانین، موغیرەی کاغەزەک بۆ عومەری هنارت تێدا داخواز ژێ کر کو ئەو دەستویرێ بدەت دا موغیرە عەبدێ خۆ د گەل خۆ بینتە مەدینێ بەلکی موسلمان فایدەی ژ کارێ دەستێ وی بکەن، عومەری دەستویری دایێ.

(أبو لؤلؤە) ی ل مەدینێ کارێ دەستی دکر بۆ سەییدێ خۆ موغیرەی، و موغیرە ل سەر وی کربوو شەرت کو هەر ڕۆژ ئەو چار دەرهەمان بدەتە سەییدێ خۆ، (أبو لؤلؤە)ی ب ڤێ چەندێ نەخۆش بوو، و هزر کر چار دەرهەم گەلەکن.. ڕۆژەکێ وی عومەر دیت ئینا گازندەیێن خۆ بۆ کرن کو سەییدێ وی بارەکێ گران یێ دانایە سەر ملان. عومەری کرە دلێ خۆ کو بێژتە موغیرەی بارێ وی سڤک بکەت، و گۆتە (أبو لؤلؤە)ی: تەقوایا خودێ بکە و قەنجییێ د گەل سەییدێ خۆ بکە. (أبو لؤلؤە)ی هزر کر عومەر یێ پشتا موغیرەی دگرت، لەو گۆت: عەدالەتا وی خەلک هەمی ڤەگرت ئەز تێ نەبم. پاشی عومەری پسیار ژێ کر: کانێ ئەو چ کاران دزانت، وی گۆت: ئەز دشێم دستارەکێ چێ کەم ب بایی شۆل بکەت. عومەری گۆتێ: پا دێ ئێکێ وەسا بۆ مە چێ بکە.. وی گۆت: ئەز دێ بۆ تە دستارەکی چێ کەم خەلکێ ڕۆژهەلاتێ و ڕۆژئاڤایێ پێ باخڤن. عومەری تێ ئینا دەر کو ئاخفتنا وی یا ب تیڤلە لەو گۆتە مرۆڤەکێ د گەل خۆ دا: ئەڤە یێ گەفان ل من دکەت.

(أبو لؤلؤە)ی کرە دلێ خۆ عومەری بکوژت، ژ بەر ڤێ سەرهاتیێ، یان ژی چونکی ئمپراتۆریەتا شرکێ یا مەجووسیان ب دەستێن عومەری هاتبوو پەلخاندن و ئالایێ تەوحیدێ ل وەلاتێ فورسێ هاتبوو بلندکرن؟

ئەڤ هەردو گۆتن یێن هاتینە کرن.

و ل دۆر مەسەلا: کانێ هندەک کەسێن دی ژی د گەل (أبو لؤلؤە)ی دا هەبوون دەمێ وی پیلان بۆ کوشتنا عومەری گێرای یان نە؟ د هندەک ریوایەتان دا هاتییە کو مەسەلە پیلانەکا مەزن بوو هورمزانێ مەجووسی، و جوفینەیێ فەلە، د گەل (أبو لؤلؤە)ی تێدا پشکدار بوون، و وان (أبو لؤلؤە) هلبژارت دا ب کارێ کوشتنێ ڕابت.. بەلێ ئەڤ چەندە د ریوایەتا (بوخاری) دا نەهاتییە.

هەر چاوا بت (أبو لؤلؤه)ی کێرەک تایبەت بۆ ڤی کارێ خۆ چێ کر، دو سەر ئێخستنێ دا ژ هەردو لایان ڤە کار بدەت، پاشی هەردو دەڤێن کێرێ تیژکرن و ژەهر پێ وەرکر، و وەسا بۆ خۆ دانا کو ل نڤێژا سپێدێ بچتە مزگەفتێ و عومەری د نڤێژێ دا بکوژت.

ل سپێدەیا ڕۆژا دوشەنبێ، (٢٣) ی هەیڤا (ذو الحجه) ژ سالا (٢٣) مشەختی، (أبو لؤلؤه)یێ مەجووسی ب کێرا خۆ یا ژەهرکری ڤە قەستا مزگەفتا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ل مەدینێ کر ب ئنیەتا کوشتنا عومەرێ کوڕێ خەططابی، پشتی عومەری ڕێزێن نڤێژکەران ڕاست کرین پێشڤە چوو و بەرێ خۆ دا قیبلێ، (أبو لؤلؤه)ی ڕێز برین، و کێرا وی د بن جلکان ڤە یا ڤەشارتی بوو، و دیارە مزگەفت ل وی دەمی هند یا روهن نەبوو ژی خەلک وی بنیاسن، خۆ ب عومەری ڕا گەهاند، پشتی عومەری گۆتی: (الله أكبر).. صەیێ مەجووسی سێ درب ب کێرا خۆ یا ژەهرکری ل عومەری دان، ئێک ژ وان ل جهێ نافکێ بوو و عومەر ب وێ چوو.. حەتا عومەر لێ زڤڕی وی خۆ هاڤێت و د ناڤ ڕێزا ڕا قەستا ژ دەرڤە کر، عومەری گازی کر: وی صەی ئەز کوشتم. خەلک شاش بوون، (أبو لؤلؤه)ی هەچیێ کەفتیە بەر سنگی دربەک وەشاندێ، حەتا دبێژن: وی سێزدە زەلام بریندارکرن، حەفت ژێ مرن ژ بلی عومەری.

(أبو لؤلؤه) نەشیا خلاس ببت، هندەکان ڕێ لێ گرت گاڤا وی زانی خلاس نابت کێرەک ل ستویێ خۆ دا و خۆ کوشت.

عومەر پاش پاشکی زڤڕی د ناڤ ڕێزێ دا و دەستێ عەبدررحمانێ کوڕێ عەوفی گرت و کێشا جهێ خۆ، عەبدررەحمانی نڤێژ ل شوینا عومەری کر، و عومەری -ب برینا خۆ ڤە- نڤێژ ل پشت وی کر.

پشتی نڤێژ ب دویماهی هاتی عومەری گۆتە (ابن عباس)ی: کانێ بەرێ خۆ بدێ ئەو کییە ئەز کوشتیم؟ (ابن عباس)ی سەحکرێ پاشی زڤڕی و گۆت: عەبدێ موغیرەیە. عومەری گۆت: ئەوێ صنعەتکار؟ گۆتێ: بەلێ. عومەری گۆت: خودێ وی بکوژت من قەنجی د گەل وی کربوو، (الحمد لله) مرنا من ب دەستێ مرۆڤەکێ موسلمان نەبوو کو ڕۆژا قیامەتێ ل نک خودێ سوجدەکا خۆ بۆ خۆ بکەتە هێجەت. پاشی عومەری گۆت: جارێ وی نەکوژن. هندەکان گۆت: وی ب خۆ خۆ یێ کوشتی. ئینا عومەری گۆت: (انا لله وانا اليه راجعون).

پاشی هندی خوین ژ برینا عومەری هات دلێ وی هاتە گرتن، ئینا زەلامان ئەو ڕاکر و برە مال.. سێ ڕۆژان عومەر ما بریندار، و د گەل برینا وی یا مەزن ئەو ل سەر هشێن خۆ ما و یا وی د بریندارییا خۆ دا کری چو مرۆڤێن ساخ و هشیار ژی نەشێن بکەن.. وەرن دا قەستا مالا عومەری بکەین و وان هەر سێ ڕۆژێن دویماهییێ ژ ژییێ وی د گەل دا بژین، دا پتر مەزنییا وی بۆ مە ئاشکەرت ببت.

* * *

و مەخسەدا مە ب وی تشتی یێ عومەری کری مەسەلا هلبژارتنا خەلیفەیێ پشتی وی بوو..

دەمێ نڤێژ خلاس بووی و هندەک زەلامان عومەر هلگرتی و برییە مالا وی، خەمەکا مەزن ب سەر خەلکێ مەدینێ دا هات تو دا بێژی چو خەم ژ وێ مەزنتر نینن، هندەک صەحابی لێ کۆم بوون دا حالێ وی ل سەر سڤک بکەن، جحێلەک هاتە نک و ئەو یێ د وی حالی دا بوو، گۆتێ: ئەی (أمیر المؤمنین) مزگینییا خودێ ل تە بت، تە هەڤالینییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- یا کری، و تو زوی هاتبوویە د ئیسلامێ دا، و دەمێ تو بوویە خەلیفە تە عەدالەت کر و ئەڤە شەهیدبوون ژی گەهشتە تە.. عومەری گۆت: خۆزی ئەز سەر ب سەر ژێ دەرکفتبامە، نە ل سەر من و نە بۆ من، پاشی ئەو جحێل دەرکەفت، عومەری بەرێ خۆ دایێ کراسێ وی یێ شۆرە و یێ عەردی دمالت، ئینا عومەری گۆت: کانێ بێژنێ بلا بزڤرت، گاڤا زڤری عومەری گۆتێ: برازا کراسێ خۆ کورت کە، بۆ جلکێ تە پاقژترە، و دا خودێ ژی ژ تە رازی ببت.

بەرێ خۆ بدەنە مەزنییا عومەری و کانێ ئەو چەند یێ حەریص بوو ل سەر سوننەتێ، د گەل وێ برینا مەزن یا کەفتییە لەشی کو رویڤیکێن وی قەت کرین، دەمێ وی دیتی کراسێ مرۆڤەکی یێ شۆرە و یێ د بن گۆزەکێ دا -و ئەڤە خیلافی سوننەتا پێغەمبەرییە سلاڤ لێ بن- وی برینا خۆ ژ بیر کر و ئەمرێ ب سوننەتێ ل وی جحێلی کر.

عومەری -وەکی هندەک ئیسلامخوازێن مە یێن عەصری و حەرەکی- نەگۆت: کورتکرنا دەلنگان مەسەلەکا (هامشی)یە و ژ (قوشوورانە)، ب بەر ناکەڤت مرۆڤێ داعیە

خۆ پێڤە مژویل بکەت، یان (واقع) و حالێ سیاسی ژ هندێ مەزنترە خەلیفە خۆ ب مەسەلەکا هندە (تافەر) ڤە مژویل بکەت.. ڕۆژا مە ئیسلام کریە تشتێن (موهیم) و نە (موهیم)، و مە خەم ژ یێ (موهیم) ب تنێ خواری، و سێ چارێکێن سوننەتێ ژ بەر مەصلەحەتەکا (شەخصی) یان (حزبی) مە ژ تشتێن (تافەر) و نە (موهیم) هژمارتی، (موهیم) و نە (موهیم) پێکڤە چوون:

دین چوو و نەکەت ب دەست مە دینار

تالی ژ نەچاری بووینە صەففار

(ابن عباس) ل نک عومەری یێ ڕوینشتی بوو، گاڤا وی گوهـ ل عومەری بووی گۆتی: خۆزی ئەز سەر ب سەر ژێ دەرکەفتبام.. گۆتێ: نە ب خودێ تو سەر ب سەر ژێ دەرناکەڤی، تە هەڤالینییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کربوو و ئەو یێ ژ تە رازی بوو، و تە هۆ کربوو و هۆ کربوو.. و حەتا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- مری ژی یێ ژ تە رازی بوو، پاشی تە هەڤالینییا خەلیفێ پێغەمبەری ژی کر و تو د فەرمانا وی دا بووی و تە بۆ وی هۆ کر و هۆ کر.. پاشی تو بوویە ئەمیر و تە ئەمیراتی ب تازەیی کر و تە هۆ کر و هۆ کر، ئینا عومەری گۆتێ: کوڕێ عەبباسی ئەگەر تژی عەردی من زێڕ هەبا ژ ترسێن ڕۆژا قیامەتێ دا ئەز دا دەم.

پاشی وان هنارتە ب دویڤ حەکیمەکی ڕا دا بەرێ خۆ بدەتە برینێن عومەری، وی هندەک قەسپ کرنە ئاڤێ و ئەو ئاڤ دا عومەری، پشتی بێنەکی ئەو ژ برینا وی دەرکەفت، پاشی هندەک ئاڤەماست ژی دایێ، ئەو ژی ژ برینێ دەرکەفت، ئینا ئەو ژ عومەری بێ هیڤی بوو و گۆتێ: ئەی (أمیر المؤمنین) کەسەکی بدانە شوینا خۆ، ئەز دبێژم ژ ئەڤرۆ حەتا سوباهی زێدەتر تو نامینی، عومەری گۆت: تە ڕاستی گۆتە من، و ئەگەر تە تشتەکێ دی گۆتبا من، من باوەر نەدکر، ڤێ گاڤێ ئەگەر دنیا هەمی یا من با ژ ترسێن هاتنا قیامەتێ دا ئەز دا وێ دەم.

ل ڤان هەر سێ ڕۆژان عومەر ژ بەر برینا خۆ نەشیا بچتە نڤێژا ب جماعەت ل مزگەفتێ، لەو ئەمر کر صوهەیبێ رۆمی ل شوینا وی نڤێژێ ل بەرا موسلمانان بکەت.. و دەمێ خەلکی داخواز ژێ کری ئەو ئێکی ل شوینا خۆ بکەتە خەلیفە، عومەر پیچەکێ ما

هزرێن خۆ کرن، و گۆت: ئەگەر ئەز کەسێ نەدانـمـە شوینا خۆ ئێکێ ژ من چێـتـر وە کرییە، و مەخسەدا وی پێ پێغەمبەر بوو -سلاڤ لێ بن-، و ئەگەر ئـەز ئێکی بدانـمە شوینا خـۆ ژی ئێکی ژ من باشتـر وە کرییە، و مەخسەدا وی پێ ئەبوو بەکر بوو.

مرۆڤەکێ گۆتێ: ئەز دێ ئێکی باش نیشا تە دەم، کوڕێ تە عەبدللاھ. عومەری گۆتێ: خودێ تە بکوژت، ئەز ب خودێ کەمە مەخسەدا تە ب ڤێ گۆتنێ خودێ نینە، من بۆ خۆ پـێ نەخۆش نەبوو ڤێجا دێ دەمە ئێکێ دی ژ مرۆڤێن خۆ؟! ئەگەر خێر تێدا بت مە تێـرا خـۆ ژێ ڕاکـر، و ئـەگـەر خـرابـی تـێـدا بـت بەسی بنەمالا عومەرییە حسێبا ئوممـەتا موحەممـەدی ژ زەلامەکێ وان ب تنێ بێتە کرن، من چو ل سەر خۆ نەهێلا یا ژ مـن هـاتی مـن کـر و مـن مرۆڤێن خۆ بێ بارکرن، ڤێجا ئەگەر سەر ب سەر ئەز رزگار بووم ئەو ئەز مرۆڤەکێ بەختەوەرم.

پاشی گۆت: ئەگەر (أبـو عبیدە) یـێ ساخ با ئەز دا وی ل شـویـنـا خـۆ دانـم.

و ئاشکەرایـە کـو دەھ مرۆڤ هەبوون پێغەمبەری -سلاڤ لـێ بـن- ب ساخی مزگینـی ب بەحەشتێ دابوویێ: ئەبوو بەکر و ئەبوو عوبەیدە، و ئەڤە هەردو بەری عومـەری مربـوون، و عومەر.. ئەڤە سێ، و پشتی عومەری حەفت مابوون: عوثمـان و عەلی و زوبەیر و طـەلـحە و عەبدررەحمـان و سەعد و سەعیدێ کوڕێ زەیدی.

عومەری شەشێن ئێکێ ژ ڤان هلبژارتن، و یێ حەفتێ (سەعیدێ کوڕێ زەیدی) ژ ناڤ دەرێخست، چونکی پسـمامێ وی بـوو و زەلامـێ خویشـکا وی فاطـمـایێ بـوو، گـۆتێ: ئـەز شاهدەیێ بۆ تە دەدم کـو پێغەمبـەر -سـلاڤ لـێ بـن- یـێ ژ تـە رازی بـوو حـەتا مـری، بەلـێ چونکی تو مرۆڤێ منی، چێ نابت تو د گەل ڤان بی، پاشی گۆتە صەحابییان: ئێکـی ژ ڤـان هەر شەشان بۆ خۆ هلبژێرن، و کوڕێ من عەبدللاھـ بـلا د گـەل هـەوە بـت رەئیـا وی وەرگـرن، بەلـێ وەنەبت تشتەکی بێخنە د دەستان دا.

و گۆت: ئـەز شـیرەتێ ل وی دکـەم یـێ پشـتی مـن دبتـە خەلیفـە کـو قـەدرێ موهـاجران بگرت و حورمەتا وان بپارێزت، و قەدرێ ئەنصـاریان ژی بگـرت، باشـییێ د گـەل باشـێ وان بکەت و ل خرابێ وان ببۆرت، و قەدرێ خەلکێ دی ژی بگرت ئەوێ ل وەلاتێن موسلمانان، چونکی ئەون ئیسلامێ دپارێزن، چوبێ ژێ نەستینت ئەو مال نەبت یێ ژ وان زێدە بکـەت و

ئەو پێ درازی، و ئەز شیرەتێ ل وی دکەم ب عەرەبێن دەشتێ ژی.. و ب (أهل الذمـه) ژی باری زێدەی طاقەتا وان ل وان نەکەن.

ئەڤە ب کورتی ئەو شیرەت بوو یا عومەری ل وی کەسی کری ئەوێ دێ پشتی وی بتە خەلیفە. و عومەری گۆتە کوڕێ خۆ: سەح کێ کانێ چ دەین ل سەر من هەنە ژ مالێ من بدە، ئەگەر مالێ من تێرا نەکر، بێژە بنەمالا عەدی بلا هاری تە بکەن، ئەگەر هەر تێرا نەکر بلا قورەیشی ژی هاری تە بکەن.

پاشی گۆتێ: عەبدللاهـ، هەرە نک دەیکا موسلمانان عائیشایێ و بێژێ: عومەری سلاڤێ ل تە کرین، و نەبێژێ (أمیر المؤمنین)ی، چونکی ئەز نوکە ئەمیرێ کەسێ نینم، و بێژێ: ئەگەر تو دەستویرییێ بدەی، عومەری دڤێت ل نک هەردو هەڤالێن خۆ بێتە ڤەشارتن، یەعنی: د مەزەلکا عائیشایێ ڤە ل نک قەبرێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و یێ ئەبوو بەکری.

عەبدللاهـ هات، دیت عائیشا یا بۆ عومەری دکەتە گری، عەبدللاهی داخوازا عومەری گەهاندێ، عائیشایێ گۆت: ب خودێ ئەو جهـ من بۆ خۆ هێلابوو بەلێ ئەز دێ وی ئەڤژۆ ب پێش خۆ ئێخم.

گاڤا عەبدللاهـ زڤریە نک بابێ خۆ و گۆتییێ: عائیشا یا رازیە، گۆت: (الحمد لله) ئەڤە ل نک من ژ هەمییێ گرنگتر بوو، ئەگەر ئەز مرم جارەکا دی دەستویرییێ ژێ بخوازە ڤە ئەگەر رازی نەبوو من ببەنە ناڤ زیارەتێ موسلمانان.

کچا وی حەفصا دەیکا موسلمانان هاتە نک، گاڤا وێ ئەو د ڤی حالی دا دیتی کرە گری و گۆت: وەی بۆ هەڤالێ پێغەمبەری.. عومەری گۆتە کوڕێ خۆ: کانێ من ڕاکەڤە ئەز نەشێم گوهێ خۆ بدەمە ڤان گۆتنان، وی عومەر دا بەر سنگێ خۆ، عومەری گۆتە کچا خۆ: ئەز تە ب خودێ ددەمە سویندێ ژ ڤێ جارێ پێڤەتر تشتەکی ب من نەبێژی، چاڤێن تە ئەز نەشێمێ، بەلێ هەر مرییەکێ ئەو تشت پێ بێتە گۆتن یێ نە ل نک وی، مەلائیکەتان کەرب ژێ ڤەدبن.

سێ رۆژان عومەر پشتی بریندارکرنێ ما، دوشەنبێ و سێ شەنبێ و چار شەنبێ، و ل رۆژا چار شەنبێ (٢٦) ی هەیڤا (ذو الحجه) ژ سالا (٢٣) مشەختی عومەرێ شەهید چوو بەر دلۆڤانیا خودێ، و ژییێ وی هنگی ل دۆرێن (٦٣) سالییێ بوو.

گاڤا عومەر هاتییە ب سەر وبەرکرن ئیمامێ عەلی هاتە هنداڤ و گۆت: ب خودێ پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مرۆڤەک ل سەر عەردی نینە مەن حەز کربت ئەز ب عەمەلەکێ وەکی یێ وی بچمە نک خودێ ژ عەمەلێ ڤی یێ هاتیە کفنکرن پێڤەتر.. پاشی عەلی هند کرە گری حەتا ریهێن وی ژ رۆندکان تەرِ بووین و گۆت: مرنا عومەری دەرزەک د ئیسلامێ دا چێ کر حەتا رۆژا قیامەتێ ئەو دەرز خۆ لێک نادەتەڤە.

و گاڤا خەلک کۆم بووین دا نڤێژێ ل سەر عومەری بکەن، هندەکان عوثمان و هندەکان عەلی پێش ئێخست دا نڤێژێ ل سەر بکەن -و هنگی هێشتا خەلیفە نەهاتبوو هلبژارتن- صوهەیبی گۆت: هوین هەردە خۆ بدەنە پاش، عومەری ئەز ل شوینا خۆ یێ کریمە ئیمام.

وان گۆت: تو راست دبێژی.. و هەمی پاشڤە چوون، و صوهەیبی نڤێژ ل بەرا موسلمانان ل سەر عومەری کر، و پاشی عومەر ل وی جهی هاتە ڤەشارتن یێ وی ڤیای، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ل لایێ قیبلێ، و ب رەخ ڤە ئەبوو بەکر و ب رەخ ئەبوو بەکری ڤە عومەر[1].

عومەری سێزدە عەیال هەبوون: نەهـ کورِ و چار کچ، کورِێ وی یێ ژ هەمیان ناڤدارتر عەبدللاهە و ئەو ژی صەحابییەکێ ب ناڤ و دەنگە، و گەلەک حەدیس یێن ریوایەت کرین، و عاصم و ئەڤە باپیرێ عومەرێ کورِێ عەبدلعەزیزی یێ دەیکێیە، و ژ کچێن وی: (حفصە) ژ هەمیان ناڤدارترە، و ئەڤێ شوی ب پێغەمبەری کربوو -سلاڤ لێ بن- لەو ئەبوو بەکر و عومەر هەردو خەزویرێن پێغەمبەری بوون، و پێغەمبەر خەزویرێ عوثمانی و عەلی هەر دووان بوو.

---

(١) و سەرهاتییا هلبژارتنا خەلیفەیێ پشتی عومەری، هنگی دێ بەحس ژێ کەرین دەمێ ئەم بەحسێ ئیمامێ عوثمان دکەین، ئەگەر خودێ حەز بکەت.

وەکی بۆ مە ئاشکەرا بووی عومەر دەھ سال و شەش هەیڤ و پێنج ڕۆژان ما خەلیفە، و وی ل ڤی دەمی گەلەک کارێن مەزن کرن، ل ڤێرێ ئەم دێ وان کاران ب کورتی بێژین:

١- دەمێ عومەر بوویە خەلیفە گەرم گەرما شەڕێ موسلمان و کافران بوو ل پتر ژ چەپەرەکی، ل عیراقێ و شامێ، گاڤا عومەری خیلافەت وەرگرتی وی بەردەوامی ب سیاسەتا ئەبوو بەکری دا و خەمەکا مەزن ژ ئامادەکرنا لەشکەری خوار.

ل شامێ سەرکەفتنێن موسلمانان ڕۆژ بۆ ڕۆژێ زێدەتر لێ هاتن و موسلمان شیان دیمەشقێ و حمصێ و قنسرینێ و ئەجنادینێ بستینن، و یا ژ هەمیێ مەزنتر ئەو بوو موسلمان شیان قودسێ ڤەکەن و عومەری ب خۆ ب دەستێ خۆ کلیلێن قودسێ وەرگرتن.

ل جەبهەیێ عراقێ ژی لەشکەرێ ئیسلامێ بۆ پێشڤە چوو و شیا د گەلەک شەڕێن مەزن دا سەرکەڤت حەتا پایتەختا دەولەتا فورسێ ب خۆ ژی ستاند، و دەولەتا وان بێ سەروشوین کر، و ب لایێ خوراسانێ ژی ڤە چوو.

کوردستان ژی، و هەر وەسا مصر، ژ وان وەلاتان بوون یێن ل سەر دەمێ عومەری هاتینە ڤەکرن و ئیسلام گەهشتیێ.

و ل دەمەکی عومەری بڕیار دا ئەو ب خۆ سەرکێشیا لەشکەرێ ئیسلامێ ل عیراقێ بکەت، بەلێ صەحابی مانە پێڤە و گۆتنێ: یا باش ئەوە تو بمینیە ل مەدینێ، ئینا وی (سعد بن أبی وقاص) ل شوینا خۆ هنارت.

٢- کارێ دی یێ مەزن یێ عومەری کری دەرێخستنا جوهی و فەلان بوو ژ وەلاتێ حیجازێ، و ئەو فرێکرنە شامێ، ژ بەر کو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئیشارەت دابوو کو دو دین ل وێرێ کۆم نابن.

٣- ب سەروبەرکرن و ڕێکخستنا کاروبارێ دەولەتێ ب وی ڕەنگێ مە بەری نوکە ئیشارەت پێ دای.

٤- دانانا دیرۆکا هجری ئەوا بوویە دیرۆکا دەولەتا ئیسلامێ یا رەسمی.

و پشتی ڤێ هەمییێ، و بەری ئەم بەرپەرێ عومەری ژی قەلدەین و قەستا دیوانا عوثمانی بکەین، هوین هزر نەکەن ئەم یێن شیاین دیرۆکا عومەری بۆ هەوە ڤەگێرین، یان هندەکێ ژ مەزنییا وی بەرچاڤ کەین.

عومەر ئەوێ قەدەرا مە وەسا کو ئەم گوهە لێ ببین بێی وی ب خۆ ببینین، حەز ژێ بکەین بێی مەزنییا وی -وەکی ئەو ژ هەژی- بزانین، گەلەک ژ هندێ مەزنترە مرۆڤ د سەعەتەکێ یان د دو سەعەتان دا بشێت بدەتە نیاسین.

بەلێ هەر چاوا بت هیڤیا مە ئەوە ئەو دەمێ مە د گەل عومەری بۆراندی ڤیانا وی پتر د دلێ مە دا مەزن بکەت، دا بەلکی ئەڤ ڤیانە ل ئاخرەتێ مە بدەتە د گەل وی، هەر وەکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتی: ﴿ المرء مع من أحب ﴾ مرۆڤ د گەل وییە یێ ئەو حەز ژێ دکەت.

خەلیفێ سێیێ
عوثمانێ کوڕێ عەففانێ

پشتی عومەری دۆرا عوثمانی دئێت، زەلامێ ئێکانە د دیرۆکێ دا دو جاران بوویە زاڤایێ پێغەمبەرەکی، عوثمان ئەوێ مەلائیکەتان شەرم ژێ دکر.. ئیمامێ شەهید ئەوێ پتر ژ جارەکێ مزگینی ب بەحەشتێ بۆ هاتییە دان.

ڤێجا کەرە کەن ئەم و هوین و عوثمان.. و چیرۆکا مەردینییێ و خۆفرۆتنا بۆ خودێ.

عوثمان ناڤێ وی یێ دورست بوو، بابێ وی عەففانێ کوڕێ (أبو العاص)ێ کوڕێ (أمیە)یێ کوڕێ (عبد شمس)ێ کوڕێ (عبد مناف)ێ قورەیشییە.. ئەو و پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ل (عبد مناف)ی دگەهنە ئێک، یەعنی: ل بابێ پێنجێ؛ چونکی پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- کوڕێ (عبد الله)ێ کوڕێ (عبد المطلب)ێ کوڕێ (هاشم)ێ کوڕێ (عبد مناف) بوو.

و عەففانێ بابێ عوثمانی د جاهلیەتێ دا مر بوو.

دەیکا عوثمانی (أروی) بوو، ئەو ژی هەر ژ بابکێ (عبد شمس)ێ قورەیشی بوو، یەعنی: ئەو و زەلامێ خۆ ژ ئێک بنەمالێ بوون، و دەیکا دەیکا عوثمانی (البیضاء) کچا (عبدالمطلب)ی بوو، یەعنی: عوثمان نەڤییێ مەتا پێغەمبەری بوو و پێغەمبەر برازایێ پیرا عوثمانی بوو.

دەیکا عوثمانی (أروی) گەهشتبوو دەمێ ئیسلامێ و موسلمان بووبوو، و دبێژن: ئەو ل سەر دەمێ خیلافەتا عوثمانی مربوو.

شەش سالان پشتی بوونا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- عوثمان ل باژێـرێ (طـائف)ێ ب سەر دنیایێ کەفتبوو.

سەر وبەرێ ژینا عوثمانی د جاهلیەتێ دا ب بـەرفرەهی مـە نەزانییـە، بەلـێ ژ تشـتێن ئاشکەرایە کو عوثمان مرۆڤەکێ گەلـەک خۆشـتڤی بـوو د نـاڤ قورەیشـییان دا، حەتا دبێژن: دەمێ ژنکەکێ کورەکێ خۆ دهژاند ئەڤ مالکا شعرێ پێ دگۆت:

أحبـکَ والـرحمـنْ حبَ قریش عثمانْ

یەعنی: ئەز ب خودێ کەمی کانێ قورەیشی چەند حەز ژ عوثمانی دکەن، ئەز هند حـەز ژ تە دکەم.

عوثمان مرۆڤەکێ ڕوی گەش بوو، یێ ڕەنگ ئەسمەر بوو، ریهـێن وی د درێژ بـوون، و بەژنا وی یا ناڤنجی بوو، هەر ژ جحێلینییا خۆ ئەو زەلامەکێ ب مرۆڤاینی و شـەرمین بـوو، د ناڤ قورەیشییان دا کەسک نەبوو قورەیشی هەمی حەز ژێ بکەن هندی وی، و هـەر ژ بـەر هندێ بوو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ل دەمێ صولحا حودەیبییێ ئەو هنارتە مەکەهێ د ناڤ قورەیشییان دا.

بابێ عوثمانی ئێک ژ مەزن و ماقویلێن بـابکێ ئەمـەوییێن قورەیشـی بـوو، مرۆڤـەکێ دەولـەمەند بوو و کارێ بازرگانییێ دکر، لەو عوثمان هەر ژ زارۆکینییا خۆ ژینەکا خۆش بربوو سەری، و دبێژن: عوثمانی چو ڕۆژان فەقیری نەدیتبوو.

هێشـتا عوثمـان یـێ جحێـل بـابێ وی مـر، و مالـێ وی هـەمی بـۆ عوثمـانی مـا، و عوثمانی ژی وەکی پتریا زەلامێن مەکەهێ بازرگانی ب مالـێ خۆ دکر.

هەڤالینی د ناڤبەرا عوثمانی و ئەبوو بەکری دا هەبوو، لەو دەمێ ئیسلام هاتی و ئەبوو بـەکری بـەری هـەمییان بـاوەری ب پێغەمبـەری -سلاڤ لـێ بـن- ئینـای، ئـەبوو بـەکر هـات و داخواز ژ هەڤالێن خۆ یێن نێزیک کر کـو بێنـە د ئیسـلامێ دا، عوثمـان ئێـک ژ وان بـوو.. عوثمانی د گاڤێ دا گوهدارییا ئەبوو بەکری کر، و د گـەل وی چـوو نـک پێغەمبـەری -سـلاڤ لـێ بن- و ل سەر دەستێ وی موسلمان بوو، و عوثمـان ئێـک ژ وان پێـنج زەلامـان بـوو یـێن بەری هەمییان هاتینە د ئیسلامێ دا: ئەبوو بەکر، عوثمان، طـەلحە، زوبەیر و سەعدێ کورێ

ئەبوو وەققاصی. و عوثمان ئێکەمین زەلامێ ئەمەوی بوو باوەری ب پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئینای، لەو ئەڤ چەندە بۆ ئەمەوییان نەخۆش بوو، ب تایبەتی ئەگەر ئەم ل بیرا خۆ بینین کو پەیوەندی د ناڤبەرا ئەمەوییان و بابکێ هاشمییان دا د خۆش نەبوون.

گاڤا خەلکی زانی عوثمان یێ موسلمان بووی ژ ڤێ چەندێ مەندەهۆش بوون، ئێک ژ وان چوو -ب گازندە ڤە- گۆتە دەیکا وی: کوڕێ تەیێ چوویە سەر دینێ موحەممەدی. دەیکا وی ئەوا کچ مەتا پێغەمبەری، گۆت: ما کی ژ مە فەرترە هاری موحەممەدی بکەت؟ مالێ مە و رحێن مە گۆری موحەممەدی بن!

بەلێ ئەڤە رەئیا زەلامێن ئەمەوییان نەبوو، مامێ وی (الحکم بن أبی العاص)ی گاڤا زانی عوثمان یێ موسلمان بووی، چوو عوثمان گرت و حشکێ گرێدا و عەزاب دا و سویند خوار ئەو عوثمانی نەبەردەت حەتا عوثمان نەزڤرتە سەر دینێ وان.. عوثمانی ژی سویند خوار ژ دینێ خۆ لێڤە نەبت ئەگەر خۆ ئەو د بن عەزابێ دا بمرت ژی. پشتی دەمەکی مامێ وی ژێ بێ هیڤی بوو، ئینا ئەو بەردا و ئێدی مایێ خۆ تێ نەکر.

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کچا خۆ (رقیە) دابوو کوڕێ مامێ خۆ (أبو لهب)ی، بەلێ بەری (أبو لهب) بویکا خۆ ڤەگوهێزت وەحی بۆ پێغەمبەری هات، و ئیسلامێ دەست پێ کر، (أبو لهب)ی گۆتە کوڕێ خۆ: تو کچا مەحەممەدی بینی ئەز و تو ژێک خلاس. وی گوهێ خۆ دا بابێ خۆ و کچا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هێشتا نەڤەگوهاستی بەردا.

پشتی هنگی عوثمانی ئەو بۆ خۆ خواست، و پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- داخوازا وی ب جهـ ئینا و کچا خۆ (رقیە) دایێ.

ڕۆژ بۆ ڕۆژێ هژمارا موسلمانان زێدە دبوو، و د گەل زێدەبوونا هژمارا وان دژواریا کافرێن قورەیشییان ژی ل سەر وان زێدە دبوو، و ژ بەر کو موسلمان د بێ هێز بوون و کەس نەبوو بەرەڤانییێ ژ وان بکەت، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەستویری دا وان ئەو مشەخت ببن و بچنە وەلاتێ حەبەشێ؛ چونکی مەلکەک ل وێرێ هەبوو ل سەر دینێ عیسای بوو، قەبویل نەدکر د مەملەکەتا وی دا تەعدایی ل کەسێ بێتەکرن.. و ئێکەمین کەسێ ڕێکا مشەختبوونێ گرتی و د فەرمانا پێغەمبەری دەرکەفتی: عوثمانێ کوڕێ عەففانی و ژنکا وی

(رقیە) کچا پێغەمبەری بوون. لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دوعا بۆ وی کر و گۆت: عوثمان ئێکەمین کەسە پشتی لووطی مشەخت دبت.

پشتی عوثمان و هندەک صەحابییێن دی گەهشتینە حەبەشە، دەمەکی مان، ئەو بوو قورەیشییان کرە دیعایەت کو خەلکێ مەکەهێ هەمی یێن موسلمان بووین ئینا ئەو زڤرینە مەکەهێ.. بەلێ پشتی ئەو زڤرین بۆ وان دیار بوو کو ئەڤ گۆتنا گەهشتییە وان درەو بوو، لەو هندەک ژ وان جارەکا دی زڤرینە حەبەشە و عوثمان و کابانییا وی (رقیە) ژ وان بوون، ئەو ب دەستویرییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- چوون.

ئەم نزانین کانێ ڤێ جارێ عوثمان چەند مابوو ل حەبەشە، و کانێ بەری پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ مەکەهێ مشەخت ببتە مەدینێ عوثمان ژ حەبەشێ زڤری بوو مەکەهێ، یان پشتی مشەختبوونێ ئەو ئێکسەر ژ حەبەشێ هاتبوو مەدینێ؟ بەلێ تشتێ مسۆگەر ئەوە ل سالا دووێ ژ مشەختێ دەمێ شەڕێ بەدرێ چێ بووی، عوثمان ل مەدینێ بوو.. و هزر پتر بۆ هندێ دچت کو ئەو زڤری بوو مەکەهێ پاشی ژ مەکەهێ مشەخت بووبوو مەدینێ، و ب ڤێ چەندێ عوثمان دبتە ژ وان کەسان یێن سێ جاران -د رێکا خودێ دا- مشەخت بووی.

ل مەدینێ دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- و هندەک صەحابییێن خۆ دەرکەفتینە بەراهییا کاروانێ ئەبوو سوفیانی، عوثمان ژ وان کەسان بوو یێن دەرنەکەفتین، و ئەگەرا دەرنەکەفتنا وی نساخییا ژنکا وی بوو.. بەری پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەرکەڤتە بەدرێ کچا وی (رقیە) نساخ بوو، هەر چەندە عوثمانی دل تێ هەبوو د گەل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەرکەڤت ژی، بەلێ پێغەمبەری گۆتێ: تو نەئێ بمینە ل مال ژ بەر ژنکا خۆ.. و بەری لەشکەرێ موسلمانان یێ سەرکەفتی ژ بەدرێ بزڤرتە مەدینێ خودێ وەسا حەز کر کابانییا عوثمانی بچتە بەر دلۆڤانییا خودێ، پشتی نێزیکی پازدە سالان ماینە د گەل ئێک، و ژییێ (رقیە)یێ دەمێ مری نەبووبوو سیهـ سال، و عوثمانی کوڕەک ژ (رقیە)یێ هەبوو ناڤی وی (عبد الله) بوو، دبێژن: ئەو ل شەش سالییێ مربوو.

و دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەستکەفتییێن بەدرێ لێکڤەکرین پشکەک دا عوثمانی ژی، وەکو کو عوثمان د شەڕی دا یێ ئامادە، لەو تەعامولا خەلکێ بەدرێ د گەل عوثمانی دهاتەکرن.

ل مەدینێ عوثمان ژی وەکی ئەبوو بەکر و عومەر و عەلی، هەردەم د گەل پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن- و هەر وەکی قەدەرێ ئەڤ هەر چارە ئامادە دکرن دا پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- خلافەتا راشدی بکەن.

عوثمان -وەکی مە بەری نوکە ژی گۆتی- مرۆڤەکێ زەنگین بوو، و ل مەدینێ وی مالێ خۆ د خزمەتا پێغەمبەری و ئیسلامێ دا دانابوو، دەمەکی ئاڤ ل مەدینێ کێم بوو، و ئاڤا کانی و بیران ژی ل بەر دەڤێ خەلکی تام نەخۆش بوو، بیرەک تێ نەبت ئەو بیرا دگۆتنێ: (بئر رومە)، ئەڤ بیرە یا زەلامەکێ جوهی بوو، گاڤا وی دیتی بەرێ خەلکی کەفتە ئاڤا بیرا وی رابوو ئاڤ فرۆت و ب ڤێ چەندێ ل سەر موسلمانان بوو تەنگاڤی.. پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: کی دێ ڤێ بیرێ بۆ موسلمانان کڕت و پێش وێ ڤە کانییەک د بەحەشتێ دا دێ بۆ هەبت؟

عوثمانی گۆت: ئەز.

عوثمان چوو نک زەلامێ جوهی، گۆتێ: بیرا خۆ بفرۆشە من، یێ جوهی گۆتێ: نیڤەکێ دێ فرۆشمە تە، ڕۆژەکێ ئاڤ بۆ من و ڕۆژەکێ بۆ تە، و بهایەکێ ب دلێ خۆ گۆت. هزرا وی ئەو بوو دێ پارەی ژ عوثمانی وەرگرت، و ڕۆژەکێ دێ ئاڤێ ژی فرۆشت. عوثمانی گۆتێ: بلا.

پشتی عوثمانی پارێن وی داینێ و دبێژن: دوازدە هزار دەرهەم بوون، عوثمانی گۆتە خەلکی: هەچییێ ئاڤ بڤێت بلا ب هەروە ل ڕۆژا من بۆ خۆ ببەت، ڕۆژا دۆرا عوثمانی با خەلک دچوو تێرا دو ڕۆژان ئاڤ بۆ خۆ دئینا، و ڕۆژا دۆرا زەلامێ جوهی با کەسێ ئاڤ ژێ نەدکڕی، ئینا زەلامێ جوهی بارا خۆ ژی فرۆتە عوثمانی بەلێ ڤێ جارێ ب هەشت هزار دەرهەمان. و عوثمانی بیر بۆ موسلمانان کرە وەقف.

و سەرهاتییێن مەردینییا عوثمانی ژ هندێ پترن کو مرۆڤ بهژمێرت.

دەمەکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دیت هەر وەکی مزگەفتا وی یا تەنگ دبت پشتی هژمارا موسلمانان زێدە بووی، لەو ڕۆژەکێ د ناڤ صەحابییێن خۆ دا گۆت: کی دێ فلان جهی کڕت دا ئەم ب سەر مزگەفتێ ڤە بەردەین و ژ وێ چێتر بۆ وی د بەحەشتێ دا هەیە؟

ل ڤێرێ عوثمانی بەری هەڤالێن خۆ ڕا کر و گۆت: ئەز.. و وی ب بیست و پێنج هزار دەرهەمان ئەو عەرد کڕی.

و هەر ژ چیرۆکێن مەردینی و خێرخوازییا وی سەر دەمێ خلافەتا ئەبوو بەکری جارەکێ ل مەدینێ بوو گرانی، و ئەرزاق ل بازاری نەما، ل وان ڕۆژان قافیلەکا عوثمانی هاتە مەدینێ، هەمی قویت و ئەرزاق بوو، بازرگانێن مەدینێ چوونە نک عوثمانی دا معاملێ د گەل وی بکەن، عوثمانی گۆتێ: هەوە خێرە، وان گۆت: مە یێ زانی قافیلەکا تە یا هاتی و ئەم یێن هاتین ئەرزاقی ژ تە بکڕین دا ببەینە بازاری؛ چونکی تو دزانی خەلک یێ تەنگاڤە.. عوثمانی گۆتێ: وەرن.. هەر دەرهەمی هوین چەند فایدەی دێ دەنە من؟

وان گۆت: ئەوێ تە ب دەهان کڕی ئەم دێ ب دوازدان ژ تە کڕین، وی گۆت: ئێکی پتر یێ دایە من. وان گۆت: دێ چاردەیان دەینە تە. گۆت: پتر. گۆتن: پازدەیان، عوثمانی گۆت: ئێکی پتر یێ دایە من. ئینا بازرگانان گۆت: ئەو کییە پتر دای؟ ئاخری تاجرێن مەدینێ ئەمین! عوثمانی گۆت: ئێکی هەر دەرهەمی دەهـ دەرهەم فایدە یێن داینە من، هوین دێ پترێ دەن؟ وان نەگۆت: نەخێر. عوثمانی گۆت: گەلی تاجران. هوین شاهد بن ئەڤ هزار حێشترێن من ب بار ڤە خێرن بۆ فەقیر و ژارێن مەدینێ.

ئەو فایدێ خودێ ددەتە عوثمانی دەرهەمەک ب دەهان بۆ وی چێترە ژ هەمی فایدێن دی.. ڤێ سەرهاتییێ ئەڤرۆ ئەم دکەینە دیاری بۆ وان تاجرێن دەلیڤەیان بۆ خۆ (استغلال) دکەن، و کەیفا وان دئێت دەمێ کورێن مللەتی دکەڤنە د تەنگاڤییێ دا، نە دا وەکی عوثمانی بکەن و سەرمالێ خۆ ل نک خودێ زێدە کەن، بەلکی دا پتر خوینا هەژاران بمێژن و ب برسا وان خۆ حەمەر کەن!

(ئەز) ئەو شعار و دوریشمە بوو یێ عوثمانی ل دەمێ سباقا خێرێ دا بلند دکر.

ڕۆژا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کرییە دلێ خۆ بۆ شەڕێ تەبووکێ دەرکەڤتنە جیهادێ وی بەرێ خۆ دایێ گرفتارییا مەزن ئەو بوو موسلمانان پێرەـ نەبوون پێ بدەرکەڤنە جیهادێ، لەو ئەو ب سەر مینبەرێ کەفت و داخواز ژ موسلمانان کر کو هاریکارییا لەشکەری بکەن؛ دا بشێت دەرکەفتە جیهادێ.

عوثمان ڕابووڤە و گۆت: کارکرنا لەشکەری هەمی خەما من.. هزار و تشتەک حێشتر و هەسپ عوثمانی ئامادە کرن، ب زینی و ئالف ڤە.. نە بەس هندە، هزار دینار ژی ئینان کرنە کۆشا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دا ئەو وان ل سەر جیهادکەران خەرج بکەت.. ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: (ما ضر عثمان ما عمل بعد اليوم - ژ ئەڤرۆ وێ ڤە عوثمان چ بکەت زیان ناگەهتێ).

ئەڤە پیچەک بوو ژ گەلەکییا مەردینییا عوثمانی، ڤێجا چاوا ژ زەلامێن دەرەجا ئێکێ نەبت؟

وەکی مە گۆتی: عوثمان ژ وان صەحابییان بوو یێن هەردەم د گەل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دژیا، و دەمێ کچا پێغەمبەری (رقیه) مری ل سالا دووێ مشەختی، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- خویشکا وێ (أم کلثوم) دا عوثمانی، و ب ڤێ چەندێ عوثمان دو جاران بوو زاڤایێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-.

نێزیکی شەش سالان عوثمان و (أم کلثوم) د گەل ئێک مان، و ل سالا نەهێ مشەختی (أم کلثوم) مر بێی کو چو عەیال ژ عوثمانی هەبن.. و پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئەگەر کچەکا دی مە هەبا دا دەینە عوثمانی.

عوثمان مرۆڤەکێ خواندەڤان بوو، و ئێک ژ نڤیسەرێن وەحییێ بوو، یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دهنارتە ب دویڤ ڕا دا قورئانێ بنڤیست دەمێ هندەک ئایەتێن نوی دهاتنە خوارێ.

ل ڕۆژا حودەیبییێ دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- و صەحابی هاتین دا بچنە مەکەهێ بۆ کرنا عومرێ، و کافران هندەک هنارتینە بەراهییا وان دا نەهێلن ئەو بێنە د مەکەهێ دا، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤیا مرۆڤەکی فرێکەتە مەکەهێ دا بێژتە کافران: ئەم نەهاتینە شەڕێ هەوە بکەین، ئەم یێن هاتین عومرێ بکەین.. پشتی وی دان و ستاندن د گەل صەحابییێن خۆ کری رەئیا هەمییان ئەو بوو ئەو عوثمانی بهنێرتە مەکەهێ؛ چونکی کەس وەکی وی ل نک قورەیشییان یێ ب قەدر نەبوو.

گاڤا عوثمان چوویە مەکەهێ، کافران عوثمان گرت و سێ ڕۆژان دان و ستاندن کرن کانێ ئەو چ بکەن.. هنگی سوحبەت وەسا گەهشتە پێغەمبەری کو قورەیشییان عوثمان یێ کوشتی، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بڕیارا شەڕی دا، و صەحابییان بەیعە دا پێغەمبەری کو د هەر حالەکێ هەبت دا ئەو د گەل وی بن، پشتی ئەو چووینە دەستێ پێغەمبەری، پێغەمبەری دەستێ خۆ یێ چەپێ کرە د دەستێ خۆ یێ ڕاستێ دا و گۆت: ئەڤە پێش عوثمانی ڤە، و ئەڤە بوو (بیعە الرضوان).

د هندەک ریوایەتێن دورست دا هاتییە ڤەگوهاستن کو عوثمان ئێک ژ وان کەسان بوو یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هندەک نهێنی بۆ گۆتین، و ئاگەهداریا وی کری کو هندەک موصیبەت دێ ب سەر وی دا ئێن، ڤێجا دڤێت ئەو صەبری بکێشت حەتا خودێ حوکمی د ناڤبەرا وی و دوژمنێن وی دا بکەت، (ابن ماجە) د حەدیسەکا دورست دا ژ عائیشایێ ڤەدگوهێزت، دبێژت پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتە عوثمانی: ﴿ یا عثمان، إن ولاک الله هذا الأمر یوما، فأرادک المنافقون أن تخلع قمیصک الذي قمصک الله فلا تخلعه ﴾ ئەی عوثمان ئەگەر خودێ ئەڤ کارە ڕۆژەکێ ئێخستە دەستێن تە، و منافقان ڤیا وی کراسێ خودێ کرییە بەر تە ژ بەر تە بکەن، تو ژ بەر خۆ نەکە.

ئەڤ شیرەتە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ل عوثمانی کربوو، و عوثمان شیرەتا وی ب جهـ ئینا، و ژ لایەکێ دی ڤە ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو ئەوێن ڤیاین عوثمانی بێخن (منافق) بوون؛ چونکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەڤ ناڤە یێ دانایە سەر وان.

و ئیمامێ (ترمذی) د حەدیسەکا دورست دا ژ (مورەیێ کوڕێ کەعبی) ڤەدگوهێزت، دبێژت: ڕۆژەکێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ فتنا کر و وەسا بۆ مە دیار کر کو فتنە گەلەک یا نێزیک بووی، هنگی زەلامەکێ سەر وچاڤ پێچای د بەر مە ڕا چوو، ئینا پێغەمبەری ئیشارەت دایێ و گۆت: ﴿ هذا یومئذ علی الهدی ﴾ یەعنی: وێ ڕۆژێ ئەڤە دێ ل سەر هیدایەتێ بت. گۆت: ئەز ب دویڤ وی زەلامی دا چووم دا بزانم کانێ ئەو کییە، من دیت ئەو عوثمانە.

و د حەدیسەکێ دا ئیمام ئەحمەد ژ عائیشایێ ڤەدگوهێزت، دبێژت: دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- کەفتییە بەر نساخییا مرنێ، ئەز و حەفصایا کچا عومەری ل نک بووین،

گۆت: جارەکێ دلـێ پێغەمبەری هاتە گرتن، مە گۆت: دیارە تمام بوو، پاشی هشـیار بـوو، و گۆت: دەرگەهی بۆ ڤەکەن. من گۆتە حەفصایێ: دێ بابێ من بت یان بـابێ تـە، مـە دەرگەهـ ڤەکر دەرکەفت عوثمان، گاڤا پێغەمبەری ئەو دیتی گۆتێ: خۆ نێزیک بکە.

عوثمان ب نک ڤە چوو، ئینا پێغەمبەری تشتەک د گوهی دا گـۆت، مـن و حەفصـایێ نەزانی کانێ چ گۆتێ، پاشی ب دەنگەکێ بلند گۆتێ: تە زانی من چ گۆتە تە؟ گۆت: بەلـێ، پاشی جارەکا دی ژی تشتەک د گوهی دا گۆتێ، و دیسا ب دەنگـەکێ بلنـد گـۆتێ: تـە زانـی من چ گۆتە تە؟ گۆت: بەلـێ من زانی و ئەز تێ گەهشتم.

و د ریوایەتەکا دی دا عائیشا دبێژت: گاڤا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هێدی تشتەک گۆتییێ ڕەنگێ عوثمانی هاتە گوهارتن.. و ڕۆژا دوژمنان حصار دانایە سەر عوثمانی -وەکی دێ بەحس ژێ کەین- هندەک مرۆڤان گۆتێ: بۆچی تو ئـەمر ناکـەی شـەڕێ وان بێتـەکرن؟ وی گۆت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- تشتەکێ گۆتییە من ئـەز دێ صـەبرێ ل سـەر کێشـم. لـەو هندەک زانایان دگۆت: دیارە ئەو تشتێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتییێ بەحسـێ کوشـتنا وی بوو.

ئیمامێ عوثمان ئێک ژ وان صەحابییان بوو یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مزگینـی ب بەحەشتێ دایێ، و مری و ئەو یێ ژێ رازی.

* * *

ل سەر دەمێ خلافەتا ئەبوو بەکری عومەر تێ نەبت کەس هندی عوثمـانی یـێ نێزیکـی ئەبوو بەکری نەبوو، د گەلەک مەسەلان دا خەلیفەی رەئیا وی وەردگرت و ب گۆتنـا وی دکـر، و ڕۆژا ئەبوو بەکر کەفتییە بەر مرنێ و ڤیای کیتابەکێ بنڤیست دا کەسەکێ بدانتە جهێ خۆ، وی هنارتە ب دویڤ عوثمـانی ڕا دا بنڤیسـت، دەمـێ عوثمـانی دەسـت ب نڤیسـینێ کـری و بەری ئەبوو بەکر ناڤێ وی کەسی بنڤیست یێ وی دڤێت ل شـوینا خـۆ بـدانت دلـێ وی هاتـە گرتن، یا ژ عوثمانی ڤە ئـەو تمـام بـوو ئینـا عوثمـانی نـاڤێ عومـەری نڤیسـی گـۆت: دا چـو خیلاف چێ نەبت.. پشتی ئەبوو بەکر هشیار بووی گۆتێ: تە چ نڤیسی؟ عوثمانی بـۆ خوانـد

و ناڤێ عومەری گۆت، ئینا ئەبوو بەکری گۆتێ: (بارک الله فیک! ئەگەر تە ناڤێ خۆ نڤیسیبا ژی تو یێ ژ هەژی بووی).

و عومەر بوو خەلیفە.. و دەمێ مە بەحسێ عومەری کری، مە ئاشکەرا کر کو عومەری تشتەک نەدکر حەتا رەئیا صەحابییان وەرنەگرتبا، و عوثمان ئێک ژ وان بوو یێن عومەری دڤیا د هەمی مەسەلان دا رەئیا وی بزانت، و گەلەک کارێن عومەری کرین رەئیا عوثمانی بوو وی وەرگرتی.

و بەری عومەر ژی ژ ڤێ دنیایێ بار کەت -وەکی مە گۆتی- وی شەش کەس هلبژارتن و گۆتە موسلمانان: ئەڤە ئەون یێن پێغەمبەر ژێ رازی، ڤێجا هوین ئێکی بۆ خۆ ژێ هلبژێرن، و عومەر چوو بێی بزانت کانێ ئەوێ دێ بتە خەلیفە پشتی وی کییە، بەلێ دلێ عومەری دگۆتێ موسلمان دێ ئێکی ژ دووان هلبژێرن: عوثمانی یان ژی عەلی، لەو وی شیرەت ل ڤان هەردووان کر کو ئەگەر تشتەک کەفتە دەستێ وان ئەو عەدالەتێ د ناڤبەرا خەلکی دا بکەن، و عومەر چوو.. و موسلمانان عوثمان هلبژارت، بەلێ ب چ رەنگ؟

چیرۆکا (شوری)یێ دێ ڤێ چەندێ بۆ مە دیار کەت.

❋ ❋ ❋

دەمێ عومەر هاتییە بریندارکرن و دختوران ئەو بێ هیڤی کری، خەلکی گۆتێ: ئێکی بدانە جهێ خۆ.. ئەو بوو عومەری شەش کەس هلبژارتن و گۆت: ئەڤە ئەون یێن پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژێ رازی، و ئەو هەر شەش ژی ئەڤە بوون: عوثمان، عەلی، طەلحە، زوبەیر، سەعد و عەبدررەحمان. بەری عومەر تمام ببت گۆت: بلا سێ رۆژ د سەر هەوە را نەبۆرن بێی هوین ئێکی نەهلبژێرن.

پشتی صەحابی ژ ڤەشارتنا عومەری خلاس بووین، ئەڤ هەر شەشە -ب ئامادەبوونا صەحابییێن مەزن- کۆم بوون، عەبدررەحمانێ کوڕێ عەوفی رابووڤە و گۆت: سێ ژ هەوە (تەنازولێ) بۆ سێیان بکەن.

زوبەیری گۆت: من تەنازول بۆ عەلی کر.

و طەلحەی گۆت: من تەنازول بۆ عوثمانی کر.

و سەعدی گۆت: من تەنازول بۆ عەبدررەحمانی کر.

ژ شەشان سێ دەرکەفتن، و سێ مان، عەبدررەحمانی گۆتە هەردو هەڤالێن خـۆ: ئێـک ژ هەوە دێ تەنازولـێ بۆ یێ دی کەت دا ئەم وی بکەینە خەلیفە؟

یەعنی: عەبدررەحمانی ب خۆ ژی تەنازول کـر.. عوثمـان و عـەلی خـۆ بـێ دەنـگ کـر، کەسێ نەگۆت: من تەنازول بۆ یێ دی کر، ئینا عەبدررەحمانی گـۆت: باشـە هـوین هـەردو دێ ب گۆتنا من کەن ئەگەر ئەز ئێـک ژ هـەوە هلبژێـرم و ئـەز سـۆزێ دەدەم کـو یـێ باشـتر ژ هـەوە هلبژێرم؟

هەردووان گۆت: بلا.

عـەبـدررەحمانی هـەردو بـرنـە وێڤە و ئێک ئێکە گۆتێ: تو مرۆڤێ پێغەمبەرییی و تو ژ وانی یێن بەری خەلکی هاتینە د ئیسلامێ دا، ئەز تە ب خودێ دەدەمە سوبندێ ئەگەر مـن یێ دی هلبژارت تو گوهدارییا وی بکە و پێ رازی ببە.

هەردووان گۆت: بلا.

صەحابی ژی هەمی ب ڤێ گۆتنێ رازی بوون، سێ ڕۆژان عەبدررەحمان ما، ئێک ئێکە پسیارا موهاجری و ئەنصارییان کر، هـەمییان عوثمـان هلبـژارت، لـەو عەبـدررەحمان هـات و گۆتە عوثمانی: دەستێ خۆ بینە.. و موبایەعا وی کر.

د دویڤ وی دا صەحابییان هەمییان -بێی ئێک خۆ ڤەکێشت یان خۆ نـەڕازی بکـەت- موبایەعا عوثمانی کر.

ژ ڤێ سەرهاتییێ یا (بخاری) د صەحیحا خۆ دا ڤەدگوهێزت بۆ مە ئاشکەرا دبت کـو صـەحابی هـەمی ل وێ بـاوەرێ بـوون کـو پشـتی ئـەبوو بـەکری و عومـەری عوثمـان ژ هـەمی صـەحابییان چێتـر بـوو، و ئەگـەر ل نـک وان عـەلی چێتـر بـا وان ئـەو نـەدهێلا، و عوثمـانی هلبژێـرن. و د ریوایەتـەکا دی دا بوخـاری ژ ئـبن عومـەری ڤـەدگوهێزت، دبێـژت: پشـتی پێغەمبـەری -سـلاڤ لـێ بـن- مـە کـەس وەکـی ئـەبوو بـەکری نـەدیت، و پشـتی ئـەبوو بـەکری عومەر، و پشتی عومەری عوثمان، و پشتی عوثمانی مە کەس ژ کەسێ باشتر نەددیت.

* * *

ب ڤی رەنگی عوثمان بۆ خیلافەتێ هاتە هلبژارتن، و وی ل رۆژا شەنبیێ دەهی هەیڤا موحەررەما سالا (٢٤)ێ مشەختی دەست ب کارێ خۆ وەک خەلیفە کر.. و ئێکەمین تشت عوثمانی کری پشتی موبایەعا وی هاتییەکرن وی خەتبەک ل مزگەفتێ خواند تێدا بیرا خەلکی ل راستییا ڤێ ژینێ ئینا و کو دنیا مالا کەسێ نینە، و کەس لێ نامینت ڤێجا بلا کەس کەیفا خۆ پێ نەئینت و خۆ پێ پشت راست نەکەت، هەر وەسا وی سۆز دا وان کو ئەو دێ ل سەر رێکا یێن بەری خۆ چت، و ژ وان خواست ئەو گوهدارییا وی بکەن د خێرێ دا و هاریکارییا وی بکەن ل سەر ب جهـ ئینانا کیتابا خودێ و سوننەتا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-.

پشتی سوحبەتا کوشتنا عومەری بەلاڤ بووی و گەهشتییە کافران، پشتا وان راست بوو و دلێ وان رحەت بوو؛ چونکی ترسا عومەری خەو ژ چاڤێن وان رەڤاندبوو، حەتا دەرەجەکێ ئێکێ وەکی رۆستەمێ فورسێ دگۆت: عومەری مێلاکا من سۆت، ئەو د گەل صەیان دئاخڤت صە د ئاخفتنا وی دگەهن!

ئەو کافرێن ل دەور وبەرێن دەولەتا ئیسلامی دژیان گەلەک کەیف ب نەمانا عومەری هات و وان دلێ خۆ برێ دەست درێژییان ل سەر دەولەتا ئیسلامێ بکەن.

دەولەتا رۆمێ پێ ل وێ صولحێ دانا یا وان د گەل موسلمانان گرێدای، و ژ لایێ مصرێ و شامێ ڤە هێرش دانە سەر موسلمانان، و ل لایێ رۆژهەلاتێ ژی هندەک مللەتان وەکی ئەرمەن و فورسێ و هندەک مللەتێن دی دەست ب دوژمنییا دەولەتا ئیسلامێ کر، و هزرا وان ئەو بوو ئەڤ خەلیفێ نوی هاتی وەکی یێ بەری خۆ نابت، بەلێ هزرا وان خاڤ دەرکەفت؛ چونکی ئیمامێ عوثمان هەر ژ دەسپێکێ ب هێز بەرسڤا وان دا.

عوثمانی دەستویرییا موعاویەی دا کو ئەو ژ لایێ دەریایێ ڤە هێرشێ بکەتە سەر هێزێن دەولەتا رۆمێ.. ئینا موعاویەی -ئەوێ عومەری ل سەر دەمێ خۆ کرییە والییێ شامێ- دەست ب ئاڤاکرنا ئسطوولەکێ ئیسلامی یێ ب هێز کر، ب وی ئسطوولی موعاویەی گەلەک دەڤەر ستاندن و گەف ل پایتەختا رۆمییان ب خۆ کر، کو هنگی باژێرێ

(قسطەنطینییێ) بوو، ئەوێ نوکە دبێژنێ: ستەنبۆل. و ب ڤی مەوقفێ خۆ یێ ب هێز نە ب تنێ عوثمان شیا هیڤیێن دەولەتا رۆمێ پوچ بکەت، بەلکی ئەو شیا سەهما دەولەتا ئیسلامێ هندی دی بکەتە د دلێ وان دا، کو پشتی هنگی خۆ ل دەمێ موسلمان بێ هێز ژی بووین دەمێ شەڕێ ناڤخۆیی د ناڤ وان دا پەیدا بووی، رۆمانییان د خۆ ڕا نەدیت هێرشەکێ بکەنە سەر دەولەتا ئیسلامێ.

ل لایێ ڕۆژهەلاتێ ژی ئیمامێ عوثمان دەستویری دا لەشکەرێ ئیسلامێ کو پێشڤە بچت، و وان کەسان ئەدەب دەت یێن دلێ خۆ برییە خیانەتا دەولەتا ئیسلامێ.

د چەند سالەکێن کێم دا عوثمان ب سیاسەتا خۆ و ب هێز و دژواریا خۆ شیا توخیبێن دەولەتا ئیسلامی ژ چینێ حەتا ئەندەلوسێ و ژ لێڤێن قسطەنطینییێ حەتا توخیبێن حەبەشە بەرفرەھ بکەت، و ترسا ئیسلامێ د دلێن کافران دا مەزنتر لێ بکەت.

ل ڤێری یا د جهێ خۆ دایە ئیشارەتێ بدەینە مەسەلەکێ ئەو ژی ئەڤەیە: هندەک دیرۆکڤان و نڤیسەران وەسا عوثمان یێ دایە نیاسین کو مرۆڤەکێ لاواز و بێ هێز بوو، و وی ب سستییا خۆ دەولەت هەرڤاند.

و ئەڤ مەوقفێ عوثمانی یێ مە نوکە بەحس ژێ کری بەسە کو درەوا ڤێ گۆتنێ بۆ مە ئاشکەرا بکەت.. عوثمان مرۆڤەکێ سست و خاڤ نەبوو، و ب لاوازی قەت تەعامول د گەل نەیارێن دەولەتا ئیسلامێ نەدکر، و دیرۆک شاهدەییێ بۆ عوثمانی ددەت کو ئەو مەوقفێ ب هێز یێ وی بەرانبەر دوژمنێن دەولەتێ ستاندی قەت یێ کێمتر نەبوویە ژ مەوقفێ عومەری، ژ بەر ڤێ چەندێ گەلەک کەسان ل هەر شەش سالێن ئێکێ یێن خیلافەتا عوثمانی عەصرێ وی ژ عەصرێ عومەری چێتر ددیت، بەلێ تشتێ تەرازی گوهارتی، ئەو بوو د لایێ سیاسەتا ناڤخۆیی دا عوثمانی سیاسەتەکا جودا ژ یا ئەبوو بەکری و عومەری ب کار ئینا، و ئەڤێ سیاسەتا هە مەسەلە گوهارت، و ل دەمەکێ دی ب بەرفرەهی دێ بەحسێ ڤێ سیاسەتێ کەین.

تشتێ دی یێ مەزن -ژ بلی بەرفرەهکرنا توخویبێن دەولەتێ- یێ کو عوثمانی ل دەمێ خیلافەتا خۆ کری (ئستنساخا) قورئانێ بوو:

ئاشکەرایە کو هندی قورئانە ل درێژییا بیست و سێ سالان پارچە پارچە هاتبوو خوارێ، و هەر جارەکا پارچەیەکا نوی ژ قورئانێ دهاتە خوارێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دهنارتە ب دویڤ هندەک صەحابییان ڕا؛ دا وێ پارچەیێ ژ قورئانێ بنڤیسن.. و بەری پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ دنیایێ بار کەت قورئان هەمی یا نڤیسی بوو ل سەر گەلەک جهان، بەلێ ئەڤ نڤیسینە د ئێک کتێبێ دا یا کۆمکری نەبوو.

ژ بلی نڤیسینێ گەلەک صەحابی ژی هەبوون قورئان هەمی ژ بەر بوو.

ل سەر دەمێ ئەبوو بەکری دەمێ گەلەک صەحابی ژ وان یێن قورئان ژ بەر د شەڕێن مورتەددان دا هاتینە کوشتن، عومەری داخواز ژ ئەبوو بەکری کر ب کۆمکرنا قورئانێ ڕابت؛ دا ئەو ژ بەرزەبوونێ بێتە پاراستن، ئەبوو بەکر -پشتی ب گۆتنا عومەری قانع بووی- بەرێ خۆ دایێ کانێ کیژ صەحابی ژ هەمییان پتر ب نڤیسینا قورئانێ رادبوو دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- یێ ساخ، دیت (زەیدێ کوڕێ ثابتی) ژ هەمییان پتر ب ڤی کاری رادبوو، ئینا هنارتە ب دویڤ ڕا، و هندەک صەحابییێن دی ژی دانە د گەل و ژ وان خواست ئەو قورئانێ هەمییێ -ژ جهێن نڤیسی- د ئێک کتێبێ دا کۆم بکەن، ب وی ڕەنگی یێ وان ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گوهـ لێ بووی.

پشتی ئەو ب ڤی کاری ڕابووین و وان دانەیەک ژ قورئانێ نڤیسی، ئەو قورئان ما ل نک ئەبوو بەکری.. و وەکی دی صەحابییان ل دویڤ ژبەرکرنا خۆ، و هندەکان ژی ل دویڤ دانەیێن خۆ یێن نڤیسی قورئان دخوان و نیشا خەلکی ددا.

دەمێ ئەبوو بەکر مری، ئەو دانەیا قورئانێ ئەوا ل نک وی بۆ مالا عومەری هاتە ڤەگوهاستن و هندی عومەر یێ ساخ ئەو ل نک وی ما.

گاڤا عومەر مری، ما ل نک کچا وی دایکا موسلمانان حەفصایێ.

ل دەمێ عوثمانی -وەکی مە گۆتی- توخیبێن دەولەتا ئیسلامێ هێشتا بەرفرەهتر لێ هاتن، و صەحابی پتر بەلاڤ بوون، و ل هەر وەلاتەکێ ئەو دچوونێ و لێ ئاکنجی دبوون، وان قورئان نیشا خەلکی ددا و خەلکی بۆ خۆ هندەک دانە دنڤیسین، هەر ئێکی ل دویڤ

زانینا خۆ، و ژ بەر کو چو دانەیێن رەسمی ل بەر دەستێ وان نەبوون، هندەک جاران گوهۆڕین د ناڤبەرا خەلکی دا پەیدا دبوون.

صەحابییێ پێغەمبەری (حوذەیفەیێ کوڕێ یەمانی) جارەکێ ل سەر دەمێ خیلافەتا عوثمانی بۆ جیهادێ دەرکەفتە وەلاتێ شامێ و عیراقێ، وی دیت بەربەرە خەلک د خواندنا قورئانێ دا یێ ب خیلاف دچن، و هەڤرکی د ناڤبەرا وان دا یا پەیدا دبت، حوذەیفەی ب ڤێ چەندێ گەلەک نەخۆش بوو، و ترسیا ئوممەت د کیتابا خودێ دا ب جەدەل بچت.. لەو گاڤا زڤرییە مەدینێ بەری بچتە مالا خۆ، قەستا خەلیفەی کر و گۆتێ: د هەوارا ئوممەتێ هەڕە بەری ئەو د کیتابا خودێ دا ب خیلاف بچن وەکی جوهی و فەلە د کیتابێن خۆ دا ب خیلاف چووین.

ئیمامێ عوثمان صەحابی هەمی کۆم کرن و دان و ستاندن د ڤێ مەسەلێ دا د گەل وان کر، و پاشی ئەو ل سەر هندێ پێک هاتن کو وێ دانەیا ل نک حەفصایێ بینن، ئەوا ل سەر دەمێ ئەبوو بەکری هاتییە نڤیسین، و جارەکا دی تەکلیفا (زەیدی) بێتە کرن کو ئەو و هندەک و صەحابیێن دی ڤێ دانەیێ د گەل وان دانەیێن صەحابییان هەین و ژ بەر، هەڤبەر بکەن، پاشی هندەک دانە ل بەر بێنە نڤیسین، و هەر دانەیەک ل وەلاتەکی ژ جیهانا ئیسلامی بێتە بەلاڤکرن؛ دا خەلکێ وی وەلاتی لێ بخوینن و بۆ خۆ ل بەر بنڤیسن و ب ڤێ چەندێ چو خیلاف نەمینت.

ئیمامێ عوثمان ب ڤی کارێ مەزن ڕابوو و ب ڤێ چەندێ (موصحەفێن عوثمانی) ل جیهانا ئیسلامی بەلاڤ بوون و ب هزاران دانە ل بەر هاتنە نڤیسین.. و ئەگەر عوثمانی د ژینا خۆ هەمییێ دا چو کارێن دی ژ بلی ڤی کاری نەکربان ژی، ئەڤ کارە بەسی وی بوو کو ناڤێ وی ب زێڕی د دیرۆکا ئیسلامێ دا بێتە نڤیسین.

و ب ڤی ڕەنگی دەم بۆری.. خۆشی و بەرفرەهی و عەدالەت د ناڤ ئوممەتێ دا بەلاڤ بوو، و کانێ چاوا هەژاری و بەردەست تەنگی خرابییێ د ناڤ ئوممەتێ دا بەلاڤ دکەت گەلەک جاران بەرفرەهی و زەنگینی ژی سستی و خاڤییێ د ناڤ خەلکی دا بەلاڤ دکەت و ئەنجامێ خاڤییێ خرابی پێڤە دئێت.

ل زەمانێ عوثمانی ئوممەت گەلەک بەرفرەھ بوو، خێر و خێرات بەلاڤ و زێدە بوون، گەلەک کەس و مللەت کۆم کۆمە ھاتنە د ئیسلامێ دا و ھاتنا وان یا ب لەز ئێکا ھند پەیدا کر کو ئەو ب دورستی نەئێنە گوھارتن.

ژ بەر ڤێ ھەمییێ ھرەبایێن گوھۆرینێ رابوون، و کوشتنا عومەری -یا کو گەلەک دەست د پشت را ھەین- ڤەکرنەک بوو بۆ دەرگەھێ فتنێ د ناڤ ئوممەتێ دا، ئیمامێ عوثمان شیا نێزیکی شەش سالان ڤێ فتنێ پاش بێخت و ئوممەتێ ژێ بپارێزت، بەلێ پشتی ھنگی سالێن تەنگاڤی و زەحمەتێ دەست پێ کرن، و گەلەک ئەگەر د پشت دەسپێکرنا وان را ھەبوون، پترییا وان عوثمانی چو پەیوەندی پێڤە نەبوو، بەلێ یا عوثمانی پەیوەندی پێڤە ھەی ب تنێ ئێک ئەگەر بوو.

* * *

ھەر مرۆڤەکی ھزر و بیرەکا تایبەت ھەیە، و ھەر مەزنەکی ژی سیاسەتەکا تایبەت ھەیە، دەمێ (فتوحاتێن) ئیسلامی ل سەر دەمێ ئەبوو بەکری دەست پێ کرین، پاشی ل سەر دەمێ عومەری بەرفرەھ بووین، بارا پتر ژ سەرکێشێن لەشکەرێ ئیسلامێ صەحابی بوون، و دەمێ خودێ کەرەم د گەل موسلمانان کری و گەلەک جھ و وەلات ل بەر وان ڤەکرین و دەولەتا ئیسلامێ بەرفرەھ بووی، موسلمان -و ب تایبەتی صەحابی- ل گەلەک جھان بەلاڤ بوون بۆ جیھادێ، و ئەو ل ھندەک وەلاتان ئاکنجی بوون؛ دا ئیسلامێ نیشا خەلکێ وان وەلاتان بدەن.

ئەبوو بەکری و پشتی وی عومەری ژی، گاڤا دیتی صەحابی بەلاڤ بوون رابوون سیاسەتەکا دەسنیشانکری دانا و ئەڤ سیاسەتە ئەڤە بوو، گۆتن: چوونا صەحابییان بۆ ژ دەرڤەی مەدینێ -و ب تایبەتی زانایێن وان یێن مەزن- دڤێت بۆ دەمەکێ دەسنیشانکری بت و ب دەستویرییا خەلیفەی بت، و ھەر جارەکا خەلیفەی گۆتێ: بزڤرە، دڤێت بزڤرت.

و ھەر چەندە ئەبوو بەکری ژی ئەڤ سیاسەتە ب کار ئینابوو بەلێ ئەو پتر ب ناڤێ عومەری ھاتە نیاسین؛ چونکی دەمێ خیلافەتا وی درێژتر بوو.. ڤێ سیاسەتێ گەلەک بەرھەمێن باش بۆ دەولەتێ پێڤە ھاتن، وەکی:

١- مەدینە (پایتەختا دەولەتێ) کرە سەنتەری گرانییێ (مرکز الثقل) یێ دەولەتێ؛ ژ بەر کو پتریا صەحابیێن مەزن ل وێرێ دئامادە بوون.

٢- ئامادەبوونا ڤان صەحابییان ل نک خەلیفەی بارێ وی سڤک کر؛ چونکی هەر جارەکا ئەو هەوجەی فەتوایەکێ ببا دا صەحابییان کۆم کەت و رەئیا وان وەرگرت، و ب ڤێ چەندێ تشتێ خەلیفەی دکر بۆ صەحابییان هەمییان حسێب دبوو.

٣- کۆمبوونا صەحابییان ل مەدینێ دەولەت ژ پەیدابوونا گرۆپ و (تەکەتولاتان) پاراست؛ چونکی مانا صەحابییان ل هندەک باژێران دا بتە ئەگەرا کۆمبوونا خەلکی ل دۆر وان و پەیدابوونا هندەک (عەصەبییاتێن) جودا جودا.

دەمێ عوثمان بوویە خەلیفە کار ب ڤێ سیاسەتێ نەکر، رەئیا وی ئەو بوو هەر صەحابییەک یێ ب کەیفا خۆ بت، و وی ئەو حەق نەدا خۆ کو صەحابییان ل مەدینێ کۆم بکەت وەکی عومەری کری.

ئەڤ گوهۆڕینا د مەنهەجی دا، یا عوثمانی پەیدا کری (مەناخەک) دورست کر بۆ وان سەرهاتی و رویدانێن پشتی هنگی قەومین.. بەلێ وە نەبت بێتە هزرکرن ئەڤە ئەگەرا ئێکانە بوو، نە! بەرفرەهبوونا دەولەتێ، و هاتنا گەلەک مللەتێن جودا جودا د ئیسلامێ دا بێی ئیسلام وەسا ژینا وان ب رێڤە ببەت وەکی ژینا صەحابییان ب رێڤە دبر، پەیدابوونا هندەک عەصەبییاتێن هەرێمی، کێمبوونا زوهدێ.. و گەلەک ئەگەرێن دی ژی د پشت دورستبوونا ڤی مەناخی ڕا هەبوون، ئەڤ مەناخێ هندەک سالێن ب زەحمەت ب سەر ئوممەتێ دا ئیناین ل وی دەمێ قەدەرا خودێ عوثمان بۆ مەزنییێ هلبژارتی.

ژ بلی ڤێ ئەگەرەکا دی ژی یا مەزن د پشت وێ فتنێ ڕا هەبوو یا ل سەر دەمێ عوثمانی ڕابووی، یا پێتڤییە ئەم ل ڤێرێ ب کورتی ئیشارەتێ بدەینێ:

جوهییەکێ یەمەنی هەبوو دگۆتنێ: (عبد الله بن سبأ) دوژمناتییا ئیسلامێ د گەل خوینا وی دگەڕیا، هاتە مەدینێ و ژ درەو خۆ ب ئیسلامێ ئینا دەر؛ دا بشێت کارێ خۆ یێ پیس د ناڤ رێزێن موسلمانان دا بکەت، کا چاوا برایێ وی (شاوولی) بەری وی ب شەش سالان خۆ ژ درەو کربوو فەلە و ناڤێ خۆ کربوو (پۆلس) و فەلاتی ژ ناڤ دا خراب کر.

(عبد الله بن سبأ)ی ڤیا ڤی دەوری دوبارە بکەت، د ناڤ خەلکی دا بەلاڤ کر کو پێغەمبەر دێ زڤرتەڤە و عەلی وەصییێ وییە، و عوثمانی یێ پێ ل حەقێ وی دانای.. و هندەک تشتێن دی ژی بەلاڤکرن، گاڤا صەحابی پێ حەسیاین ب توندی بەرسنگێ ڤان گۆتنێن وی گرت، ئینا ئەو ژ مەدینێ ڕەڤی و خۆ ژ جهەکی ڤەگوهاستە جهەکێ دی، چوو بەصرا، پاشی کووفە، پاشی شامی، پاشی مصری و ل وێرێ ما.. و هەر جهەکێ ئەو چووبایێ وی خۆ دگەهاندە ئەعرابییێن نەزان، و ب ئەزمانێ خۆ یێ حلی خەلک دگەهاندە خۆ، و دلێ وان ژ عوثمانی ڕەش دکر و بێ بەختی ب دویڤ ڤەدنان؛ دا فتنە د ناڤ ئوممەتێ دا سەری هلدەت، و هەر کەسەکێ ب درەوێن وی قانع ببا و گەهشتبایێ ئەو دا بەرێ وی دەتە سێ ڕێکان، وی دگۆتە هەڤالێن خۆ:

- هوین خۆ ب هندێ بیننە دەر کو هوین یێن (الامر بالمعروف والنهی عن المنکر) دکەن؛ دا خەلک حەز ژ هەوە بکەن و بگەهنە هەوە.

- و بەری هەر تشتەکی بەحسێ خرابی و خەلەتییێن مەزنێن خۆ بکەن؛ دا وان ل بەر خەلکی ڕەش کەن.

- و بێژنە خەلکی عەلی پتر یێ ژ هەژی خیلافەتێ بوو؛ چونکی ئەو وەصییێ پێغەمبەرییە و پسمامێ وییە.

و ب ڤێ چەندێ تۆڤێ ئێکێ یێ شیعاتییێ ب دەستێ کەسەکێ هێڤێن جوهی د ناڤ ئوممەتێ دا هاتە چاندن بۆ هندێ دا دلێ خەلکی ژ صەحابییان ڕەش ببت.

* * *

پشتی مە ئیشارت دایە وان ئەگەران یێن فتنە هلکری، یا د جهێ خۆ دایە ئیشارەتێ بدەینە وان هێجەتان ژی یێن فتنەچییان بۆ خۆ گرتین دا عوثمانی پێ بێخن، چ هەڤالێن (عبد الله بن سبأ)ێ جوهی بن، یان یێن دی بن..

و دەمێ مرۆڤ وان هێجەتان دخوینت یێن ڤان فتنەچییان بۆ خۆ گرتین وەکی د کتێبێن دیرۆکێ دا هاتین، مرۆڤ دشێت وان هەمییان د چار خالان دا کۆم بکەت:

١- ل دۆر وان والییان یێن کو عوثمانی داناین.. گۆتن: وی هندەک صەحابی ئێخستن و هندەکێن دی یێن نە ژ هەژی ل جهێ وان دانان.

٢- ل دۆر مالێ دەولەتێ یێ گشتی.. گۆتن: وی هند رێ یا دایە مرۆڤێن خۆ ژ ئەمەوییان کو تشتێ حەقێ وان نەبت ئەو بۆ خۆ ببەن.

٣- ل دۆر هەلویستێ وی ژ هندەک صەحابییان.. گۆتن: وی هندەک (اجراءات)یێن زۆردارانە و دژوار د گەل هندەک صەحابییێن خودان قەدر وەرگرتن.

٤- ل دۆر هندەک مەسەلێن دینی یێن کو وی ئجتهاد تێدا کر.. گۆتن: وی موخالەفا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و ئەبوو بەکری و عومەری کرییە.

ئەڤە ئەو هێجەت بوون یێن فتنەچییان بۆ خۆ گرتین؛ دا دوژمناتییا خۆ بۆ عوثمانی پێ دورست بکەن، و هەر چەندە ئەڤ هێجەتە چو د جهێ خۆ دا نینن، و زانایێن موسلمان د کەڤن دا ئێک ئێکە یێن موناقەشە کرین، و ب دەلیل ئاشکەرا کرییە کو ئیمامێ عوثمان یێ دورست بوویە، بەلێ حەتا ڤێ گاڤێ ژی هندەک نەزان وان هێجەتان ڤەدگێرن و دوبارە دکەن؛ دا دیرۆکا ئیسلامێ پێ شێلی بکەن و بەرپەرێ سپییێ هندەک صەحابییان بەقەم بکەن.

مە نە ل بەرە ل ڤێرێ ئێک ئێکە بەحسێ وان هێجەتێن بێ خێر بکەی و بێ خێرییا وان ئاشکەرا بکەین؛ چونکی ب وی رەنگی گۆتنا مە دێ گەلەک درێژ بت، بەلێ پێخەمەت دیارکرنا مەسەلێ ب کورتی دێ نە دورستییا ڤان هێجەتان بەرچاڤ کەین:

*** مەسەلا ئێخستنا وی بۆ هندەک صەحابییان ژ والییاتییا هندەک جهان، و دانانا هندەکێن دی یێن نە ژ هەژی، و ب تایبەت ژ بنەمالا ئەمەوییان، دێ بێژین:**

١- عوثمان خەلیفە بوو، و حەقێ خەلیفەیە وان والییان بدانت یێن وی باوەری پێ هەی کو دێ شێن ب ڤی کاری رابن و ب کێر دئێن.

٢- ئەو صەحابییێن وی ئێخستین ب جهئینانا داخوازا خەلکێ وان جهان بوو.. و دڤێت ژ بیر نەکەین کو عومەری ژی بەری وی هندەک صەحابی ژ والییاتییێ ئێخستبوون.

٣- ل سەر دەمێ عوثمانی هەژدە والی هەبوون، پێنج ژ وان ئەمەوی بوون چار ژ وان ل ئێک دەمی والییاتی دکر: (سعید بن العاص) و (معاویه بن أبی سفیان) و (عبدالله بن سعد بن أبی السرح) و (عبدالله بن عامر)، و بەری مرنا عوثمانی وی (سعید بن العاص) ئێخست بوو، مەعنا سێ والی هەبوون و ئێک ژ وان کو (معاویه) بوو عومەری کربوو والی، مەعنا: ژ هەژدە والییان عوثمانی دو ئەمەوی کربوونە والی و ئێک ژ وان هەردووان صەحابی بوو.

٤- و بۆ زانین ل سەر دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پێغەمبەری ویلایەت دابوو پێنج ئەمەوییان، مەعنا د ناڤ ئەمەوییان دا گەلەک مرۆڤ هەبوون ب کێرا والییاتییێ دهاتن.. پشتی هنگی: دەمێ ئیمام عەلی بوویە خەلیفە وی پێنج کەس ژ بنەمالا خۆ، ژ هاشمییان کرنە والی، و کەسێ ئەڤ چەندە بۆ وی کێماسی نەدیتییە، ڤێجا بۆچی بۆ عوثمانی کێماسییە؟

*** ل دۆر مەسەلا کو وی مالێ دەولەتێ یێ ئێخستییە دەستێ ئەمەوییان.. دێ بێژین:**

ئاشکەرایە کو کەسێ -خۆ دوژمنێن عوثمانی ژی- نەشیاینە بێژن: ئیمامێ عوثمان تشتەک ژ مالێ دەولەتێ بۆ خۆ یێ بری، و د ڤێ مەسەلێ دا بەرپەرێ عوثمانی ل نک هەڤال و دوژمنێن وی ژ بەفرێ سپیترە.

یا دی: تشتەکێ گەلەکێ بەرچاڤە کو عوثمان ب خۆ، هێشتا د حاهلیەتێ دا، مرۆڤەکێ زێدە زەنگین بوو، و چیرۆکێن مەردینییا وی د ئیسلامێ دا د ئاشکەرانە و هندەک ژ وان مە بەحس ژێ کر.. و عوثمان مرۆڤەکێ دل نەرم و ب رەحم بوو د گەل خەلکی هەمییێ و د گەل مرۆڤێن خۆ ب تایبەتی، و هێشتا بەری ئەو ببتە خەلیفە ژی وی گەلەک هاریکارییا مرۆڤێن خۆ دکر، و پشتی بوویە خەلیفە ژی، ڤێجا دەمێ فتنەچییان ڤیای بهایێ وی د چاڤێن نەزانان د کێم بکەن ژ درەو بەلاڤ کر کو عوثمان ژ مالێ موسمانان ددەتە مرۆڤێن خۆ.. ئەرێ ئەگەر عوثمان پشتی بوویە خەلیفە ژ مالێ موسلمانان دابتە مرۆڤێن خۆ، پا بەری ئەو ببتە خەلیفە وی ژ مالێ کێ ددان وان؟ یان هوین بێژن وی ژ (بیت المال)ێ ددزی و عومەر پێ نەدحەسیا؟!!

*** ل دۆر هەلویستێ وی ژ هندەک صەحابییان وەکی (أبو ذر)ی و (عمار بن یاسر) و (عبدالله بن مسعود)ی.. دێ بێژین:**

تشتەکێ غەریب نینە خیلافەک د ناڤبەرا خەلیفەی و هندەک صەحابییان دا چێ ببت، و خەلیفەی هەلویستەکێ دژوار هەبت، و ئەبوو بەکری و عومەری ب خۆ ژی ئەڤ چەندە ل نک هەبوو، ڤێجا بۆچی ئەڤ تشتە بۆ خەلکێ چێ ببت و بۆ عوثمانی چێ نەبت؟

د گۆتنەکێ دا ژ عوثمانی دئێتە ڤەگوهاستن ئەو دبێژتە وی خەلکێ دژی وی ڕابووین: (ئەز ب خودێ کەمە ئەو تشتێن هوین پێ ژ عومەری رازی بووین هەوە بۆ من کرنە عەیب؛ چونکی ئەوی پێ ل هەوە ددانا و ب دەستێ خۆ هوین دقوتان، و ب ئەزمانێ خۆ هوین پاشڤە دبرن.. بەلێ من خۆ بۆ هەوە نەرم کر، و من چەنگێ خۆ بۆ هەوە چەماند، و دەستێ خۆ و ئەزمانێ خۆ ژ هەوە گرت، ڤێجا هوین وێریانە من).

یەعنی: مەسەلە ئەو بوو یا ئیمامێ عەلی گۆتییە عومەری: (لقد أتعبت من بعدک.. تە ئەوێ ل دویڤ خۆ وەستاند).

*** مەسەلا چارێ کو وی هندەک تشت کرین یێن بەری وی نەکرین..**

ئەڤێ ئەم گەلەک ل دویڤ ناچین؛ چونکی ئەوێن ئەڤ هێجەتە بۆ خۆ گرتی دا فتنێ پێ د ناڤ خەلکی دا ڕاکەن هەمی ژ هندێ د کێمتر بوون کو د مەسەلێن شریعەتی دا باخڤن، یان بگەهنە گۆزەکا عوثمانی بۆ علمی و زوهدێ و تەقوایێ.. پشتی هنگی ئەگەر خۆ ئەو د دورست ژی بن د ڤان گۆتنێن خۆ دا -و سەدا سەد ئەو د دورست نەبوون- ئەرێ کیژک خرابترە: خەلیفە د هندەک (اجتهادات)ێن خۆ دا خەلەت بت، یان مرۆڤ فتنێ د ناڤ خەلکی دا هلکەت و ژ بن ئەمرێ خەلیفەی دەرکەڤت و بەیعا خۆ بۆ وی بشکێنت و دویماهییێ وی بکوژت؟

* * *

پشتی بۆ مە دیار بووی کانێ ئەگەرێن ڕابوونا فتنەچییان دژی ئیمامێ عوثمان چ بوون، و ئەو هێجەتێن وان بۆ خۆ گرتین دا دوژمناتییا خۆ بۆ عوثمانی پێ دورست بکەن

چ بوون، ئەم دێ نۆکە ژ لایێ دیرۆکی ڤە بەرێ خۆ دەینە سەرهاتییا دەرکەفتنا وان و کۆمبوونا وان ل مەدینێ:

پشتی بۆرینا شەش سالان د سەر خیلافەتا عوثمانی ڕا، یەعنی: ل سالا سیهێ مشەختی، نەرازیبوون ل سەر هندەک کارێن عوثمانی ژ هندەک لایان ڤە پەیدا بوو، ژ بەر وان ئەگەرێن مە بەحس ژێ کری، و ڤان کەسێن هە، ئەوێن حەزکری فتنێ د ناڤ ئوممەتێ دا هلکەن بزاڤەکا مەزن کر؛ دا خەلکی دژی عوثمانی و والییێن وی ڕاکەن، و ژ بەر کو سەر و گرگرێن فتنێ کەس ژ وان ئەو نەبوو یێ ناڤێ خۆ هەی، و د ئیسلامێ دا دەورەک دیتی، نە ل سەر دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و نە ل سەر دەمێ ئەبوو بەکری و عومەری، بەلکی هەمی ئەو بوون یێن باوەرییەکا تەقەلەق هەی، و زانینەکا مەزن ب شەریعەتی نەهەی، و دا خەلکێ نەزان و سادە گۆتنێن وان باوەر بکەن، ئەو ڕابوون هندەک کاغەز ل سەر ئەزمانێ هندەک صەحابییان (تەزویرکرن) و د ناڤ نەزان و خەلکێ دەشتێ دا ل کووفە و بەصرە و مصرێ بەلاڤ کرن، ئەو جهێن (عبدالله بن سبأ)ی تۆڤێ فتنێ لێ چاندی، و وان د ڤان کاغەزان دا ل سەر ئەزمانێ هندەک صەحابییان داخواز ژ خەلکی کر کو دژی عوثمانی ڕابن و کاری بکەن پێخەمەت ئێخستنا خەلیفەی.. و مخابن هندەک نەزان هەبوون باوەر ژ ڤێ چەندێ کر، و ژ بیرا وان چوو کو ئەگەر صەحابییان ڤیابا عوثمانی بێخن ئەو هند ل مەدینێ هەبوون کو وی بێخن و هەوجەیی نەزانێن مصرێ و عیراقێ نەبن.

ڕۆژ بۆ ڕۆژێ نیشانێن فتنێ ئاشکەرا بوون، و هندەک فتنیەچییان خۆ گەهاندە عوثمانی ل مەدینێ و دان و ستاندن د گەل کرن، عوثمانی ب تازەیی بەرسڤا وان دا و هندەک داخوازێن وان -یێن دورست- بۆ ب جهـ ئینان، و هندەک والییێن وان، ل دویڤ داخوازا وان گوهارتن، بۆ هندێ دا فتنە بێتە ڤەمراندن و ئوممەت تووشی چو گرفتارییان نەبت. بەلێ ئەو دەستێن پیس یێن کو د پشت فتنێ ڕا ب ڤی ئەنجامی نەخۆش بوو، و لێ گەڕیان دوبارە خەلکی دژی عوثمانی ڕاکەن، و د بن لێڤ لێڤکان ڕا گەف کرن کو هێڕشێ بدەنە سەر مەدینێ دا عوثمانی بێخن، یان ژی بکوژن ئەگەر وی گوهدارییا وان نەکر.

ئەڤ سوحبەتە گەهشتنە مەدینێ، عوثمان ڕابوو هنارتە ب دویڤ والییێن خۆ ڕا و هەمی ل مەدینێ کۆم کرن و پێکڤە -د گەل هندەک صەحابییان ژی- ڕوینشتن؛ دا ل دۆر ڤێ

مەسەلێ باخڤن.. پاشی ھەمی ل سەر ھندێ کۆم بوون کو والی ب حکمەت و عەقلداری سەرەدەرییێ د گەل سەر و گرگرێن فتنێ بکەن، و وان بژالە کەن، و بەنێرنە توخوبیێن دەولەتێ ب ھێجەتا جھادێ؛ دا مژویل ببن و فتنەگێڕییێ ژبیر بکەن.. و ھەر والییەک زڤری وەلاتێ خۆ.

والییێ شامێ (معاویه بن أبی سفیان) یێ ئەمەوی، ب شارەزاییا خۆ ھەست کر کو دبت مەسەلە ھۆسا ب ساناھی ب دویماھی نەئێت، لەو بەری بزڤرت گۆتە عوثمانی: د گەل من وەرە شامێ ئەز دێ بەرەڤانییێ ژ تە کەم ئەگەر ھندەک کەس دژی تە ڕابوون.

عوثمانی گۆت: جیرانییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و وارێ مشەختییێ ئەز ب چو جھان ناگوھۆڕم.

گۆتێ: پا لەشکەرەکی ژ شامێ دێ بۆ تە ھنێرم دا زێرەڤانییێ ل تە بکەت.

عوثمانی گۆت: ئەز قەبویل ناکەم لەشکەرێ تە بەر پییێن خەلکێ مەدینێ تەنگ بکەت و ئەرزاقێ وان کێم بکەت.

موعاویەی گۆتێ: پا دێ ئێیە کوشتن!

عوثمانی گۆت: (حسبی الله ونعم الوکیل).

و ئەو چێ بوو یا موعاویەی ھزرکری.. ل ھەیڤا شەووالا سالا (٣٥) مشەختی، ھژمارەکا فتنەچییان ژ بەصرە و کووفە و مصرێ، کو ھژمارا وان ھزار و دو سەد مرۆڤ بوون ل دویڤ گۆتنەکێ، و ل دویڤ گۆتنەکا دی دو ھزار بوون، و ھندەک دبێژن: شەش ھزار بوون. ب ھێجەتا کرنا حەجێ دەرکەفتن و بەر ب حیجازێ ڤە چوون، و چوونا وان ل ئێک دەم و بۆ ئێک جھی نیشانا ھندێیە کو تفاقەک د ناڤبەرا وان دا ھەبوو.

و بۆ زانین سەرێ فتنێ یێ مەزن (عبد الله بن سبأ) د گەل فتنەچییێن مصرێ دەرکەفتبوو.

گاڤا فتنەچی ھەمی گەھشتینە ئێک، وان قەستا مەدینێ کر و ب رەخ باژێری ڤە دانا، و جاب ھنارت کو ئەو یێن ھاتین دا ئێک ژ وان بکەن:

- یان عوثمانی بێخن و ل شوینا وی ئێکێ دی بدانن.

- یان ژی ئەو داخوازێن وان هەمییان ب جهـ بینت.

و هندی فتنەچییێن مصرێ بوون هندەک هنارتنە نک ئیمام عەلی و گۆتنێ: مە دڤێت تو ل شوینا عوثمانی ببییە خەلیفە، ئینا ئیمام عەلی ل وان خوڕی و گۆتە وان: هەچییێ باش بت دزانت ل سەر ئەزمانێ موحەممەدی -سلاڤ لێ بن- لەعنەت ل هەوە یێن هاتینە کرن، دەرکەڤن خودێ خێرێ نەدەتە هەوە.

فتنەچییێن کووفە چوونە نک (الزبیر بن العوام)ی و ئەو گۆتێ یا مصرییان گۆتییە عەلی، و وی ژی ئەو بەرسڤ دا وان یا عەلی دایە مصرییان، و فتنەچییێن بەصرا چوونە نک (طلحه بن عبید الله)ی، و ئەوا ب سەرێ مصری و کووفییان هاتی ب سەرێ وان ژی هات، و هەر وەکی ئەڤە پیلانەک بوو فتنەچییان گێڕای دا رێزێن صەحابییان ژێکڤە کەن، بەلێ یا وان ڤیای چێ نەبوو، ئەو صەحابییێن ل مەدینێ هەمی بوونە ئێک رێز و ل دۆر ئیمامێ عوثمان کۆم بوون.

پشتی فتنەچییان زانی چو صەحابی خۆ نادەنە د گەل وان، ڕابوون هندەک مرۆڤ ژ خۆ هلبژارتن و هنارتنە نک عوثمانی دا دان و ستاندنێ د گەل وی بکەن.. و ب ئامادەبوونا چەند صەحابییەکێن وەکی عەلی ئەو ل سەر پێنج شەرتان پێک هاتن.. پێنج داخواز وان هەبوون عوثمانی سۆز دا بۆ وان ب جهـ بینت، ب وی شەرتی ئەو بزڤرنە وان جهێن ئەو ژێ هاتین.

فتنەچی ژ دو ڕەنگە مرۆڤان د پێکهات بوون. سەرێن فتنێ، و ئەڤان دزانی یێن چ دکەن، و ب فەند و فێل وان کارێ خۆ دکر، و عامی، و ئەڤە هاتبوونە خاپاندن ژ لایێ دەستەکا ئێکێ ڤە.

عامییێن فتنەچییان کەیف ب ڤێ (اتفاق)ێ هات، و گۆتن: هەما مە ژی ئەڤە دڤیا، بەلێ سەرێن فتنێ ب ڤێ چەندێ نەخۆش بوو؛ چونکی ئەو نە بۆ ڤی تشتی هاتبوون، لەو وان پیلانگێڕییەکا دی کر:

(الاشتر النخعی) و (حکیم بن جبله)، کو دو ژ سەرێن فتنێ بوون، خۆ ژ هەڤالێن خۆ ڤەقەتاندن و مانە ل مەدینێ.. کۆما فتنەچییان ژ دەرڤەی مەدینێ ڤەرەڤین و بوونە دو پارچە: مصری ب لایێ ڕۆژئاڤایێ ڤە چوون، و عراقی ب لایێ ڕۆژهەلاتێ ڤە؛ دا بزڤرنە جهێن ژێ هاتین، پشتی وێ ئتفاقییێ یا د ناڤبەرا وان و عوثمانی دا هاتییەکرن.. پشتی شەش قویناغان دایە ڕێ، مصرییان دیت سویارەک هات د بەر وان ڕا بۆری، خۆ نێزیکی وان کر خەبەر گۆتنە وان و چوو، پشتی بێنەکا دی دیسا خۆ نێزیکی وان کر و خەبەر گۆتنێ، یەعنی: هەر وەکی وی دڤیا بێژتە وان: وەرن من بگرن تشتەکێ د گەل من!

گاڤا وان ئەڤ هەلویستە ژ وی دیتی چوونێ گرت و ئینا، و گۆتێ: تە چیە؟ تو کییی؟ وی گۆت: ئەز قاصدێ (أمیر المؤمنین)یمە بۆ والییێ مصرێ. ئینا مصرییان ئەو گرت و سەحکرێ کاغەزەک ڤێ دیت تێدا هاتبوو کو عوثمان یێ دبێژتە والییێ مصرێ ئەگەر ئەڤ مرۆڤە زڤرینە مصرێ هەمییان بگرە و بکوژە.

فتنەچی تێک هاتن و تێک چوون و گۆتن: ئەڤە عوثمانی خیانەت ل مە کر و ئتفاقییا مە د گەل وی نەما، دڤێت ئەم جارەکا دی بزڤرینە مەدینێ و مەسەلێ صافی بکەین.. حەتا مصری گەهشتینە مەدینێ، فتنەچییێن عراقی ژی گەهشتن و هەمی ل جهێ بەرێ کۆم بوونەڤە.

گاڤا صەحابییان دیتی فتنەچی زڤرینەڤە، هندەکان خۆ گەهاندە وان دا پسیارێ ژێ بکەن کانێ بۆچی ئەو زڤرینە ڤە، مصرییان گۆتە عەلی: تە کاغەزا بۆ مە فرێکری دا بزڤرین، عەلی بۆ وان سویند خوار کو وی های ژ چو کاغەزان نینە.. بەری مەسەلە د دەستێ سەرێن فتنێ دا روهن ببت و پیلانا وان بۆ هەڤالێن وان ئاشکەرا ببت، گۆتن: ئەڤە کاغەزا دوژمنێ خودێ عوثمانییە بۆ والییێ مصرێ دا ئەو مە بکوژت.

ئیمام عەلی گۆتە عراقییان: مصری ژ بەر ڤێ چەندێ زڤرین و هەوە چیە بۆچی هوین زڤرین؟

وان گۆت: ئەم ژی یێ د هەوارا وان هاتین.

عەلی گۆتێ: و چاوا هوین ب وان حەسیان و شەش قویناغ د ناڤبەرا هەوە دا هەبوون، هوین ل ڕۆژهەلاتێ بوون و ئەو ل ڕۆژئاڤایێ؟ ئەڤە پیلانەکە ل مەدینێ یا هاتییە گێڕان.

یەعنی: بەری هوین ژ مەدینێ بچن هەوە ئەڤ شۆلە یێ دورست کری.

عـوثـمـانـی ژی وەکـی عەلی سویند خوار کو وی چو کاغەز بۆ کەسێ نەنڤیسینە و ئەو ژ گۆتنا خۆ لێڤە نەبوویە، و دا ئالۆزییەکا دی بێتـە د نـاڤ مەسەلـێ دا حەتا (اتفـاق) نـوی نەبتەڤە سەرێن فتنێ گۆتە عوثمانی: پا کاتبێ خۆ مەروانی بدە ف مـە دا وی بکـوژین دیـارە وی ئەڤ کاغەزە یا ب نـاڤێ تـە نڤیسـی.. و وان ژ ئەحمـەقییا خـۆ نـەگۆت: ئەگـەر مـەروانی پێش عوثمانی ڤە نڤیسی بت پا کێ پێش عەلی ڤە نڤیسییە؟

عوثمان ل بەر نەهات مـەروانی تەسلیمی وان بکـەت.. ئینـا فتنـەچییان چـو پـێ نـەما گۆت: پا ئەم نازڤرین حەتا عوثمان ئعتزالـێ نەکەت.

بەری ئەم بەردەوامییێ ب سەرهاتییا فتنەچییان د گەل عوثمانی بدەین، پسیارەکێ دێ کەین:

ئەرێ ئەگەر عوثمانی، یان حەتا مەروانی کاغەز بۆ والییێ مصرێ هنارتبا ما دا بێژتە قاصدی خۆ: د بەر فتنەچییێن مصرێ ڕا هەرە و خەبەران بێژە وان؛ دا ل تە بکەڤنـە شـکێ و کاغەزێ ژ تە بستینن؟ یان دا بێژنێ: د جهـەکێ دی ڕا هـەرە و خـۆ نیشـا وان نـەدە و لـەزێ بکە دا بەری وان بگەهییە مصرێ؟

مەسەلە یا ئاشکەرایە وەکی ئیمام عەلی گۆتی، بەلـێ نە بۆ وان یێن عەقلێ خۆ دانـنـە بن پییێن خۆ!

فتنەچییان بڕیار دا حصارێ بدانـنـە سـەر عوثمـانی و مـالا وی، و وان نـەهێلا عوثمـان دەرکەفتە مزگەفتێ بۆ کرنا نڤێژێ ل بەرا خەلکی، و نەهێلا کـەس ئـاڤێ یـان خـوارنێ بـۆ وی ببەت.

ل وی دەمی بارا پتـر ژ صـەحابییان ل مـەدینێ نـەبوون؛ چونکی عوثمـانی -وەکـی مـە گۆتی- ڕێ ل بەر صەحابییان نەدگرت کو بۆ خۆ دەرکەڤن، ئەڤە ئێک.. یا دووێ: دەمێ ئـەڤ

فتنە چێ بووی دەمێ حەجێ بوو و گەلەک صەحابی چووبوونە مەکەهێ، و گەلەک ژێ ل سەر توخوبیێن دەولەتێ بوون، بۆ کرنا جیهادێ.

نێزیکی حەفت سەد صەحابییان ژ وان یێن کو هنگی ل مەدینێ بوون خۆ دانە ئێک وەکی: عەلی و هەردو کوڕێن وی حەسەن و حوسەینی، و زوبەیری و زەیدێ کوڕێ ثابتی و ئەبوو هورەیرەی و عەبدللاهێ کوڕێ عومەری.. و گەلەکێن دی، هەمییان شیرێن خۆ هلگرتن و چوونە نک عوثمانی و گۆتنێ: ئەڤە ئەم د ئامادەینە کانێ تو چ بڕیارێ ددەی، عوثمانی گۆت: مەسەلا شەڕی و کوشتنێ قەت نابت؛ چونکی من نەڤێت ئەز ئێکەمین کەس بم پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئوممەتا وی لێک بێخم.. شیرێن خۆ بدانن و هەچییێ ب من بکەت و گوهدارییا ئەمرێ من بکەت بلا شەڕی نەکەت.

ئینا ئەڤ صەحابییە ڤەڕەڤین، هندەکان گۆتە عوثمانی: ئەگەر تو دەرکەڤییە مەکەهێ باشترە، ئەو ل وێرێ حورمەتا مەکەهێ تێک نادەن. عوثمانی گۆت: نە.. نەکو بێنە مەکەهێ و ئەز ببمە ئەگەرا شکاندنا حورمەتا باژێرێ.

د گەل کو ئەڤ صەحابییە ب ئەمرێ عوثمانی ڤەڕەڤین ژێ، بەلێ هندەک جحێلێن وان هەر مانە ل دۆر مالا عوثمانی بۆ بەرەڤانیکرنا ژ وی، وەکی: حەسەن و حوسەینی و عەبدللاهێ کوڕێ زوبەیری و عەبدللاهێ کوڕێ عومەری.. حەتا دبێژن: جارەکێ عوثمان دەرکەفتە بەر دەری دیت حەسەن و حوسەین یێن ل بەر دەری د ڕاوەستاینە و شیرێن وان یێن د دەستان دا، عوثمانی گۆتە وان: هوین ل ڤێرێ چ دکەن؟

وان گۆت: بابێ مە ئەم یێن هنارتین دا زێرەڤانییێ ل تە بکەین.. ئینا عوثمانی گۆتێ: بزڤرنە مالێن خۆ، سوباهی ئەز دێ چ بێژمە پێغەمبەری ئەگەر گۆتە من: تە کوڕێن من بۆ خۆ کربوونە حەرەس؟!

هەردو زڤرینە مال، بەلێ بابێ وان جارەکا دی ئەو زڤراندن و گۆتێ: ل جهەکێ وەسا ڕاوەستن عوثمان هەوە نەبینت.

و حصارێ دەست پێ کر، ئەو حصارا نێزیکی چل ڕۆژان ڤەکێشای.. ل دەمێ حصارێ فتنەچییان شعارێ خۆ یێ پیس هلدا: یان عەزلکرنا عوثمانی، یان ژێ کوشتنا وی.

عوثمانی -د دل دا- ئێک ژ دووان بۆ خۆ هلبژارت، بەلێ د گەل هندێ ژی پسیارا خۆ ب صەحابییێن ئامادە ژی کر، هندەکان گۆتێ: یا باشتر ئەوە تو نەفسا خۆ ژ کوشتنێ بپارێزی.. بەلێ ئەڤ رێکە نە ئەو بوو یا عوثمانی هلبژارتی، رۆژەکێ عەبدللاهێ کورێ عومەری چوو نک ل مال -وەکی ئیمام ئەحمەد ژێ ڤەدگوهێزت- عوثمانی گۆتێ: تو چ دبێژی بۆ ڤێ گۆتنا وان، دبێژن: خیلافەتێ بهێلە و خۆ نەدە کوشتن.

گوهێ خۆ بدە بەرسڤا (ابن عمر)ی، ئەوێ ل سەر دەستێ بابێ خۆ عومەرێ کورێ خەططابی، و بەری وی ل سەر دەستێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- فێری مەزنییا خۆ گۆریکرنێ بووی..

(ابن عمر)ی گۆتێ: ئەگەر تو خۆ عەزل بکەی، و گوهێ خۆ بدەیە وان، ما تو دێ د دنیایێ دا هەر و هەر مینی؟

وی گۆت: نە.

(ابن عمر)ی گۆتێ: و ئەگەر تە گوهێ خۆ نەدا وان ما ژ کوشتنا تە پێڤەتر ئەو دێ تشتەکێ دی کەن؟

وی گۆت: نە.

(ابن عمر)ی گۆتێ: و ما بەحەشت و جەهنەم ب دەستێ وانە؟

وی گۆت: نە.

(ابن عمر)ی گۆت: پا ئەز دبێژم ئەو کراسێ خودێ کریە بەر تە، ژ بەر خۆ نەکە، دا بۆ خەلکێ نەبتە سوننەت چی گاڤا هندەکان خەلیفێ خۆ نەڤیا رابن بێژنێ: خۆ بێخە.

هەر ئەو گۆتن بوو یا بەری هنگی ب پتر ژ بیست سالان پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتیە عوثمانی: ئەگەر رۆژەکێ خودێ جلکەک کرە بەر تە و منافق هاتنێ دا تو ژ بەر خۆ بکەی، تو وی ژ بەر خۆ نەکە..

و عوثمان ل بەر نەهات خۆ عەزل بکەت.

و وە نەبت بێتە هزرکرن هندی عوثمان حەز ژ خەلیفاتی و مەزنییێ دکر لەو وی خۆ عەزل نەکر، نە.. هنگی ژییێ عوثمانی ژ حەشتێیێ بۆری بوو، و ئەڤە ژ دەمێ ئادەمی وەرە هاتییە زانین کو هەر مرۆڤەکێ گەهشتییە پیراتییێ هیڤی و (طموح)ەکا وەسا ل نک نامینت کو مرنێ و کوشتنێ ل سەر تشتەکێ دی هلبژێرت، و هەمی نیشان و سەرهاتییێن دیرۆکا عوثمانی هندێ دگەهینن کو ڕۆژەکا ب تنێ ژی ئەو یێ (منصب) پەرێس نەبوو، ئەگەر نە.. بۆچی وی ب لەشکەرێ موعاویەی مەنصبێ خۆ نەدپاراست؟ بۆچی حەفت سەد موهاجری و ئەنصاری -یێن کو پێغەمبەری ب وان بەرهنگاریا عەرەب و عەجەمێ کری- وی ڤەرەڤاندن و گۆت: من نەڤێت ئەز ئەو کەس بم یێ بۆ جارا ئێکێ خوینا ئوممەتێ درێژت.

ل نک عوثمانی خوینا وی بێتە ڕێتن چێترە ژ هندێ کو ئوممەت خوینا ئێک و دو برێژن، ئەگەر وی برپارا شەڕی دا، یان دەرگەهێ سوننەتەکا خراب د ناڤ ئوممەتێ دا ڤەکر، کو تەنازولێ بۆ فتنەچییان بکەت.

زەرەرا ژ هەمییان کێمتر -ب دیتنا عوثمانی- ئەوە: ئەو بێتە کوشتن دا ئوممەت پاراستی بمینت، ئەڤە ئنیەتا وی بوو.. ڤێجا بێژنە من: خۆ گۆریکرنەکا ژ ڤێ مەزنتر هەیە؟

بەلێ دڤێت عەجێبگرتی نەبین مادەم ئەڤ خۆگۆریکرنە ژ عوثمانی دەرکەفتییە، ئەو عوثمانێ هەر ژ ڕۆژا ئێکێ ژ موسلمانبوونا خۆ سەر و مالێ خۆ گۆری ئیسلامێ کری.

وەکی مە گۆرتی پتر ژ چل ڕۆژان فتنەچییان حصار دانا سەر عوثمانی.. و ل ڤی دەمی وان نەدهێلا عوثمان ژ مال دەرکەڤت و بچت نڤێژێ ل بەری خەلکی بکەت، و هەر ژ بەر ڤێ فتنێ ئەو وێ سالێ نەشیا بچتە حەجێ، و ئەو دەهـ سال بوو، هەر سال عوثمان دچوو حەجێ، وێ سالێ وی (عبد الله بن عباس) پێش خۆڤە کرە ئەمیرێ حەجێ، و ل دەمێ حصارێ وی (أبو هريرة) و (ئیمام عەلی) تەکلیف کربوون کو نڤێژێ ل بەرا خەلکی بکەن، و عەلی خوتبە دخواند.

دەمێ فتنەچییان زانی کو مسۆگەر عوثمان ل بەر یا وان نائێت، و عوثمانی نەڤێت کەس شەڕی بکەت و بەرەڤانییێ ژێ بکەت، و دەمێ حصارێ ژی درێژ بوو، ئەو ژ ئێک ژ دو تشتان ترسیان:

- کو خەلکێ مەدینێ بێن تەنگ بن و دژی وان ڕابن.

- یان ژی لەشکەرەک ژ دەرڤەی مەدینێ بێت، و ب تایبەت ژ شامێ؛ دا بەرەڤانییێ ژ عوثمانی بکەت.

و ئەڤا دووێ چێ بوو، سوحبەت گەهشتە خەلکێ مەدینێ کو مەعاویەی لەشکەرەک یێ هنارتی دا بێتە مەدینێ بۆ بەرەڤانیکرنا ژ عوثمانی، لەو فتنەچی تەنگاڤ بوون و ب تایبەتی سەرێن فتنێ و کار کر دا مەسەلێ ب دویماهی بینن.

ل سەری هژمارەکا فتنەچییان چەکێ خۆ هلگرت و قەستا مالا عوثمانی کر دا بکوژن بەلێ ئەو صەحابییێن حەرەسی ل خەلیفەی دگرت هاتنە بەراهییا وان و شەرەکێ سڤک د ناڤبەرا وان دا چێ بوو، حەتا دبێژن: حەسەنێ کوڕێ عەلی د ڤی شەڕی دا بریندار بوو.

فتنەچییان زانی ئەو ب ڤێ ڕێکێ نەشێن بگەهنە عوثمانی، ڕابوون ڕێکا خۆ گوهارت، و ژ پشتا خانی ڤە هاتن، چەند مرۆڤەک ژ وان ب لەز هاتن و موحەممەدێ کوڕێ ئەبوو بەکری ژی د گەل وان بوو. وان خۆ د سەر سیاجێ خانی ڕا هاڤێت، کوڕێ ئەبوو بەکری گەهشتە عوثمانی ریهێن عوثمانی گرتن و گەف لێ کرن، عوثمانی ب رحەتی ڤە گۆتێ:

- برازا، ریهێن من بەردە، ئەز ب خودێ کەمە بابێ تە قەدرێ ڤان ریهان دگرت، و ئەگەر وی ئەڤرۆ تو دیتبای دا ئەو شەرمێ ژ ڤی کارێ تە کەت.

دبێژن: موحەممەدی شەرم ژ خۆ کر و پەشێمان بوو، دەرکەفتە حەوشێ، و ئەو کەسێن د گەل وی ب ژۆر کەفتین هاژۆتنە ژ دەرڤە، و شیرێ خۆ هلگرت و گۆت: ئەز ناهێلم هوین بچنێ.

ل ڤێرێ هەڤالێن وی دین بوون، و وەکی گورگێن برسی هێرش دا مالێ و ب نک ئیمامێ عوثمان ڤە چوون.

و بەری ئەو تاوانا خۆ یا مەزن و ڕوی رەش بکەن، وەرن دا سەحکەینێ کانێ ئەو دو ڕۆژ بوو حالێ عوثمانی چ بوو؟

مە گۆت: پشتی فتنەچی ب رێڤە زڤرین و هاتینە مەدینێ، و دوریشمێ خۆ ئاشکەرا کری: عەزلا عوثمانی یان کوشتنا وی، و دەمێ وان دیتی عوثمان ب یا وان ناکەت، ڕابوون حصار دانا سەر و ڤێ حصارێ چل و ئێک ڕۆژا ڤەکێشا، سیهـ ڕۆژان وان ڕێ ددا عوثمانی کو بچتە نڤێژێ ل مزگەفتێ.

ل ڕۆژا سێ شەنبی حەفتی هەیڤا (ذو الحجه) وان بڕیار دا نەهێلن عوثمان دەرکەفتە مزگەفتێ، و نەهێلا کەس خوارنێ و ڤەخوارنێ بۆ وی ببەتە مال، حەتا دبێژن: دەیکا موسلمانان (أم حبیبه رملە بنت أبی سفیان)ی هندەک خوارن بۆ عوثمانی بر ئەو هاتنە بەراهییێ و ب ڕەنگەکێ کرێت ڕێ لێ گرت و زڤراندەڤە.

ڕۆژەکێ عوثمان دەرکەفتە بەر دەری و گۆتە فتنەچییان: (السلام علیکم)

کەسێ بەرسڤا وی نەدا، ئینا وی گۆتە وان: ئەز ژ هەوە ب خودێ دەدەمە سوێندێ هەوە زانییە کو من بیرا (رومە) ب مالێ خۆ کڕی بوو و کربوو وەقف بۆ موسلمانان؟

وان گۆت: بەلێ.

عوثمانی گۆت: پا بۆچی هوین ئەڤرۆ ناهێلن ئەز ئاڤێ ژێ ڤەخۆم.

وان سەرێن خۆ شۆر کرن!

عوثمانی گۆت: ئەز هەوە ب خودێ دەدەمە سوێندێ هەوە زانییە کو من فلان عەرد ب مالێ خۆ کڕی بوو و ل سەر مزگەفتێ زێدە کربوو؟

وان گۆت: بەلێ.

عوثمانی گۆت: پا بۆچی هوین ئەڤرۆ ناهێلن ئەز نڤێژێ لێ بکەم؟

دیسا وان سەرێن خۆ شۆر کرن!

عوثمانی گۆت: ئەز هەوە ب خودێ دەدەمە سوێندێ هەوە زانییە ڕۆژەکێ ئەز د گەل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و ئەبوو بەکری و عومەری، ئەم ل سەر کەڤرەکی بووین ئەو کەڤر هژیا ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتە کەڤری: راوەستە پێغەمبەرەک و صدیقەک و دو شەهید ل سەر تە هەنە؟

وان گۆت: بەلێ.

عوثمانی گۆت: (الله أكبر) وان ب خۆ شاهدەیی دا کو ئەز شەهیدم.

پاشی زڤری د ژۆرڤە.

گاڤا صەحابییان دەستویری ژ عوثمانی خواستی کو شەڕی بکەن و وی ڕێ نەدایە وان، هندەک عەبدێن عوثمانی هەبوون شیرێن خۆ ئینانە دەر دا شەڕی بکەن ئەگەر هات و هندەک فتنەچییان هێرش دا سەر خانی، ئینا عوثمانی گۆتە وان: هەچییێ شیرێ خۆ بزڤرینتە د کاڤلانی دا، ئەو -بۆ کنارێ خودێ- یێ ئازایە.

ب ڤی ڕەنگی عوثمانی نەهێلا چپکەکا خوینێ ژ مرۆڤەکی بڕێژت پێخەمەت بەرەڤانییا ژ وی، و گاڤا هندەکان سەرا ڤێ چەندێ گازندە ژ وی کری، وی گۆت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- تشتەک یێ گۆتییە من و ئەز دێ صەبرێ ل سەر کێشم.

گاڤا فتنەچییان حصار ل سەر عوثمانی دژوار کری، و هندەک صەحابییێن کێم ل بەر دەرگەهێ مالا وی ماین؛ دا نەهێلن کەس ب ژۆر بکەڤت، ئەو بوو فتنەچییان هێرشەک دا سەر خانی یێ عوثمانی ب وی ڕەنگێ مە بەری نوکە بەحس ژێ کری، و گاڤا وان صەحابییان بەرگری کری و دەنگێ قەرەبالغا وان گەهشتییە ژۆر، عوثمان ل دەنگێ وان دەرکەفت و گۆت: گەلی مرۆڤان من نەکوژن، ئەز ب خودێ کەمە ئەگەر هەوە ئەز کوشتم، پشتی من چو جاران هوین حەز ژ ئێک و دو ناکەن و چو جاران هوین هەمی پێکڤە نڤێژێ ناکەن...

شیرەتێ عوثمانی یێ دویماهییێ ل وان کری ئەڤە بوو، بەلێ ئەو ژ هندێ بۆری بوون کو گوهدارییا گۆتنەکا ڕاست بکەن.

ڕۆژا ئەڤ سەرهاتییە چێ بووی ئەینی بوو، هەژدەی هەیڤا (ذو الحجه) ژ سالا (٣٥) مشەختی، وێ ڕۆژێ عوثمان یێ ب ڕۆژی بوو، و ئەگەرا ڕۆژیگرتنا عوثمانی -وەکی ئیمام ئەحمەد ڤەدگوهێزت- ئەو بوو: شەڤا بەری هنگی عوثمانی پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د خەوا خۆ دا دیتبوو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دگۆتێ: ئەی عوثمان فتارا تە سوباهی دێ ل نک مە بت.

هەر ژ بەر هندێ عوثمانی وێ ڕۆژێ بیست عەبدێن خۆ ئازاکرن و هندەک جلکێن زێدە کرنە بەر خۆ و یێ ب ڕۆژی بوو.

گاڤا عوثمانی بۆ جارا دویماهییێ شیرەت ل وان کری زڤڕی د مال ڤە، و داخواز ژ ژنکا خۆ (نائیلا)یێ کر کو قورئانا وی بینت بدانتە بەر سنگی، و عوثمانی دەست ب خواندنا قورئانێ کر هەر وەکی مرۆڤەک ژ عالەما ئاخرەتێ هاتییە دنیایێ.

گاڤا فتنەچی بێ هیڤی بووین کو ئەو نەشێن ژ دەرگەهیڤە بێنە ژۆر هندی حەسەن و حوسەین و عەبدللاهێ کوڕێ زوبەیری و هەڤالێن وان ل بەر دەری بن، ڕابوون ڕێکا خۆ گوهارت، و ژ پشتا خانی ڤە هاتنێ.. ب وی ڕەنگێ مە ڤەگێڕای.

گاڤا عوثمانی زانی فتنەچی ب ژۆر کەفتن وەکی خۆ ما، ئەو و قورئانا خۆ د گەل ئێک بوون، و ب پیراتییا خۆ یا خودان هەیبەت ڤە ئەو چاڤەرێیی دەعوەتا پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن-.

ڕۆژ ژ ئێڤاری وەرگەڕیابوو و دەمێ فتارێ نێزیک بووبوو، و فتارا وی ل نک پێغەمبەری بوو.

دوژمنەکێ خودێ ب ژۆر کەفت و شیرێ وی د دەستان دا بوو، ئێکەمین درب وەشاندییە خەلیفێ (مەظلووم) ب دەستێ وی کەفت، بریندار کر، گۆتنا عوثمانی ئەڤە بوو: ب خودێ ئەو ئێکەمین دەست بوو وەحی پێ هاتییە نڤیسین.

و دربێ دووێ ب جێنیکا عوثمانی یا چەپێ کەفت، و ب وێ ئیمامێ شەهید کەفتە د بەحەشتێ دا، د گەل هەڤالێن خۆ: پێغەمبەری و ئەبوو بەکری و عومەری.

و لەعنەتییێ خودانێ ڤێ دربێ مرۆڤەکێ مصری بوو دگۆتنێ (جبله بن الأيهم).

چیکەک ژ خوینا عوثمانی کەفتە سەر بەرپەرێ قورئانێ، ل سەر ئایەتا (١٣٧)ێ ژ سوورەتا (البقرة): ﴿ فَإِنْ ءَامَنُوا۟ بِمِثْلِ مَآ ءَامَنتُم بِهِۦ فَقَدِ ٱهْتَدَوا۟ ۖ وَّإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّمَا هُمْ فِى شِقَاقٍ ۖ فَسَيَكْفِيكَهُمُ ٱللَّهُ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾ ﴾ هەر وەکی خودێ ب ڤێ چەندێ دڤیا مزگینییێ بدەتە وی کو ئەو دێ تۆلا وی ستینت و ئەو تێرا وی هەیە.

و وەسا چێ بوو، دیرۆک دبێژت: هەر کەسەکێ پشکداری د کوشتنا عوثمانی دا کری ب مرنەکا عادی نەمربوو، هەمی هاتنە کوشتن هەر ئێک ل جهەکی و ب کرێتترین رەنگ.

و دبێژن: بەری عوثمان تمام ببت دوعایەک کر و گۆت: (اللهم اجمع أمة محمد) یا رەببی تو ئومەتا موحەممەدی کۆم کەی و بکەیە ئێک.

و دا پتر بۆ هەوە ئاشکەرا ببت کانێ کەرب و کینا ڤان فتنەچییان ل سەر عوثمانی چەند بوو، دو نموونەیان دێ بۆ هەوە ڤەگێرم:

١- گاڤا عوثمان تمام بووی ژنکا وی سەرێ وی دانا سەر پییێ خۆ، وێ گاڤێ فتنەچییەکێ دی ب ژۆر کەفت و شیرێ وی د دەستان دا بوو، گۆت: ب خودێ ئەز هنگی رادوەستم حەتا دفنا وی دبرم، ژنکا عوثمانی دەستێ خۆ دا بەر شیرێ وی تبلەکا وێ قەت بوو، هنگی عەبدەکێ عوثمانی ب ژۆر کەفت و شیرەک ل وی مرۆڤی دا و کوشت.

٢- (محمد بن سیرین) دبێژت: جارەکێ مە طەواف دکر، من گوهـ ل زەلامەکی بوو دگۆت: یا رەببی تو گونەها من بۆ من بغەفرینە، و ئەز باوەر ناکەم تو بۆ من بغەفرینی. گۆت: ئەز ژێ عەجێبگرتی مام و من گۆتێ: ئەڤە چ گۆتنا غەریبە تو دبێژی؟ گۆت: وی گۆتە من: ئەز مرۆڤەک بووم من سویند خواربوو چی گاڤا عوثمان ب دەست من کەفت، ئەز شەقەکێ بدانمێ، رۆژا ئەو هاتییە کوشتن و تەرمێ وی هێشتا ل ژۆر خەلک دچوون نـڤـێـژ ل سەر دکر، ئەز ژی چوومە ژۆر، گاڤا من دیتی کەس نەما د ژۆرڤە من شەقەک دانا عوثمانی و ئەو یێ مری، ئینا د گاڤێ دا دەستێ من هشک بوو. (ابن سیرین) دبێژت: من بەرێ خۆ دا دەستێ وی هێشتا یێ هشک بوو نەدلڤلڤی.

مەعنا: خۆ پشتی عوثمان مری ژی دلێ وی هوین نەبووبوو!

* * *

ل دەهی هەیڤا موحەررەما سالا (٢٤)ێ عوثمان بووبوو خەلیفە، و ل هەژدەی هەیڤا (ذو الحجه) ژ سالا (٣٥) هاتە شەهیکرن، یەعنی: دوازدە سال کێم بیست و چوار رۆژان وی خەلیفاتی کربوو.

و رۆژا ئەو شەهید بووی ژییێ وی حەشتێ و دو سال بوون.

وەکی مە گۆتی: بەری مەغربا ڕۆژا ئەینییێ هەژدەی هەیڤا (ذو الحجه) ئەو هاتە شەهیدکرن و هەر وێ شەڤێ ئەو هاتە ڤەشارتن ژی، و ژ (الحسن البصری) یا هاتییە ڤەگوهاستن کو عوثمان ب جلکێن وی ڤە هاتبوو ڤەشارتن بێ شویشتن.. و (جبیر بن مطعم)ی د گەل سێ مرۆڤێن دی نڤێژ ل سەر کربوو، و ل بەقیعێ ل جهەکێ ڤەشارتی هاتە ڤەشارتن دا فتنەچی ڤێ نەکەڤن.

ئیمامێ عوثمان پتر ژ ژنەکێ ئینابوون، و وی شازدە عەیال هەبوون: نەھ کوڕ و حەفت کچ.. ئێک ژ وان عەبدالله بوو کوڕێ (رقیه)یا کچا پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن-.

ئەڤە ئیمامێ شەهید عوثمانێ کوڕێ عەففانی بوو.. و سەرهاتییا وی د گەل مەردینییێ و خۆگۆریکرنێ.

سلاڤ ل عوثمانی بن هندی خودان باوەرەک هەبت موصحەفا عوثمانی بخوینت.

خەلیفێ چارێ
عەلییێ کوڕێ ئەبوو طالبێ

ڤێ جارێ قەستا دیوانا شەهیدەکێ دی دێ کەین.. شەهیدێ بابێ شەهیدان: عەلییێ کوڕێ ئەبوو طالبێ هاشمی یێ قورەیشی..

شێرێ خودێ و پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بابێ حەسەنی، عەلی کوڕێ ئەبوو طالبێ مامێ پێغەمبەرییە، و ئەبوو طالب ناڤێ وی یێ دورست (عبد مناف) بوو، و ئەبوو طالب کوڕێ عەبدلموططەلبێ کوڕێ هاشمییە.. و دەمێ مە بەحسێ حەمزەی کری ئەم چەندەکێ ل دۆر عەیالێ عەبدلموططەلبی ئاخفت بووین.

دەیکا وی فاطمایا کچا ئەسەدێ کوڕێ هاشمییە، یەعنی: دەیکا وی دۆتماما بابێ وی بوو، چونک ئەسەد و عەبدلموططەلب برایێن ئێک بوون.

بابێ وی ئەبوو طالب و عەبدللاهێ بابێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- برایێن ئێک یێن دەیبابی بوون، لەو دەمێ عەبدلموططەلب کەفتییە بەر مرنێ نەڤییێ خۆ یێ ئێتیم موحەممەدێ کوڕێ عەبدللاهی -سلاڤ لێ بن- ئەوێ ژییێ وی هنگی هەشت سال، ئێمانەتی کوڕێ خۆ ئەبوو طالبی کر، و ئەبوو طالبی حەتا ڕۆژا دویماهییێ ژ ژییێ خۆ ئێمانەتێ خۆ ب دورستی پاراست.

ل هەشت سالییێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بۆ مالا ئەبوو طالبی هاتە ڤەگوهاستن، و ل وێرێ هاتە ب خودانکرن.. ئەبوو طالبی و ژنکا وی فاطمایێ نەهێلا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ب نەخۆشییا ئێتیمییێ بحەسیێت و هەمی جاران وان ژ عەیالێ خۆ پتر چاڤێ خۆ

ددا وی. ژ بەر ڤێ قەنجییا وان دەمێ پێغەمبەر مەزن بووی و بوویە خودان ژن و مال ڤیا قەنجییا مامێ خۆ حەمزەی و عەبباسی: حالێ ئەبوو طالبی یێ نەخۆشە و عەیالەکێ بۆش وی یێ هەی ئەگەر هەر ئێک ژ مە کوڕەکێ وی ببەتە نک خۆ و هاری وی ب خودان بکەت. وان گۆت: تو ڕاست دبێژی[1].

ئەبوو طالبی چار کوڕ و دو کچ هەبوون: طالب و عەقیل و جەعفەر و عەلی، و فاختا ئەوا دگۆتنێ: (أم هانیء)، و جومانە.

هێشتا عەلی یێ بچویک -ل دویڤ ڤێ ریوایەتێ- چوو د مالا پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- و ل نک وی و خەدیجایێ هاتە ب خودانکرن و بوو ئێک ژ کەسێن مالا وان.. و ل سەر دەستێ ڤان هەردو مرۆڤێن مەزن، عەلی هاتە پەروەردەکرن.

گاڤا پێغەمبەرینی بۆ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هاتی ژییێ عەلی ل دۆرێن دەھ سالییێ بوو، و هەر ژ دەستپێکێ عەلی باوەری پێ ئینا، و ئەو دئێتە هژمارتن ئێکەمین کەس موسلمان بووی ژ زارۆک و جحێلان، و ژ بەر کو وی بەری هنگی صەنەم نەپەرێسی بوون و سەرێ خۆ بۆ چو خوداوەندێن ژ قەستا نەچەماندبوو، یا بوویە عەدەت پشتی ناڤێ وی دئێتە گۆتن: (کرم الله وجهه) یەعنی: خودێ دێمێ وی ب قەدر ئێخستییە.

بابێ عەلی (ئەبوو طالب) ل سەر کوفرێ مربوو، بەلێ دەیکا وی فاطما موسلمان بووبوو، و د گەل کوڕێ خۆ یێ بچویکتر عەلی مشەخت بووبوو مەدینێ و ل مالا وی بوو حەتا مری، و مرنا وێ بەری مرنا پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن-. و دبێژن: دەمێ ئەو مری پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کراسەکێ خۆ ل شوینا کفنی کرە بەر و نڤێژ ل سەر کر و د گەل چوو د قەبرێ وێ دا، و دوعا بۆ کرن و چاڤێن وی رۆندک دباراندن.. هندەکان گۆتێ:

- ئەی پێغەمبەرێ خودێ، مە نەدیتییە ئەوا تە بۆ ڤێ کری تە بۆ ئێکێ دی کربت؟

---

(١) ڤێ چەندێ ئبن ئسحاق ریوایەت دکەت، بەلێ زانایێن حەدیسێ دبێژن: چو ڕاستی بۆ وێ نینە، د گەل بەلاڤبوونا وێ د ناڤ نڤیسەرێن دیرۆکێ دا؛ چونکی ریوایەتا ئبن ئسحاقی یا (مرسل و مدلس)ە، یەعنی: ئەو ریوایەتەکا ضەعیفە! و ئەبوو طالبی شەش زارۆک ب تنێ هەبوون، وئەو -وەکی ئاشکەرا- هند نەبوون کو بابێ وان نەشێت وان ب خودان بکەت.

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: ئەبوو طالب تێ نەبت کەس وەکی ڤێ بۆ من یێ باش نەبوو، من کراسێ خۆ کرە بەر وێ دا جلکێن بەحەشتێ ل بەر بێنەکرن، و ئەز چوومە د قەبرێ وێ دا؛ دا عەزابا قەبری ل سەر وێ بێتە سڤککرن.

عەلی ژ هەمی صەحابییان پتر یێ نێزیکی پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن-، بەلکی ئەو وەکی کوڕەکێ وی دئێتە هژمارتن؛ چونکی هەر ژ زارۆکینییا خۆ ئەو د ناڤ مالا پێغەمبەری دا بوو، و حەتا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- مری ژی ئەو د گەل وی دا بوو و چو جاران ژێ دویر نەکەفتبوو، و ڤێ چەندێ مفایەکێ مەزن گەهاندە عەلی و ئێکا هند ژێ چێ کر کو ئەو زانینێ و کاربنەجهییێ ژ سەرەکانییا وێ یا پاقژ و صافی وەرگرت، و هەر ژ بەر ڤێ چەندێ بوو عەلی بۆ هەر سێ خەلیفێن بەری خۆ بووبوو وەزیر و موشیرەکێ ئەمین، و د پتر مەسەلان دا ئێک ژ وان رەئیەک وەرنەدگرت حەتا بۆچوونا عەلی زانیبا.

ل مەکەهێ عەلی یێ نێزیک بوو ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، و هەر چەندە ئەو ل دەستپێکا گازییا ئیسلامێ یێ بچویک بوو ژی -ل دۆرێن دەهـ سالییێ بوو- بەلێ وی قەت خۆ ژ پشتەڤانییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نەددا پاش، و و تشتێ پێڤە هاتبا تێدا دودل نەدبوو.

ئەو نەخۆشییێن ل دەستپێکێ هاتینە سەرێ صەحابییان عەلی یێ ژێ پاراستی بوو؛ چونکی ئەو هنگی یێ بچویک بوو، و ل هەر سێزدە سالێن بەری مشەختێ ب تنێ ل جهەکی ناڤێ عەلی بلند دبت و بۆ مرۆڤی ئاشکەرا دبت کو عەلی ژ وی رەنگێ صەحابییان بوو یێن هەردەم د ئامادە کو خۆ گۆری ئیسلامێ و پێغەمبەرێ ئیسلامێ بکەن، و مەخسەدا مە پێ ل دەمێ مشەختێیە.

رۆژا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤیای ژ مەکەهێ مشەخت ببت و بەر ب مەدینێ ڤە بچت و وی و ئەبوو بەکری ئتیفاق کری ب شەڤ ژ باژێرێ دەرکەڤن.. پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- زانی کو کافرێن مەکەهێ دۆرێن خانییێ وی یێن گرتین و شیرێن خۆ یێن راکرین دا وی پێ بکوژن.. ل وێ شەڤێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژ پسمامێ خۆ عەلی خواست کو ئەو ل سەر جهێ وی بنڤت؛ دا وان کافرێن ل بەر دەرگەهی وە تێ بگەهینت کو ئەو هێشتا یێ ل سەر جهێ خۆ رازایە.. و ژ لایەکێ دی ڤە وی گۆتە عەلی: هندەک ئێمانەتێن خەلکێ

مەکەهێ ل نک من هەنە، تو بمینە پشتی ئەز دەردکەڤم ئێمانەتێن وان بۆ وان ڤەگەڕینە، پاشی تو ژی وەرە مەدینێ بگەهە مە.

عەلیێ ب گۆتنا وی کر.. و ژ ڤێ چەندێ بۆ مە ئاشکەرا دبت، کو عەلی مرۆڤەکێ زێدە ب جەرگ و زیرەک بوو، و ترسێ ڕێکا خۆ بۆ دلێ وی نەددیت؛ چونکی ئەگەر عەلی پیچەکێ ب تنێ ژی ترسیابا ل جهێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نەدنڤست دا بێژت: نەکو کافر ب خەلەتی ڤە من بکوژن.

پشتی عەلی داخوازا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ب جهـ ئینای، و ئێمانەتێن خەلکی بۆ زڤڕاندین، وی ژی وەکی موسلمانێن دی قەستا مەدینێ کر و مشەخت بوو، و هنگی ژییێ عەلی بیست و سێ سال بوون.

و یا هاتییە ڤەگوهاستن کو دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پشتی مشەختبوونێ (مؤاخاه) دانای و هەر دو صەحابی کرینە برایێن ئێک، وی خۆ و عەلی کرنە برایێن ئێک.

ل مەدینێ ژی عەلی گەلەک یێ نێزیکی پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن- و پشکداری د وان شەڕان دا دکر یێن پێغەمبەری د گەل کافران دکرن، و گەلەک جاران پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئالایێ لەشکەرێ موسلمانان دکرە د دەستێ عەلی دا.

دەمێ مە بەحسێ سەرهاتییێن ژینا پیغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کری، مە ب بەرفرەهی بەحسێ سەرهاتیا شەڕێ بەدرێ کر و مە دەورێ ئیمام عەلی ژی د ڤی شەڕی دا دیار کر لەو هەوجە ناکەت ل ڤێرێ دوبارە بکەین[1].

هەر وەسا دەمێ مە بەحسێ ژینا فاطمایێ ژی کری مە ئاشکەرا کربوو کو پشتی شەڕێ بەدرێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بڕیار دا کچا خۆ فاطمایێ بدەتە پسمامێ خۆ عەلییێ کوڕێ ئەبوو طالبی، و سەرهاتییا شویکرنا فاتمایێ و دوونده‌ها وێ و عەلی ژی بەری نۆکە مە ب درێژی ڤەگوهاستییە، لەو ئەم ل ڤێرێ دوبارە ناکەینەڤە.

---

(١) بڕێنە کتێبا مە: ژیاننامەیا پێغەمبەرێ خودێ سلاڤ لێ بن.

د وان هەمی شەڕان دا یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د ژینا خۆ دا کرین ئیمام عەلی پشکداری تێدا کربوو وەکی: بەدرێ و ئوحودێ و خەندەقێ و خەیبەرێ و فەتحا مەکەهێ و حودەیبییێ و...هتد. تەبووک تێ نەبت، دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەرکەفتییە غەزایێ گۆتە عەلی: تو ل شوینا من بمینە ل مەدینێ. و گاڤا عەلی گۆتییێ: دێ من هێلییە د گەل ژنک و بچویکان، وی گۆتێ: ما تە نەڤێت تو بۆ من وەکی هاروونی بی بۆ مووسای، بەلێ پشتی من چو پێغەمبەر نینن؟

ژ بەر ڤێ چەندێ عەلی ما ل مەدینێ و پشکداری د ڤێ غەزایێ دا نەکر. و ل ڕۆژا خەیبەرێ بهایێ عەلی و زیرەکییا وی بۆ هەمی صەحابییان ئاشکەرا بوو:

گاڤا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و صەحابییێن وی دۆر ل جوهییێن خەیبەرێ گرتی و دەمەکێ درێژ حصار مای، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- چەند جارەکان لەشکەر هنارت دا خەیبەرێ ڤەکەن بەلێ هەر جار لەشکەر دەست ڤالا دزڤری ژ بەر کو خەیبەر یا ئاسێ بوو.. شەڤەکێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: سوباهی ئەز دێ ئالای دەمە ف زەلامەکی، وی خودێ و پێغەمبەر دڤێن و خودێ و پێغەمبەری ئەو دڤێت، خودێ خەیبەرێ ل سەر دەستێ وی دێ ڤەکەت..

ڕۆژا د دویڤ دا پێغەمبەری هنارتە ب دویڤ عەلی ڕا و ئالا کرە د دەستان دا و خودێ خەیبەر ب دەستێ وی ڤەکر. هەڤالەکێ وی دبێژت: عەلی دەرگەهەکێ خەیبەرێ ژ جهـ ئینا دەرێ و بلند کر و ئەم ب ژۆر کەفتین، پشتی هنگی چار پێنج زەلامەک ژ مە هاتنێ دا وی دەرگەهی ڕاکەن نەشیانێ هندی یێ گران بوو.

ل شەڕێ حونەینێ ژی دەمێ بارا پتر ژ صەحابییان ژ مەیدانا شەڕی ڕەڤین و پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- هێلایە ل سنگێ شەڕی، ئیمام عەلی ئێک ژ وان صەحابییێن کێم بوو یێن ماینە ل مەیدانا شەڕی و نەڕەڤین.

ل سالا نەهێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- موسلمان هنارتنە حەجێ و ئەبوو بەکر کرە ئەمیرێ حەجێ، و هنگی کافر ژی دچوونە مەکەهێ بۆ کرنا حەجێ، ئینا ئایەتێن دەستپێکا سوورەتا (التوبە) هاتنە خوارێ و خودایێ مەزن تێدا ئاشکەرا کر کو ژ ئەڤ سالە پێڤەتر چێ

نابت کافر بێنە کەعبێ و حەجێ بکەن.. پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- عەلی هنارتە مەکەهێ دا ئەو ڤان ئایەتان بۆ خەلکی بخوینت پێش پێغەمبەری ڤە -سلاڤ لێ بن-.

و دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- مری، عەلی ژ وان بوو یێن ب کارێ وی ڕابووین و شویشتین و کفن کری.

د دەر حەقا عەلی و قەدرێ وی دا گەلەک حەدیس ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- یێن هاتینە ڤەگوهاستن، ئیمام ئەحمەد دبێژت: د دەر حەقا قەدر و بهایێ چو صەحابییان دا هند حەدیس ب سەنەدێن دورست نەهاتینە ڤەگوهاستن هندی د دەر حەقا عەلی دا هاتینە ڤەگوهاستن.

و گاڤا عومەر هاتییە بریندارکرن، وی شەش صەحابە هلبژارتن و شاهدەیی بۆ وان دا کو پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەمێ مری ژ وان یێ رازی بوو، و عەلی ئێک ژ وان شەشان بوو، و ئاشکەرایە کو عەلی ئێک ژ (العشره المبشره)یە، ژ وان دەھ زەلامان یێن مزگینییا ب بەحەشتێ بۆ هاتییەدان.

و د عەقیدا مە سوننییان دا ئیمامێ عەلی پشتی ئەبوو بەکر و عومەر و عوثمانی چێترینێ ئوممەتێیە، و ئەم ژ وان کەسان د بەرینە یێن کو ئەزمان درێژییان د دەرحەقا عەلی دا دکەن، هەر وەسا ژ وان کەسان ژی یێن کو (غلو)ێ د دەرحەقا وی دا دکەن و وی ژ مەرتەبا وی بلندتر لێ دکەن.

ل سەر دەمێ هەر سێ خەلیفەیان: ئەبوو بەکر و عومەر و عوثمانی، عەلی گەلەک یێ نێزیکی وان بوو، و پتر جاران وان رەئی و بۆچوونا عەلی وەردگرت و کار پێ دکر.. بەلێ ئەڤ چەندا هە پتر ل سەر دەمێ عوثمانی هاتە پێش، و مرۆڤ دشێت بێژت: پشکدارییا عەلی یا (مباشر) د سیاسەتێ دا ل سەر دەمێ خیلافەتا عوثمانی دەست پێ دکەت؛ چونکی ل دەمێ عوثمانی، عەلی زەلامێ دووێ بوو -پشتی عوثمانی- د دەولەتێ دا.

و دەمێ مە بەحسێ سیرەتا عوثمانی کری چەندەکێ مە دەورێ عەلی ژی د وان سەرهاتی و رویدانان دا ئاشکراکریە یێن کو بەری شەهیدبوونا عوثمانی قەومین. و ژبەر کو ئەو سەرهاتییێن مەزن یێن ل سەر دەمێ خیلافەتا عەلی چێبووین هەمی ئەنجامێ سەرهاتییا

ڕابوونا فتنەچییان بوو دژی عوثمانی.. و دا مەسەلە پتر ل بەر مە یا ئاشکەرا بت، ل ڤێرێ ئەم دێ پێڤەگرێدانەکێ د ناڤبەرا سەرهاتییێن دەمێ عوثمانی و دەمێ عەلی دا دکەین:

سەرهاتییا ڕابوونا فتنەچییان دژی ئیمام عوثمانی هەر ژ دەستپێکێ و حەتا تاوانا خۆ یا مەزن ب کوشتنا ئیمامی ب دویماهی ئینا مە بەری نۆکە ب بەرفرەهی ڤەگێڕابوو.. ل ڤێرێ پتر دو مەسەلان دێ بەرچاڤ کەین:

یا ئێکێ: هەلویستێ وان صەحابییان ئەوێن ل مەدینێ ژ ڤێ مەسەلێ چ بوو؟ هەر چەندە مە گەلەک ئیشارەت یێن داینە ڤێ چەندێ ژی، بەلێ بۆ بیرئینان و پێکڤەگرێدانا بابەتی دێ دوبارە کەین.

یا دووێ: پشتی فتنەچی ب کوشتنا عوثمانی ڕابووین کیڤە چوون و چ کرن؟

مەسەلا ئێکێ:

دەمێ فتنەچی ل مەدینێ داجڕیاین دا تاوانا خۆ ب جهـ بینن، هەلویستێ صەحابییان د دەر حەقا وان مەسەلان دا یێن فتنەچییان دژی عوثمانی هلێخستین ل سەر دو بۆچوونان یێ لێکڤەکری بوو، هندەکان دگۆت: بلا عوثمان پیچەکێ تەنازولێ بۆ وان بکەت دا فتنە مەزنتر لێ نەئێت، و ئیمام عەلی د گەل ڤێ بۆچوونێ بوو.

و هندەکان دگۆت: دڤێت عوثمان چو تەنازولێ بۆ وان نەکەت؛ دا ڕێ بۆ وان و یێن وەکی وان خۆش نەبت کو چی گاڤا وان تشتەک ڤیا ڤان ڕەنگە فتنەیان بگێڕن، و عەبدللاهێ کوڕێ عومەری د گەل ڤێ بۆچوونێ بوو.

و وەکی مە ڤەگێڕای ئیمام عوثمان ب خۆ د گەل بۆچوونا دووێ بوو، لەو وی چو تەنازول نەکر حەتا شەهید بووی.

بەلێ دڤێت بێژین: ئەڤ جوداهییا د ڤی هەلویستی دا د ناڤبەرا صەحابییان دا کارەکێ وەسا د وان دا نەکربوو کو ئەو دژی عوثمانی ڕاوەستن، یان کەربێن خۆ ژێ ڤەکەن، یان پشتا فتنەچییان بگرن، و مە ڤەگێڕابوو کو دەمێ فتنە دژوار بووی حەفت سەد صەحابییان ژ (موهاجر و ئەنصارییان) شیرێن خۆ هلگرتن -و خودانێن هەر دو بۆچوونێن بۆری د گەل دا بوون- و چوونە نک عوثمانی، و دەستویری ژێ خواست کو ئەو بەرگرییێ بکەن و شەڕێ

فتنەچییان بکەن، بەلێ عوثمانی قەت رێ نەدا وان و گۆت: ئەز ئێکەمین کەس نابم پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- شەڕی د ناڤ ئوممەتا وی دا هل دئێخت، و گۆتە وان: ئەگەر هەوە باوەری ب ئیمامەتییا من هەیە شیرێن خۆ بدانن و هەر ئێک بلا بچتە مالا خۆ. ئینا ئەو ڤەڕەڤین، بەلێ د گەل هندێ هندەک صەحابی بۆ زێرەڤانی مانە ل بەر دەرگەهێ مالا عوثمانی، و ژ وانان -وەکی مە بەری نوکە ڤەگێڕای-: حەسەن و حوسەین بوون، و عەبدللاهێ کوڕێ زوبەیری، و موحەممەدێ کوڕێ طەلحەی، بوو بابێن وان ئەو هنارت بوون، و عەبدللاهێ کوڕێ عومەری، و ئەبوو هورەیرە، و هژمارەکا دی.. ئەڤان حەتا عوثمان هاتییە کوشتن ژی شیرێن وان د دەستی دا بوون و ل بەر دەرێ مالا وی بوون، و هندەک ژ وان بریندار ژی بووبوون.

و گاڤا هندەک فتنەچی هاتینە نک عەلی و زوبەیر و طەلحەی و ژێ خواستی موبایەعا ئێک ژ وان بکەن دا ل شوینا عوثمانی ببتە خەلیفە، هەر ئێک ژ وان ژ لایێ خۆ ڤە ب کرێتترین ڕەنگ ئەو زڤراندن و تەئکید ل سەر ئیمامەتییا عوثمانی کر.

و ڕۆژا عوثمان تێدا شەهید بووی و سوحبەت گەهشتییە عەلی، ئەو وەکی مرۆڤەکێ دین ب نک مالا عوثمانی ڤە هات، و ب ناڤ وان صەحابییان کەفت یێن حەرەسی ل مالا عوثمانی دکر، و ب کولم و مستان چوو وان و گۆتێ: پا بۆچی مە هوین دانا بوونە ڤێرێ؟

و وێ ڕۆژێ دەنگێ گرییێ -گرییا ل سەر عوثمانی- ژ مالا عەلی هاتە گوهـ لێ بوون.. و ئێک صەحابی ب تنێ ژی نە ل مەدینێ و نە ژ دەرڤەی مەدینێ نەبوو کەیف ب کوشتنا عوثمانی هاتی، یان گۆتی: باش بوو ئەو نەمای!! خۆ ئەو صەحابییێن هندەک خیلاف د گەل عوثمانی هەی ژی تێک چوون، و کرنە گری، و گۆتن: خۆزی بەری بیست سالان ئەم مرباین و مە کوشتنا عوثمانی نەدیتبا.

مەسەلا دووێ:

فتنەچی -وەکی مە گۆتی- ژ دو ڕەنگە مرۆڤان پێک هاتبوون: سەر و گرگرە: و ئەڤە د دل ڕەش و حاقد بوون ل سەر ئیسلامێ و صەحابییان، و وان ب نەخشە کارێ خۆ دکر. و مرۆڤێن عامی: و ئەڤە ئەو کەسێن خاپاندی بوون و هندەک ژ وان -ل نک خۆ- د دل صافی

بوون، و وان هزر دکر نەمانا عوثمانی بۆ ئوممەتێ چێترە، دا (سلبیاتێن) وی -یێن وان هزر دکر سلبیاتن- نەمینن، ڤێجا گاڤا عوثمان نەمای ئەڤ ڕەنگێ دووێ ژ فتنەچییان زڤرینە جهێن خۆ و بێ دەنگ بوو، و ڕەنگێ ئێکێ ژ فتنەچییان -کو ب تبلێن دەستان دهاتنە هژمارتن- مانە د مەیدانێ دا، و ناڤێن وان ل سەر هەمی ئەزمانان گەڕیان و (مەصیرێ) وان بوو ئەگەرا پەیدابوونا هندەک فتنە و شەڕ و لێککەفتنێن مەزن د ناڤ ئوممەتێ دا، وەکی دێ بەحس ژێ کەین.

* * *

پشتی ئیمام عوثمان ب دەستێن فتنەچییان هاتییە شەهیدکرن، ئەو صەحابی یێن ل مەدینێ هەمی ل دۆر ئیمام عەلی کۆم بوون و موبایەعا وی کر، و ئاشکەرایە کو عوثمانی بەری مرنا خۆ وەصیەت بۆ کەسێ نەکربوو کو پشتی وی ببتە خەلیفە، لەو صەحابی ب ئجتهادا خۆ ل سەر وێ بۆچوونێ کۆم بوون کو عەلی ببتە خەلیفە؛ چونکی کەسەکێ ژ وی باشتر د ناڤ وان دا نەبوو.

ئیمام ئەحمەد ڤەدگوهێزت، دبێژت: ڕۆژا عوثمان تێدا هاتییە کوشتن، عەلی زڤڕی مالا خۆ و دەرگەهێ خۆ گرت، خەلک هاتە نک ل مالا وی و گۆتنێ: ئەڤ مرۆڤە هاتە کوشتن و دڤێت خەلکی خەلیفەیەک هەبت و ئەم نابینین کەس ژ تە چێتر بت بۆ ڤی کاری. ئینا عەلی گۆتە وان: وە نەبێژن، ئەز وەزیر بم بۆ هەوە چێترە ژ هندێ کو ئەز ئەمیر بم. وان گۆت: نە ب خودێ، کەسەکێ ژ تە باشتر نابت بۆ ڤی کاری. عەلی گۆت: ئەگەر وە بت ئەز قەبویل ناکەم موبایەعا من ڤەشارتی بێتەکرن، ئەز دێ دەرکەڤمە مزگەفتێ و هەچییێ ڤیا بلا موبایەعا من بکەت.

عەلی دەرکەفتە مزگەفتا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- و ل ڕۆژا ئەینییێ (٢٥) هەیڤا (ذو الحجه) ژ سالا (٣٥)مشەختی -پشتی شەهیدبوونا عوثمانی ب حەفتییەکێ- موهاجر و ئەنصارییان موبایەعا ئیمام عەلی کر، و ب ڤێ چەندێ عەلی دئێتە هژمارتن خەلیفەیێ راشدی یێ چارێ و ئێکەمین زەلامێ هاشمی یێ بوویە خەلیفە.

کتەکا کێم ژ صەحابییان -ل دەسپێکێ- خۆ ژ موبایەعا وی دا پاش وەکی: سەعدێ کوڕێ ئەبوو وەققاصی و عەبدللاهێ کوڕێ عومەری، بەلێ وان ب خۆ ژی پشتی هنگی ئعتراف ب خلافەتا وی کر. و طەلحەیێ کوڕێ عوبەیدللاهی و زوبەیرێ کوڕێ عەووامی ژ وان صەحابییان بوون یێن موبایەعا عەلی کری.

گاڤا عەلی بوویە خەلیفە سەرێن فتنێ، کو پتر ژ وان خەلکێ کووفە و بەصرا بوون، چوونە د ناڤ لەشکەرێ موسلمانان دا یێ کو ئیمام عەلی سەرکێشییا وی دکر، و بارا پتر ژ صەحابییان وەسا هزرکر کو ئێکەمین کار یێ عەلی پێ رابت دێ کوشتنا وان سەرێن فتنێ بت یێن کو ب کوشتنا عوثمانی ڕابووین، وەک (قصاص) وتۆلستاندن، بەلێ گاڤا وان دیتی عەلی ئەڤ چەندە نەکر، ئەو تێک چوون و نەرازیبوونا خۆ ل سەر ڤی کارێ عەلی دیار کر، و هندەک ژ وان ڕابوون و گۆتن: ئەگەر عەلی تۆلێ نەستینت ئەم دێ ستینین.

و مسۆگەر پسیارا ل ڤێرێ دئێتە کرن دێ ئەڤە بت: ئەرێ بۆچی عەلی ئەو نەکوشتن؟

د بەسڤێ دا دێ بێژین: عەلی -خودێ ژێ رازی بت- خەلیفە بوو، ئیمامێ موجتەهد بوو، رەئیا وی ئەو بوو تەئجیلکرنا ب کارئینانا حەددی پتر مەصلەحەت یا تێدا؛ چونکی فتنەچییان هێزەکا مەزن د پشت ڕا هەبوو، و مەسەلە نە چەند مرۆڤەک بوون کو عەلی وان بکوژت یان نەکوژت، و عەلی دەلیلێ خۆ ل سەر ڤێ چەندێ هەبوو، گاڤا (حادثە الافک) چێ بووی -ل سەر دەمێ پێغەمبەری سلاڤ لێ بن- و بۆ خەلکێ ئاشکەرا بووی کو (عبد الله بن أبی بن سلول) سەرەکانییا ڤێ بێ بەختییێیە، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- (عبد الله) جەلدە نەدا، یەعنی (حەددێ قەذفێ) ل سەر ب کارنەئینا دەمێ دیتی فتنە دێ مەزن بت و (ئەوس و خەزرەجی) سەرا ڤێ چەندێ دێ بەربنە سەر وچاڤێن ئێک.

هەر ژ بەر ڤێ مەصلەحەتا مەزن عەلی (حەددێ قەتلێ) ل سەر وان فتنەچییان ب کار نەئینا، گۆت: دا مەسەلە پتر ژ دەستێن مە دەرنەکەڤت. بەلێ (ئجتهادا) هندەک صەحابییێن دی یا ب ڤی ڕەنگی نەبوو، وان گۆت: مرۆڤێن عوثمانی خودانێن خوینێنە و وان حەق هەیە داخوازا حەقێ خۆ بکەن.. و وەکی ئاشکەرا خیلاف د ناڤبەرا عەلی و وان صەحابییێن دی دا خیلافەکا فقهی بوو نە کو یا سیاسی یان عەقائدی بوو، یەعنی: وان نەدگۆت: عەلی ب کێر

خیلافەتێ نائێت، یان بلا خۆ عەزل بکەت، یان ئەو شریکێ فتنەچییانە. حاشای صەحابییان کو ڤێ رەئییێ د دەرحەقا عەلی دا بێژن.

ئەڤە ب نسبەت عەلی و خیلافا وی د گەل (طەلحە) و (زوبەیری) و هەڤالێن وان.

ب نسبەت خیلافا عەلی د گەل موعاویەی و وان صەحابییێن ل شامێ، هەر چەندە ئەو ژی خیلافەکا فقهی بوو بەلێ چەندەکێ یا جودا بوو.

ئێک ژ وان هێجەتێن فتنەچییان ل سەر عوثمانی گرتین -وەکی مە گۆتی- ئەو بوو وان دگۆت: عوثمانی مرۆڤێن خۆ یێن کرینە والی، لەو عەلی ڤیا مەسەلا والییان حەسم بکەت دا ئەڤ گازندە ئێدی نەئێتەکرن.

گاڤا صەحابییان ل مەدینێ موبایەعا عەلی کری، خەلکێ دی ژی ل وەلاتێن دی یێن موسلمانان موبایەعا وی کر، خەلکێ شامێ تێ نەبت، گاڤا عەلی داخواز ژ موعاویەی کری ئەو د گەل خەلکێ ویلایەتا خۆ موبایەعا وی بکەن، موعاویەی صەحابی و ماقویلێن شامێ کۆمکرن و رەئیا وان وەرگرت، وان گۆت: بلا عەلی کوژەکێن عوثمانی بکوژت ئەم دێ موبایەعا وی کەین.

عەلی ئەو نەکوشتن، خەلکێ شامێ موبایەعا وی نەکر!

عەلی هزرکر ئەگەر ئەو موعاویەی بێخت مەسەلە دێ چارەسەر بت، ئینا (سهل بن حنیف) کرە والییێ شامێ ل شوینا موعاویەی، بەلێ خەلکێ شامێ هاتنە بەراهییێ و گۆتنێ: بزڤرە نک وی یێ تو هنارتی. عەلی دیت مەسەلە ئالۆز بوو، ئینا بڕیار دا بچتە باژێرێ کووفە دا نێزیکی شامی ببت، و مەسەلێ د گەل وان ب دویماهی بینت، ئەڤ دەرکەفتنە ب دلێ گەلەک صەحابییان نەبوو، و حەسەنێ کوڕێ عەلی ب خۆ ژی ئێک ژ وان بوو، بەلێ عەلی ب یا وان نەکر و ل دەسپێکا مەها (ربیع الاول)ێ ژ سالا (٣٦) مشەختی وی خۆ ژ مەدینێ ڤەگوهاستە کووفە.

* * *

ب دەرکەفتنا عەلی بۆ عیراقێ کەیفا فتنەچییان ئەوێن عوثمان کوشتی گەلەک هات؛ چونکی ئەو ل وێرێ چوونە د ناڤ مرۆڤێن خۆ دا و پتر ب هێز کەفتن. و بەری عەلی بگەهتە

کووفە جاب گەهشتێ کو (طەلحە) و (زوبەیر) ب لەشکەرەکی ڤە یێن هاتینە بەصرا ب ئنیەتا وەرگرتنا تۆلا عوثمانی، ئینا عەلی رێکا خۆ ڤەگوهاست و قەستا بەصرا کر دا بزانت کانێ مەسەلا ڤی لەشکەری چیە؟

بەری ئەم بەردەوامییێ ب ڤەگێرینا ڤێ سەرهاتییێ بکەین چەند خالەک هەنە دڤێت بەرچاڤ بکەین:

١- طەلحە و زوبەیر و لەشکەرێ وان بەیعە دابوو عەلی، و وان ئعتراف ب خیلافەتا وی ژی دکر، و بەیعا خۆ ژی وان دگەل وی نەشکاندبوو.

٢- ئەو بۆ شەڕێ عەلی دەرنەکەفتبوون، و هەما هەر نەهاتبوو سەر هزرا وان ژی کو ئەو و عەلی دێ کەڤنە بەرامبەر ئێک.

٣- عەلی و طەلحە و زوبەیر هەر سێ ژ وان دەهـ صەحابییانە یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مزگینییا بەحشتێ دایێ.

٤- و ئەو هەر سێ د موجتەهد بوون و زانایێ موجتەهد -ب شاهدەییا پێغەمبەری سلاڤ لێ بن- ئەگەر خۆ یێ خەلەت ژی بت دێ یێ خودان خێر بت.

هەر چاوا بت ل مەکەهێ هژمارەکا صەحابییان گەهشتنە ئێک و گۆتن: ئەم دێ دەرکەڤینە بەصرا؛ دا خەلکێ وێ ل خرابییا قاتلێن عوثمانی هشیار بکەین و دا ئەو هەمی ببنە ئێک رەئی دژی وان، و داخوازا تۆلستاندنا کوشتنا عوثمانی بکەن، و خودانێن ڤێ هزرێ یێن مەزن طەلحە و زوبەیر بوون، و وان گۆتە دەیکا موسلمانان عائیشایێ: ئەگەر تو د گەل مە دەرکەڤی دێ خودان خێر بی؛ چونکی دەمێ موسلمان دزانن تو ژی خودانا ڤێ گۆتنێ یی دێ گوهدارییا تە کەن.. عائیشایێ گوهدارییا وان کر و ئەو ژی دەرکەفت.

گاڤا لەشکەر نێزیکی بەصرا بووی، والییێ بەصرا یێ عەلی دانای (عوثمانێ کوڕێ حەنیفی) لەشکەرەکێ حەفت سەد نەفەری ب سەرکێشییا (ابن جبلە)ی -کو ئێک ژ سەرێن فتنێ بوو دژی عوثمانی- هنارتە بەراهییا وان دا بزانت کانێ ئەو هاتینە چ؟

(ابن جبلە)ی بۆ شاراندنا ئاگرێ فتنێ دەست دا شەرێ طەلحە و زوبەیری بێی دان و ستاندنێ د گەل وان بکەت، و پسیارێ ژێ بکەت کانێ ئەو هاتینە چ؟ لەشکەرێ (ابن جبلە)ی شکەست و هندەک دبێژن: ئەو ب خۆ ژی هاتە کوشتن.

والییێ بەصرا هزرکر طەلحە و زوبەیر یێن هاتینە شەڕی، ئینا کاغەزەک بۆ ئیمام عەلی هنارت و سوحبەت بۆ ڤەگێرا، عەلی ڕێکا خۆ گوهارت و شوینا بچتە کووفە هاتە بەصرا.. دەهـ هزار مرۆڤ د گەل عەلی بوون، لەشکەرێ (طەلحە و زوبیری) ژی نێزیکی پێنج هزار کەسان بوو، گاڤا ئیمام عەلی نێزیکی وان بووی (المقداد بن الأسود) و (القعقاع بن عمرو) -و ئەو هەردو صەحابینە- هنارتنە نک طەلحە و زوبەیری دا پسیارێ ژێ بکەن کانێ وان چ ل بەرە؟

پشتی هەردو لایان رەئییا ئێک و دو زانی ل سەر هندێ پێک هاتن کو شەڕ نەئێتەکرن و هەمی پێکڤە هاری ئێک بکەن بۆ ئارمانجا خۆ یا هەڤپشک کو کۆمکرنا موسلمانانە و تۆلستاندنا ژ فتنەچییانە.

گاڤا فتنەچییان ب ڤێ صولحێ زانی تێک چوون و ل نک وان مسۆگەر بوو کو هەر صولحەکا د ناڤ موسلمانان دا چێ ببت بۆ وان خرابە، لەو گۆتنە ئێک و دو: هەر چاوا بت دڤێت ئەڤ صولحە چێ نەبت.

و ژ بۆ ب جهئینانا ڤێ ئارمانجا خۆ یا پیس ڕابوون -ڕۆژا د دویڤ دا، و بەری هەردو کۆم ڤەڕەڤن- ب خافلەتی ڤە سپێدێ زوی چوون هندەک زەلام ژ لەشکەرێ طەلحە و زوبەیری کوشتن دەمێ ئەو دنڤستی و زڤرینە ناڤ لەشکەرێ عەلی.. ئەڤان هزرکر ئەو صولحا دوهی عەلی د گەل وان کری بۆ خاپاندن بوو، ئینا وان ژی هندەک تیر د لەشکەرێ عەلی وەرکرن، عەلی ژی ژ لایێ خۆ ڤە هزرکر ئەڤە ئەو ژ گۆتنا خۆ لێڤە بوون، پیچەک ژ ڤی لایی پیچەک ژ لایێ دی، شەڕی دەست پێ کر و حەتا دانێ ئێڤاری ڤەکێشا، و هژمارەکا نە یا کێم ژ مرۆڤان د ڤی شەڕی دا هاتنە کوشتن، و سەرکەفتن یا لەشکەرێ ئیمام عەلی بوو.

هەژی گۆتنێیە کو هەردو لا پشتی هنگی گەلەک پەشێمان بوون کو ئەڤ سەرهاتییا نەخۆش د ناڤ وان دا ڕوی دای، و خودێ گونەهێن هەمییان بغەفرینت.

د ڤی شەڕی دا ئالایێ ئیمام عەلی د دەستێ کوڕێ وی (موحەممەدی) دا بوو، و ئالایێ زوبەیری د دەستێ کوڕێ وی (عەبدللاهی) دا بوو.

پشتی ئەڤ شەڕە ب دویماهی هاتی، یێ کو ب ناڤێ (معركة الجمل) هاتییە نیاسین ژ بەر حێشترا عائیشایێ، ئیمام عەلی ب لەشکەرێ خۆ ڤە قەستا باژێرێ کووفە کر، و ل (١٢)ی رەجەبا سالا (٣٦)ێ ئەو گەهشتە باژێری، ل کووفە عەلی ئاکنجی بوو و ئەو بۆ خۆ کرە پایتەخت، و نێزیکی حەفت هەیڤان تەناهییێ ڤەکێشا.. د ڤی دەمی دا ئیمامی کاغەزەک بۆ موعاویەی د گەل صەحابییێ ناڤدار (جریر بن عبدالله البجلی) هنارت، تێدا ژێ خواست کو ئەو ژی وەکی هەمی موسلمانان موبایەعا وی بکەت، و دوبەرەکییێ نەئێختە ناڤ رێزا ئوممەتێ، ئەگەر نە ئەو دێ ژ وان ئێتە هژمارتن یێن ژ بن حوکمێ ئیمامی دەرکەفتین، و هنگی بۆ ئیمامی دروستە شەڕێ وان بکەت حەتا ئەو ل حەقییێ بزڤرن.

موعاویەی هەڤالێن خۆ ژ صەحابییان و خەلکێ شامێ کۆم کرن و داخوازا عەلی بۆ وان ڤەگێرا، ئینا گۆتنا هەمییان ئەو بوو: کو ئەگەر عەلی وان بکوژت یێن عوثمان کوشتی ئەم دێ موبایەعا وی کەین، ئەگەر ئەو وێ نەکەت ئەم موبایەعا وی ناکەین.

و دا هوین بزانن کانێ مەوقفێ عەلی چەند یێ بەرتەنگ بوو گوهدارییا ڤێ سەرهاتییێ بکەن:

جارەکێ عەلی د ناڤ لەشکەری دا ڕابوو، و گۆت: کێ ژ هەوە عوثمان کوشتییە؟

دەهـ هزار مرۆڤان ب ئێک دەنگ گۆت: مە هەمییان ئەو یێ کوشتی!

مەزنترین موصیبەت خودێ دایە عەلی ئەو لەشکەر بوو یێ ل دۆرا کۆم بوو، هەر ئێک ژ وان خۆ ب عەلی ب خۆ نەددا، و لەشکەرێ ب ڤی رەنگی بت ئەگەر خۆ ل سەر حەقییێ ژی بت دێ شکێت.. گاڤا ئەڤ سوحبەتە دگەهشتنە شامێ خەلکێ نەزان وە هزر دکر کو عەلی ب کوشتنا عوثمانی یێ رازییە ئەگەر نە پا بۆچی قاتلێن وی ڤەدحەوینت؟

عەلی د واقعەکی دا دژیا خەلکێ شامێ ب دورستی تەقدیرا وی نەدکر، وان ژ لایەکێ نەظەری ڤە بەرێ خۆ ددا ڤێ مەسەلێ، یا ژ وان ڤە مەسەلە گەلەک یا ب ساناهییە، و باشترین دەلیل کو مەسەلە هند یا ب ساناهی نەبوو وەکی خەلکێ شامێ هزر دکر ئەو بوو:

دەمێ موعاویە بوویە خەلیفە و ئوممەت هەمی ل سەر خیلافەتا وی کۆم بووی ژی، ئەو نەشیا قاتلێن عوثمانی بکوژت.. هنگی ژ نوی وی ب دورستی تەقدیرا وی واقعی کر یێ ئیمام عەلی تێدا دژیا.

عەلی د گەل خۆ بڕیار دا کو شەڕێ خەلکێ شامێ بکەت، لەو وی کارێ خۆ بۆ ڤێ چەندێ کر، و گۆتە لەشکەرێ خۆ: ئەڤە خەلکێ شامێ یێ شەڕی دخوازن، هوین چ دبێژن؟

ئینا بوو پڕم پڕما وان و وان چو گۆتنێن ئاشکەرا نەدانە ئیمامی، ئیمام عەلی ژ سەر مینبەرێ هاتە خوارێ و د گەل خۆ گۆت: (انا لله وانا الیه راجعون).

و وەسا دیار بوو کو هەردو دەستەک بەر ب شەڕی ڤە چوون..

و بەری مەسەلا شەڕێ وان ڤەگێڕین چەند خالەکێن هەوجەی روهنکرنێ هەنە:

١- عەلی و موعاویە هەردو صەحابی بوون، و د ناڤ لەشکەرێ هەر دووان دا هژمارەکا دی یا صەحابییان هەبوون[1]، و د عەقیدا مە سوننییان دا هەر چەندە چو صەحابی د موعصووم نینن ژی، بەلێ ئەو هەمی د عادلن، و ئەم هزرا باشییێ ژێ دکەین و مە باوەرە کو ئنیەتا وان یا باش بوو.

٢- خیلافا وان خیلافەکا فقهی بوو نە یا عەقائیدی و سیاسی بوو، لەو خۆ د دەمێ هەڤڕکییێ ژی دا کەسێ کەس فاسق نەدکر و ژ (منحرف) و بیدعەچییان حسێب نەدکر.

٣- هەر چەندە موعاویەی موبایەعا عەلی نەکربوو، بەلێ مەعنا وێ ئەو نەبوو وی عەلی ژ هەژی خیلافەتێ نەددیت، نەخێر.. یا هاتییە ڤەگوهاستن ژ موعاویەی کو وی کاغەز

---

(١) ژ موحەممەدێ کوڕێ سیرینی دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: دەمێ فتنە پەیدابووین، صەحابییێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەھ هزار کەس بوون، ئەوێن ب نک ڤە چووین ژ وان نەدگەهشتنە سەدان، بەلکی سیهـ ژی تێ نەبوون. مەعنا: دەمێ شەڕێ ناڤخۆیی ل زەمانێ ئیمامێ عەلی د ناڤبەرا موسلمانان دا پەیدا بووی، ئەو صەحابییێن ب دەستێ خۆ پشکداری تێدا کری نەدگەهشتە سیهـ کەسان، هەر چەندە ئەو ب هزاران بوون، و ئەوێن دی هەمییان ئعتزال کربوو. ڤێجا کانێ ئەڤ ڕاستییە ژ وێ مەزنکرن و تەشویها هندەک کەسێن ل سەر دیرۆکێ دئێنە هژمارتن دکەن، دەمێ دڤێن وەسا دیار بکەن کو صەحابی فتنەچی بوون!!

بۆ عەلی دهنارتنە کووفە -ل دەمێ هەڤرکی د ناڤبەرا وان دا یا گەرم- و پسیارا هندەک مەسەلێن دینی ژێ دکر و عەلی بەرسڤا وی ددا.. و ڕۆژا صولح د ناڤبەرا هەردووان دا هاتییە مۆرکرن نڤیسەرێ صولحێ ناڤێ موعاویەی بەری یێ عەلی نڤیسی، موعاویەی گۆتێ: ناڤێ عەلی ببە بەراهییێ؛ چونکی ئەو بەرێ هاتبوو د ئیسلامێ دا و ئەو ژ من چێترە!

٤- نەهاتبوو ڤەگوهاستن ژ موعاویەی هندی عەلی یێ ساخ کو وی خۆ ب خەلیفە دابتە ناسین، یان ژی داخواز ژ خەلکی کربت کو موبایەعا وی بکەن.

٥- د عەقیدا مە دا، عەلی ئیمامێ شەرعی بوو، و ئەو ل سەر حەقییێ بوو، و دڤیا موعاویەی گوهدارییا وی کربا و بەیعە دابایێ، و پشتی ئەبوو بەکر و عومەر و عوثمانی چو صەحابی ژ عەلی د باشتر نەبوون.

٦- موعاویە صەحابی بوو و ئێک ژ نڤیسەرێن وەحییێ بوو، مەعنا یێ ئەمین بوو، و پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- باوەری پێ هەبوو لەو وەحی پێ ددا نڤیسین، و ژ بلی هەر چار خەلیفەیێن راشد چو خەلیفە ژ موعاویەی د باشتر و ب عەدالەتتر نەهاتینە، و هەچییێ بڤێت پاراستی بمینت دڤێت دلێ خۆ د دەر حەقا موعاویەی دا ساخلەم بکەت، و ئەزمانێ خۆ ژی د دەر حەقێ وی دا پاقژ بکەت، ئەگەر نە دێ ژ فاسقان ئێتە هژمارتن.

٧- (أبو مسلم الخولانی) ڕۆژەکێ چوو نک موعاویەی و گۆتێ: تو هەڤرکییا عەلی دکەی ماخونە تو وەکی وییی؟

موعاویەی گۆت: نە ب خودێ ئەز دزانم عەلی ژ من چێترە، بەلێ ما هوین ژی نابێژن: عوثمان ب زۆرداری هاتە کوشتن؟ و ئەز پسمامێ ویمە و ئەزێ داخوازا خوینا وی دکەم، بێژنە عەلی بلا کوژەکێن عوثمانی بدەتە ف من ئەز دێ هەمی تشتان تەسلیمی وی کەم.

ئەو چوونە نک عەلی، بەلێ عەلی قەبویل نەکر وان تەسلیم بکەت، ژ بەر وێ ئەگەرا مە بەحس ژێ کری.. ئینا شەڕ د ناڤبەرا وان دا چێ بوو.

ل هەیڤا صەفەرێ ژ سالا سیهـ و حەفتێ مشەختی ل (صوففینێ) ل سەر لێڤا (فوراتی) هەردو لەشکەر گەهشتنە ئێک، لەشکەرێ ئیمام عەلی ژ سەد هزار کەسان پێک دهات، و یێ موعاویەی ژ حەفتێ هزار کەسان. سێ ڕۆژا شەڕی ڤەکێشا، و ب نیشانان یا دیار بوو کو لەشکەرێ ئیمامی یێ سەرکەفتییە، ل ئێڤارا ڕۆژا سییێ لەشکەرێ شامێ قورئان بلندکرن و داخوازا صولحێ کر، رەئییا عەلی ئەو بوو صولحێ قەبویل نەکەت، بەلێ پشکەکا مەزن ژ لەشکەرێ وی ل بەر سنگی راوەستیا و گۆتێ: چاوا تو حوکمێ قورئانێ قەبویل ناکەی؟ ئینا عەلی نەچار بوو صولح قەبویل کر، گاڤا صولح قەبویل کری رەئی بوو ئەو عەلی مرۆڤەکی بهێزت و موعاویە ئێکی دا ئەو ئتفاقێ بکەن، موعاویەی (عمرو بن العاص) هنارت ئەوێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د دەر حەقێ دا دبێژت: ﴿ **عمرو بن العاص في الجنة** ﴾[1]. و عەلی ڤیا پسمامێ خۆ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی بهێزت، بەلێ هەڤالێن وی گۆتێ: چونکی ئەو پسمامێ تەیە لەو تو دێ وی هێزی ئەم قەبویل ناکەین، ئەبوو مووسایێ ئەشعەری بهێرە!

و ئەبوو مووسا ژی صەحابییەکێ خودان قەدر بوو، ئینا عەلی ب یا وان کر.

هەردو لەشکەر ژێک ڤەڕەڤین ب ئنیەتا هندێ کو هەردو حەکەم (عەمر و ئەبوو مووسا) ل هەیڤا رەمەزانێ کۆم بن، و د ڤی شەڕی ژی دا هژمارەکا نە یا کێم ژ موسلمانان هاتنە کوشتن، ئێک ژ وان (عەمماری کوڕێ یاسری) بوو، ئەوێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتیێ: ﴿ ویح عمار تقتله الفئة الباغية، يدعوهم إلى الجنة ويدعونه إلى النار ﴾[2] و چونکی عەممار د گەل لەشکەرێ عەلی بوو، و ئەو ب دەستێ لەشکەرێ موعاویەی هاتبوو کوشتن، جمهوورێ زانایێن سوننی ل وێ باوەرێنە کو عەلی یێ حەق بوو، بەلێ مەعنا ڤێ ئەو نینە موعاویە یێ نەحەق بوو؛ چونکی ئەو یێ موجتەهد بوو، و موجتەهد ئەگەر خۆ یێ خەلەت ژی بت دێ یێ خودان خێر بت.

---

(١) وەکی ئیمام ئەحمەد و طەبەرانی ژێ ڤەدگوهێزن.

(٢) وەکی بوخاری ژێ ڤەدگوهێزت. و هندەک ریوایەتێن ڤێ حەدیسێ ژ عەمرێ کوڕێ عاصی ب خۆ دئێنە ڤەگوهاستن، ئەوێ شەڕ ل لایێ موعاویەی دکر.. و ژ ڤێ چەندێ ئینصافا صەحابییان د ریوایەتا حەدیسان دا ئاشکەرا دبت.

پشتی شەڕ راوەستیای عەلی ب لەشکەرێ خۆ ڤە زڤڕی کووفە، و موعاویە زڤڕی شامێ، و پشتی حەفت هەیڤان هەر دو حەکەم ل (دومە الجندل) کۆم بوون و پشتی دان و ستاندنێ ئەو نەگەهشتنە چو ئەنجامان، و هەر ئێک زڤڕی نک هەڤالێ خۆ.

گاڤا عەلی ب مەسەلا حەکەمان رازی بووی، ئەوا هەڤالێن وی ل سەر وی فەرض کری، دەستەکەک هەر ژ ناڤ هەڤالێن وی ڕابوون و گۆتن: خودێ دبێژت: ﴿ إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ﴾ (الأنعام: ٥٧) چاوا تو حوکمێ مرۆڤان قەبویل دکەی، تو کافر بووی سەرا ڤێ چەندێ!

و ئەڤە ئێکەمین (فرقە) بوو ژ ناڤ موسلمانان دەرکەفتی و (ئنحراف) د عەقیدێ دا کری، و چونکی ئەو ژ ناڤ لەشکەرێ ئیمام عەلی دەرکەفتن موسلمانان ناڤێ وان کرە: (الخوارج)، و ئەڤ خەوارجە خودانێن عەقیدەیەکا فاسد بوون، و تشتێ ژ هەمییێ بەرچاڤتر د مەزهەبێ وان دا ئەو بوو وان موسلمان هەمی کافر دکرن ئەو تێ نەبن یێن دگەهنە وان. و وان گەلەک ئەزمان درێژی د دەر حەقا ئیمام عەلی دا کرن و دویماهییێ چوونە د ڕێکا موسلمانان دا و خەلک کوشتن، ئینا ئیمامی بڕیار دا شەڕێ وان بکەت پشتی (ابن عباس) هنارتییە د ناڤ وان دا و وی حەقی بۆ وان ئاشکەرا کری.

مەزنترین شەڕ د ناڤبەرا عەلی و خەوارجان دا چێبووی شەرێ (نەهروانێ) بوو، و د ڤی شەڕی دا ئیمامێ عەلی هژمارەکا مەزن ژ ڤان (مونحەرفان) کوشتن، و ئەڤ سەرهاتییە ژی بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو ئیمامێ عەلی ل سەر حەقییێ بوو؛ چونکی د حەدیسێن دورست دا هاتییە کو پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گۆتنەکا خۆ دا بەحسێ سالۆخەتێن ڤان خەوارجان دکەت و دبێژت: ﴿ يقتلهم أدنى الطائفتين إلى الحق ﴾[1] یەعنی: ئەوێن نێزیکتر بۆ حەقییێ دێ شەڕێ وان کەن. و یێن شەڕێ وان کری عەلی و لەشکەرێ وی بوو.

پشتی خەوارج دەرکەفتین و عەلی شەڕێ وان کری خۆ ئەو صەحابیێن د گەل عەلی شەڕێ هەڤرکێن وی نەکری ژی وەکی عەبدللاهێ کوڕێ عومەری و سەعدێ کوڕێ ئەبوو وەققاصی خۆزی ڕاهێلان کو وان د گەل عەلی شەڕێ خەوارجان کربا، ژ بەر وێ حەدیسا مە ڤەگێڕای.. مەعنا صەحابییان هەمییان (ئقرارا) عەلی ل سەر ڤێ چەندێ کر.

---

(١) موسلم ڤێ حەدیسێ ریوایەت دکەت.

و هەژی گۆتنێیە کو ئیمام عەلی فەتوا ب کوفرا خەوارجان نەدا، و شەڕێ خۆ د گەل وان ب ناڤێ جیهادا د گەل کافران نەدا نیاسینێ، و جوداهییا مەزن د ناڤبەرا شەڕێ عەلی د گەل خەوارجان، و شەڕێ وی د گەل طەلحە و زوبیر و موعاویەی ئەو بوو شەڕێ وی د گەل ڤان هەر سێیان ئەنجامێ خیلافەکا فقهی بوو، ژ بەر هندێ د ناڤ صەحابییان دا هەبوون یێن خۆ نەدایە د گەل چو ژ هەردو لایان، بەلێ شەڕێ وی د گەل خەوارجان شەڕەکێ عەقائیدی بوو و ئەنجامێ خیلافەکا عەقیدێ بوو، لەو هەمی صەحابییان خۆ ئەوێن شەڕێ عەلی ژی دکر پشتەڤانییا ئیمامی د ڤێ چەندێ دا کر.

وەکی مە گۆتی: د شەڕێ نەهرەوانێ دا موسلمانان هژمارەکا مەزن ژ خەوارجان کوشتن، و ئەوێن مایی ژ وان ل سەر باطلێ خۆ پتر مجد بوون و گۆتن: ئێکجار عەلی کافر بوو؛ چونکی ئەو ب حوکمێ مرۆڤان رازی بوو و ب کوشتنا مە ڕابوو.. و د عەقیدا وان دا ئەو بوو: گاڤا مرۆڤێ موسلمان گونەهەکا مەزن کر -وەکی قەتلێ- دێ کافر بت.

و ژ بلی ڤێ چەندێ وان موعاویە و عەمرێ کوڕێ عاصی ژی کافرکرن، لەو وان بڕیار دا ڤان هەر سێیان بکوژن، گۆتن: دا موسلمان ژ خرابییا وان رحەت بن!

سێ کەسان پەیمان دا ب ڤێ تاوانا مەزن ڕابن: (عبد الرحمن بن ملجم المرادی) گۆت: عەلی بۆ من، و (البرک بن عبد الله التمیمی) گۆت: موعاویە خەما من، و (عمرو بن بکر التمیمی) گۆت: و عەمر بۆ من.. یێ ئێکێ مرادا خۆ ب جهـ ئینا و هەردووێن دی فاشل بوون.

ل سالا (٤٠)ێ مشەختی (عبد الرحمن)ێ خارجی قەستا کووفە کر، و ل وێرێ وی خۆ ب هەڤالێن خۆ ڕا گەهاند و کارێ خۆ کر.

دبێژن: وی ل کووفە کچکەک دیت ناڤێ وێ (قطام) بوو، ئەو ژی ل سەر مەزهەبێ خەوارجان بوو و گەلەک مرۆڤێن وێ ل شەڕێ نەهرەوانێ هاتبوونە کوشتن ب دەستێ لەشکەرێ ئیمام عەلی، ئەڤ کچە زێدە زێدە یا جوان بوو، گاڤا (عبد الرحمن)ی ئەو دیتی حەز ژێ کر و داخواز ژێ کر کو ئەو شوی پێ بکەت، کچکێ گۆتێ: بلا ئەگەر تو مەهرێ من بدەیە من. وی گۆتێ: مەهرێ تە چیە؟ وێ گۆت: سێ هزار دینار و کوشتنا عەلی. مەزنترین

مەهر بوو دیرۆکێ ڤەگێرای، کوشتنا شێرێ ئیسلامێ بابێ حەسەنی، عەلییێ کوڕێ ئەبوو طالبی!

جوانییا کچکی، و عەقیدا خراب، و دلێ ژ کەربێ داگرتی.. عەبدررەحمانێ موجرم پالدا کو مەزنترین تاوانێ ل سەر ناڤێ خۆ تۆمار بکەت.. ل ڕۆژا چارشەنبێ پازدەی رەمەزانا سالا چلێ، ل دەمێ نڤێژا سپێدێ، هندەک دبێژن: ئیمام عەلی د نڤێژێ دا بوو، و هندەک دبێژن: هێشتا وی دەست ب نڤێژی نەکربوو، عەبدررەحمانی شیرێ خۆ یێ ژەهرکری د ئیمامی وەراند و دربێ وی ب سەرێ ئیمامی کەفت.. و وی کارێ ڕەڤێ کر، بەلێ موسلمان پێ وەرهاتن و ئەو گرت.

عەلی، (جعدە بن هبیرە) ل شوینا خۆ کرە ئیمام دا نڤێژا سپێدێ ل بەراهییا خەلکی بکەت، و پشتی هندەکان عەلی برییە مالا وی، وی گۆت: ئەگەر ئەز مام ئەز خودانێ ویمە، یەعنی: ئەز دێ حوکمی ل سەر وی دەم، و ئەگەر ئەز مرم وی ب تنێ پێش من ڤە بکوژن، و نەڕابن خوینا خەلکی برێژن بێژن: ئەڤە پێش عەلی ڤە.

چارشەنبێ و پێنج شەنبێ عەلی ما بریندار و ل سپێدەییا ڕۆژا ئەینییێ ئیمام شەهید بوو، و هنگی ژییێ وی شێست و سێ سال بوو، و هندەک دبێژن: پێنجی و حەفت سال بوو.

حەسەن و حوسەین و عەبدللاهێ کوڕێ جەعفەری ب شویشتنا وی ڕابوون، و حەسەنی نڤێژ ل سەر کر، و ل جهەکێ بەرزە وان ئەو ڤەشارت، ژ ترسێن هندێ دا کو خەوارج بچن تەرمێ وی بیننە دەر، و هندەک دبێژن: ئەو د (قصرالامارە) ڤە ل کووفە هاتە ڤەشارتن.

و هەر چاوا بت ئەو قەبرێ نوکە ل نەجەفێ ب ناڤێ قەبرێ عەلی دئێتە نیاسن، و رافزی دپەرێسن! قەبرێ ئیمام عەلی نینە؛ چونکی ژ تشێتن مەعلووم د دیرۆکێ دا ئەوە ئەو ل کووفە -نە ل نەجەفێ- هاتبوو ڤەشارتن، و ل جهەکێ ڤەشارتی؛ دا خەوارج ڤێ نەکەڤن.

و گاڤا ئیمام شەهید بووی وی کەس پشتی خۆ نەکربوو خەلیفە، و ئەگەر وی حەسەن دانابا جهێ خۆ، وەکی هندەک نەزان دبێژن، دەمێ موعاویەی کوڕێ خۆ یەزید دانایە جهێ خۆ، وهندەک صەحابییان خۆ ل سەر کارێ وی نەرازی کری، ئەو دا بێژت: عەلی ژی ئەڤ چەندە بەری من کربوو، کانێ چاوا گۆت: ئەڤە سوننەتا ئەبوو بەکر و عومەرییە.. بەلێ کو

موعاویەی ئەڤ هێجەتە بۆ خۆ نەگرتی، هندێ دگەهینت کو عەلی کەس ل جهێ خۆ نەدانابوو، بەلێ پشتی شەهیدبوونا وی خەلکێ کووفە ژ هەڤالێنوی پشتی مرنا وی موبایەعا حەسەنێ کوڕێ وی کر، وەکی مە بەحس ژێ کری دەمێ مە بەحسێ حەسەنی کری. و چونکی دەمێ حەسەنی دکەفتە د بن وان سیهـ سالان ڤە یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحس ژێ کری دەمێ گۆتی: ﴿ الخلافة بعدي ثلاثون سنة ﴾[1] یەعنی: خیلافەت پشتی من سیهـ سالن. زانایێن ئیسلامێ ل وێ باوەرێنە کو حەسەنێ کوڕێ عەلی خەلیفەیێ راشدی یێ پێنجێیە.

ئیمام عەلی پتر ژ ژنەکێ ئینابوو، و وی عەیالەکێ بۆش هەبوو، یێن ژ هەمییان ناڤدارتر: حەسەن و حوسەین بوون، و بەری نوکە مە ب بەرفرەهی بەحسێ وان کریە. و موحسن، و ئەڤە هێشتا یێ ساڤا مربوو. و زەینەب، و ڤێ شوی ب پسمامێ خۆ عەبدللاهێ کوڕێ جەعفەری کربوو، و (أم کلثوم) و ڤێ شوی ب عومەرێ کوڕێ خەططابی کربوو.. و ئەڤ هەر پێنجە عەیالێن فاطمایا کچا پێغەمبەری بوون -سلاڤ لێ بن-.

و ژ کوڕێن وی یێن دی: موحەممەد، و ئەبوو بەکر، و عوثمان، و عەبباس و عەبدللاهـ و هندەکێن دی.. و وەکی هوین دبینن وی ناڤێن هەر سێ خەلیفێن بەری خۆ ڕاکربوون و هەما ئەڤە ب تنێ بەسە ببتە رەد ل سەر وان ئەزمان درێژان ئەوێن دبێژن: عەلی دژی وان بوو.

ئەگەر عەلی دژی ئەبوو بەکری با دا بۆچی ناڤێ وی دانتە سەر کوڕێ خۆ، و ئەگەر د ناڤبەرا عەلی و عومەری دا دوژمناتی هەبا چاوا ئەو دا کچا خۆ دەتێ، و ناڤێ وی دانتە سەر کوڕەکێ خۆ، و هەر وەسا عوثمان ژی؟

﴿ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى ٱلْأَبْصَٰرُ وَلَٰكِن تَعْمَى ٱلْقُلُوبُ ٱلَّتِى فِى ٱلصُّدُورِ ﴿٤٦﴾ ﴾.

---

(١) ئبن حبان ڤێ حەدیسێ ریوایەت دکەت.